

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**ULUSLARARASI HUKUKTA AYRILMA:
ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME**

Pınar YÜKSEL

2502080108

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. A. Rauf VERSAN

İSTANBUL - 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : PINAR YÜKSEL Numarası : 2502080108
Anabilim Dalı / SİYASEY BİLİMİ VE
Anasanat Dalı / Programı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER (SİYASAL) Danışmanı : PROF. DR. RAUF VERSAN
Tez Savunma Tarihi : 24.10.2018 Saati : 11:00
Tez Başlığı :

" ULUSLARARASI HUKUKTA AYRILMA: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. RAUF VERSAN		Kabul
2- PROF. DR. SAADET GÜLDEN AYMAN		Kabul
3- PROF. DR. SELAMİ KURAN		KABUL.
4- PROF. DR. NURAY BOZBORA		Kobul
5- DOÇ. DR. ENGİN ŞİMŞEK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜY. HÜDAYİ SAYIN		
2- DR. ÖĞR. ÜY. MERVE ÖZKAN BORSA		

ÖZ

ULUSLARARASI HUKUKTA AYRILMA: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME PINAR YÜKSEL

Hukukun yapısal belirsizliği ve hegemon / hakim devletlerin uluslararası ilişkilerdeki belirleyiciliği, eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımının temel savları arasındadır ve ayrılma konusunda açıklayıcıdır. Hukukun yapısal belirsizliği tezi, devlet egemenliği ile uluslararası toplumun çıkarları arasındaki çözülemez çelişkinin, uluslararası hukukun içeriğini büyük ölçüde belirsizleştirdiği savıdır. Uluslararası hukuk hem devlet egemenliğini, hem uluslararası toplumun düzen ve değerlerini korumayı amaçlamaktadır; bu da birbiriyle çelişen kuralların oluşmasına yol açar. Böylece her davranışı bir hukuk kuralı ile gerekçelendirmek mümkün hale gelir; bu nedenle hukuk, içeriği nesnel olarak saptanabilen bir reçete olarak değerlendirilemez. Hukukun yapısal belirsizliği, hakim devletlerin, her tür eylemlerini hukukla gerekçelendirmelerini de mümkün kılar. Devlet oluşumu hukuku, etkinlik-normlar-egemenlik arasında kısır döngü içindedir. Normlar hem etkinlik ilkesi ile, hem devlet egemenliği ile çözülemez bir çelişki halindedir. Bu da devlet oluşumu hukukunun içeriğini belirsiz kılar. Uluslararası hukuk hem etkinlik ilkesine, hem kendi kaderini tayin hakkı vb. normlara, hem de devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine belli ölçüde geçerlilik tanımaktadır; bu da kaygan bir zemin oluşturur. Ayrılmanın başarıya ulaşması, hakim devletler tarafından tanınmasına bağlıdır. Hakim devletler, egemenlik oluşumu konusundaki belirleyiciliklerini hukukla gerekçelendirmektedir. Gerektiğinde farklı kural ve ilkelere referans vererek, devlet oluşumu / ayrılma konusundaki tutumlarını hukuk çerçevesinde açıklamaktadırlar. Gerek hukukun farklı yorumlanması yoluyla, gerekse hegemonik mekanizmalar üzerinden, ayrılma konusunda belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede Yugoslavya'nın parçalanması, sürecin 'dağılma' olarak tanımlanması yoluyla inşa edilmiş, Kosova'nın tanınması 'istisna' kılınarak emsal oluşturmaya çalışılmıştır. Filistin, devlet oluşumu hukukunun pek çok açıdan manipüle edilebildiğini ve Batılı hakim devletlerce

tanınmanın önemini göstermektedir. Bangladeş-KKTC-Kosova karşılaştırması, ayrılmada dış güç kullanılmaması kuralının farklı yorumlanabildiğini göstermekte, Kırım, ayrılmanın her durumda farklı şekilde gerekçelendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Güney Sudan ise, hakim devletlerin, BM Güvenlik Konseyi yetkileri çerçevesinde ayrılmaya ana devlet rızası oluşturmada etkili olduğu bir örnek olarak, ayrılma konusunda hegemonik mekanizmaların rolüne işaret etmektedir. Ayrılma / devlet oluşumu konusunda hukuk hakim devletlerce manipüle edilse de, hukukun göreceli bağımsızlığı çerçevesinde halk-ülke ilişkisi hukukileşmekte, bu da devlet-altı birimlerin lehine olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: eleştirel uluslararası hukuk, hegemonya, ayrılma, tanıma, devlet oluşumu, kendi kaderini tayin hakkı.

ABSTRACT

SECESSION IN INTERNATIONAL LAW:

A CRITICAL APPRAISAL

PINAR YÜKSEL

The structural indeterminacy of law and the decisiveness of hegemon / dominant states in international relations are among the main theses of critical international law perspective, and are explanatory contentions on the subject of secession. Structural indeterminacy of law is the thesis that the insoluble contradiction between state sovereignty and the interests of international society largely ambiguates the substance of international law. International law aims both to protect state sovereignty and the order and values of the international society; and this leads to the formation of conflicting rules. Thereby it becomes possible to justify every act with a rule of law; so the law cannot be considered as a receipt the content of which can be determined objectively. The structural indeterminacy of law makes possible for the dominant states to justify every kind of action with law. The law of state formation is in a vicious circle between effectivity-norms-sovereignty. The norms are in a state of insoluble conflict with both the principle of effectivity and state sovereignty. This obscures the content of the law of state formation. International law validates the principle of effectivity and the norms such as the right to self-determination and also the principle of territorial integrity to a certain extent; and this creates a slippery slope. The success of secession depends on the recognition by dominant states. They justify their determinacy on sovereignty formation through law. By referring to different rules and principles, they explain their behaviour on state formation / secession within the frame of law. They are determinative on secession either through different interpretations of law or by means of hegemonic mechanisms. In this context, the break-up of Yugoslavia has been constructed by defining the process as ‘dissolution,’ and to prevent Kosovo’s recognition to establish a precedent, it was declared to be an ‘exception.’ Palestine indicates how the law of state formation can be manipulated in many respects and also the importance of recognition by Western

dominant states. The comparison of Bangladesh-TRNC-Kosovo indicates the different interpretations of the prohibition on the use of foreign military force to achieve secession, and Crimea shows that secession can be justified differently in different situations. South Sudan, as an example where the dominant states had influence to create mother state consent through UN Security Council powers, point out the role of hegemonic mechanisms in relation to secession. Although law is manipulated by the dominant states in the matter of secession / state formation, the relation between people-territory is being legalized pursuant to the relative independency of law, and this militates in favour of sub-state units.

Keywords: critical international law, hegemony, secession, recognition, state formation, right to self-determination.

ÖNSÖZ

Ayrılma uluslararası hukukun önemli konularından biri olarak bir çok eserde değerlendirildi. Ancak ayrılma konusunda pozitif hukukun içine düştüğü çıkmaz nedeniyle, pozitivist yaklaşımlar yeterince aydınlatıcı olamadı. Hukukun nesnelliğini ve hukuk-adalet eşleşmesini sorgulayan, hukuk-güç ilişkisini analiz eden eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımları, ayrılma konusunda daha açıklayıcı ve anlamlı veriler sunmaktadır.

Eleştirel hukuk yaklaşımları, adaletin tek aracı olarak görülen hukuku yapıbozuma uğratması ve güçlü açısından işlevselliğini göstermesi nedeniyle, çoğu yazar tarafından ‘hukuku reddetmekle’ suçlanmakta, negatif bir tutumla değerlendirilmektedir. Ancak eleştirel perspektifin ayrıntılı incelenmesi, pozitif hukukun görmediği unsurların dikkate alınması ve pozitivist eserlerde yer almayan tarihsel verilerin değerlendirilmesi ile, söz konusu yaklaşımın uluslararası hukuk disiplinine önemli katkıları anlaşılabilecektir.

Hukukun nesnelliği ve adalet ile özdeş olduğu savları, pek çok gayri meşru uygulamaya gerekçe teşkil etmekte, uluslararası hukuk, dünya düzeninde yaşanan önemli sorunlara çözüm olamadığı için değer kaybetmektedir. Eleştirel yaklaşım, sorunların nedenlerini ortaya çıkarmakta, böylece çözümleri konusunda daha işlevsel olmaktadır. Uluslararası hukukun tüm konularının eleştirel yaklaşımla ele alınması, hukukun yapısal sorunlarının anlaşılmasında ve sorun çözme işlevini geri kazanmasında faydalı olacaktır.

Bu çalışma, şimdiye dek eleştirel teorisyenlerce değerlendirilmemiş olan ayrılma konusunu eleştirel değerlendirmeye tabi tutarak, alandaki boşluğu doldurmayı ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışma, bir çok değerli bilim insanının katkılarıyla şekillenmiştir.

Titiz danışmanlığı için tez danışmanım Prof. Dr. A. Rauf Versan'a, çalışmaya önemli katkıları için tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. S. Gülden Ayman ve Doç. Dr. G. Engin Şimşek'e, ayrıca Prof. Dr. Ö. Faruk Sönmezoğlu ve Doç. Dr. Zeynep Kıvılcım'a, eleştirel teori ile ilgili sorularımı büyük bir teveccühle yanıtlayan Prof. Dr. Martti Koskeniemi'ye, okuma önerileri için Prof. Dr. Antony Anghie'ye, görüşlerine başvurduğum Dr. Elif Başkaracaoğlu'na ve çalışmanın uygun formatta hazırlanması konusundaki teknik desteği için Uğur Çetin'e içten teşekkür ediyorum.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde büyük özveriyle yanımda olan aileme minnet borçluyum.

PINAR YÜKSEL
İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM AYRILMA KAVRAMI ve AYRILMA TEORİLERİ

I. AYRILMA KAVRAMI.....	24
II. AYRILMA TEORİLERİ.....	28
A. Mülkiyet Teorileri.....	29
B. Seçim Teorileri.....	32
C. Milliyetçi Teoriler.....	36
D. Onarımсал Ayrılma Teorileri	40
III. DEĞERLENDİRME.....	45

İKİNCİ BÖLÜM DEVLET OLUŞUMU HUKUKU: ETKİNLİK İLKESİ ve KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

I. GİRİŞ.....	47
II. ETKİNLİK İLKESİ.....	49
III. KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI.....	54
A. BM Antlaşması.....	55
B. BM Genel Kurulu Kararları.....	57
C. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	61
D. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı.....	63
E. Diğer Uluslararası Belgeler.....	64
F. Yargı ve Hukuk Komisyonları Karar / Görüşleri.....	67
G. Emredici Norm Olarak Kendi Kaderini Tayin Hakkı.....	80
H. Halk Kavramının Tanımı.....	86
IV. DEĞERLENDİRME.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **EGEMENLİK ve AYRILMA**

I. GİRİŞ.....	94
II. ULUSLARARASI HUKUKTA EGEMENLİK.....	95
III. TANIMA.....	100
IV. TANIMANIN TARİHİ.....	104
V. TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ.....	114
VI. BM GÜVENLİK KONSEYİ ve DEVLET OLUŞUMU.....	117
VII. DEĞERLENDİRME.....	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **ÖRNEK OLAYLAR**

I. GİRİŞ.....	124
II. YUGOSLAVYA’NIN PARÇALANMASI: TANIMLAMANIN KURUCULUĞU.....	125
III. KOSOVA: ‘İSTİSNA’ OLARAK AYRILMA.....	129
IV. FİLİSTİN: DEVLET OLUŞUMUNDA HUKUK, MEŞRUIYET ve BATILI DEVLETLER.....	133
V. BANGLADEŞ, KKTC, KOSOVA: ASKERİ MÜDAHALE İLE AYRILMANIN HUKUKİLİĞİ.....	142
VI. KIRIM: İLHAK MI KENDİ KADERİNİ TAYİN Mİ?.....	151
VII. GÜNEY SUDAN: HEGEMONYA, RIZA ve AYRILMA.....	156
SONUÇ.....	165
KAYNAKÇA.....	172
ÖZGEÇMİŞ... ..	206

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AT	: Avrupa Topluluğu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BK	: Birleşik Krallık
BM	: Birleşmiş Milletler
ECOSOC	: Economic and Social Council
ESCWA	: Economic and Social Commission for Western Asia
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FYC	: Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
ICJ	: International Court of Justice
ILC	: International Law Commission
ILM	: International Legal Materials
ILR	: International Law Reports
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LN Doc.	: League of Nations Documents
LNOJ	: League of Nations Official Journal
LNTS	: League of Nations Treaty Series
MC	: Milletler Cemiyeti
MPEPIL	: Max Planck Encyclopedia of Public International Law

NATO	: North Atlantic Treaty Organisation
OJEU	: Official Journal of the European Union
OSCE	: Organization for Security and Cooperation in Europe
RIAA	: Reports of International Arbitral Awards
SB	: Sovyetler Birliği
TRNC	: Turkish Republic of Northern Cyprus
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
UN	: United Nations
UN Doc.	: United Nations Documents
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNMIK	: United Nations Mission in Kosovo
UNTS	: United Nations Treaty Series
WHO	: World Health Organisation
YILC	: Yearbook of International Law Commission
YBUN	: The Yearbook of the United Nations

GİRİŞ

Yeni devlet oluşumları bir uluslararası hukuk kişinin oluşmasıyla sonuçlanan, uluslararası hukuk açısından merkezi önemdeki olgulardan biridir. Pozitif hukukun kaynağı egemenlik bu şekilde vücuda gelmekte, yeni sınırlar çizilmekte, yeni “milletler” oluşmaktadır. Bugün yeryüzü topraklarının hemen tamamı devletlerin egemenliğindedir ve yeni devlet oluşumlarının çoğu ayrılma yoluyla gerçekleşmektedir.¹ Dünyanın bir çok bölgesinde devlet-altı birimler² ayrılma talepleri dile getirmekte ya da ayrılma girişiminde bulunmaktadır. Uluslararası toplum (ve tek tek aktörler) ayrılma talepleri / girişimlerine farklı yanıtlar vermektedir. Bazıları tanınıp bazıları tanınmamakta, kimilerine uluslararası kurumlar aracılığıyla destek olunmakta, kimileri engellenmekte ya da yarattıkları fiili durum dikkate alınmamaktadır. Uluslararası hukukun ayrılma konusunda yol göstericiliği ise oldukça kısıtlıdır.

Kaynağı devlet egemenliği olan pozitif hukuk, egemenlik oluşumunu açıklayamamakta, politik tanıma kurumuna referans vermektedir. Uluslararası hukukun, yeni devlet oluşumları ile ilgili olabilecek toprak bütünlüğü ilkesi, kendi kaderini tayin hakkı, etkinlik ilkesi gibi kural ve ilkeleri birbiriyle çelişmekte, aralarındaki ilişki net olarak ortaya konamamaktadır. Toprak bütünlüğü ilkesi uluslararası hukukun temel ilkelerinden olmakla birlikte, her zaman yeni devlet oluşumlarını önlememekte, ana devletin³ rıza göstermediği tek taraflı ayrılma

---

¹ Çalışmada ayrılma kavramı tarif amacıyla, bir parçanın, ait olduğu devletten koparak yeni devlet kurması ya da başka bir devletin egemenliğine geçmesi anlamında kullanılacaktır.

² Çalışmada ‘devlet-altı birim’, bir devletin egemenliği altında olan, devletleşmemiş herhangi bir birim / topluluk (etnik gruplar, yerli halklar, özerk bölgeler, federe birimler vb.) anlamında kullanılacaktır.

³ Çalışmada ‘ana devlet’ kavramı, ayrılan parçanın daha önce egemenliği altında bulunduğu ve halen varlığını sürdüren devlet anlamında kullanılacaktır.

girişimleri de tanınabilmektedir. Dekolonizasyon (sömürgeciliğin sonlandırılması) sürecinde yeni devlet oluşumları BM Genel Kurulu tarafından kendi kaderini tayin hakkına dayandırılmış, ardından uzun süre kendi kaderini tayin hakkının yeni devlet oluşumları ile bağlantısı kesilmiştir. Bugün kendi kaderini tayin hakkı, ‘halkların hakkı’ olarak temel insan hakları belgelerinde yer almakta, bazı yazarlarca ayrılma hakkına dayanak gösterilmekte, bazı devlet oluşumlarında da hakka referans verilmektedir. Kimi yazarlar ise kendi kaderini tayin hakkının salt sömürge halklarına ait olduğunu ileri sürerek, halk-ülke ilişkisi açısından yapay bir ayrım yapmaktadır. 19. yüzyıldan bu yana devlet oluşumu ile ilişkilendirilen ve halen ‘devlet kriteri’ olarak adlandırılan etkinlik ilkesi ise, dekolonizasyon ve Yugoslavya’nın dağılması süreçlerinde görüldüğü gibi, her zaman uygulanmayabilmektedir. Bu çerçevede, yeni devlet oluşumlarını / ayrılmayı hangi kuralların düzenlediği, tanınmanın neye göre gerçekleşeceği, tanınan ve tanınmayan ayrılma girişimlerinin oluşturduğu çelişkinin nasıl giderileceği, kendi kaderini tayin hakkı ve etkinlik ilkesinin bugün ne ifade ettiği, toprak bütünlüğü ilkesinin mutlak olup olmadığı, devlet-altı birimlerin ayrılma taleplerinin hangi durumda meşru sayılacağı gibi sorular hukuken net olarak yanıtlanamamaktadır. Ayrıca bir yandan, devlet oluşumunun hukukun dışında bir alan olduğu ileri sürülmekte, diğer yandan erken tanımama ilkesi ve bazı emredici normlar devlet oluşumlarını düzenlemektedir. Devlet oluşumu / ayrılma konusundaki hukuki belirsizlik, halk-ülke ilişkisinin de belirsiz oluşunu getirmekte, halkların geleceği ile ilgili keyfi kararlar alınabilmekte, meşruiyet sorunları oluşmaktadır.

Devlet oluşumu / ayrılma konusundaki hukuki belirsizlik, aslında uluslararası hukukun pek çok konusu / kuralı için söz konusudur. Uluslararası hukuk devlet egemenliğini zedelemekten devletleri sınırlamaya çalışmakta, hem somut hem normatif olmayı amaçlamakta,⁴ bu çerçevede kaçınılmaz olarak bir çok ikilik içermektedir: rıza-adalet, devlet egemenliği-uluslararası toplum, bağlayıcı hukuk (**hard law**)-esnek hukuk (**soft law**), **opinio juris**-uygulama vb.⁵ İkiliklerden yararlanarak, aynı kuralın zıt anlama gelecek şekilde yorumlanması mümkün

⁴ Martti Koskeniemi, **From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument, Reissue with a New Epilogue**, Cambridge University Press, 2005, pp. 16-69.

⁵ Akbar Rasulov, “International Law and the Poststructuralist Challenge,” **Leiden Journal of International Law**, Vol. XIX, No. 3, 2006, p. 801.

olmaktadır. Bu çerçevede, aslında uluslararası hukukun pek çok alanında net hukuki değerlendirmeler yapmak güçtür. ‘Hukukun yapısal belirsizliği’ tezi, Amerikan realist düşüncesinde temellenen ‘eleştirel hukuk yaklaşımları’ tarafından hukukun geneli ile ilgili olarak dile getirilmiş, ‘eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımı’ ya da ‘yeni akım’ olarak adlandırılan düşünce okulu tarafından uluslararası hukuka uyarlanmıştır. Eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımı, pozitif hukukun çıkmaza düştüğü bir çok konuda yapısal çözümlemelerle aydınlatıcı olmakta, ayrılma gibi zorlu problematikler açısından anlamlı analiz yapma imkanı sunmaktadır.

Eleştirel hukuk yaklaşımları Frankfurt Okulu, yapısalcılık ve postyapısalcılık gibi hukuk dışındaki düşünce akımlarından etkilenecek,⁶ hukukun nesnel olduğu fikrine ve hukuk-politika ayırımına karşı çıkmış,⁷ hukuk-tahakküm ilişkisine işaret etmiştir. Söz konusu yaklaşıma göre hukukun yapısal belirsizliği, birey ile toplum arasındaki temel çelişkiden kaynaklanmaktadır.⁸ Toplumun varlığı birey için hem gereklidir; hem tehdittir. Hukuk, özerklik ile toplumsallık arasında zorunlu olarak gidip gelmekte, her ikisini de koruyan kuralları kaçınılmaz olarak içermekte, böylece zıt yorumlar hukuken aynı derecede geçerli hale gelmektedir. Özgürlük ve düzen arasındaki çözilemeyen çelişki, hukuku büyük ölçüde kırılganlaştırmaktadır. Hukuk bir yandan özgürlüğü korumayı amaçlarken, diğer yandan kamu düzenini sağlamak zorundadır; bu nedenle pek çok konuda birbirine karşıt kurallar, boşluklar, tutarsızlıklar veya kurallara istisnalar içerir. Böylece hukuk, farklı yorumlara imkan verir ve nesnel olması söz konusu değildir. Hukukun yorumu, kaçınılmaz olarak ‘tercihe,’⁹ ya da hukuki çıkmazların çözümü için hukuk dışı kavramlara dayanır. Bu da hukukun, politika, etik vb. ile iç içeliğini gösterir.

Frankfurt Okulu’nun, bilginin nesnel olmadığı ve postyapısalcılığın, tüm yapıların (hukuk dahil) tutarlı / rasyonel olarak sunulmasına eleştirisinden esinlenen eleştirel hukuk yaklaşımlarının amacı, hukukun nesnel olduğu ‘mitinin’ statükoyu

---

⁶ Bkz. David Kennedy, “Critical Theory, Structuralism and Contemporary Legal Scholarship,” **New England Law Review**, Vol. XXI, 1986, pp. 209-289.

⁷ Bkz. Duncan Kennedy, “Form and Substance in Private Law Adjudication,” **Harvard Law Review**, Vol. LXXXIX, No. 8, 1976, pp. 1685-1778.

⁸ Bkz. **ibid.**; “The Structure of Blackstone’s Commentaries,” **Buffalo Law Review**, Vol. XXVIII, 1979, pp. 209-382.

⁹ Bkz. Roberto M. Unger, **False Necessity: Anti-Necessitarian Social Theory in the Service of Radical Democracy: Part I of Politics, a Work in Constructive Social Theory**, Cambridge University Press, 1987.

meşrulaştırdığını ve toplumsal hiyerarşileri sürdürdüğünü ortaya koymaktır. Eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımı da aynı amaçtan hareketle, uluslararası hukukun yapısal belirsizliğini ve politika ile iç içeliğini ortaya koyar. Temel görüşleri David Kennedy ve Martti Koskenniemi tarafından ortaya konan söz konusu yaklaşım, devlet egemenliği ile uluslararası toplum arasındaki çözilemeyen çelişkiye ve bunun hukuku belirsizleştirdiğine dikkat çeker.¹⁰ Egemenlik ile normlar arasında sürekli bir çelişki vardır. Özgürlük de düzen de gereklidir; ikisinden de vazgeçilemez. Hukuk ikisini de koruyan kuralları içermek durumundadır; bu nedenle büyük oranda çelişki ve belirsizlikler içerir. Hukuk bir yandan devlet egemenliğini korurken, diğer yandan normatif olma iddiasındadır. Hem devlet egemenliğini hem uluslararası toplumun çıkarlarını koruyan kuralları içerir; bu nedenle çelişkili hale gelir ve içeriğini saptamak güçleşir.

Örneğin Kennedy, uluslararası hukukun her kuralının kaçınılmaz olarak hem rızaya hem norma dayanmak durumunda olduğunu belirtir. Örneğin rızaya dayalı antlaşmalar, temelde **pacta sunt servanda** gibi bir norma dayanmak durumundadır; ya da normatif içeriği olduğu düşünülen bir teamül kuralı, rıza göstermeyen devletlere karşı uygulanamaz vb.¹¹ Benzer şekilde, uluslararası toplumun değerlerini / düzeni koruyan kuralların karşısında mutlaka devlet egemenliğini koruma altına alan bir kural / istisna bulunmaktadır. Örneğin güç kullanmama kuralının karşısında meşru müdafaa, karışmama kuralının karşısında insani müdahale, **pacta sunt servanda** ilkesinin karşısında **rebuc sic stantibus** ilkesi yer alır vb. Bu durum, hukukun farklı şekillerde yorumlanmasını mümkün kılar ve devletlere hareket alanı sağlar. Devletler duruma göre özerkliği ya da toplumsallığı koruyan kurallara referans verebilir. Her sav, özerkliğe ya da toplumsallığa işaret edecek şekilde formüle edilebilir.¹² Özerklik toplumsallıktan, toplumsallık da özerklikten çıkar sağlar. Bu şekilde, zıt savlar için hukuki gerekçeler bulmak mümkün olur.¹³

Egemenlik ile uluslararası toplum arasındaki çelişki, hukuki argümanları

---

¹⁰ Koskenniemi, **From Apology to Utopia**, pp. 16-69; David Kennedy, **International Legal Structures**, Baden-Baden, Nomos, 1987, pp. 196-197; "Theses about International Law Discourse," **German Yearbook of International Law**, Vol. XXIII, 1980, p. 361.

¹¹ Bkz. Kennedy, **International Legal Structures**, pp. 11-54.

¹² Bkz. Kennedy, "Theses about International Law Discourse," pp. 364-366.

¹³ Koskenniemi, **From Apology to Utopia**, pp. 16-69.

kısırdöngüye düşürür; çıkmaza sokar.¹⁴ Hukuk kurallarının tek bir yorumu olamayacağından, hukuk nesnel olamaz. Bu noktada hukukun ‘durumsallığı’ ortaya çıkar.¹⁵ kuralların hangi yorumunun geçerli olacağına, ya da adaletin nasıl sağlanacağına, öznel değerlendirmeleriyle uygulayıcı karar verir. Hukuk politikadan azade değildir: kurallar devlet rızasına dayandırılırsa, devlet çıkarlarına göre karar verilmiş olur; normlara dayandırılırsa adalete göre karar verilmiş olur ki, ikisi de nesnel hukuk değil, politikadır.¹⁶

Hukukun nesnel olmayışı, hukuk-adalet eşleşmesini de sorunlu hale getirir. Eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımına göre, hukuk otomatik olarak adalet getirmez; uygulamaya konan, hukukun belli bir yorumudur ve bu yorum kimilerince adil olarak değerlendirilirken, kimilerince değerlendirilmeyebilir. Eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımı yazarlarının çoğuna göre, hukukun yapısal belirsizliği olumsuz bir şey olmayıp, hukuku esnek kılan şeydir.¹⁷ Madunların¹⁸ farklı bir yorumu hakim kılmak için mücadelesine imkan verir.¹⁹ Hukuk adaletin kendisi değil, adalet mücadelesinin verildiği alan olarak tanımlanır.²⁰ Sistemin her unsuru, kendi yorumunu hakim kılmak için ya da belli normların oluşması / gelişmesi için mücadele eder. Sistemin aktörleri, farklı durumlarda farklı kurallar / yorumlar ileri sürebilir; bu anlamda, hukuk zemininde sürekli bir hareket söz konusudur.²¹ Üzerinde oydaşma sağlanan ve ihlal edilmeyen normlar giderek katılaşır; bu anlamda, hukukun göreceli bağımsızlığından söz edilebilir. Ancak katılaşan normlar da büyük ölçüde farklı yorumların ve yeni doktrinlerin meydana okumasına açıktır.

Eleştirel yaklaşıma göre hukuk, madunların sistemde kendi lehlerine değişiklik amacıyla mücadele verdiği alan olduğu gibi, aynı zamanda güçlünün elindeki en önemli araçlardan biridir. Güçlü olan, hukukun yapısal belirsizliğinden

---

¹⁴ **Ibid.**

¹⁵ Rasulov, “International Law and the Poststructuralist Challenge,” p. 810.

¹⁶ Koskeniemi, **From Apology to Utopia**, p. 65.

¹⁷ David Kennedy, “A New Stream of International Legal Scholarship,” **Wisconsin International Law Journal**, Vol. VII, 1988-1989, p. 39.

¹⁸ Madun kavramı ile esas olarak, sistemin tutarlı şekilde aleyhlerine işlediği ya da sistemin mevcut işleyişi nedeniyle mağdur olan devlet, halk veya gruplar kastedilmektedir.

¹⁹ Martti Koskeniemi, “What is International Law For?,” Malcolm D. Evans, **International Law**, ed., 1st. ed., Oxford University Press, 2003, pp. 89-114.

²⁰ **Ibid.**, pp. 110-111.

²¹ Martti Koskeniemi, “International Law and Hegemony: A Reconfiguration,” **Cambridge Review of International Affairs**, Vol. XVII, No. 2, 2004.

faaydalanarak, gayri meşru davranışlarını hukuk ile gerekçelendirir. Tahakküm ya da kaba kuvvet olarak adlandırılabilir davranışları hukuk ile açıklar; hukuk diliyle meşruiyet sağlar. Güçlü olan, hukukun belli bir yorumunu geçerli kılmaya muktedir; kuralların iinin doldurulmasında ve uygulanmasında belirleyiciliği yüksektir. Gerektiğinde de yeni doktrinler ve istisnalar ileri sürerek hukukun işleyişini kontrol eder; statükoyu muhafaza eder. Bu çerçevede hukuk, hegemonyanın en önemli unsurlarındandır. Bir sistemdeki birimlerden biri ya da birkaçının, diğerleri üzerindeki hakimiyeti olarak tanımlanabilecek olan hegemonya kavramı,²² genellikle hukukun zıddı olarak değerlendirilmektedir. Ancak hukuk, hegemonyanın tesisinde ve işleminde işlevseldir. Hegemonyayı tek kutupluluk, imparatorluk, sömürgecilik gibi kavramlardan ayıran, kurumsallaşmış ve kabul görmüş olmasıdır.²³ Madunların belli hakları tanınmakta, sistem teorik olarak devletlerin egemen eşitliğine dayanmaktadır; ancak başat devletlerin ayrıcalıkları tanınmış, içselleştirilmiş, belli ölçüde meşrulaşmıştır. Eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımı hegemonyanın gizlilik ve rızaya dayalı olma özelliklerini öne çıkarır; uluslararası hukuk normlarının bu açıdan işlevselliğine dikkat çeker.²⁴ Hukukun tarafsızlık, rasyonellik ve adalet ile özdeşleşmiş olması, hegemon güçlerin, davranışlarını hukuk üzerinden doğal, rasyonel, adil göstermesine olanak sağlar.²⁵ Güçlünün tikel çıkarları evrensel normlar olarak sunulur; belli politik / ekonomik tercihler genel-geçer normlar halini alır.²⁶ Uluslararası örgütler de normların geliştirildiği, sorunların / krizlerin tanımlandığı, çözüm ve yaptırımların belirlendiği,

²² Bkz. Daniel Thürer, “Hegemony,” April 2011, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, para. 1, (Çevrimiçi) <http://opil.uoplaw.com/home/EPIL>, 14 Temmuz 2017.

²³ Bkz. Michael Mastanduno, “Hegemony in International Law,” 30 August 2016, **Oxford Bibliographies**, Oxford University Press, w.date, p. 1, (Çevrimiçi) <http://oxfordbibliographies.com>, 16 Şubat 2018.

²⁴ Bu noktada büyük ölçüde Gramsci’nin görüşleri temel alınır. Gramsci, orijinali 1940’larda yayımlanan **Hapishane Defterleri** adlı eserinde ‘kültürel hegemonya’ kavramını kullanarak, hakim kapitalist sınıfın bir ‘kültür’ yaratıp kendi görüş ve çıkarlarını normalleştirdiğini ve bu şekilde düzene rıza yarattığını söyler. Bkz. Antonio Gramsci, **Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, New York, International Publishers, 2014. Gramsci’nin görüşleri Cox tarafından uluslararası ilişkiler alanına uyarlanmıştır. Bkz. Robert W. Cox, “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method,” **Millenium: Journal of International Studies**, Vol. XII, No. 2, 1983, pp. 162-175. Gramsci’yi temel alan eleştirel hukukçular uluslararası hukukun, hakim güçlerin görüş ve çıkarlarının normalleştirildiği bir kültür yaratılmasında işlevsel olduğunu ileri sürer.

²⁵ B. S. Chimni, “Third World Approaches to International Law: A Manifesto,” **International Community Law Review**, Vol. VIII, , 2006, p. 15.

²⁶ **Ibid.**, p. 17.

devletlerin uygulamalarının değerlendirildiği kurumlar olarak hegemonyanın önemli araçlarındandır.²⁷

Egemen eşitlik, toprak bütünlüğü, karışmama gibi ilkeler sistemin temel normlarıdır. Ancak söz konusu normlar hegemon güçlerce ihlal edilebilmekte, ihlallerin meşrulaştırılması için kuralların farklı yorumlarına başvurulmakta, ya da çeşitli istisna doktrinleri tanımlanmaktadır. Önleyici meşru müdafaa, insani müdahale, terörle savaş vb. doktrinlerle temel normlara istisnalar getirilmekte,²⁸ evrensel değerlere referans veren doktrinler, uluslararası toplumun geri kalanının da rızasını almaktadır. Toprak bütünlüğü ilkesini ihlal eden egemenlik oluşumları tanıma ile hayata geçmekte, tanıma gerekçesi olarak her durumda farklı faktörler / ilkeler ileri sürülmektedir. Hegemon güçler, egemenlik oluşumunda büyük ölçüde belirleyici olmakta, bunu hukukla gerekçelendirmektedir. Uluslararası hukukun yapısal belirsizliği, tanıma ya da tanımamanın, ve bu konuda oluşabilecek çelişkilerin gerekçelendirilmesine imkan vermektedir.

Bu çerçevede eleştirel yaklaşım, sistemin hiyerarşik özelliklerine ve uluslararası hukukun hegemonik kullanımına dikkat çeker. Uluslararası hukukun başarısızlıklarının / sorunlarının istisnai değil yapısal, tutarlı olduğunu dile getirir.²⁹ Uluslararası hukuk alanında ‘gerçekte neler olduğunu’ göstermeyi amaçlar; hukukun ‘derin yapılarını’ inceler.³⁰ Ana akım uluslararası hukukun adaletsizliği yeniden ürettiğini, pozitivizmin gerçek dünyayı açıklayamadığını, tutarlılık uğruna önemli pratikleri gözardı ettiğini ileri sürer.³¹ Avrupa merkezliliği³² ve sömürgeciliğin uluslararası hukukun gelişimine etkisini değerlendirir.³³ Uluslararası hukukun

²⁷ **Ibid.**, p. 15-16.

²⁸ Bkz. Antony Anghie, **Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law**, Cambridge University Press, 2004, pp. 273-310.

²⁹ Jason Beckett, “Critical International Legal Theory,” 24 Nisan 2012, **Oxford Bibliographies**, (erişim tarihi: 20 Aralık 2016.)

³⁰ Tilmann Altwicker, Oliver Diggelmann, “What Should Remain of the Critical Approaches to International Law? International Legal Theory as Critique” **Swiss Review of International and European Law**, Vol. I, 2014, pp. 71, 72.

³¹ Bkz. Nigel Purvis, “Critical Legal Studies in Public International Law,” **Harvard International Law Journal**, Vol. XXXII, No. 1, 1991, pp. 81-127.

³² Bkz. Martti Koskenniemi, “Histories of International Law: Dealing with Eurocentrism,” Lecture, Utrecht University, 16 November 2011, (Çevrimiçi) https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/219007/Koskenniemi_Martti_oratie.pdf?sequence=1, 25 Mayıs 2017; James T. Gathii, “International Law and Eurocentricity,” **European Journal of International Law**, Vol. IX, 1998; pp. 184-211.

³³ Bkz. Anghie, **Imperialism, Sovereignty**.

şekillenmesinde kültür ve dinin etkilerini, ve yol açtığı ötekileştirmeyi ortaya koyar; madunların lehine değişimi engelleyen mekanizmalara işaret eder. Ana akım eserlerde yer almayan tarihsel verileri ortaya koyarak, ‘ilerleme’ fikrinin çoğu konuda gerçeği yansıtmadığını savunur; ‘barış,’ ‘gelişme,’ ‘medeniyet,’ ‘demokrasi,’ ‘uluslararası toplum,’ ‘güvenlik’ gibi büyük anlatıları sorgulayarak, bu kavramların emperyalist amaçlar için işlevselliğini değerlendirir. Bir çok farklı görüşü bünyesinde barındıran ve 3. dünyacı,³⁴ Marxist,³⁵ feminist³⁶ perspektif gibi alt dalları olan eleştirel uluslararası hukuk yaklaşımının ortak özelliği, hukuk-politika ayırımına karşı çıkma ve hukuk-tahakküm ilişkisine dair hassasiyettir. Disiplinlerarası bir yaklaşımla, sistemin mevcut işleyişinin yol açtığı her türlü dışlama, ötekileştirme ve sömürüye dikkat çekilir. Hukuku tümenden reddedenler olmakla birlikte³⁷ çoğu eleştirel düşünürün amacı, hukukun yapısal özelliklerini gözler önüne sererek, hukuk yoluyla iyileşme sağlamaktır.

Hukukun yapısal belirsizliği ve politikanın hukuka içrek olduğu savları, pozitivist yaklaşımların çıkmaza düştüğü ayrılma konusunda açıklayıcı bir perspektif sağlamaktadır. Devlet oluşumunu düzenleyen toprak bütünlüğü ilkesi, kendi kaderini tayin hakkı, etkinlik ilkesi ve emredici normlar arasındaki çelişkileri çözemeyen pozitivist yaklaşımlar kısır döngüye girmekte, devlet oluşumunu hukukun dışına

---

³⁴ 3. Dünyacı perspektif, sömürgeciliğin uluslararası hukukun temel bir özelliği olduğunu ileri sürer; sömürgeciliğin yeni biçimleriyle sürmekte olduğunu ortaya koyar. Örn. bkz. **ibid.**; Antony Anghie, Bhupinder Chimni, et. al., **The Third World and International Order: Law, Politics and Globalization. Developments in International Law**, ed., Leiden, Martinus Nijhoff, 2003; Gathii, **loc. cit.**; Antony Anghie, “Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth Century International Law,” **Harvard International Law Journal**, Vol. XL, No. 1, 1999, pp. 1-71; Richard Falk, Balakrishnan Rajagopal, Jacqueline Stevens, **International Law and the Third World: Reshaping Justice**, ed., London, Routledge-Cavendish, 2008.

³⁵ Marxist perspektif, uluslararası hukukun küresel kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda işlemekte olduğunu savunur. Örn. bkz. B. S. Chimni, **International Law and World Order: A Critique of Contemporary Approaches**, Cambridge University Press, 2017; Susan Marks, **International Law on the Left: Re-examining Marxist Legacies**, ed., Cambridge University Press, 2008; China Mieville, **Between Equal Rights: A Marxist Theory of International Law**, Leiden, Brill, 2005.

³⁶ Feminist perspektif, uluslararası hukuk normlarının cinsiyetçi yanlarına ve bunun yol açtığı mağduriyete dikkat çeker. Örn. bkz. Hilary Charlesworth, Christine Chinkin, Shelley Wright, “Feminist Approaches to International Law,” **American Journal of International Law**, Vol. LXXXV, No. 4, 1991, pp. 613-645; Hilary Charlesworth, Christine Chinkin, **The Boundaries of International Law: A Feminist Analysis**, Manchester University Press, 2000; Karen Knop, “Re/statements: Feminism and State Sovereignty in International Law,” **Transnational Law & Contemporary Problems**, Vol. III, 1993, pp. 293-344; Hilary Charlesworth, “Cries and Whispers: Responses to Feminist Scholarship in International Law,” **Nordic Journal of International Law**, Vol. LXV, No. 3, 1996, pp. 557-568.

³⁷ Örn bkz. Mieville, **Between Equal Rights**.

itmekte, yüzeysel analizlerin ötesine gidememektedir. Tanıma davranışlarının her seferinde farklı ilkelere dayandırılmasını, tanınan ve tanınmayan birimlerin oluşturduğu çelişkiyi açıklayamamakta, hukukun başat devletlerce politik amaçlarla işlevselleştirildiğini göz ardı etmektedir. Ayrılma konusunda hukuk bir çok açıdan kısır döngü içindedir: bir yandan etkinlik ile normlar (kendi kaderini tayin hakkı, ırkçılık yasağı, güç kullanmama vb.) arasında gidip gelmekte, diğer yandan halkı özneleştirilen normlar, devlet egemenliğini koruyan kurallarla çalışmaktadır (toprak bütünlüğü ilkesi, tanımanın ihtiyarılığı vb.)

Ayrılma konusuna eleştirel perspektifle bakış, uluslararası hukukun ayrılma / devlet oluşumu konusundaki yapısal belirsizliğini ortaya koyacak, hukukun kırılganlığının devletlere sağladığı manevra alanını görmeyi sağlayacak, devlet oluşumu ile ilgili kuralların devletlerce manipüle edilmesini irdelemeye imkan verecektir. Ayrılma ile ilgili kural ve kavramların (egemenlik, halk vb.) içeriğinin farklı aktörlerce farklı olaylarda farklı şekilde doldurulduğunu görmeyi sağlayacak, hukukun kaygan zemininde gerçekleşen politik manevraları değerlendirmeyi mümkün kılacaktır. Bu şekilde, hegemon güçlerin egemenlik oluşumundaki belirleyiciliklerini hukuken nasıl gerekçelendirdikleri ortaya konacak, halk-ülke ilişkisinin hukukileşmesinin önündeki engeller değerlendirilebilecektir. Bu çerçevede bir analiz, konu ile ilgili tutarsızlık ve çelişkilere de anlam kazandıracaktır. Ayrıca, başat güçlerin sistemdeki hegemonik konumlarının ve BM çerçevesindeki yetkilerinin, ayrılmayı şekillendirici etkisi değerlendirilebilecektir. Önemli ve güncel bir konu olan ayrılma, şimdiye dek eleştirel teorisyenler tarafından değerlendirilmemiştir. Konunun eleştirel perspektifle ele alınması anlaşılmasına katkı sağlayacak, ana akım eserlerin içine düştüğü kısır döngülerin aydınlatılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma, ayrılma konusunu eleştirel uluslararası hukuk perspektifi ile değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, ayrılmada hegemon güçlerin belirleyiciliği ve ayrılma konusunda hukukun hegemonik kullanımı üzerinde durulacaktır. Hegemon / hakim güçlerden kastedilen politik, ekonomik, askeri ve teknolojik üstünlükleri nedeniyle ABD ve diğer Batılı başat güçler (kısaca Batılı devletler), aynı zamanda veto hakları nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleridir. BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğe tehditleri saptama

ve yaptırım uygulama yetkisi nedeniyle kollektif hegemonya sahibi olarak değerlendirilebilir. Konsey'in hegemonik rolü, Konsey üyelerinin hemfikir olduğu ve ortak karar alabildiği durumlar için geçerlidir. Daimi üyeler arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle Konsey'de karar alınamadığında ise Batılı devletler, belirtilen üstünlükleri nedeniyle, olayların gidişatını belirleyici şekilde tek taraflı eylemlerde bulunabilmekte, dünyanın her bölgesindeki gelişmelere önemli derecede etki edebilmektedirler. Diğer devletler üzerinde etkili olarak uluslararası alanda sayısal çoğunluk sağlayabilmekte, hukukun belli şekilde yorumlanması ve uygulanmasında belirleyici olabilmektedirler.

Çalışma, örnek olay incelemesini de içeren nitel bir çözümleme olacaktır. Seçilen perspektife uygun olarak, uluslararası hukukun pozitivist eleştirisi değil, hukuku yapıbozuma uğratan, endemik özelliklerini tartışan ve temel çelişkilerini ortaya koyan yapısal eleştirisi sunulacaktır. Eleştirel hukuk yaklaşımının belli bir çeşidi tercih edilmeyecek, konu hukukun yapısal belirsizliği ve hukuk-tahakküm ilişkisi çerçevesinde değerlendirilecektir. Bununla birlikte, özellikle egemenlik kavramının irdelenmesinde Marxist ve 3. dünyacı perspektifin çözümlemelerinden yararlanılacaktır. Hukukun yapısal belirsizliğinin ortaya konması amacıyla, ayrılma / devlet oluşumu konusundaki pozitif hukuk incelenecek, bu amaçla, ilgili uluslararası örgüt kararları, antlaşmalar, uluslararası belgeler, mahkeme karar / görüşleri gibi birincil kaynaklara başvurulacak, ayrıca konu ile ilgili çeşitli yazar görüşleri gibi ikincil kaynaklardan yararlanılacaktır. Eleştirel teorinin disiplinlerarası yaklaşımına uygun olarak, egemenlik / halk / toprak vb. kavramların değerlendirilmesinde siyaset bilimi eserlerinden yararlanılacaktır.

Çalışmanın 1. bölümünde, öncelikle ayrılma kavramının anlamı ve benzer kavramlarla ilişkisi değerlendirilecek, olayın ne şekilde tanımlandığının, kuralları değiştirdiği üzerinde durulacaktır. Ardından, doktrinde yer alan ayrılma teorileri incelenecek, devlet oluşumuna dayanak olarak yeterlilikleri, ayrıca hakim devletler ve madunlar açısından işlevsellikleri değerlendirilecektir. 2. bölümde yeni devlet oluşumuna hukuki dayanak teşkil edebilecek etkinlik ilkesi ve kendi kaderini tayin hakkı incelenerek, devlet oluşumu hukukunun yapısal belirsizliği ortaya konacaktır. 3. bölümde ilk olarak egemenlik kavramı irdelenecek, nesnel olmaktan ziyade inşa edilen bir olgu olduğu ortaya konacak, egemenlik oluşumunda tanımının

belirleyiciliği değerlendirilecektir. Ardından tanıma teorilerinin çıkmazları ve uygulamayı açıklamaktaki sınırlılıkları değerlendirilecek, tanımanın tarihsel süreci incelenerek değişken tanıma uygulamaları ortaya konacaktır. Son olarak, toprak bütünlüğü ilkesinin egemenlik oluşumuna engel olup olmadığı ve BM Güvenlik Konseyi'nin egemenlik oluşumunda zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcı rolüne değinilecektir. 4. bölümde örnek olay incelemesi yapılarak, ayrılma / devlet oluşumu konusunda hukukun hakim devletlerce kullanımı ve hegemonik mekanizmaların, ayrılmanın şekillenmesinde etkisi ortaya konacaktır. rnek olaylar, ayrılma-hukuk ilişkisinde ve ayrılmanın hayata geçmesinde hakim devletlerin belirleyiciliğini en iyi şekilde yansıttığı düşünülen olaylar arasından seçilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AYRILMA KAVRAMI ve AYRILMA TEORİLERİ

I. Ayrılma Kavramı

Ayrılma kavramı sözlüklerde bir antlaşma, ittifak, federasyon, ya da herhangi bir politik / dini örgütlenmeden resmi olarak çekilme olarak tanımlanmakta,¹ uluslararası hukuk ansiklopedisinde ise bir devletin topraklarının bir bölümünün, üzerinde yaşayan insanlarca bağımsız bir devlet yaratmak ya da var olan başka bir devlete katılmak amacıyla o devletten tek taraflı olarak koparılması şeklinde tanımlanmaktadır.² Kavramın, üzerinde uzlaşılmış bir tanımı yoktur ve farklı tanımlar farklı unsurlar içermektedir. Bazı yazarlar ayrılma kavramının sadece yeni devlet oluşumunu ifade ettiğini,³ başka bir devlete katılmanın ise toprak transferi / devir olarak adlandırılacağını ileri sürmektedir.⁴ Devir, ana devlet tarafından kendisine bağlı bir bölgeye bağımsızlık verilmesi ya da ayrılan bölgenin egemenliğinin başka bir devlete bırakılması; ayrılma ise sınırların zor yoluyla değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ayrılma, güç kullanılarak ya da güç kullanma tehdidinde başvurularak gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanır.⁵ Ana devletin itirazı unsuru genellikle ayrılma tanımlarına dahil edilmekle birlikte, bazı yazarlar mutabakata dayalı / anayasal ayrılma ile tek taraflı ayrılma arasında

---

¹ "Secession," **The Oxford English Dictionary**, Vol. XIV, James A. H. Murray, Henry Bradley, et al., ed., 2nd ed., Oxford University Press, 1989, p. 823.

² Daniel Thürer, Thomas Burri, "Secession," June 2009, **MPEPIL**, (erişim tarihi: 4 Kasım 2014.)

³ Bkz. Simon Caney, "Self-Government and Secession: The Case of Nations," **The Journal of Political Philosophy**, Vol. V, No. 4, 1997, p. 353; Don H. Doyle, **Secession As An International Phenomenon: From America's Civil War to Contemporary Separatist Movements**, ed., Athens, University of Georgia Press, 2010, p. 2; James Crawford, **The Creation of States in International Law**, 2nd. ed., Oxford, Clarendon Press, 2006, p. 375.

⁴ Bkz. Aleksandar Pavkovic, Peter Radan, **Creating New States: Theory and Practice of Secession**, Surrey, Ashgate, 2007, pp. 5-6; Marcelo G. Kohen, 'Introduction,' Kohen, **Secession: International Law Perspectives**, ed., Cambridge University Press, 2006, p. 3.

⁵ Crawford, **The Creation of States**, p. 330, 375.

ayırım yapmaktadır.⁶ Bazı yazarlar ayrılmanın tanımlanmasında ana devletin onay ya da itirazının bir unsur olamayacağını, her durumda fiilin ayrılma olarak tanımlanacağını ifade etmektedir.⁷

Ayrılmanın dağılma kavramından farkı, dağılma sonucunda söz konusu devletin tümüyle ortadan kalkması, ayrılma sonucunda ise ana devletin varlığını sürdürmesidir.⁸ İki kavram birbiriyle yakından ilişkilidir ve ayrılma girişimleri dağılma sürecini başlatabilmektedir. Dağılma ve ayrılma süreçleri ana devlet ve diğer aktörler açısından farklı hak ve yükümlülükler getirmektedir; bu nedenle sürecin en başta nasıl tanımlandığı önem kazanmaktadır. Dağılma durumunda devletler yeni birimleri tanıma konusunda daha özgür olacak, ana devletin birimlerle ilişkisi iç iş olarak değerlendirilmeyecek, toprak bütünlüğü ilkesi, karışmama, erken tanımama gibi ilkeler gündeme gelmeyecektir. Ayrılma girişimi olarak tanımlanması durumunda ise, olay iç iş olarak görülecek ve ana devletin güç kullanması da dahil, devleti koruyucu kurallar geçerli olacaktır. Aktörler, tercih ettikleri politik sonuca göre bir tanımlama seçecekler, uygulamaya konan tanımlama ise sürecin kendisini inşa edecektir. Örneğin Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde Yugoslavya, olayı federe birimlerin ayrılma girişimi olarak tanımlamış ve toprak bütünlüğü ilkesini ileri sürmüştü, Batılı devletler ise süreci dağılma olarak tanımlayarak, ayrılan birimleri tanıma yoluna gitmiştir. Batılı devletlerin yaptığı tanımlamanın, sürecin şekillenmesinde belirleyici etkisi olmuştur.⁹

Benzer bir durum, dekolonizasyon kavramı için de söz konusudur. Dekolonizasyonu ayrılma olarak tanımlayan yazarlar olmakla birlikte, doktrinde ağırlıklı olan görüş, dekolonizasyon sürecinin, kendine has kuralları olan özel bir süreç olduğu ve ayrılma olarak tanımlanamayacağıdır. Dekolonizasyon sürecinde sömürge toprakları, ana devletten okyanus ya da denizle ayrılmış topraklar olarak tanımlanmış,¹⁰ söz konusu bölgeler için derhal bağımsızlık öngörülmüş, ve süreç BM denetiminde gerçekleşmiştir. Ayrıca bağımsızlık ilk kez 'hak' olarak tanımlanmış,

⁶ Bkz. David Raic, **Statehood and the Law of Self-Determination**, The Hague, Kluwer Law International, 2002, p. 308; Allen Buchanan, **Justice, Legitimacy and Self-Determination: Moral Foundations for International Law**, Oxford University Press, 2004, p. 338.

⁷ Pavkovic, Radan, **Creating New States**, p. 6.

⁸ Thüerer, Burri, "Secession"; Antonello Tancredi, "Dismemberment of States," July 2007, **MPEPIL** (erişim tarihi: 25 Mayıs 2015.)

⁹ Bkz. **infra**, Bölüm IV (II).

¹⁰ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 1541, 15 Aralık 1960, UN Doc. A/RES/1541(XV).

etkinlik kriterleri yumuşatılmış, sömürge halklarının bağımsızlık için başka devletlerden yardım alabileceği belirtilmiştir.¹¹ Ayrılma durumunda ise ayrılacak birimin ve 3. devletlerin hak ve yetkileri kısıtlanmakta, ana devletin hakları ön planda olmaktadır. Sömürge topraklarının büyük kısmı bağımsız olmuş olmakla birlikte, henüz kendi kaderini tayin hakkını kullanmamış topraklar vardır.¹² Bu toprakların bir kısmı üzerinde devletlerin egemenlik iddiaları söz konusudur; bu nedenle bu bölgelerin bağımsızlık kazanması / başka bir devlete katılması, taraflarca dekolonizasyon ya da ayrılma olarak tanımlanabilir. Örneğin Cebelitarık üzerinde BK ve İspanya, Falkland Adaları üzerinde BK ve Arjantin, Batı Sahra üzerinde Fas'ın egemenlik iddiaları söz konusudur. Belirtilen bölgelerin bağımsızlık ilan etmeleri durumunda olayın nasıl tanımlanacağı, tarafların ve 3. devletlerin hak ve yetkileri açısından önem kazanacaktır.¹³

Benzer bir örnek de Eritre'dir. İtalyan sömürge toprağı olan ve II. Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri'nin yönetimine geçen Eritre, kendi kendini yönetmeyen topraklar listesinde yer almamış, BM Genel Kurulu kararıyla ve referandum yapılmadan Etiyopya ile birleştirilmiştir.¹⁴ Eritre'ye Etiyopya'nın egemenliği altında özerk statü tanınmış, federal hükümet ve Eritre yönetiminin yetkileri, ilgili BM kararında tanımlanmıştır. 1962'de Etiyopya'nın Eritre'nin özerkliğini kaldırması sonucu başlayan silahlı mücadeleyi ayrılıkçılar kazanmış, Eritre 1993'te bağımsız olmuştur. Süreci ayrılma olarak tanımlayanlar olduğu gibi, Eritre eski sömürge toprağı olduğu ve referandum yapılmadan Etiyopya ile birleştirildiği için dekolonizasyon olarak tanımlayanlar da vardır.

Ayrılma kavramının en önemli özelliğı, toprak talebi içermesidir; bu da onu otorite değışikliğini amaçlayan diğerk kavramlardan ayırır.¹⁵ Güç kullanarak toprak

---

¹¹ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 2625, 24 Ekim 1970, UN Doc. A/RES/2625(XXV). [Dostça İlişkiler Bildirisi]

¹² Bkz. BM Kendi Kendini Yönetmeyen Topraklar Listesi, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/decolonization/nonselfgovterritories.shtml>, 2 Şubat 2018.

¹³ Örneğin Batı Sahra'da 1976'da ilan edilen Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti, çoğu Afrika ve Güney Amerika devletlerinden oluşan 80'in üzerinde devlet tarafından tanınmış, daha sonra söz konusu devletlerin yarıya yakını tanımayı dondurmış ya da geri çekmiştir. Bu durum, bazı devletlerin Fas'ın egemenlik iddialarını geçerli kabul ettiğini göstermektedir. Batı Sahra konusunda ayrıca bkz. **infra**, Bölüm III (IV).

¹⁴ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 390 (V) A, 2 Aralık 1950, UN Doc. A/RES/390(V)A.

¹⁵ Ayrılma kavramı toprak talebi içermeyen devrim, sivil itaatsizlik, göç, ya da politik yabancılaşma sonucu oluşabilen ayrılıkçılık / hizipçilik (**separatism**) kavramlarından farklıdır. Ayrılıkçılık kavramı

kazanımının hukuk dışı hale gelmesiyle, geleneksel ülke kazanma yöntemlerinin büyük kısmı geçersiz hale gelmiştir ve günümüzde ülkesel egemenlik değişikliklerinin hemen tamamı ayrılma yoluyla gerçekleşmektedir.¹⁶ Geçmişte ve günümüzde ana akım eserlerdeki ağırlıklı görüş, devlet oluşumunun hukukun dışında bir alan olduğu ve ülke kazanma ile ilgisi olmadığıdır. Ancak bu bakış, ülkesel egemenlik değişikliklerinde ‘halkın’ özne haline gelişini gözden kaçırmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkının ülke kazanma yöntemlerini önemli ölçüde etkilediği¹⁷ ve halkların kendi kaderini tayin hakkının hukuki içerik kazanmasıyla ülke üzerindeki egemenliğin halka ait olduğunun tescillendiği¹⁸ bazı yazarlarca ifade edilmekle birlikte, hiçbir eserde konu ayrıntılı olarak değerlendirilmemiştir. Starke, sömürgeciliğin sonlandırılması sürecine atıf yaparak, halkların ülke kazanan özne olarak değerlendirilebileceğini belirtmekte; bu yöntemi **sui generis** kazanma olarak tanımlamaktadır.¹⁹ Ancak salt sömürge halklarının özne olarak tanımlanması ve diğer devlet oluşumu süreçlerinin kapsam dışında bırakılması yapay bir ayrım olmaktadır.

Ülkesel egemenlik değişikliklerinde giderek artan bir şekilde referandum yöntemine başvurulmaktadır.²⁰ Fransız İhtilali’nden bu yana ülkesel egemenlik değişikliklerinde zaman zaman uygulamaya konan referandum yöntemi, kendi kaderini tayin hakkının pozitif hukukta yer alması ile normatif içerik kazanmış, dekolonizasyon sürecinde kendi kaderini tayin hakkının uygulama yöntemi olarak

---

merkezi otoriteyi erozyona uğratmayı amaçlayan tüm politik yabancılaşma durumlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. (Bkz. John R. Wood, “Secession: A Comparative Analytical Framework,” **Canadian Journal of Political Science**, Vol. XIV, No. 1, 1981, pp. 109-110.) Ayrılıkçıların talepleri yerel / bölgesel haklar ya da özerklik olabilirken, ayrılma ise devletin ülkesinin bir parçası üzerinde egemenlik kazanmayı amaçlamaktadır. Ayrılıkçı hareketler süreç içinde ayrılmayı amaçlar hale gelebilir; ya da ayrılmayı amaçlayan birim zaman içinde toprak talebinden vazgeçebilir. İki kavram arasındaki farkı belirleyici unsur, merkezi otoritenin ülkesel egemenliğinin tanınıp tanınmadığıdır.

¹⁶ Geleneksel yöntemler artık büyük ölçüde tarihsel ülkesel anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasında gündeme gelmektedir. Bkz. Seokwoo Lee, “Continuing Relevance of Traditional Modes of Territorial Acquisition in International Law and a Modest Proposal”, **Connecticut Journal of International Law**, Vol 16, 2000, pp. 1-22.

¹⁷ Bkz. Surya P. Sharma, **Territorial Acquisition, Disputes and International Law**, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, p. 212-249.

¹⁸ Marcelo G. Kohen, Mamadou Hebie, “Territory, Acquisition,” March 2011, **MPEPIL** (erişim tarihi: 24 Mayıs 2015.)

¹⁹ J. G. Starke, “The Acquisition of Title to Territory By Newly Emerged States”, **British Yearbook of International Law**, Vol. XLI, 1965-66, pp. 411-16.

²⁰ Bkz. Matt Qvortrup, “The History of Ethno-National Referendums 1791-2011,” **Nationalism and Ethnic Politics**, Vol. XVIII, No. 1, pp. 129-150.

ilan edilmiştir. Söz konusu hakkın hayata geçişinin ‘halkların özgürce ifade edilmiş isteklerine’ dayanacağı UAD tarafından²¹ ve BM Genel Kurulu kararlarında²² ifade edilmektedir. Bu açıdan, sömürge topraklarının ülkesel geleceği ile ilgili olarak referandum uygulamasının teamül haline geldiği ileri sürülebilir.²³ Dekolonizasyon sonrası yeni devlet oluşumlarında da, özellikle 1990’lardan sonra referandum uygulamasına başvurulduğu görülmektedir. Yugoslavya’nın dağılması sürecinde AT tarafından toplanan barış konferansı bünyesinde hukuki tavsiye görüşleri bildirmek üzere kurulan Tahkim Komisyonu / Badinter Komisyonu, referandum yapılmış olmasını tanıma kriterleri arasında değerlendirmiştir.²⁴ Ülkesel egemenlik değişikliklerinin büyük çoğunluğunun ayrılma yoluyla gerçekleşmesi ve gerek sömürgecilik döneminde, gerekse 1990’lardan itibaren yeni devlet oluşumlarında uygulamaya konan referandum yöntemi, halkın ülke kazanmada özne haline geldiğini göstermektedir. Bu nedenle, ülke kazanma yöntemlerinin kendi kaderini tayin hakkı ve halkın özne haline gelişi açısından yeniden değerlendirilmesi ve ayrılmanın bu çerçevede irdelenmesi gerekmektedir. Halkın egemenlik oluşumunda özne olarak tanınması, halk-ülke ilişkisinin hukukileşmesine de katkı sağlayacaktır.

II. Ayrılma Teorileri

Doktrinde 4 ayrılma teorisi yer almaktadır: (1) mülkiyet teorileri; (2) seçim teorileri; (3) milliyetçi teoriler; ve (4) onarımsal ayrılma teorileri. Söz konusu teorilerin temel savları, uluslararası ilişkilerin çeşitli aktörleri ya da devlet-altı birimler tarafından ayrılma gerekçesi olarak ileri sürülmektedir. Dört teorik yaklaşımın da ayrılmanın öznesi, koşulları ve halk-ülke ilişkisi konusunda farklı

²¹ Bkz. Western Sahara, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1975, p. 12 [Batı Sahra Danışma Görüşü] para. 80-81.

²² Örn. bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 742, 27 Kasım 1953, UN Doc. A/RES/742(VIII); No. 1541.

²³ Bkz. İlker Gökhan Şen, **Sovereignty Referendums in International and Constitutional Law**, Cham, Springer, 2015, pp. 84-85. Bununla birlikte, referandum yapılmadan statüsü belirlenen bağımlı topraklar da vardır. (Örneğin Eritre.)

²⁴ Komisyon, Bosna’da bağımsızlık referandumu yapılmamış olduğundan, tanıma kriterlerinin karşılanmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bkz. Opinion No. 4, 11 Ocak 1992, 92 **ILR** 173. Komisyon AT tarafından toplanan Yugoslavya Barış Konferansı bünyesinde 1991’de oluşturuldu. Tahkim Komisyonu olarak adlandırılmasına karşın, bağlayıcı karar alabilen ve tüm tarafların onayıyla kurulmuş bir tahkim mahkemesi değildi. Yugoslavya komisyonu onay vermemiş, üye göndermemiştir. Komisyon Fransa, Almanya, İtalya, İspanya anayasa mahkemeleri başkanlarından ve Belçika Tahkim Mahkemesi Başkanı’ndan oluşuyor, Komisyon Başkanı Fransız Hakim Badinter’in adıyla da anılıyordu. Komisyon 1991-1993 yılları arasında 15 görüş yayımladı.

önergeleri vardır. Ancak hepsinin de dekolonizasyon sonrası devlet oluşumuna / ayrılmaya dayanak teşkil etmelerinde teorik ve pratik sorunlar söz konusudur. Aşağıda bu 4 teorik yaklaşımın genel özellikleri başlıca teorisyenlerin görüşleri çerçevesinde incelenecek,²⁵ ayrılma konusunda açıklayıcılıkları değerlendirilecek, hegemon güçler ve madunlar açısından işlevsellikleri üzerinde durulacaktır.

A. Mülkiyet Teorileri

Mülkiyet teorileri, devletin ülkesel haklarını John Locke'un mülkiyet teorisi ile açıklamaktadır. Locke'a göre mülkiyet haklarının kaynağı devlet değildir; devlet mülkiyet haklarını korumak için vardır. Bireyler bir sözleşme ile kendilerini ve mülkiyetindekileri devlet otoritesine tabi kılmaya rıza gösterirler.²⁶ Locke'un kurucu bireyler ve sonraki nesiller için ayrılma hakkı öngörmemiş olmasına karşın, teorinin günümüzdeki bireyci versiyonuna göre, devletin toprağı bireylerin mülklerinin toplamından ibarettir ve birey, mülkiyetindeki toprağı koşulsuz olarak devletten ayırabilir. Örneğin Steiner liberal felsefenin, ulusların ülkesel haklarına iki sınırlama getirdiğini belirtir:²⁷ (1) bireylerin ayrılma hakkı; ve (2) yeryüzünde yaşayan herkesin, tüm yeryüzü ülkesi kaynaklarından pay alma hakkı. Mülkiyet teorisinin kolektivist versiyonu ise, mülkiyet hakları ile ülkesel haklar arasında ayırım yaparak, devletin bireyden bağımsız olarak ülkesel hakları olduğunu ileri sürer.²⁸ Bireylerin emek yoluyla mülkiyet hakkı elde etmesi gibi, devletler de kanunlar yoluyla toprağı işleyerek / ona değer katarak ülkesel haklar elde etmektedir. Ancak devletin ülkesel hakları bireysel özgürlükleri koruma şartına bağlıdır; bu koşul ortadan kalktığında ayrılma hakkı doğar.

Rothbard 'anarko-kapitalist' model çerçevesinde tüm devletlerin

---

²⁵ Aynı başlık altındaki teorisyenlerin görüşlerinde ortak noktalar olmakla birlikte, bazı farklılıklar, farklı gerekçelendirme ve önermeler de bulunmaktadır. Mevcut sınırlarda değişiklik öngören, statükoda radikal değişiklikler amaçlayan ve uluslararası hukukun pek çok kuralını yeniden tanımlamaya soyunan ayrılma teorilerinin tek tek yazar görüşleri çerçevesinde incelenmesi faydalı olacaktır.

²⁶ John Locke, **Two Treatises of Government**, Ed. by Peter Laslett, Cambridge University Press, 1988.

²⁷ Hillel Steiner, "Territorial Justice", Percy B. Lehning, **Theories of Secession**, ed., London, Routledge, 1998, pp. 61-71.

²⁸ Cara Nine, "A Lockean Theory of Territory," **Political Studies**, Vol. LVI, No. 1, 2008, pp. 148-165.

özelleştirilmiş bölgelere ayrılmasını önerir.²⁹ Yazara göre, toprak bütünlüğü anlamlı bir kavram değildir; çünkü bugünkü sınırların çoğu adil değildir ve sürekli değişmektedir. Herşeyin özel mülkiyet haline gelmesi etnik çatışma, baskıcı devlet vb. sorunları çözecektir. Özelleştirilmiş bölgeler kişilerin, grupların ya da özel kurumların mülkiyetinde olmalı; ülke topraklarının hiçbir bölümü devlet mülkiyetinde kalmamalıdır. Bu bölgeler kendilerini istediği gibi yönetebilmeli; istediğinde ayrılabilmelidir. Bu şekilde bölgelerin kime ait olduğu tartışmalı olmaktan çıkacak, bölgeler, içinde yaşayanların isteğine göre türdeş ya da çok-kültürlü olabilecek, gerçek çeşitlilik böyle sağlanacaktır.

Uluslararası hukukta egemenlik ve mülkiyet farklı kavramlar olarak tanımlanır;³⁰ mülkiyet hakları devlet egemenliğine karşı korunur. Uluslararası hukukun mülkiyete bakışı, yukarıda da ifade edilen liberal felsefe çerçevesinde, mülkiyetin devletten önce var olan doğal bir kurum olduğudur.³¹ Uluslararası hukukun, bu liberal anlayışı yansıtan bir çok kuralı bulunmaktadır: (1) sahipsiz bölgelerdeki özel mülkiyet haklarının tanınması, (2) egemenlik değişikliklerinde özel mülkiyet haklarının korunması; ve (3) askeri işgal durumunda özel mülkiyet haklarının korunması. Her ne kadar 19. yüzyıldan itibaren devlet egemenliğinin bazı hallerde özel mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeler yapabileceği kabul edilmiş olsa da, kurallar ağırlıklı olarak özel mülkiyeti devlet egemenliğine karşı korumaktadır.

Aslında egemenliğin bizzat kendisi de özel mülkiyeti / özel çıkarları korumakta işlevseldir. Egemenlik kavramı ekonomik konuları güvenselleştirmekte, özel çıkarların gerçekleşmesi için gerekli olan zor, egemenlik

---

²⁹ Murray N. Rothbard, "Nations by Consent: Decomposing the Nation-State," **Journal of Libertarian Studies**, Vol. XI, No. 1, 1994, pp. 1-10.

³⁰ Egemenlik, devletin kendi sınırları içinde tam yetkili olması, başka devletlerin yargılamasından bağımsız olması ve iç işlerde serbestlik anlamına gelirken, mülkiyet ise özel haklarla ilgilidir ve bir toprak parçası bir kişi, kurum ya da başka bir devletin mülkiyetinde olabilir. Bir devletin egemenliği altında olduğu halde başka bir devletin mülkiyetinde olan toprak parçaları vardır. Örn Almanya'nın egemenliğinde ve Fransa'nın mülkiyetinde olan Mundat Ormanı; ve Peru'nun egemenliğinde ve Ekvador'un mülkiyetinde olan Tiwinza bölgesi.

³¹ Bkz. L. Benjamin Ederington, "Property as a Natural Institution: The Separation of Property from Sovereignty in International Law", **American University International Law Review**, Vol. XIII, No. 2, 1997, pp. 263-331.

paradigmasında hayata geçmektedir.³² Başka bir deyişle, aslında mülkiyetin, çıkarlarını gerçekleştirmek için egemenlik kavramına ihtiyacı vardır. Neocleous, özel mülkiyetin ekonomi politiği dışındaki varoluş formlarına karşı sürekli bir savaşın sürmekte olduğunu, liberal egemenlik kavramının yalnızca böyle bir savaş için oluşturulduğunu öne sürer.³³ Sermayenin yükselmesi ile mülkiyet hukuku ve uluslararası hukukun gelişmesinin eşzamanlılığına dikkat çeken yazar, güvenlik politikalarının, kaynaklara el koyma amacı taşıdığını belirtir. Küresel sermayenin uluslararası güvenlik politikaları ile ilişkisi incelendiğinde, egemenlik kavramının özel ekonomik çıkarlar açısından işlevselliği ortaya çıkar.

Bu çerçevede bazı görüşler de egemenlik ve mülkiyet kavramlarını özdeşleştirmektedir. Örneğin Pashukanis uluslararası hukukun temelini aslında özel hukuk olduğunu, öznesinin de ‘mal sahibi’ olduğunu belirtir.³⁴ Genel çıkarları koruyormuş gibi görünen kurallar aslında özel çıkarları korumaktadır.³⁵ Mieville de Pashukanis’in analizi çerçevesinde devleti ve uluslararası hukuku reddederek, egemenliğin mülkiyet hakkından başka bir şey olmadığını ileri sürer.³⁶ Gerçekten de uluslararası hukukta toprak kazanma ve egemenlik teorilerinde özel hukuk etkisinin çok olduğu görülmektedir: kazandırıcı zaman aşımı, devir, etkin sahiplik vb. ülke kazanma yöntemleri mülkiyet hukukundan alınmıştır. Kendi kaderini tayin hakkı ile halkın ülke kazanmada özne haline gelmesi gündeme geldi ise de, uluslararası hukuktaki egemenlik-norm çelişkisi halkın rolünü belirsizleştirmektedir.

Egemenlik özel mülkiyetin / özel çıkarların korunmasında hala işlevsel olmakla ve bir çok şey hala egemenlik paradigmasında gerçekleşmekle birlikte, günümüzde devlet egemenliğinin politik, ekonomik, teknolojik vb. bir çok açıdan zayıfladığı ve geçirgen hale geldiği görülmektedir. Her dönemde, hakim güçlerin etkisiyle uluslararası hukuk-egemenlik ilişkisi yeniden tanımlanmaktadır. Chimni’nin belirttiği gibi, uluslararası hukuk devletlerin iç işlerini giderek daha çok oranda düzenlemekte, insan hakları ve demokrasi normları üzerinden giderek daha

³² Bkz. Mark Neocleous, **Savaş Erki Polis Erki**, Çev. Beyza Sumer Aydaş, Ankara, Notabene, 2014, s. 125-126.

³³ **Ibid.**, s. 126.

³⁴ Bkz. Evgenii B. Pashukanis, ‘International Law,’ Piers Beirne, Robert Sharlet, **Pashukanis: Selected Writings on Marxism and Law**, ed., London, Academic Press, 1980, pp. 168-183.

³⁵ **Ibid.**

³⁶ Bkz. China Mieville, “The Commodity Form Theory of International Law,” Marks, **International Law on the Left**, pp. 92-132.

müdahaleci olmakta, ulus-aşırı sermayenin işleyişi gereği devlet mülkiyetinde olan kurumlar özelleşmekte, mülkiyet hakları uluslararasılaşmakta, müdahaleci normlar ulus-aşırı sermayenin çıkarları çerçevesinde işletilebilmektedir.³⁷ Uluslararası hukuk bugün mülkiyet haklarını direkt olarak düzenlemekte, hukuk yapımında ulus-aşırı şirketlerin rolü artmakta, söz konusu şirketler BM'nin finanse edilmesi ve karar alımında giderek daha etkili olmakta, bir anlamda BM sistemi / uluslararası hukuk özelleşmektedir.³⁸ Sistemin özelleşmesi, bir anlamda egemenliğin de özelleşmesi anlamına gelmektedir. Mülkiyet haklarına dayalı ayrılma teorileri, egemenlik paradigmasının terkedilmesinde işlevseldir. Egemenlik, kamusal çıkarları da ifade eden bir kavram olarak, sermaye karşısında kısıtlayıcı olabilmektedir. Mülkiyet teorileri, özel mülkiyeti devlet egemenliğinin kısıtlamalarından kurtararak özgürleştirmektedir. Bu ise mülk sahiplerinin avantajlı kılınması, mülksüzlerin kendi kaderini tayin hakkı öznesi olmaktan çıkması, ve neo-feodalleşme anlamına gelecektir.

B. Seçim Teorileri

Seçim teorileri ayrılma hakkını liberal felsefenin bireysel haklar / demokratik yönetim ilkelerine dayandırır. Devletin ülkesel yetkisi halkın rızasına dayandığından, bir devlet-altı birimin ayrılma yönünde oy kullanması durumunda, devlet o bölgede ülkesel yetkisini kaybedecektir. Seçim teorileri, ayrılacak birimin devletin geri kalanından ayrı bir etnik / kültürel kimliğe sahip olması şartını ileri sürmez; sivil yurttaşlık esasına dayanır. Başka bir deyişle, kendi kaderini tayin edecek olan birim kültürel / etnik olarak değil, ülkesel olarak tanımlanır. Ayrıca seçim teorileri, ayrılma hakkı için adaletsizliğe maruz kalma şartı aramaz. Belirleyici olan, devlet-altı birimin ayrılma iradesidir.

Bu kapsamda incelenebilecek yazarlardan biri Philpott'tur.³⁹ Yazara göre, kendi kaderini tayin hakkı ile toprak bütünlüğü kuralı çelişki içindedir. Kendi kendini yönetmek isteyen tüm gruplar kendi kaderini tayin hakkına, ve bu çerçevede ayrılma hakkına sahiptir. Yazara göre kendi kaderini tayin hakkı bireysel özerkliğe

³⁷ Bkz. Chimni, "Third World Approaches" pp. 7-15.

³⁸ **Ibid.**

³⁹ Daniel Philpott, "In Defense of Self-Determination," **Ethics**, Vol. CV, No. 2, 1995, pp. 352-385.

dayanır; bu nedenle adaletsizlik vb. herhangi bir gerekçe ileri sürülmesine ya da ayrılacak birimlerin belli bir etnik kimlik taşımasına gerek yoktur. Philpott’a göre devlet ile toprak arasındaki ilişki, bireyle mülkü arasındaki ilişkiden farklıdır. Devlet, toprağın sahibi değil yöneticisidir. Sınırlar Tanrı ya da doğa ürünü değildir; bu nedenle insanlar tarafından değiştirilebilir. Yazar şehir devletlerini örnek vererek, ayrılacak yapının büyüklüğünün önemli olmadığını savunur. Önemli olan, kurulacak yapının bağımsız bir devletin fonksiyonlarını yerine getirip getiremeyeceğidir. Bununla birlikte Philpott, ayrılmanın son çare olarak görülmesi gerektiğini, gerçekleşmesi durumunda da devletin diğer birimlerine zarar vermemesi gerektiğini savunur.

Copp da benzer görüşler ileri sürmektedir.⁴⁰ Yazara göre, devletin hakları ayrılma hakkı ile çelişmez; çünkü devletin toprakları üzerindeki tasarrufu halk tarafından belirlenir. Yazara göre kendi kaderini tayin hakkı ülkesel politik topluluklara tanınmalıdır. Topluluğun politik olması, devlet kurma yönündeki tutarlı iradesini ifade eder. Söz konusu bölgede yaşayan herkes, etnik kökene bakılmaksızın o topluluğun üyesi sayılacaktır. Yazara göre, bu özellikleri taşımayan grupların, adaletsizliğe maruz kalsalar bile ayrılma hakları yoktur. Ayrıca yazara göre, kendi kaderini tayin hakkı mutlak değildir. Ayrılacak birimin politik / ekonomik sisteminin adaletsiz oluşu ya da ayrılmanın ana devletin ayakta kalmasını engelleyecek olması, ayrılma hakkını ortadan kaldıracaktır. Copp, ayrılma hakkı olup olmadığının tespiti konusunda UAD’nin yetkilendirilmesini önerir. Copp’a göre böyle bir sistem, ayrılıkçı hareketlerle mücadele eden devletlere, kesin kuralları olan tarafsız bir mekanizmaya başvurma imkanı sağlayacak, sorunları çözerek istikrara katkıda bulunacaktır.

Bu başlık altındaki bir başka teorisyen Beran’dır.⁴¹ Yazara göre, liberal devlette tüm ilişkiler rızaya dayanır ve istendiğinde bitirilebilir. Egemenlik, kaynağını yönetilenin rızasından alır; tüm ulusa ait topyekün bir yetke değildir. Bu

---

⁴⁰ Bkz. David Copp, “Democracy and Communal Self-Determination,” Robert McKim, Jeff McMahan, **The Morality of Nationalism**, ed., Oxford University Press, 1997, pp. 277-323; “International Law and Morality in the Theory of Secession,” **The Journal of Ethics**, Vol. II, No. 3, 1998, pp. 219-245.

⁴¹ Bkz. Harry Beran, “A Liberal Theory of Secession,” **Political Studies**, Vol. XXXII, 1984, pp. 21-31; “More Theory of Secession: A Response to Birch,” **Political Studies**, Vol. XXXVI, 1988, pp. 316-323; “A Democratic Theory of Political Self-Determination for A New World Order,” **Theories of Secession**, pp. 33-60.

nedenle, ulusun bir bölümü topraklar üzerinde hak iddia edebilir. Yazara göre ayrılma, çoğunluğun tahakkümünden kurtulmanın bir yoludur. Bunun için adaletsizliğin varlığı şart değildir. Belirleyici olan, söz konusu birimin birlikte yaşama iradesini yitirmiş olmasıdır. Yazar ayrıca kendi kaderini tayin hakkının sürekli hak olduğunu ve bu hakkı kullanmak isteyen birimlere karşı devletin güç kullanmasının meşru olmadığını savunur. Yazara göre ayrılma hakkı koşulsuz değildir.⁴²

Bu gruptaki yazarlardan Wellman'a göre yeni kurulacak olan devlet ve geride kalan parça yeterince büyük, varlıklı, ve bir devletin işlevlerini yerine getirebilecek yapılar olduğu sürece, ayrılma hakkı tanınmalıdır.⁴³ Başka bir deyişle, ayrılma iki taraf için de adil şekilde gerçekleştiği sürece ayrılma hakkı engellenemez. Devletin bir gruba adaletsiz davranması, ayrılmaya başlı başına bir gerekçe teşkil etmez; sadece devlet için adaletsizliği sona erdirmeye, tazminat vb. yükümlülükler doğurur. Wellman, Speetzen ile bir çalışmasında ayrılmanın bireysel haklara dayandırılmasını eleştirerek, önemli olanın, insan haklarını koruyan meşru devletlerin oluşması olduğunu ileri sürer.⁴⁴ Hem ayrılma sonucu kurulacak olan devlet, hem de ana devletin geriye kalan parçası meşru devlet olma özelliğini sürdürebileceklerse ayrılma gerçekleşmelidir.

Gauthier, adaletsizlik durumunda koşulsuz ayrılma hakkı olmakla birlikte, meşru devletten ayrılma hakkının da tanınması gerektiğini ileri sürer.⁴⁵ Çünkü ayrılma hakkı, esas olarak bireysel örgütlenme (ve örgütlenmeden ayrılma) hakkına dayanır. Yazar, örgütlenme hakkının karşılıklılık özelliğini vurgular: örgütlenmenin kurulması ve sürdürülmesi ancak iki tarafın isteğiyle mümkündür. Bu çerçevede, bir devlet-altı birimin ayrılmak istemesi durumunda ana devletin onu kalmaya zorlama

---

⁴² Yazara göre ayrılacak birimin büyüklüğü, ayrılmaya uygun coğrafi konumda olup olmadığı, ekonomik kaynaklar içerip içermediği, bünyesindeki alt gruplara ayrılma hakkı tanıyıp tanımadığı vb. faktörler, ayrılma hakkının kullanıp kullanılamayacağını belirler. Ancak yazara göre, bazı durumlar için nüfus mübadelesi, tazminat, bazı bölgelerin ortak yönetimi vb. çözümler getirilerek ayrılma hakkı kullanılabilir.

⁴³ Christopher H. Wellman, "A Defense of Secession and Political Self-Determination," **Philosophy & Public Affairs**, Vol. XXIV, No. 2, 1995, pp. 142-171; **A Theory of Secession: The Case for Political Self-Determination**, Cambridge University Press, 2005.

⁴⁴ David D. Speetzen, Christopher H. Wellman, "Choice Theories of Secession" Aleksandar Pavkovic, Peter Radan, **The Ashgate Research Companion to Secession**, ed., Surrey, Ashgate, 2011, pp. 413-426.

⁴⁵ David Gauthier, "Breaking Up: An Essay on Secession", **Canadian Journal of Philosophy**, Vol. XXIV, No. 3, 1994, pp. 357-71.

hakkı yoktur. Ancak yazara göre örgütlenme hakkı mutlak değil, koşulludur: ayrılma, çoğunluğun kararına göre belirlenmeli, ayrılma sonucunda devletin geri kalanı ekonomik olarak dezavantajlı duruma düşmemelidir; böyle bir durum oluşuyorsa (borç ve gelirlerin paylaşılması, coğrafi geçiş hakkı vb.) çeşitli çözümlerle telafi edilmelidir.

Gordon da ayrılma hakkını liberal felsefenin birey haklarına dayandıran yazarlardanır.⁴⁶ Yazara göre, bireysel haklar devlet tarafından korunmuyorsa, ayrılma hakkı doğar. Belirleyici olan, azınlık ya da çoğunluk hakları değil, birey haklarıdır. Ayrılmak isteyen bölgede yaşayan, ancak ayrılmak istemeyenler de o bölgedeki çoğunluk tarafından ayrılmaya zorlanamaz.

Mises, hangi büyüklükte olursa olsun, bağımsız idari birim oluşturabilecek herhangi bir bölgenin, bir plebisitle ana devletten ayrılmak istediğini ilan etmesi durumunda ayrılma hakkına sahip olduğunu ileri sürer.⁴⁷ Yazara göre, her bir bireye dahi kendi kaderini tayin hakkı tanımak mümkün olsa, hakkın gereği olarak bunun yapılması gerekir. Ancak Mises bu argümanını bireysel haklara dayandırmaz; ona göre ‘ayrılma devrimleri’, iç ve uluslararası savaşları önlemenin tek etkili yoludur.

Seçim teorileri mülkiyet teorileri ile benzeşmekte, her ikisi de liberal felsefeye dayanarak devlet egemenliğini bireysel haklarla sınırlamaktadır. Birinde ayrılma hakkının öznesi mülk sahibi, diğerinde ayrılma iradesi olan gruplardır. Devlet egemenliği, liberal özgürlüklerin kullanılmasını engelleyemez ve bireyin özgürlüğü, ayrılma hakkını da içerecek şekilde tanımlanır. Seçim teorilerinin, ayrılma hakkının kullanımı için belli bir ortak kimlik şartı aramaması, heterojenliğin tanınması açısından olumludur. Ayrıca halk ile ülke arasında direkt ilişki kurulması, halkın ülkenin geleceğini belirlemede özne haline gelmesinin temelinde yatan felsefedir. Ancak liberal felsefenin sorunları, seçim teorilerinde de ortaya çıkar: liberal özgürlükler toplumcu değildir; güçlünün / avantajlının lehine işler. Genellikle ülke kaynaklarının çoğunluğunu elinde tutan gelişmiş bölgeler ekonomik nedenlerle ayrılmak istemektedir. Ancak kendi kendine yetebilecek bir birim ayrılma hakkını kullanmak isteyecektir. Ancak bu, devletin geri kalanının hakları açısından

⁴⁶ David Gordon, “Introduction,” **Secession, State & Liberty**, ed., New Brunswick, Transaction Publishers, 1998, pp. ix-xvi.

⁴⁷ Ludwig Von Mises, **Liberalism: In the Classical Tradition**, Trans. by Ralph Raico, Irving-on-Hudson, Foundation for Economic Education, 1985, pp. 109-110.

sorunludur. Söz konusu teori her ne kadar, ayrılmanın adil şekilde gerçekleşmesini savunuyor ise de, adillığın neye göre tanımlanacağı sorun oluşturacak, tarafların ‘adalet’ tanımları farklı olabilecektir. Ayrılma taleplerini bağlayıcı olarak değerlendirme yetkisinin UAD gibi bir kuruma verilmesi de, egemenlik merkezli sistemle çelişecektir.

İsteyen gruplara ayrılma hakkı tanınmasının anarşi doğuracağı ve pratikte uygulanma imkanı olmamasından başka, seçim teorileri ile ilgili bir nokta daha dile getirilmelidir. Bazı yazarlar, ayrılma hakkını demokrasinin / medeniyetin gereği olarak sunmakta, böyle taleplerle karşılaşan devletlerin olumlu karşılık vermesi gerektiğini savunmaktadır. Örneğin Waters, ayrılmanın yetki devri anlamına geldiğini ve demokrasinin / Avrupalı değerlerin gereği olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁸ Bu noktada, insan hakları söyleminin hegemon güçler açısından işlevselliğini belirtmek gerekir. Pek çok eleştirel yazarın ileri sürdüğü gibi, günümüzde emperyalist müdahale ve politikalar insan hakları söylemi üzerinden yürütülmektedir. Ayrılma hakkının demokrasi ile özdeşleştirilmesi, uluslararası hukukun, başından beri ‘gayri medeni’ olana karşı ileri sürmekte olduğu medeniyet söylemini akla getirmektedir.⁴⁹ Halkların kendi aralarında diyalog yoluyla oluşturabilecekleri düzenlemeler mutabakata dayalı ve kalıcı olacak, hakim güçlerce dayatılan özerklik / ayrılma politikaları ise söz konusu bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracak ve hegemonik politikaların aracı olacaktır.

C. Milliyetçi Teoriler

Milliyetçi teoriler ayrılma hakkını, belli bir etnik / kültürel kimliği olan toplulukların / milletlerin kendi kaderini tayin hakkına dayandırmaktadır. Belirleyici özelliği, ayrılma hakkının dayanağının doğuştan gelen kimlik olmasıdır. Dağınık halde yaşayan etnik gruplardan farklı olarak, belirli bir bölgede yaşayan ve orada çoğunluğu oluşturan etnik topluluk ya da tanımlı bir anavatanları olan milletler özne olarak kabul edilir. Milliyetçi teorilerin toprak iddialarının temelinde bölgeye ilk yerleşenler olma, uzun süredir orada yaşıyor olma, halkın kendini o bölgeyle

---

⁴⁸ Timothy W. Waters, “A World Elsewhere: Secession, Subsidiarity and Self-Determination as European Values,” **Articles by Maurer Faculty**, 2016, pp. 11-45.

⁴⁹ Bkz. **infra**, Bölüm III (II).

özdeşleştirmiş olması gibi savlar vardır. Topluluğun haklarının ancak devlet kurmakla korunabileceği görüşü hakimdir.

Milliyetçi teorilerin temsilcilerinden biri Nielsen'dir.⁵⁰ İnsanların temel ihtiyaçlarından birinin bir gruba ait olmak olduğunu belirten yazar, grup kimliğinin bireysel kimliklerin tanımlanması ve bireylerin mutluluğu için gerekli olduğunu ileri sürer. Yazara göre, grup kimliğinin korunması ancak ulus-devlet kurmakla mümkündür. Çok-uluslu devletler demokratik olsa bile farklı kültürleri korumakta başarılı olamamaktadır. İnsanların gelişimi için, evrenselliğin yanında tikelcilik de önemlidir. Yazara göre, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesinin mutlak bir ilke olduğunu ileri sürmek, statükocu ideolojinin ifadesidir. Devletler kurulurken topraklar adil şekilde alınmış olmayabileceğinden, önemli olan, devletlerin toprak bütünlüğü değil, en fazla sayıda halka kendi kaderini tayin hakkının tanınmasıdır. Yazar ayrılma hakkı için dört kriter ileri sürer: (1) grubun ayırıcı bir kültürel kimliğe sahip olması, (2) uzun zamandır üzerinde yaşamakta olduğu bir toprak parçasının olması, (3) grubun o bölgede çoğunluğu oluşturuyor olması, (4) yeni kurulacak devletteki azınlıkların haklarının koruma altına alınması. Yazara göre, belirtilen kriterleri taşıyan gruplar, başka hiçbir gerekçe göstermeksizin ayrılma hakkına sahip olmalıdır.

Bu başlık altında incelenebilecek yazarlardan biri de Miller'dir.⁵¹ Yazara göre (1) bir milli kimliği olan; ve (2) yaşadığı toprak üzerinde hak sahibi olan topluluklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bunun için tek yol bağımsız devlet kurmak değildir; özerklik bazı durumlarda daha uygun bir çözüm olabilir. Yazara göre, milli grupların çeşitleri vardır; ve hepsinin ayrılma taleplerinin geçerliliği farklı olacaktır. Ayrılmak isteyen bir grubun iddiasının geçerliliğini tespit edebilmek için, o grubun, toplumun geri kalanıyla ilişkisine bakmak gerekir. Bazı durumlarda azınlık çoğunluğun otoritesini hiçbir zaman kabul etmemiş; ana devleti işgalci güç olarak görmüştür. Bu durumlarda ayrılma iddiasının gerekçeleri daha güçlüdür. Bazı durumlarda ise azınlık grup, devletin kurucu unsurlarından biridir; ve ayrılma talebi tarihsel nedenlere değil, kültürel kimliğin korunması gerekçesine dayanıyor olabilir.

⁵⁰ Kai Nielsen, "Secession: The Case of Quebec," *Journal of Applied Philosophy*, Vol. X, No. 1, 1993, pp. 29-43.

⁵¹ David Miller, "Secession and the Principle of Nationality," Margaret Moore, *National Self-Determination and Secession*, ed., Oxford University Press, 1998, pp. 62-78.

Bu gibi durumlarda çoğunluğun eli de azınlık kadar güçlüdür; ve ayrılmadan ziyade özerklik daha uygun bir çözüm olabilir. Yazara göre ayrılma hakkı koşulsuz değildir: ana devletin önemli hak kaybına uğramaması sağlanmalı; yeni kurulacak devlette oluşacak azınlıkların ve ana devlette kalan azınlık mensuplarının hakları göz önüne alınmalı, tazminat, nüfus mübadeleleri vb. çözümler uygulanmalıdır.

Margalit ve Raz'ın teorileri de bu başlık altında incelenebilir.⁵² Yazarlar, bir gruba aidiyetin bireysel kimliklerin tanımlanmasında ve bireylerinin imkan ve koşullarının belirlenmesindeki önemini vurgular. Grubun refahı bireyin refahı demektir; gruba karşı yapılan ayrımcılık bireyin refahını da olumsuz etkileyecektir. Grubun kendini koruyabilmesi ancak egemenlik kazanması ile sağlanabilir. Yazarlar, 'kapsayıcı gruplar' (**encompassing groups**) olarak tanımladıkları grupların ayrılma hakkı olduğunu savunur. Bu grupların tanımlayıcı kriterleri olarak doğuştan olma, grupla özdeşleşmiş olma, grubun geniş olması gibi kriterler tanımlanır. Ayrıca, söz konusu grup belli bir bölgede çoğunluğu oluşturuyor olmalı; ve ayrılmayı tutarlı şekilde istiyor olmalıdır. Bununla birlikte yazarlara göre ayrılma hakkı koşulsuz değildir: kurulacak devletteki azınlıkların hakları koruma altına alınmalı, bölge devletlerinin meşru çıkarlarına zarar verilmemeli, bu amaçla serbest ticaret antlaşmaları, askerden arındırılmış bölgeler oluşturulması, hava sahasının kullandırılması gibi çözümler uygulamaya konmalıdır.

Bu başlık altındaki bir diğer teori Howse ve Knop'un teorisidir.⁵³ Yazarlara göre, ayrılma teorileri üç aşamadan birini temel alır: (1) devletin oluşum aşaması, (2) kötü yönetim, (3) toplulukçu isteklerin karşılanması. Howse ve Knop'a göre, ayrılma işgal edilmiş toprakların bağımsızlığı ile gerekçelendirilemez; çünkü çoğu devlet topraklarını işgal yoluyla kazanmıştır. Ayrılma kurucu antlaşmanın ihlaline de dayandırılmaz; çünkü zaman içinde söz konusu bölgenin sınırları ve halkı değişmiş olabilir; ya da antlaşma serbest iradeyle imzalanmamış olabilir. Ayrıca bölgede yaşayan yerliler antlaşmaya katılmamış ise antlaşma ile bağlı olmayacaklardır. Rızanın geri çekilmesi de ayrılma gerekçesi olmamalıdır; bu gerekçe, ayrılma hakkının öznesini yeterince açık olarak tanımlayamamaktadır. Ayrıca, gruplar sürekli

⁵² Avishai Margalit, Joseph Raz, "National Self-Determination," **The Journal of Philosophy**, Vol. LXXXVII, No. 9, 1990, pp. 439-461.

⁵³ Robert Howse, Karen Knop, "Federalism, Secession, and the Limits of Ethnic Accommodation: A Canadian Perspective," **New Europe Law Review**, Vol. I, 1992-1993, pp. 269-320.

ayrılma tehdidinde bulunarak ana devlette demokrasinin gelişmesini önleyeceklerdir. Yazarlara göre, ayrılma kendi kaderini tayin hakkına da dayandırılmaz. Bunun nedeni, ulusların yekpare istekleri olan türdeş yapılar olmamasıdır. Ayrıca, kendi kaderini tayin hakkı teorisine göre farklı lehçeler bile bir devlet oluşturacak ayrı bir kültür olarak tanımlanabilir; ve çok sayıda küçük devletin kurulmasıyla sonuçlanabilir. Yazarlara göre, ayrılma için gerekçelerden en uygunu, bireysel hakları sağlamak için milli kimliklerinin korunmasıdır. Devlet, kendi içindeki farklı uluslara belli haklar tanıyarak grup üyelerinin kimliklerini korumalı, refahlarını sağlamalıdır. Devlet bu görevi yerine getirmediğinde ayrılma hakkı ileri sürülebilir.

Milliyetçi teoriler, ayrılma hakkının öznesini etnisite üzerinden tanımlamakta, adaletsizlik şartı aranmaksızın her milletin devlet kurma hakkı olduğunu ileri sürmektedir. Milliyetçi teoriler ile ilgili ilk göze çarpan sorun, öznenin nasıl / neye göre belirleneceğidir. Bir topluluğun kendi kaderini tayin hakkı öznesi ‘millet’ olabilmesi için hangi özellikleri taşıyacağı, hangi büyüklükte olacağı net değildir. Başka bir deyişle, etnik grup ile millet ayırımı net değildir. Ayrıca milliyetçi teorilerin, grup kimliğini korumanın tek yolunu devlet kurmak olarak değerlendirmesi, demokrasi teorisinin reddi anlamına gelmekte, devleti doğallaştırmaktadır. Farklı etnik grupların demokratik yönetim altında bir arada yaşayabileceği reddedilmekte, etnik-homojen devletler savunulmaktadır. Ancak bugün demokrasi teorisinin geldiği nokta, devletin yapaylığına işaret eder. Koskenniemi’nin ‘Devletlerin Harika Yapaylığı’ adlı çalışmasında belirttiği gibi, devlet dinamik bir tartışma alanı olarak yapaydır; bu onun varlık nedenidir.⁵⁴ Etnik kimlik pasif bir kimlik tanımlamasıdır; bizi özgür kılan, devletin yapaylığında / farklılıklar için yarattığı tartışma ortamında yurttaş olmaktır.⁵⁵

Bu anlamda devletlerin etnik-homojen olması ne mümkündür, ne de gereklidir. Kaldı ki ortak kimlik geliştirilmesi için her zaman aynı etnik gruba mensup olmak gerekmez; farklı etnik kökenden geldikleri halde, ortak yaşam ve politik geçmişe sahip topluluklar da kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak ayrılma talep edebilmektedir. Bu duruma örnek olarak Eritre ve Somaliland verilebilir. Her

---

⁵⁴ Martti Koskenniemi, “The Wonderful Artificiality of States,” **American Society of International Law Proceedings**, Vol. LXXXVIII, 1994, pp. 22-29.

⁵⁵ **Ibid.**

ikisi de etnik-homojen topluluklar değildir; ancak ortak geçmiş ve ortak politik mücadele sonucu tek kollektif özneler oluşturmuşlardır.

Milliyetçi teoriler ile ilgili dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da, etnisiteye göre devlet kurmanın, emperyalizmin en sık rastlanan sınır çizme yöntemlerinden biri olduğudur. Mevcut bir devlet-altı birimin bağımsızlığa teşvik edilmesi ya da etnik grupların hareket ettirilmesi yoluyla sınır değişikliklerinin tarihte bir çok örneği vardır. Bugün sürmekte olan Suriye iç savaşında da halklar yer değiştirmekte, yapay özerk bölgeler oluşmakta, hakim güçler tarafından ülkenin etnik / mezhepsel ekseninde devletlere bölünmesi doğrultusunda politikalar yürütülmektedir.

D. Onarımsal Ayrılma Teorileri

Onarımsal ayrılma (**remedial secession**) teorileri ayrılma hakkını, belli bir coğrafi bölgede çoğunluğu oluşturan ve ayırıcı kimliği olan bir topluluğun temel insan haklarının devlet tarafından ciddi ve sürekli ihlali durumunda, diğer çözüm yolları tükendiğinde tanınması gereken bir hak olarak değerlendirmektedir. Demokratik devletlerin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği, ancak toprak bütünlüğünün mutlak olmadığı ve istisnai durumlarda ayrılma hakkı tanınabileceği savunulmaktadır. Onarıcı ayrılma teorisi, doktrinde en fazla desteklenen teoridir.

Onarımsal ayrılma teorilerinin en kapsamlısı Buchanan tarafından geliştirmiştir.⁵⁶ Yazara göre, insan haklarına saygı gösteren devletler meşrudur; toprak bütünlükleri korunmalıdır. Yazar, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesinin bireylerin / grupların çıkarlarını koruyan meşru bir ilke olduğunu, güvenlik ve istikrar sağladığını belirtir. Toprak bütünlüğü ilkesi halkların kendi kaderini tayin hakkını korumayı amaçlamaktadır. Yazara göre egemenlik, halkın tamamının ülke topraklarının bütünü üzerindeki egemenliğini ifade eder. Buchanan bu anlamda, ayrılma için yapılan plebisitlerde sadece bölge halkının fikrinin sorulmasını eleştirmektedir. Yazara göre ayrılmayı düzenleyecek kurallar uluslararası hukukun temel ilkeleriyle uyum içinde olmalı; aynı zamanda yeni ihtiyaçlara cevap

---

⁵⁶ Bkz. Allen Buchanan, "Democracy and Secession," Moore, **National Self-Determination and Secession**, pp. 14-33; "Theories of Secession," **Philosophy & Public Affairs**, Vol. XXVI, No. 1, 1997, pp. 31-61; "The International Institutional Dimension of Secession," Lehning, **Theories of Secession**, pp. 225-253; "Self-Determination, Secession, and the Rule of Law," McKim, McMahan, **The Morality of Nationalism**, pp. 301-323; **Justice, Legitimacy, and Self-Determination**.

verebilmelidir. Demokrasinin koşulsuz ayrılma hakkı tanınmasını gerektirmediğini belirten yazar, bazı durumlarda ademi-merkeziyetçiliğin daha uygun çözümler getireceğini ileri sürer. Her isteyen gruba ayrılma hakkı tanınması demokrasinin gelişmesini önleyecek; politikayı anlamsız kılacaktır. Ayrılma hakkının her isteyen gruba tanınması durumunda, devletler azınlık grupların politik ve ekonomik olarak güçlenmesini önleyecek tedbirler alacak; baskıcı politikalar uygulayacaktır.

Buchanan'a göre, ayrılma hakkı ancak ciddi ve sona erdirilemeyen adaletsizlik durumunda tanınmalıdır. Yazara göre bu hak, bireylerin meşru müdafaa hakkına dayanmaktadır. Yazar, ayrılma hakkının meşru olarak ileri sürülebileceği durumları şöyle sıralar: (1) temel bireysel hakların önemli oranda ve sürekli ihlali (örn. Doğu Pakistan), (2) meşru bir devletin topraklarının haksız olarak ele geçirilmiş olması (örn. Baltık Cumhuriyetleri), (3) özerklik antlaşmalarının merkezi devlet tarafından ciddi ve sürekli ihlali (örn. Kosova, Kuzey Irak, Çeçenistan, Sudan, Eritre.) Buchanan'a göre, bu koşullardan biri gerçekleşmişse ve başka çözüm yolu bulunamıyorsa, ayrılma hakkı tanınmalıdır. Yazar, ayrılma taleplerinin tarafsız uluslararası bir kurum tarafından değerlendirilmesini önerir.

Bu gruptaki teorisyenlerden biri de Birch'tir.⁵⁷ Birch'e göre, demokratik devletlerden ayrılma hakkı olmamalıdır. Belli bir bölgede toplanmış bir grup, memnun olmadığı her durumda ayrılma tehdidinde bulunursa devlet sistemi işlemez hale gelecektir. Ayrıca, ayrılma hakkı sadece belli bölgelerde toplanmış azınlıklara tanınırsa, dağınık olarak yaşayan azınlıkların hakları gözardı edilmiş olacaktır. Yazara göre ayrılma hakkının tanınması için şu koşullardan birinin gerçekleşmiş olması gereklidir: (1) söz konusu bölgenin zorla ele geçirilmiş olması ve bölge halkının başından beri buna itiraz ediyor olması, (2) devletin bölge halkının temel haklarını ve güvenliğini sağlamakta başarısız olması, (3) bölge halkının ekonomik ve politik çıkarlarını gerçekleştiremiyor olması, (4) devletin yürürlükteki düzenlemeleri ihlal ediyor ya da vaadettiği politikaları uygulamıyor olması.

Berg de benzer bir değerlendirme yaparak, baskı altında olmayan bir grubun

---

⁵⁷ Anthony H. Birch, "Another Liberal Theory of Secession," **Political Studies**, Vol. XXXII, 1984, pp. 596-602.

kendi kaderini tayin hakkı ileri süremeyeceğini belirtir.⁵⁸ Ayrılma hakkı tanınması için, bölge halkının temel insan haklarının ihlali, politik haklarının engellenmesi, refahtan pay alamaması gibi gerekçeler olmalıdır. Ayrıca söz konusu bölgenin coğrafi olarak ana devletten ayrılabilir bir bölge olması, söz konusu halkın orada yoğun şekilde yerleşmiş olması ve oradaki mevcudiyetlerinin tarihten geliyor olması gerekir.

Norman da demokratik bir devletin meşru olduğunu ve böyle bir devletten ayrılma talebinde bulunulamayacağını ileri süren yazarlardandır.⁵⁹ Yazar ayrılmanın olumsuz sonuçlarına dikkat çeker: demokrasinin gelişmesinin engellenmesi, azınlıkların ayrılma tehdidini kullanarak ayrıcalıklar talep etmesi, ayrılan bölgedeki ayrılmak istemeyen nüfusun durumu, yeni kurulacak devletteki azınlıkların durumu vb. Yazara göre, etnik temellere dayanarak ayrılma da sorunludur: dünyadaki binlerce farklı etnik grubun hepsinin devlet kurmak istemesi, ayrılmak istemeyen etnik grupların diğer devletler tarafından ayrılmaya zorlanması gibi sonuçlar doğurabilecektir. Norman'a göre ayrılma ancak şu koşullardan en az biri gerçekleşmişse mümkün olmalıdır: belli bir bölgede yoğunlaşmış ve ayrılma isteğini çoğunluk oyuyla ifade etmiş bir grup (1) devlet tarafından sistemli şekilde ayrımcılığa ya da sömürüye maruz kalmışsa ve bu durum o devletin sınırları içinde kaldıkça devam edecekse, (2) grubun üzerinde yaşadığı topraklar yakın zamanda hukuk dışı olarak ele geçirilmişse, (3) grubun söz konusu toprak üzerinde geçerli hakları varsa, (4) bağımsız devlet kurmadığı sürece grubun kültürü tehlike altında ise, (5) grubun anayasal hakları merkezi devlet ya da yüksek mahkemeler tarafından ciddi şekilde ve sistemli olarak ihlal edilmişse.

Raic, toprak bütünlüğü ilkesi ile kendi kaderini tayin hakkının karşılıklı olarak birbirini sınırlamakta olduğunu ileri sürer.⁶⁰ Kendi kaderini tayin hakkının amacı insanların varlığını ve özgürlüğünü korumak olduğundan, gerektiğinde, ve son çare olarak, ayrılma hakkı tanınabilir. Raic azınlık ve halk kavramları arasında ayırım yaparak her azınlığın halk olarak tanımlanamayacağını belirtir. Halk olarak

---

⁵⁸ Jonathan Berg, "The Right to Self-Determination," **Public Affairs Quarterly**, Vol. V, No. 3, 1991, pp. 211-225.

⁵⁹ Wayne Norman, "The Ethics of Secession as the Regulation of Secessionist Politics," Moore, **National Self-Determination and Secession**, pp. 34-61.

⁶⁰ Raic, **Statehood and the Law of Self-Determination**, pp. 289-293.

tanımlanabilmesi için bir azınlık grubun ‘kolektif kişiliği’ (**collective individuality**) olması gerekir. Kolektif kişilik etnik kimliğin yanı sıra, kendi devletine sahip olmamak ile tanımlanır. Raic bu grupları ‘azınlık-halk’ olarak tanımlar. Azınlıkların soydaşları tarafından kurulmuş devletler vardır, ve azınlıklar kendilerini ayrı bir halk olarak değil, soydaş devletin halkının bir parçası olarak görür. Azınlık-halkların ise kendine ait bir devleti yoktur, bu nedenle ayrı bir halk olarak değerlendirilebilirler. Raic’e göre, şu dört koşul sağlandığında ayrılma hakkı tanınabilir: (1) söz konusu grup azınlık-halk ise, (2) belli bir toprak parçasında yerleşik ise, (3) grubun içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkı engelleniyor ise ya da grup üyelerinin temel insan hakları ciddi şekilde ihlal ediliyor ise (4) ayrılma dışındaki tüm çözüm yolları tüketilmiş ise. Yazara göre, temel insan haklarının ağır ihlali durumunda diğer çözüm yollarının denenmiş olması şartı ortadan kalkacaktır.

Kamanu’ya göre devletin amacı bireyi korumak olduğundan, kendi kaderini tayin hakkı devlet-altı birimlere de tanınmalıdır.⁶¹ Yazara göre kendi kaderini tayin hakkı insan haklarıyla yakından ilişkilidir; ve gerektiğinde ayrılma hakkının tanınmasını gerektirir. Aksi halde devlet ve toprak bütünlüğü ilkesi mutlak hale gelmiş olacaktır; bu da bireysel haklarla çelişecektir. Yazara göre sömürgeciliğin sonlandırılması süreci ile bugünkü ayrılma talepleri arasında ayırım yapmak yapay bir şeydir. Bununla birlikte Kamanu, ayrılmanın radikal bir çözüm olduğunu ve istisnai durumlarda uygulanması gerektiğini söyler. Ayrılma hakkının tanınması için, ayrılmak isteyen grubun meşru isteklerinin yerine getirilmemesi, ciddi çatışma ortamının olması, birlikte yaşamının mümkün olmaktan çıkması ve diğer çözüm yollarının denenmiş olması gerekir.

Groarke ayrılma hakkının örgütlenme özgürlüğüne dayandırılmasının sorunlu olduğunu ileri sürer; böyle bir yaklaşım, devlet sistemini sona erdirecek, demokratik devletler dahil pek çok devletin parçalanmasına yol açacaktır.⁶² Ayrılma hakkının doğması için, devletin bir azınlık grubun haklarını önemli ölçüde ihlal etmiş olması gerekir. Bunun dışındaki durumlarda, istikrar için devlet sistemi muhafaza edilmelidir. Groarke, devletlerin iç işlerine karışmadan insan haklarını

⁶¹ Onyeonoro S. Kamanu, “Secession and the Right of Self-Determination: An OAU Dilemma,” **The Journal of Modern African Studies**, Vol. XII, No. 3, 1974, pp. 355-376.

⁶² Paul Groarke, **Dividing the State: Legitimacy, Secession and the Doctrine of Oppression**, Hants, Ashgate, 2004.

koruyabilmenin mümkün olmadığını belirterek, ayrılma taleplerinin, zorunlu yargı yetkisi olan uluslararası bir mahkeme tarafından değerlendirilmesini önerir.

Brilmayer'e göre, yönetimin yönetilenin rızasına dayanması ayrılma hakkının tanınmasını gerektirmez; sadece politik katılım hakkını ifade eder.⁶³ Adaletsizliğin de çaresi ayrılma değil, bu durumun son bulmasıdır. Yazara göre, ayrılma hakkının ileri sürülebilmesi için, söz konusu toprak üzerinde meşru hak sahibi olmak gerekir.

Onarımsal ayrılma teorileri doktrinde geniş destek görmeyen yanı sıra, bazı mahkeme görüşlerinde tanınmakta,⁶⁴ azımsanmayacak sayıda devlet tarafından da meşru görülmektedir.⁶⁵ Devletlerin toprak bütünlüğünün meşruiyetinin demokratik rejime sahip olmalarına bağlı olduğu, bazı BM Genel Kurulu kararlarında dolaylı şekilde ifade edilmektedir.⁶⁶ Bununla birlikte, henüz hiçbir ayrılmanın tanınması uluslararası toplum tarafından bu gerekçeye dayandırılmamıştır.

Onarımsal ayrılma, temel insan haklarını korumaya dayalı yeni bir devlet oluşum şekli öngörmektedir. Dekolonizasyon döneminde olduğu gibi, etkinlik kriterleri, erken tanımama gibi kuralları devre dışı bırakabilecek, tanıma konusunda devletler üzerinde baskı oluşturabilecektir. Ağır insan hakkı ihlallerine maruz kalan devlet-altı birimler için işlevseldir; toprak bütünlüğü ilkesinin mutlaklığını sorgulaması bakımından ileridir. Bu açılarından, dekolonizasyon sonrası kendi kaderini tayin hakkına dayalı devlet oluşumlarının teorik dayanağını oluşturabilir. Toprak bütünlüğü ilkesi uluslararası hukukun temel ilkelerinden olmakla birlikte, gelişen insan hakları toprak bütünlüğü ilkesinin mutlaklığını sorgulamakta, devletleri baskı altına almakta, onarıcı ayrılmanın meşruiyeti giderek güçlenmektedir.

Bununla birlikte, onarımsal ayrılmanın hayata geçmesinde yapısal güçlükler söz konusudur. Herşeyden önce, onarımsal ayrılmanın koşullarının sağlanıp sağlanmadığı konusunda devletler öznel değerlendirmelerde bulunabilir; politik saiklerle hareket edebilir. Bu, insan haklarının korunması amacıyla çelişir. Bu

⁶³ Lea Brilmayer, "Secession and Self-Determination: A Territorial Interpretation," **Yale Journal of International Law**, Vol. XVI, 1991, pp. 177-202.

⁶⁴ Bkz. **infra**, Bölüm II (III.F).

⁶⁵ Bkz. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı Konusunda UAD'ye Sunulan Devlet Beyannameleri, 17 Nisan 2009; Almanya pp. 32-37; Hollanda pp. 7-13, İsviçre pp. 17-18; İrlanda pp. 9-12; Finlandiya p. 7; Polonya, pp. 25-26; Arnavutluk, pp. 42-43; Estonya, pp. 6-11; Slovenya, pp. 6-7; Rusya, pp. 30-38; Romanya, pp. 39-45, (Çevrimiçi) <http://icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings>, 2 Mart 2017.

⁶⁶ Bkz. **infra**, Bölüm II (III.B).

nedenle, konunun ancak devletler dışında bir kurum tarafından belirlenmesi gerekir ki, bu da devlet egemenliği ile çelişecektir. Bir mahkemenin bu amaçla yetkilendirilmesi, toprak bütünlüğü, iç işlere karışmama ve tanınmanın ihtiyarılığı gibi devlet egemenliğinin tüm tanımlayıcı kurallarını devre dışı bırakmak anlamına gelecektir. Onarımsal ayrılmanın hak olarak tanınması önündeki yapısal engeller, büyük oranda desteklenmesine karşın hiçbir örnekte hayata geçmemiş olmasından da anlaşılmaktadır. Onarımsal ayrılmaya benzer ayrılmalar gerçekleşmiş olmakla birlikte (örneğin Bangladeş ve Kosova), bu örneklerde ayrılma uluslararası toplum tarafından onarımsal ayrılma hakkına dayandırılmamıştır.

III. Değerlendirme

Yukarıda değerlendirilen teorilerin her biri, toprak bütünlüğü ilkesinin mutlaklığını sorgulamakta, ayrılma hakkına sahip farklı özneler tanımlamaktadır. Kiminde özne özel mülkiyet sahibidir, kiminde millet, kiminde ayrılma iradesine sahip grup, kiminde ise, temel hakları devlet tarafından ihlal edilen ülkesel topluluklar. Onarımsal ayrılma teorileri dışındaki teoriler, pek çok açıdan meşruiyet sorunları doğurmakta, madunlardan ziyade güçlüler / hakim devletler açısından işlevsel görünmektedir. Mülkiyet teorileri neo-feodalleşme öngörmekte, seçim teorileri liberal felsefenin tikelciliğini yansıtmakta, milliyetçi teoriler etnik-homojen devletleri savunarak demokrasi teorisini reddetmektedir. Ayrılma hakkının liberal haklar / rıza doktrini çerçevesinde açıklanması ülke kaynaklarına sahip bölgelerin ayrılmasına gerekçe oluşturacak, rızaya dayalı ayrılma hakkının bir ‘medeniyet kriteri’ olarak sunulması, medeniyet söylemi üzerinden gerçekleştirilen hegemonik müdahalelerin yaygınlığı göz önüne alındığında, hakim devletler açısından işlevsel olacaktır. Ayrılma hakkının doğuştan gelen etnik kimliğe dayandırılması devleti doğallaştırmasının ve bu bakımdan insan hakları ile gerilim içinde olmasının yanında, hegemonik politikalar açısından oldukça işlevseldir. Etnik grup / millet, hakim devletlerin müdahaleci politikalarını gerekçelendirmede en sık başvurduğu unsurlar olmuştur. Onarımsal ayrılma teorileri, gelişen insan haklarının devletin mutlak yetkilerini sorguladığı meşru, ve madunlar açısından işlevsel bir teori olmakla birlikte, hayata geçmesinde yapısal engeller söz konusudur.

Bu değerlendirmelere ek olarak şu da söylenebilir ki, ayrılma teorilerinin her biri, uluslararası hukukun temel çelişkilerini göz ardı etmekte, bu nedenle, önermelerinin nasıl hayata geçeceğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin yukarıda incelenen yazarların çoğu tarafından dayanak gösterilen kendi kaderini tayin hakkının uluslararası hukuktaki statüsü oldukça sorunludur. Kendi kaderini tayin hakkı bir çok uluslararası hukuk kaynağında yer almakla birlikte, karşısında toprak bütünlüğü ve karışmama ilkeleri yer almaktadır. Bu açıdan, kendi kaderini tayinin hak haline gelmesinin önünde yapısal engeller mevcuttur. Ayrıca, yukarıda incelenen teorilerden hiçbiri tanıma konusuna değinmemektedir. Çeşitli gerekçelerle farklı öznelerin ayrılma hakkı olduğu kabul edilse bile, bu o birimin tanınacağı anlamına gelmez. Ayrılmanın başarıya ulaşmasını büyük ölçüde hakim devletler tarafından tanınma belirlemektedir. Bu nedenle hegemonik politikalar ve tanımaya referans vermeden ileri sürülen teoriler büyük ölçüde işlevsiz kalmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET OLUŞUMU HUKUKU:

ETKİNLİK İLKESİ ve KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

I. Giriş

Yeni devlet oluşumları tanımaya bağlı olmakla birlikte, genellikle bir hukuki ilkeye dayandırılmaktadır. 19. yüzyıl öncesinde tanıma tek başına belirleyici iken, bu tarihten itibaren devlet oluşumu bazı hukuk ilkelerine dayandırılmaya başlanmıştır. 19. yüzyıldan itibaren ülke kazanımı / devlet oluşumu konularında etkinlik önemli bir kriter haline gelmiş, fiili durumun hukuki sonuç doğurması anlamına gelen etkinlik ilkesi, hukuk kaynaklarında ve yazarların görüşlerinde yer bulmuştur. Toprak, halk ve yönetim unsurlarından oluşan etkin yapı devlet olarak tanımlanmış, etkinlik devletin tanımıyla özdeşleşmiştir. Bu çerçevede ana devletin, üzerinde kontrolü yitirdiği fiili yapıların, hukuki boşluğun önlenmesi amacıyla tanınması etkinlik ilkesine dayandırılmıştır. Dekolonizasyondan önce yeni devlet oluşumları büyük ölçüde etkinlik ilkesi ile açıklanmakta iken, dekolonizasyon döneminde devlet oluşumları ilk kez fiili duruma değil hakka, kendi kaderini tayin hakkına dayandırılmıştır. İzleyen süreçte kendi kaderini tayin hakkı temel insan hakları belgelerinde yer almış, pozitif uluslararası hukuk kurallarından olduğu kabul edilmiştir. Ancak öznesi tanımlı olmadığı gibi, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile çelişmiş, bu nedenle dekolonizasyon sonrası uzun süre boyunca devlet oluşumları ile ilişkilendirilmemiştir. Bununla birlikte, ağır insan hakkı ihlallerine maruz kalan devlet-altı birimlerin kendi kaderini tayin hakkı öznesi olması gündeme gelmiş, gelişen insan hakları toprak bütünlüğü ilkesini baskı altına almış, onarım sal ayrılmanın meşruiyeti giderek artan oranda kabul görmeye başlamıştır. Ayrıca 1990'lardan itibaren kendi kaderini tayin hakkı bazı örneklerde devlet oluşumu ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Ancak kendi kaderini tayin hakkının toprak

bütünlüğü ilkesi ile çelişkisi çözülememiştir. Diğer yandan, hem kendi kaderini tayin hakkı, hem gelişmeye başlayan başka bazı normlar etkinlik ilkesinin etkisini sınırlandırmıştır. Bu durumda, ayrılma / devlet oluşumu konusunda ne kendi kaderini tayin hakkı ne de etkinlik ilkesi nesnel olarak yol göstericidir. Ayrılmanın nasıl gerekçelendirileceği, özellikle tek taraflı ayrılma durumunda önem taşımaktadır. Ana devlet, ayrılan birim, tanıyan ve tanımayan devletler çeşitli hukuki savlar ileri sürmektedir. Ancak hangisinin geçerli olduğu hukuken net olarak yanıtlanamamaktadır.

Belirsizliğin nedeni, devlet oluşumu ile ilgili olarak uluslararası hukukun iki konuda içine düştüğü kısır döngüdür: (1) fiiliyat ile normlar arasında; ve (2) normlar ile devlet egemenliği arasında. Devlet oluşumunun salt fiiliyata dayandırılması gücü meşrulaştırır; bu nedenle normlara ihtiyaç vardır.¹ Salt normlara dayandırılması da öznellik / aşkınlık içereceğinden fiiliyata ihtiyaç duyulacaktır. Bu çerçevede, egemenlik oluşumu konusunda fiiliyat ile normlar arasında çözülemeyen bir çelişki söz konusudur.² İkisi de tek başına açıklayıcı değildir; birbirine ihtiyaç duymakta, birbirine dayanmaktadır. İkisi arasında hareket halinde olan hukukun içeriği flulaşmaktadır. Diğer yandan normlar, devlet egemenliği ile de çalışmaktadır. Norm halini almaya başlayan kendi kaderini tayin hakkı, mevcut devletlerin tanıyıp tanımama konusundaki özgürlüğü ile, ayrıca toprak bütünlüğü ve karışmama ilkeleri ile çalışmaktadır. Bir yandan, gelişen insan hakları devlet oluşumu ile kendi kaderini tayin hakkının ilişkilendirilmesini kaçınılmaz kılmakta, diğer yandan, devlet oluşumunun hakka dayanması, mevcut devletlerin varlığını ve tanıma özgürlüğünü tehdit etmektedir. Bu şekilde, devlet egemenliği ile normlar arasında sürekli bir çelişki hali oluşmaktadır. Uluslararası hukuk ne devlet egemenliğini ne de kendi kaderini tayin hakkını reddedilmekte, hukuki kısır döngü oluşmaktadır. Kısır döngü, kendi kaderini tayin hakkı ile devlet egemenliğini koruyan kuralları uyumlaştırmaya çalışarak, ikisine birden referans verilerek çözülmeye çalışılmakta, bu da tutarsızlığa yol açmaktadır.

Uluslararası hukuk kaynaklarına ve uygulamaya bakıldığında, etkinlik ilkesi ve kendi kaderini tayin hakkının hem geçerliliğine hem geçersizliğine dair veriler

¹ Bkz. Koskeniemi, *From Apology to Utopia*, p. 282.

² *Ibid.*, pp. 272-301.

bulmak mümkündür. İnsan haklarını ve uluslararası ilişkilerin temel kurallarını düzenleyen hemen her belgede halkların kendi kaderini tayin hakkı yer almakta, ancak aynı metinler devletlerin toprak bütünlüğünü de koruma altına almaktadır. Onarımsal ayrılmanın meşruiyeti bazı BM Genel Kurulu ve milli mahkeme kararlarında dolaylı da olsa tanınmakta, ancak nasıl hayata geçeceği tanımlanamamaktadır. Uygulamada bazı devlet oluşumları kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmekte, bazen başka gerekçeler ileri sürülmektedir. Devlet-altı birimlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı tutulduğu ve tutulmadığı örnekler vardır. Etkinlik hala devletin tanımı ile özdeş görülmekte ve devlet oluşumunda ileri sürülmekte, ancak her zaman uygulanmamakta, ayrıca normlar tarafından zayıflatılmaktadır. Bu çerçevede kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon sonrası ne ifade ettiği, etkinlik ilkesinin bağlayıcı olup olmadığı, kendi kaderini tayin hakkı ve diğer normlarla ilişkisi gibi sorular hukuken net olarak yanıtlanamamaktadır. Hukuk egemenlik oluşumu ile ilgili konularda çıkmaza düştüğünden, mahkemeler ikilemle karşı karşıya kalmakta, çoğunlukla yüzeysel değerlendirmelerle yetinmekte, hukukun tutarlılığını korumak adına çelişki yokmuş gibi davranmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde etkinlik ilkesi ve kendi kaderini tayin hakkının hukuki belirsizliği değerlendirilecek, ayrılma konusunda yol gösterici olmadıkları ortaya konacaktır. İlk olarak etkinlik ilkesinin pozitif hukuktaki statüsü ve normlarla arasındaki kısırdöngü analiz edilecektir. Ardından kendi kaderini tayin hakkının hukuki statüsü incelenecek, belirsizlik ve çelişkiler değerlendirilecektir.

II. Etkinlik İlkesi

Ulusal hukukta da yer alan etkinlik ilkesi, özellikle merkezi otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde bir çok kurala dayanak gösterilmektedir.³ Ülke kazanma, savaş hukukunda sorumlu öznelerin belirlenmesi, vatandaşlık bağı, azınlık gruplara üyeliğin tespiti, yeni kural oluşumu gibi pek çok konuda referans verilen etkinlik ilkesinin, fiiliyat ile hukuk arasındaki bağ olduğu ve başlı başına normatif

---

³ Bkz. Hiroshi Taki, “Effectiveness,” February 2013, **MPEPIL** (erişim tarihi: 14 Aralık 2017)

değeri olduğu ifade edilmektedir.⁴ Ancak egemenlik oluşumu açısından ilkenin yol göstericiliği oldukça kısıtlıdır. Devlet oluşumu konusunda nesnel kriterler sağladığına inanılan ilke, hem kendi içinde hem de normlarla ilişkisi bakımından bir çok belirsizlik içermektedir.

Eski dönemlerden bu yana Grotius ve Vattel'den Kelsen'e, bir çok uluslararası hukukçu tarafından tanınan etkinlik ilkesi, özellikle 19. yüzyıl sonlarında önem kazandı. Monarşiler döneminde egemenlik doktrini hanedan meşruiyetine dayalı iken, monarşilerin zayıflaması ile devrimci politik gerçekliklerin tanınması kaçınılmaz hale geldi ve etkinlik, devlet oluşumunda öne çıktı.⁵ Sömürgeci rekabetin artması ve teknolojinin gelişmesi ile, etkinlik ülke kazanmada da belirleyici hale geldi.⁶ 14-16. yüzyıllarda ülkesel egemenlik kazanımı Papalık fetvalarına dayanırken, ardından gelen keşifler çağında keşif ve sembolik eylemlere dayandırıldı. 1885 Berlin Konferansı'ndan itibaren ise, etkin işgal ülke kazanmada belirleyici ilke haline geldi. 1933'te Amerika kıtasındaki devletler arasında imzalanan Montevideo Sözleşmesi, devleti fiili bir yapı olarak tanımladı ve unsurlarını (1) ülke, (2) halk, (3) etkin yönetim ve (4) diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi olarak ortaya koydu.⁷ Özellikle ilk üç kriter, Montevideo kriterleri ya da etkinlik kriterleri olarak adlandırıldı ve dünya genelinde devlet oluşumlarına dayanak gösterildi. Böylece etkinlik, devletin tanımı ile özdeşleşti.

Devlet oluşumu ve ülke kazanmada etkinlik ilkesinin belirleyiciliği uluslararası hakemlik mahkemeleri, hukuk komisyonları ve milli mahkemelerce de tanındı. Palmas Adası Davası'nda Hakim Huber ülkesel egemenlik gibi bir konunun salt soyut normlara indirgeyemeyeceğini, somut verilere de ihtiyaç olduğunu

---

⁴ Bkz. J. Wildeman, "The Philosophical Background of Effectiveness," **Netherlands International Law Review**, Vol. XXIV, 1977, p. 337; Anne Peters, "Statehood After 1989: 'Effectivites' between Legality and Virtuality," **Proceedings of the European Society of International Law**, Vol. III, 2010, p. 3. Fiili durumu hukukun önkoşulu olarak gören analitik pozitivizm ile, hukukun kaynağı olarak gören sosyolojik pozitivizm arasındaki ayrım konusunda bkz. Enrico Milano, **Unlawful Territorial Situations in International Law: Reconciling Effectiveness, Legality and Legitimacy**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, p. 38.

⁵ Bkz. Thomas D. Grant, "Defining Statehood: The Montevideo Convention and Its Discontents," **Columbia Journal of Transnational Law**, Vol. XXXVII, 1998-1999, pp. 418-420.

⁶ Milano, **Unlawful Territorial Situations**, pp. 55-101.

⁷ Devletlerin Hakları ve Görevleri Hakkında Montevideo Sözleşmesi, 26 Aralık 1933, 165 LNTS 19 [Montevideo Sözleşmesi]. (26 Aralık 1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

belirtmekte idi.⁸ 1920’de Aaland Adaları ile ilgili görüş yayımlayan Hukukçular Komisyonu, bir devletin ortaya çıkması için, başka devletlerin askerleri olmadan varlık gösterebilen istikrarlı bir politik örgütlenmenin oluşmuş olması gerektiğini belirtmekte idi.⁹ 1929’da Almanya-Polonya Karma Hakemlik Mahkemesi devletin toprak, halk ve yönetim unsurlarından oluşan, tanımadan bağımsız olarak kendi kendine var olan bir yapı olduğunu belirtiyordu.¹⁰ 1991’de Badinter Komisyonu, devletlerin oluşması ve ortadan kalkmasının fiili bir durum olduğunu belirtirken,¹¹ Kanada Yüksek Mahkemesi Quebec konusunda 1998’de yayımladığı görüşte, devletin fiili mevcudiyetinin şart olduğunu ifade ediyordu.¹² Günümüz yazarlarının çoğu da etkinlik ilkesini devlet oluşumunda belirleyici unsurlardan biri, hatta objektif devlet kriterleri / hukuki kriterler olarak tanımlamaktadır.¹³

Etkinlik kriterlerini karşılayan yapılar, tanımadan bağımsız olarak devlet olarak tanımlanmakta ve devletlerin temel hak ve yükümlülüklerini haiz kabul edilmektedir. Montevideo Sözleşmesi ve Amerikan Devletleri Örgütü Antlaşması bu yönde maddeler içermektedir.¹⁴ BM Genel Kurulu’nun 1974 tarihli Saldırının Tanımı kararında, metinde belirtilen devlet tanımının, tanımadan ve BM’ye üyelikten bağımsız olduğu belirtilerek tüm birimlere karşı saldırgan güç kullanımı hukuk dışı ilan edilmektedir.¹⁵ Badinter Komisyonu, devlet statüsünün tanımadan bağımsız olduğunu belirtmekte,¹⁶ UAD Soykırım Sözleşmesi’nin Bosna-Hersek-Yugoslavya çatışmasında uygulanması ile ilgili verdiği bir kararda, Yugoslavya ve Bosna-Hersek birbirini tanımıyor olsa da Soykırım Sözleşmesi’nin uygulanabileceğini ifade

⁸ Island of Palmas, United States v. The Netherlands, 4 Nisan 1928, 2 **RIAA** 829, 839.

⁹ Report of Commission of Jurists, Ekim 1920, 3 **LNOJ** 3.

¹⁰ Deutsche Continental Gas Gesellschaft v. Polish State, 1929, 5 **ILR** 11.

¹¹ Opinion No. 1, 29 Kasım 1991, 92 **ILR** 162.

¹² Reference re Secession of Quebec, 20 Ağustos 1998, 115 **ILR** 536 [Quebec Danışma Görüşü], para. 142.

¹³ Örn. bkz. Raic, **Statehood and the Law of Self-Determination**, p. 58, 82-83.

¹⁴ Bkz. Montevideo Sözleşmesi md. 3: Devletin politik varlığı, diğer devletler tarafından tanınmasından bağımsızdır. Tanımadan önce dahi devlet, bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunma, bütünlük ve refah sağlama, ve sonuç olarak kendisini istediği gibi teşkilatlandırma, çıkarlarına göre yasalar çıkarma, hizmet sağlama ve mahkemelerinin görev ve yetkilerini tanımlama hakkına sahiptir. (Tercüme yazara aittir.) Ayrıca bkz. Amerikan Devletleri Örgütü Antlaşması, 30 Nisan 1948, 119 **UNTS** 3, md. 13, 14. (13 Aralık 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

¹⁵ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 3314, 14 Aralık 1974, UN Doc. A/RES/29/3314, md. 1.

¹⁶ Opinion No. 8, 4 Temmuz 1992, 92 **ILR** 199; Opinion No. 10, 4 Temmuz 1992, 92 **ILR** 206.

etmektedir.¹⁷ Ayrıca devletlerin, tanımadıkları yapılara karşı sorumluluk ileri sürmelerinin örnekleri mevcuttur.¹⁸ Bunlar, uluslararası hukukun fiili durumu dikkate aldığına dair verilerdir. Fiili durum, **ut res magis valeat quam pereat**¹⁹ ilkesi gereği tanınmakta, fiili yapı, söz konusu bölgede yaşayanların haklarının korunması ve birimin uluslararası topluma karşı sorumlu tutulabilmesi için bazı hak ve yükümlülükleri haiz kabul edilmektedir.

Dolayısıyla uluslararası hukuk, kaçınılmaz olarak etkinliğe geçerlilik tanımaktadır.²⁰ Ancak etkinlik ilkesi ile ilgili tutarlı uygulama yoktur: büyük ölçüde etkinlik sağladığı halde tanınmayan yapılar olduğu gibi (örneğin Somaliland, Güney Osetya, Abhazya), etkin olmadığı halde tanınan birimler de vardır (örneğin eski sömürge ülkelerinin önemli bir bölümü, topraklarında Hindistan askerleri bulunduğu sırada çok sayıda devlet tarafından tanınan Bangladeş, uluslararası yönetim altında iken tanınmış olan Kosova ve topraklarında savaş sürerken tanınmış olan Bosna-Hersek.) Bu nedenle ilkenin bağlayıcılığı net değildir. Bağlayıcı kabul edilse dahi, etkinlik ilkesi ile ilgili yapısal belirsizlikler söz konusudur. Herşeyden önce, etkinlik kriterlerinin sağlanıp sağlanmadığı öznel değerlendirmeye açıktır ve devletler etkinlik kriterlerinin sağlandığı ya da sağlanmadığı yönünde farklı görüşler ileri sürebilir. Merkezi karar verici olmadığından, hangi devletin yorumunun geçerli olduğu saptanamaz. Devlet oluşumunda etkinlik kriterlerinin sağlanmış olması şartı, ‘erken tanıma yasağının’ gereği olarak ileri sürülmektedir. İç işlere karışmama ilkesinin bir uzantısı olan erken tanıma yasağı pek çok yazar tarafından desteklenmiş,²¹ tarihte ve günümüzde bazı devletlere karşı ileri sürülmüştür (örneğin

---

¹⁷ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Preliminary Objections, Judgement, Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia, **ICJ Reports** 1996, p. 595, 612-14.

¹⁸ Örneğin İngiliz uçağı Ocak 1949’da Mısır üzerinde İsrail tarafından düşürüldüğünde, İngiliz hükümeti, henüz İsrail’i tanımamış olmasına rağmen tazminat talep etmiştir. Benzer şekilde, İsrail’i tanımayan Arap Devletleri pek çok kez İsrail’in sorumluluğunu ileri sürmüştür. Aynı durum, bir süre birbirini tanımayan Kuzey ve Güney Kore arasında da yaşanmıştır.

¹⁹ “Bir durumun etkinliğinin kabul edilmesi, geçersiz olmasına yeğdir.”

²⁰ Burada şu da belirtilmelidir ki, devlet statüsü ile etkinlik arasında otomatik ilişki yoktur. Tanındıktan sonra etkin kontrolünü yitiren devletlerin devlet statüsü sorgulanmamakta, hukuksal kişiliklerinin sürdüğü kabul edilmektedir. İşgal altında oldukları dönemde Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Baltık Devletleri’nin varlıkları sorgulanmamış, günümüzde Somali ve Suriye örneklerinde uzun süre devam eden iç savaşa ve devlet kontrolünü büyük ölçüde yitirmiş olmasına rağmen, söz konusu devletlerin hukuki varlıklarını sürdürdüğü kabul edilmiştir.

²¹ Örn. bkz. Hersch Lauterpacht, **An International Bill of the Rights of Man**, Oxford University Press, 2013, pp. 144-151; Hans Kelsen, **Principles of International Law**, Clark, The Lawbook

bağımsızlık ilan eden ABD'yi ilk tanıyan Fransa'ya karşı, Panama'yı erken bir tarihte tanıyan ABD'ye karşı, Yugoslavya'dan bağımsızlık ilan eden Hırvatistan ve Slovenya'yı, Badinter Komisyonu görüşlerini açıklamadan önce tanıyan Almanya'ya karşı.) İlk dönemlerde, ana devlet tarafından tanınmamış ayrılıkçı birimi tanımak erken tanıma olarak değerlendirilirken, daha sonra etkinlik kriterlerini sağlamamış birimlerin tanınması bu kapsamda değerlendirilmiştir. Ancak etkinlik kriterlerinin sağlanıp sağlanmadığı yoruma açık olduğundan, tanımının erken olup olmadığına nasıl / neye göre karar verileceği net değildir. Bu çerçevede, etkinlik ilkesinin toprak bütünlüğü ilkesini hangi noktada geçersiz kılacağı konusunda belirsizlik söz konusudur.

Etkinlik ilkesi ile ilgili bir başka yapısal sorun da, normlarla kısır döngü içinde oluşudur.²² Etkinlik ilkesinin direkt olarak hukuk oluşturduğu 19. yüzyılın aksine, gelişmekte olan uluslararası normlar (özellikle güç kullanmama ve kendi kaderini tayin), etkinliği normların denetimine tabi kılmıştır.²³ Ancak bu da bir kısır döngüye yol açmıştır: devlet oluşumu salt etkinliğe dayandırılırsa güç kullanımı meşrulaşacak, salt normlara dayandırılırsa fazla öznel olacaktır. İkisi de kabul edilebilir olmadığından, hukuk ikisi arasında gidip gelmek durumundadır.²⁴ Bu da etkinlik ilkesinin konumunu flulaştırır. Hukuk ne etkinlik ilkesinin ne de normların gerekliliğini reddedebilir; bu durumda, kaçınılmaz olarak ikisi arasında hareket halinde olur; bu da hukukun içeriğini belirsiz kılar.

Fiili durumların hukuki sonuç doğurması, tüm hukuk düzenleri açısından kaçınılmazdır; bu bakımdan etkinlik ilkesi, ne iç hukukun ne de uluslararası hukukun reddedebileceği bir ilkedir. Temel insan haklarının korunması ve istikrarın sağlanması amacıyla gerektiğinde etkinlik ilkesine başvurulmaktadır. Montevideo Sözleşmesi'nde devletin unsurlarının tanımlanması, o zamana dek tamamiyle mevcut devletlerin öznel değerlendirmelerine tabi olan devlet oluşumu konusunda bazı nesnel kriterler tanımlamıştır.²⁵ Etkinlik ilkesi aynı zamanda, statükoyu değiştiren

---

Exchange, 2003, pp. 264-279; Lassa Oppenheim, **International Law: A Treatise**, Vol. I – Peace, Ed. by Ronald F. Roxburgh, Clark, The Lawbook Exchange, 2005, pp. 137-139.

²² Bkz. Koskenniemi, **From Apology to Utopia**, pp. 272-301.

²³ Bu çerçevede **ex factis jus oritur** (hukuk fiiliyattan doğar) ilkesi ile **ex injuria jus non oritur** (hukuk ihlalleri hukuk yaratmaz) ilkesi çelişmektedir.

²⁴ Bkz. Koskenniemi, **ibid.**

²⁵ Grant, "Defining Statehood," pp. 448-449.

devrimci oluşumların tanınmasına da dayanak teşkil edebilir ve bu anlamda ilericidir. Ancak etkinlik ilkesi ile ilgili yapısal belirsizlikler söz konusudur; bu nedenle egemenlik oluşumu konusunda net / nesnel sonuçlar doğurmaz. İçeriği kaçınılmaz olarak öznel değerlendirmeye açıktır ve normlarla kısırdöngü içindedir. Bu nedenle, diğer hukuk kuralları için söz konusu olduğu gibi, etkinlik ilkesi de zıt argümanlara karşı kırılgandır. Her ne kadar ‘devlet kriteri / hukuki kriter’ olarak tanımlanıyor ise de, etkinlik kriterleri otomatik olarak uygulanacak nesnel kriterler olmaktan uzaktır.

III. Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Amerikan ve Fransız devrimlerine dayanak teşkil eden ve 20. yüzyıl başlarında politik ilke olarak formüle edilen kendi kaderini tayin, 1945’te BM Antlaşması’nda yer almasıyla hukukileşme sürecine girdi. II. Dünya Savaşı’nın ardından sömürgelerdeki güçlü bağımsızlık hareketleri, SB’nin sömürgeciliğin sonlandırılması yönündeki dış politikası ve bağımsızlığını kazanan sömürgelerin desteğiyle kendi kaderini tayin, BM döneminde pozitif hukuk kuralı oldu. Bu çerçevede, madunların mücadelesi ile uluslararası hukuka giren az sayıdaki normlardan biri oldu. 1950’lerin başından itibaren BM Genel Kurulu kararlarında ‘halkların hakkı’ olarak yer alan kendi kaderini tayin, sömürgelerin bağımsızlık sürecine hukuki dayanak teşkil etti. Böylece ilk kez, devlet oluşumu ‘hakka’ dayandırıldı. Dekolonizasyon sürecinin ardından kendi kaderini tayin hakkının anlamı genişleyerek insan hakları kapsamında değerlendirilmeye başlandı ve temel insan haklarını ve uluslararası hukukun ana ilkelerini düzenleyen uluslararası belgelerde yer aldı. İnsan haklarının önkoşulu olduğu ve bireysel haklarla yakın ilişki içinde olduğu, BM’nin çeşitli kurumlarınca ve yazarlarca ifade edildi.²⁶ Doktrinde içsel ve dışsal olarak boyutlandırılan kendi kaderini tayin hakkı, gelişmekte olan ülkelerin eşitlik taleplerinden, devlet-altı birimlerin demokratik yönetim ve ayrılma taleplerine kadar bir çok amaç için ileri sürülmektedir.

Bununla birlikte, kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon sonrasında kim için ne öngördüğü belirsizdir. Öznesi ve içeriği büyük ölçüde tanımsızdır.

---

²⁶ Bkz. Eugene Kamenka, “Human Rights: Peoples’ Rights,” James Crawford, **The Rights of Peoples**, ed., Oxford, Clarendon Press, 1988, pp. 127-139; Gillian Triggs, “The Rights of Peoples and Individual Rights: Conflict or Harmony?,” **ibid.**, pp. 141-157.

Halkların özneleşmesini öngördüğünden, sistemin devlet merkezli yapısıyla çelişmekte, bu da gelişimini güçleştirmektedir. Bir yandan, kendi kaderini tayin hakkı bir çok uluslararası hukuk kaynağında yer almakta, BM döneminde gelişen insan hakları normları toprak bütünlüğü ilkesinin mutlaklığını sarsmakta, onarıcı ayrılmanın meşruiyeti reddedilememektedir. Dekolonizasyona hukuki dayanak teşkil eden kendi kaderini tayin hakkının, dekolonizasyon sonrası devlet oluşumları ile bağının kopması yapay bir ayırım teşkil etmektedir. Diğer yandan, kendi kaderini tayin hakkı devlet egemenliği ile çelişmekte, egemenliği koruyan kurallarla sınırlanmaktadır. Uluslararası hukuk bir yandan halk egemenliğini hukukileştirirken, diğer yandan devlet egemenliğini korumayı amaçlamaktadır. Kendi kaderini tayin hakkını içeren tüm uluslararası hukuk belgeleri, aynı zamanda toprak bütünlüğü ilkesi, karışmama gibi devlet egemenliğini koruyan kuralları içermektedir. Bu da çelişki oluşturmakta, hukuki belirsizliğe yol açmaktadır.

Tüm bunların ayrıntılı değerlendirilmesi amacıyla, bu bölümde kendi kaderini tayin hakkının yer aldığı uluslararası hukuk kaynakları incelenecek, kavramın hukuki statüsü analiz edilecek, ayrılma hakkı oluşturup oluşturmadığı irdelenecektir. Kendi kaderini tayin hakkının yer aldığı antlaşmalar, BM Genel Kurulu kararları ve diğer uluslararası belgelerin incelenmesinin ardından, ilgili yargı ve hukuk komisyonu karar / görüşleri değerlendirilecek, son olarak kendi kaderini tayin hakkının emredici norm statüsü ve halk kavramının tanımı irdelenecektir.

A. BM Antlaşması

II. Dünya Savaşı sırasında BK ve ABD'nin savaş sonrası oluşacak yeni dünya düzeninin ilkelerini ilan ettikleri, SB ve sürgündeki Avrupa hükümetleri tarafından da onaylanan 1941 tarihli Atlantik Bildirisi'nde ülkesel değişikliklerin halkların isteklerine dayanılarak gerçekleştirilmesi, halklara hükümetlerini seçme özgürlüğü tanınması, ve egemenliği elinden alınanların egemen statülerine dönmesi gerektiği ifade edilmişti.²⁷ Ancak BM Antlaşması'nın içeriğinin görüşülmesi için 1944'te toplanan Dumbarton Oaks Konferansı sonunda yayımlanan öneriler bildirisinde,

---

²⁷ Atlantic Charter, 14 Ağustos 1941, **YBUN**, 1946-47, p. 2.

kendi kaderini tayin ilkesi yer almadı.²⁸ Kavramın BM Antlaşması'na girişi, 1945'te toplanan ve BM'nin kurulması ile sonuçlanan San Francisco Konferansı'nda,²⁹ SB'nin isteği ile oldu.³⁰

Giriş bölümünde üye devletleri 'BM halkları' olarak tanımlayan BM Antlaşması,³¹ kendi kaderini tayin kavramına genel bir ilke olarak yer vermiş, üye devletlere somut yükümlülükler getirmemiştir. Kendi kaderini tayin ilkesi Antlaşma'nın 1(2) ve 55. maddelerinde yer almaktadır. BM'nin amaçlarını ifade eden I. Bölüm / madde 1(2)'de:

Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak

amaçlar arasında sayılmıştır. 'Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşbirliği' başlıklı IX. Bölüm / madde 55 kendi kaderini tayin ilkesini uluslararası barışın unsurlarından biri olarak ifade etmiştir:

Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler: Yaşam düzeylerinin yükseltilmesini, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine...etkin bir biçimde saygı gösterilmesini kolaylaştıracaktır.

BM Antlaşması XI. Bölüm'de üye devletlerin yönetimi altındaki sömürge topraklarına ('muhtar olmayan topraklara') ilişkin, XII. Bölüm'de ise 'vesayet toprakları'na ilişkin düzenlemeler getirilmektedir. Söz konusu bölgeler için kendi kaderini tayin ilkesinden söz edilmemekte, bölge halklarının gelişiminin, ve 'koşullara göre' kendi kendini yönetimlerinin hedeflendiği ilan edilmektedir.

BM Antlaşması'nda yer aldığı haliyle kendi kaderini tayin ilkesinin ne ifade ettiği ve bağlayıcılığı konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. İlkenin, devletlerin egemen eşitliğini ifade ettiği, başka bir deyişle, öznesinin devletler olduğu görüşünün

²⁸ Dumbarton Oaks Conference Declaration, 7 Ekim 1944, *ibid.*, p. 4.

²⁹ San Francisco Conference, 25 Nisan-26 Haziran 1945, *ibid.*, p. 12.

³⁰ Stephen C. Schlesinger, **Act of Creation: The Founding of the United Nations**, Westview, Boulder, 2003, p. 167; Ruth B. Russel, **A History of the United Nations Charter: the Role of the United States 1940-1945**, Washington DC, Brookings Institution, 1958.

³¹ BM Antlaşması, 26 Haziran 1945, 1 UNTS 16, Giriş Bölümü. (24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.) Antlaşma'dan yapılan alıntıların Türkçe tercümleri Selami Kuran, Derya A. Okur, Meltem Sarıbeyoğlu, et al., **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, 2. bs., İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2011, s. 3-29'dan alınmıştır.

yanında, üye devletlere sömürge topraklarını özgürleştirme yükümlülüğü getirdiğini ileri sürenler de vardır. Bağlayıcılığı konusundaki bir görüş, kendi kaderini tayin ‘ilke’ olarak ifade edildiği için bağlayıcı olmadığı, uluslararası barışı sağlamada araçsal bir unsur olduğu yönündedir;³² diğer bir görüşe göre ise, Antlaşma’da ifade edilen amaç ve ilkeler bağlayıcıdır; ve kendi kaderini tayin ilkesi bunlardan biridir.³³ Uluslararası hukukta kural ve ilke arasında bağlayıcılık farkı olup olmadığı net değildir. Bazı normlar hem kural hem ilke olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, BM Antlaşması’nda yer alan kendi kaderini tayin ilkesi bağlayıcı kabul edilse dahi, öznesi ve içeriği tanımlanmamış olduğundan ve Antlaşma’nın diğer bazı hükümleriyle çeliştiğinden,³⁴ uygulanması güçtür. Kendi kaderini tayin hakkının BM Antlaşması’nda yer almasından itibaren hukuksal çelişki ve boşluklar izlenmeye başlanmış, aradan geçen sürede de aynı durum devam etmiştir.

B. BM Genel Kurulu Kararları

BM Genel Kurulu demokratik karar alımı sistemiyle, halk egemenliği ve kendi kaderini tayinin hukukileşmesine en çok katkı sağlayan kurum olmuştur. 1950’lerin başından itibaren aldığı çok sayıda kararda kendi kaderini tayini hak olarak tanımlamış, vesayet toprakları ve tüm muhtar olmayan toprakların derhal ve koşulsuz bağımsızlığını amaçlamıştır. II. Dünya Savaşı’nın ardından sömürge topraklarında verilen bağımsızlık mücadeleleri ve SB’nin sömürgeciliğin sonlandırılmasını destekleyen dış politikası³⁵ dekolonizasyon sürecini başlatmış, bağımsız olan sömürgelerin de Genel Kurul’da oy sahibi olması ile sömürge halklarının kendi kaderini tayin hakkı konusunda çok sayıda karar alınmıştır. Sömürgeci devletler sömürgelerin tasfiyesinde isteksiz davranmış ve dekolonizasyon

³² Bkz. Daniel Thürer, Thomas Burri, “Self-Determination,” December 2008, **MPEPIL** (erişim tarihi: 11 Kasım 2014); Antonio Cassese, **Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal**, Cambridge University Press, 1995, p. 43.

³³ Karl Doehring, “Self-Determination,” Bruno Simma, **The Charter of the United Nations**, ed., Vol I, Oxford University Press, pp. 48-49. BM Antlaşması’nın amaç ve ilkelerinin bağlayıcılığı konusunda ayrıca bkz. Albrecht Randelzhofer, “Purposes and Principles of the United Nations,” Rüdiger Wolfrum, **United Nations: Law, Policies and Practice**, ed., Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, pp. 994-1002.

³⁴ BM Antlaşması’nda üye devletlerin toprak bütünlüğü ve iç işlerinde serbestliği koruma altına alınmaktadır. (bkz. md. 2(4), 2(7).)

³⁵ Bkz. G. Starushenko, **The Principle of National Self-Determination in Soviet Foreign Policy**, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1963.

sürecinin temel kararları için aleyhte ya da çekimser oy kullanmıştır. Genel Kurul kararlarında, kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon dışında uygulanışı ile ilgili veriler de bulmak mümkündür.

Genel Kurul'da kabul edilen ilk evrensel insan hakları belgesi olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, hükümetin otoritesinin halkın yetkisine dayanması gerektiğini vurgulamakta, kendi kaderini tayin ilkesini içermemekte idi.³⁶

1950'den itibaren kendi kaderini tayin hakkı Genel Kurul kararlarında yer almaktadır.³⁷ Sömürgeciliğin sonlandırılması anayasası olarak kabul edilen 1514 nolu karar, dekolonizasyon sürecinin temel ilkelerini ortaya koymuştur.³⁸ Madde 2'ye göre:

Bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakkı vardır; o hakka binaen serbest bir şekilde siyasi statülerini tespit ederler ve ekonomik, sosyal, kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler.³⁹

Söz konusu kararda 'bağımsızlığını kazanmamış tüm topraklar' için koşulsuz ve derhal bağımsızlık öngörülmüş, az gelişmişliğin bağımsızlığı geciktirecek bir faktör olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁰ Kararda ayrıca, yabancılar tarafından yönetim, tahakküm ve sömürünün temel insan haklarına ve BM Antlaşması'na aykırı olduğu ifade edilerek, yabancı işgali altındaki halklar da kendi kaderini tayin hakkı kapsamında değerlendirilmiştir.⁴¹ Kararda söz konusu halklara karşı kuvvet kullanılmaması çağrısı yapılmaktadır.⁴²

1541 nolu Genel Kurul kararı⁴³ BM Antlaşması'nın XI. Bölümünde düzenlenen, muhtar olmayan topraklar için tanımlama kriterleri getirmiş ve kendi kendini yönetim biçimlerini belirlemiştir. Söz konusu topraklar sömürgeci devletten coğrafi olarak ayrı, etnik / kültürel olarak farklı özellikte bölgeler olarak

³⁶ BM Genel Kurul Kararı No. 217(III)A, 10 Aralık 1948, UN Doc. A/810, md. 21(3).

³⁷ Örn. bkz. BM Genel Kurul Kararı No. 421, 4 Aralık 1950, UN Doc. A/RES/421(V)A-H; No. 637, 16 Aralık 1952, UN Doc. A/RES/637(VII)A-C.

³⁸ BM Genel Kurulu Kararı No. 1514, 14 Aralık 1960, UN Doc. A/RES/1514(XV). Karar 89 lehte, 0 aleyhte oyla alınmıştır. 9 devlet ise çekimser kalmıştır (Portekiz, İspanya, Güney Afrika Birliği, BK, ABD, Avustralya, Belçika, Dominik Cumhuriyeti ve Fransa.)

³⁹ İngilizce'den tercüme yazara aittir.

⁴⁰ BM Genel Kurulu Kararı No. 1514, md 3, 5.

⁴¹ **Ibid.**, md. 1.

⁴² **Ibid.**, md. 4.

⁴³ BM Genel Kurulu Kararı No. 1541. Karar 69 lehte, 2 aleyhte (Portekiz, Güney Afrika Birliği) oyla alınmıştır. Aralarında ABD, BK, Fransa, Hollanda, İtalya, İspanya gibi sömürgeci devletlerin de bulunduğu 21 devlet ise çekimser kalmıştır.

tanımlanmış, bu topraklar için kendi kendini yönetim biçimleri: (a) bağımsızlık, (b) bağımsız bir devletle birleşme, (c) bağımsız bir devlete katılma olarak belirtilmiştir.⁴⁴ Birleşme ve katılmanın, bölge halklarının onayıyla gerçekleşeceği belirtilmiş, birleşme statüsünün değiştirilmesi hakkının bulunduğu ve katılmanın halklara eşit statü tanınarak gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁵

1970'te Genel Kurul'da oylama yapılmadan kabul edilen ve uluslararası hukukun temel ilkelerini yansıtan Dostça İlişkiler Bildirisi'nde⁴⁶ de bütün halkların kendi kaderini tayin hakkı olduğu ifade edilmektedir:

Birleşmiş Milletler Şartı'na konulmuş olan eşit haklar ve halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi ilkesi gereğince, bütün halklar serbestçe, dış müdahale olmadan, siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerini izleme hakkına sahiptir ve her Devletin bu hakka Şart hükümlerine uygun şekilde riayet etme görevi vardır.

Bildiri'de muhtar olmayan toprakların, kendilerini yöneten devletten ayrı bir statüleri olduğu ve kendi kendini yönetim gerçekleşinceye kadar bu statünün devam edeceği belirtilmektedir.⁴⁷ 1541 nolu kararda ifade edilen yöntemlere ek olarak, 'halkın serbestçe tayin ettiği diğer herhangi bir siyasi statüye kavuşması' da kendi kaderini tayin hakkının yöntemlerinden biri olarak belirtilmiştir. Ayrıca Bildiri'de, sömürge halklarının kendi kaderini tayininin engellenmesi durumunda, söz konusu halkın, mücadelesinde yardım alabileceği belirtilmiştir. Bu madde, sömürge halklarının silahlı mücadele hakkının tanındığı şeklinde yorumlanmaktadır.⁴⁸

Bildiri'nin, doktrinde en çok tartışılan ve ayrılma hakkına dayanak gösterilen bölümü ise, devletlerin toprak bütünlüğünün korunmasını temsili hükümet şartına bağlayan bölümdür:

Yukarıdaki paragraflarda yer alan hiçbir hüküm, yukarıda tarif edilen **eşit haklara ve kendi kaderini**

---

⁴⁴ **Ibid.**, md. 1, 4, 6.

⁴⁵ **Ibid.**, md. 7, 8, 9.

⁴⁶ BM Genel Kurulu Kararı No. 2625, 24 Ekim 1970, UN Doc. A/RES/2625(XXV) [Dostça İlişkiler Bildirisi] Bildiri'den yapılan alıntıların Türkçe tercümesi Kuran, Okur, **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, s. 177-178'den alınmıştır.

⁴⁷ **Ibid.**

⁴⁸ Sömürge halklarının silahlı mücadele hakkı, Genel Kurul'un 'Saldırının Tanımı' kararı ile de tanınmaktadır. Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 3314, md. 7. Ayrıca, Savaş Hukuku kurallarını düzenleyen Cenevre Sözleşmesi'ne Ek 1. Protokol'de sömürgeciliğe, yabancı işgaline ve ırkçı rejimlere karşı yürütülen silahlı mücadelelerin uluslararası savaş sayılacağı ve savaş hukukuna tabi olacağı belirtilmektedir. (Bkz. 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolü (Protokol I), 8 Haziran 1977, 1125 UNTS 3, md. 1(4).)

tain etme ilkesine uygun şekilde hareket eden ve böylece ÷lkeye ait bütün halkı ırk, inanç veya renk ayırımı yapmadan temsil eden bir hükümete sahip olan egemen ve bağımsız Devletleri parçalayacak veya ÷lkesel bütünlüğüne veya siyasi birliğine tamamen veya kısmen zarar verecek olan herhangi bir harekete izin verecek veya teşvik edecek şekilde yorumlanmayacaktır.⁴⁹

Paragraf, demokratik yönetime sahip olmayan devletlerin toprak bütünlüğünün meşruluğunu dolaylı olarak reddetmektedir. Bazı yazarlar, bu paragrafın ayrılma hakkı tanıdığını ileri sürmektedir.⁵⁰ Ancak söz konusu paragrafın hemen ardında yer alan bir başka paragraf, tüm devletlerin toprak bütünlüğünü koruma altına almaktadır:

Her Devlet, diğer **herhangi bir Devletin** milli birliğini ve ÷lkesel bütünlüğünü kısmen veya tamamen bozmaya yönelik herhangi bir hareketten kaçınacaktır.⁵¹

Bu durumda ilk paragrafın ne anlam ifade ettiği belirsizdir. Dostça İlişkiler Bildirisi'nde yer alan kendi kaderini tayin hakkının, muhtar olmayan toprakların kendi geleceğine karar vermesi dışında ne öngördüğü tanımlanamamaktadır.

Bir diğer Genel Kurul kararı olan 1995 tarihli BM 50. Yıldönümü Beyannamesi'nde, temsili hükümet tarifinde daha kapsayıcı bir ifade kullanılarak 'halkı hiçbir ayırım yapmadan temsil eden hükümet'e sahip devletlerin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği ifade edilmektedir.⁵² Ayrı bir maddede devletlerin toprak bütünlüğü koruma altına alınmakta,⁵³ kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili anlam belirsizliği sürmektedir.

Genel Kurul kararları bağlayıcı olmamakla birlikte, bu yönde uygulama oluşturmuş ve UAD de dekolonizasyonun hukuki dayanağı olarak Genel Kurul kararlarını göstermiştir.⁵⁴ Bugün sömürgeleştirmenin hukuk ihlali olduğu genel kabul görmektedir. Dekolonizasyonun önemli bölümünün tamamlandığı 1970'lerden itibaren alınan Genel Kurul kararlarında halkların kendi kaderini tayin hakkına yer verilmiş olmasının, hakkın kapsamını genişletmeye yönelik olduğu ileri sürülebilirse de, gerek halk kavramının tanımsızlığı, gerekse kendi kaderini tayin hakkının toprak bütünlüğü ilkesi ile birlikte düzenlenmesi, hakkın ne ifade ettiği konusunda anlam

⁴⁹ Vurgu eklenmiştir.

⁵⁰ Örn. bkz. Pavkovic, Radan, **Creating New States**, p. 235.

⁵¹ Vurgu eklenmiştir.

⁵² BM Genel Kurulu Kararı No. 50/6, 9 Kasım 1995, UN Doc. A/RES/50/6, md. 1.

⁵³ **Ibid.**, md. 13.

⁵⁴ Bkz. **infra**, Bölüm II (III.F).

belirsizliğine yol açmaktadır. Bununla birlikte, Dostça İlişkiler Bildirisi'nden başlayarak bazı Genel Kurul kararlarında yer alan toprak bütünlüğü-demokratik yönetim ilişkilendirmesi, onarımsal ayrılmanın meşruiyetinin tanınmaya başladığına işaret etmektedir.

C. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

BM'nin kuruluşunu izleyen dönemde Genel Kurul, temel insan haklarını düzenleyen uluslararası antlaşmalar hazırlanması doğrultusunda kararlar almış; kendi kaderini tayin hakkının, temel insan haklarının önkoşulu olarak bu antlaşmalara dahil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁵ Kendi kaderini tayin hakkı, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi⁵⁶ ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin⁵⁷ ortak 1. maddesinde yer almaktadır:

1. Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler.
2. Bütün halklar uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiçbir koşulda yoksun bırakılamaz.
3. Kendini yönetemeyen ve vesayet altındaki ülkelerden sorumlu olan Devletler de dahil bu Sözleşmeye taraf bütün Devletler, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi için çaba gösterir ve Birleşmiş Milletler şartının hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterir.⁵⁸

1966 Sözleşmeleri ile kendi kaderini tayin ilk kez insan haklarını düzenleyen çok taraflı antlaşmalarda hak olarak tanımlanmıştır.⁵⁹ Ancak özne yine tanımsızdır; ayrıca kendi kaderini tayin hakkının 'BM Antlaşması hükümleri çerçevesinde' uygulanacağı ifade edilerek devlet-merkezli sisteme referans verilmektedir. Bu

⁵⁵ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 545, 5 Şubat 1952, UN Doc. A/RES/545(VI); No. 637.

⁵⁶ Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966, 999 UNTS 171 [Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi]. (23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir.)

⁵⁷ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966, 993 UNTS 3. (3 Ocak 1976'da yürürlüğe girmiştir.)

⁵⁸ Türkçe tercümesi Kuran, Okur, **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, s. 239-240'tan alınmıştır.

⁵⁹ Partsch'a göre, kendi kaderini tayin 1966 Antlaşmaları'nda hak olarak tanımlanmamıştır. Yazara göre, ortak 1. madde tek başına I. Bölüm'de yer almış, ve diğer bölümlerden ayrı tutulmuştur. Bu nedenle I. Bölümü Giriş bölümünün bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Yazara göre, halkların tanımının yapılmamış olması da bu doğrultuda değerlendirilmelidir. (Karl Jürgen Partsch, "Self-Determination," Wolfrum, **United Nations**, p. 1174.)

durumda ortak 1. maddede ifade edilen kendi kaderini tayin hakkı öznesinin salt sömürge halkları ve devlet olarak örgütlenmiş halklar olduğu düşünülebilir. Ancak devletler yerine halklar kavramının tercih edilmiş olması anlam belirsizliği yaratmaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde yer alan hakların uygulanışını takip etmek üzere kurulmuş olan İnsan Hakları Komitesi'nin kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili yorum ve kararları da hakkın öznesi ve içeriği konusunda yol gösterici değildir. Komite ortak 1. madde ile ilgili yayımladığı yorumda, kendi kaderini tayin hakkının insan haklarının korunup geliştirilmesinde önemli bir koşul olduğunu,⁶⁰ devletlere salt kendi halklarına karşı değil, kendi kaderini tayin hakkından mahrum bırakılmış tüm halklara karşı yükümlülük yükleyen pozitif hukuk kuralı olduğunu belirtmiş,⁶¹ ancak kime karşı hangi yükümlülüklerin söz konusu olduğuna değinmemiştir. Komite aynı yorumda, taraf devletlerin ortak 1. maddenin uygulanışı ile ilgili ayrıntılı rapor vermesi gerektiğini belirtmiş,⁶² devletler Komite'ye sundukları raporlarda içsel rejimleri ile ilgili uygulamalara yer vermiştir.⁶³ Bunun, kendi kaderini tayin hakkının içsel uygulanışının göstergesi olduğu yorumu yapılabilirse de, içsel özne ve yükümlülükler tanımlı değildir. İçsel özne tüm nüfus mudur, devlet-altı birimleri de kapsar mı, içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkının öngördüğü yükümlülükler nelerdir, ortak 1. maddenin Sözleşme'de düzenlenen diğer politik haklardan farkları nelerdir vb. soruların yanıtları belirsizliğini korumaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol uyarınca bireyler de devlet uygulamalarıyla ilgili Komite'ye şikayet başvurusu yapabilmektedir.⁶⁴ Komite devlet-altı birimlerin bireysel temsilcilerinin ortak 1. madde kapsamında yaptıkları başvuruları, kendi kaderini tayin hakkının bireysel değil kolektif hak olduğu gerekçesiyle reddetmiş, bazılarını da azınlık haklarını düzenleyen 27. madde

---

⁶⁰ General Comment No. 12: Article 1 (The Right of Peoples to Self-Determination), 12 Nisan 1984, UN Doc. HRI/GEN/Rev. 1, 1994, p. 12, para. 1.

⁶¹ **Ibid**, para. 6.

⁶² **Ibid**, para. 3.

⁶³ Örn. bkz. Kolombiya'nın 4. Periyodik Raporu, 8 Ekim 1996, UN Doc. CCPR/C/64/Add.3; Peru'nun 3. Periyodik Raporu, 21 Mart 1995, UN Doc. CCPR/C/83/Add.1; Kanada'nın 4. Periyodik Raporu, 15 Ekim 1997, UN Doc. CCPR/C/103/Add.5, Gürcistan'ın Birinci Periyodik Raporu, 5 Kasım 1996, UN Doc. CCPR/C/100/Add.1.

⁶⁴ Bkz. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol, 16 Aralık 1966, 999 UNTS 14668, md. 1, 2. (23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

çerçevesinde ele almıştır.⁶⁵ Bu durumda devlet-altı birimlerin taleplerinin nasıl dile getirileceği belli değildir. Komite'nin yorum ve uygulamaları, kendi kaderini tayin hakkının içinde bulunduğu hukuki belirsizliği yansıtmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkı hem pozitif hukuk kuralı olarak tanınmakta, hem de kim için ne öngördüğü tanımlanamamaktadır. Bununla birlikte, Komite'ye kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde sunulan içsel rejimlerle ilgili raporlar, hakkın içsel uygulanışı konusunda uygulama oluşturmaktadır.

D. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

ABÖ'nün desteğiyle hazırlanıp 1981'de kabul edilen Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nda⁶⁶ da kendi kaderini tayin hakkına yer verilmektedir. Md. 20'ye göre:

1. Bütün halklar var olma hakkına sahip olacaktır. Bütün halkların sorgulanamaz ve devredilemez nitelikte kendi kaderini tayin hakkı olacaktır. Bütün halklar kendi siyasal statülerini özgürce belirleyecek ve serbest şekilde belirledikleri siyasaya uygun olarak kendi ekonomik ve sosyal gelişmelerini gerçekleştireceklerdir.
2. Sömürgeleştirilmiş ya da baskı altına alınmış halklar, uluslararası toplum tarafından tanınan herhangi bir yola başvurmak suretiyle kendilerini tahakküm bağlarından kurtarma hakkına sahip olacaklardır.
3. Bütün halklar siyasal, ekonomik ya da kültürel olsun, yabancı tahakkümüne karşı verdikleri kurtuluş mücadelesinde bu Şart'a taraf devletlerin yardımını alma hakkına sahip olacaktır.

Başka bir maddede ise her bireyin, devletin milli bağımsızlığı ve toprak

⁶⁵ Komite Mikmaq People v Kanada kararında, başvuruyu yapan kişinin temsile yetkili olmadığını belirtmiş (Communication No. 78/1980, 29 Temmuz 1984, UN Doc. Supp. No. 40 (A/39/40), diğer benzer başvurularla ilgili kararlarında kendi kaderini tayin hakkının bireyler tarafından ileri sürülemeyeceğini ifade etmiştir. (Bkz. Kitok v Sweden, Communication No. 197/1985, 27 Temmuz 1988, UN Doc. CCPR/C/33/D/197/1985; Lubicon Lake Band v Canada, Communication No. 167/1984, 26 Mart 1990; UN Doc. Supp. No. 40 (A/45/40); E. P. et al v Colombia, Communication No. 318/1988, 25 Temmuz 1990, UN Doc. CCPR/C/39/D/318/1988; R. L. et al v Canada, Communication No. 358/1989, 5 Kasım 1991, UN Doc. CCPR/C/43/D/358/1989; A. B. et al v Italy, Communication No. 413/1990, 30 Nisan 1990, UN Doc. CCPR/C/40/D/413/1990; J. G. A. Diergaardt et al v Namibia, Communication No. 760/1997, 25 Temmuz 2000, UN Doc. CCPR/C/69/D/760/1997; Apirana Mahuika et al v New Zealand, Communication No. 547/1993, 27 Ekim 2000, UN Doc. CCPR/C/70/D/547/1991; Gorji-Dinka v Cameroon, Communication No. 1134/2002, 17 Mart 2005, UN Doc. CCPR/C/83/D/1134/2002; Marshall et al v Canada, Communication No. 205/1986, 4 Kasım 1991, UN Doc. CCPR/C/43/D/205/1986.) Komite Gillot et al v France kararında Antlaşma'nın seçme / seçilme ve kanun önünde eşitlik hakkını düzenleyen 25 ve 26. maddelerinin madde 1 ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirterek kendi kaderini tayin hakkını dolaylı olarak uygulamıştır. Bkz. Gillot et al v France, Communication No. 932/2000, 15 Temmuz 2002, UN Doc. A/57/40.

⁶⁶ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 28 Haziran 1981, 1520 UNTS 217. [Afrika Şartı]. (21 Ekim 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.) Şart'tan yapılan alıntıların İngilizce'den tercümesi yazara aittir.

bütünlüğünü koruma yükümlülüğü olduğu belirtilmektedir.⁶⁷ Dekolonizasyonun önemli kısmının tamamlandığı bir dönemde Afrika Şartı'nda yer alan kendi kaderini tayin hakkının devlet olarak örgütlenmiş halklar ya da işgal altındaki halkları kastettiği yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, Afrika Şartı'nı yorumlamak üzere kurulmuş olan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, devlet-altı birimlerin de ayrı halklar olarak tanımlanabileceğini ve istisnai durumlarda toprak bütünlüğü ilkesinin sorgulanabileceğini belirtecektir.⁶⁸ Komisyon bu çerçevede devlet-altı birimleri içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirmekte ve onarıcı ayrılmanın meşruiyetini tanımaktadır.

E. Diğer Uluslararası Belgeler

Kendi kaderini tayin hakkının yer aldığı diğer uluslararası belgelerde de hakkın öznesi ve içeriği konusundaki belirsizlik ve toprak bütünlüğü ilkesi ile oluşturduğu çelişki sürmektedir.

AGİK sonucunda imzalanan 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'nde kendi kaderini tayin hakkına yer verilmiş, hakkın sürekliliği vurgulanmıştır.⁶⁹ Madde VIII'e göre:

Halkların haklarının eşitliği ve kaderlerini kendilerinin saptamaları hakları ilkesi uyarınca, bütün halklar, dışardan bir karışma olmaksızın, istedikleri zaman ve istedikleri biçimde, iç ve dış siyasal statülerini özgür olarak saptama ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini diledikleri gibi sürdürme hakkına her zaman sahiptirler.

Paragrafta kendi kaderini tayin hakkının bir kez kullanılabilen değil, sürekli bir hak olduğu ifade edilmektedir. Belgede kendi kaderini tayin hakkı azınlık haklarından ayrı tutulmuş, azınlıklar için ayrı düzenlemeler getirilmiş,⁷⁰ devletlerin toprak bütünlüğü koruma altına alınmıştır.⁷¹

Katılan Devletler, halkların haklarının eşitliğine ve kaderlerini kendilerinin saptamaları haklarına, her zaman Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaçları ve ilkelerine ve Devletler Hukukunun, Devletlerin ülke bütünlüklerine ilişkin kurallarını da kapsamak üzere, ilgili kuralları uyarınca saygı gösterirler.

---

⁶⁷ **Ibid.**, md. 29(5).

⁶⁸ Bkz. **infra**, Bölüm II (III.F).

⁶⁹ Helsinki Final Act, 1 Ağustos 1975, 14 **ILM** 1292 [Helsinki Nihai Senedi], md. VIII. Senet'ten yapılan alıntıların İngilizce'den tercümesi yazara aittir.

⁷⁰ **Ibid.**, md. VII.

⁷¹ **Ibid.**, md. VIII.

Bu çerçevede, kendi kaderini tayin hakkı devlet olarak örgütlenmiş halkların iç ve dış statülerini belirleme hakkı olarak ifade edilmekte, kendi kaderini tayin hakkı dekolonizasyonun ötesine götürülüp, demokratik yönetim hakkı çerçevesinde tanımlanmaktadır. Madde VIII, ülkesel egemenlik değişikliklerinde halkın onayının gerekeceği şeklinde de yorumlanabilir. Ancak madde genel ifadeler içermektedir; somut yükümlülükler çıkarmak güçtür.

AGİK çerçevesinde kabul edilen bir diğer belge olan 1990 tarihli Paris Şartı'nın kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili bölümünde de ülke bütünlüğü vurgusu vardır.⁷²

Halkların eşit haklara sahip olduklarını ve Birleşmiş Milletler Yasası ile uluslararası hukukun, devletlerin toprak bütünlüklerini konu alanlar dahil, ilgili normlarına uygun olarak, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip bulunduklarını tekrar teyit ederiz.

Bu şekilde tarif edilen kendi kaderini tayin hakkı, büyük ölçüde devlet hakkına işaret etmekte ve karışmama ilkesini tekrar etmektedir.

1993'te toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı sonunda yayımlanan ve BM Genel Kurulu kararıyla da onaylanan Viyana Bildirisi, halkı hiçbir ayırım yapmadan temsil eden rejimlere sahip devletlerin toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmekte,⁷³ Dostça İlişkiler Bildirisi'nde olduğu gibi, temsili rejimlere sahip olmayan devletlerin toprak bütünlüğünün meşruiyetini dolaylı olarak reddetmektedir:

[Kendi kaderini tayin hakkı] eşit haklara ve kendi kaderini tayin etme ilkesine uygun şekilde hareket eden ve böylece ülkeye ait bütün halkı **hiçbir ayırım yapmadan temsil eden** bir hükümete sahip olan egemen ve bağımsız devletleri parçalayacak veya ülkesel bütünlüğüne veya siyasi birliğine tamamen veya kısmen zarar verecek olan herhangi bir harekete izin verecek veya teşvik edecek şekilde yorumlanmayacaktır.⁷⁴

Dostça İlişkiler Bildirisi'nde yer alan 'ırk, inanç veya renk ayırımı' ifadesi kaldırılmış, daha kapsayıcı bir ifade kullanılmıştır. Bununla birlikte, yönetimlerin

⁷² Charter of Paris for a New Europe, 21 Kasım 1990, 30 *ILM* 190 [Paris Şartı]. Şart'tan yapılan alıntıların İngilizce'den tercümesi yazara aittir.

⁷³ Vienna Declaration and Programme of Action, 25 Haziran 1993, 32 *ILM* 1661[Viyana Bildirisi], md. 2. Bildiri'den yapılan alıntıların İngilizce'den tercümesi yazara aittir. Ayrıca Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 48/121, 20 Aralık 1993, UN Doc. A/RES/48/121.

⁷⁴ Vurgu eklenmiştir.

demokratik / temsili olup olmadıkları konusunda öznel değerlendirmelerin yapılması mümkündür.

Bir sivil inisiyatif ürünü olan 1976 tarihli Cezayir Bildirisi⁷⁵ ise, uluslararası hukukun temel çelişkilerini yansıtmadan kendi kaderini tayin hakkının devrimci potansiyelini öne çıkarmaktadır. Bir grup akademisyen, politikacı, milli kurtuluş hareketi ve sendika lideri tarafından ilan edilen Bildiri, kendi kaderini tayin hakkını salt insan hakları perspektifinden değerlendirmekte, sivil inisiyatif ürünü olması nedeniyle de egemenlik paradigmasının çelişkilerini büyük ölçüde aşmaktadır. Bildiri’de yeni-sömürgeciliğin tahakkümü sürdürdüğü, insan haklarına saygının halkların haklarına saygı anlamına geldiği belirtilmekte, her halkın sürekli ve devredilmez nitelikteki kendi kaderini tayin hakkı olduğu ifade edilmektedir.⁷⁶ Bu çerçevede, halkların dolaylı ya da dolaysız sömürü ve yabancı tahakkümüne tabi olmama, temsili / demokratik yönetim ve ırkçı rejimlerden kurtulma hakkı olduğu belirtilmektedir.⁷⁷ Azınlıkların kolektif hakları tanınmaktadır:

Bir halk bir devlette azınlığı oluşturuyorsa, kimliğine, geleneklerine, diline ve kültürel mirasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.⁷⁸

Bildiri’de ayrıca, temsili rejimle yönetilen devletlerin toprak bütünlüğü meşru görülmekte ve bu çerçevede ayrılma hakkı dolaylı olarak tanınmakta, temel hakları ihlal edilen halkların son çare olarak güç kullanabileceği ifade edilmektedir.⁷⁹ Halkların haklarını ihlal etmenin uluslararası topluma karşı yükümlülüklerin ihlali olduğu, ve halkların korunmasının uluslararası toplumun görevi olduğu belirtilmektedir.⁸⁰ Bildiri, insan merkezli bakış açısı ile, diğer belgelerdeki çelişkileri büyük ölçüde aşmakta, kendi kaderini tayin hakkının dönüştürücü işlevini ön plana çıkarmaktadır.⁸¹ Bununla birlikte, egemenlik paradigmasının dışında olduğundan,

⁷⁵ Universal Declaration of the Rights of Peoples, Cezayir, 4 Temmuz 1976, [Cezayir Bildirisi], (Çevrimiçi) <http://permanentpeopletribunal.org/wp-content/uploads/2011/05/carta-di-algeri-EN.pdf>, 3 Nisan 2018. Bildiri’den yapılan alıntıların İngilizce’den tercümesi yazara aittir.

⁷⁶ Bkz. Cezayir Bildirisi, Giriş Bölümü, md. 5.

⁷⁷ *Ibid.*, md. 6, 7.

⁷⁸ *Ibid.*, md. 19.

⁷⁹ *Ibid.*, md. 21, 28.

⁸⁰ *Ibid.*, md. 22, 30.

⁸¹ Bkz. François Rigaux, “The Algiers Declaration on the Rights of Peoples” Antonio Cassese, **UN Law / Fundamental Rights: Two Topics in International Law**, ed., Alphen aan den Rijn, Sijthoff Noordhoff, 1979, p. 211; Richard A. Falk, **Human Rights and State Sovereignty**, New York, Holmes and Meier Publishers, 1981, p. 184.

etkisi sınırlıdır.

F. Yargı ve Hukuk Komisyonları Karar / Görüşleri

Eski dönemlerden günümüze dek mahkemeler ve çeşitli hukuk komisyonları, devlet oluşumunun fiili bir durum olduğu yönünde kararlar aldı.⁸² Dekolonizasyon döneminde ise UAD, sömürgelerin bağımsızlığını kendi kaderini tayin hakkına dayandırdı. Söz konusu dönemde devlet oluşumunda normun etkinlik ilkesinin önüne geçtiği mahkeme tarafından da tespit edilmekte idi. Dekolonizasyon sonrası dönemde ise UAD ve milli mahkemeler, kendi kaderini tayin hakkı-devlet oluşumu ilişkisini yorumlama konusunda çekingen davrandı. Egemenlik-norm çelişkisi çözülemediğinden, yüzeysel değerlendirmeler yapmakla yetinildi; bir anlamda ‘kaçma stratejileri’ uygulandı.⁸³ Bazı uluslararası komisyon ve milli mahkemeler devlet-altı birimleri kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirip onarımsal ayrılmanın meşruiyetini tanıdı ise de, bu saptamaların uygulandığı bir örnek oluşmadı.

UAD dekolonizasyon sürecindeki yorumlarıyla, sömürgeciliğin sonlandırılması sürecinin hukukileşmesine katkıda bulunmuş, ilerici yorumlarıyla hakkın kapsamını genişletmiş, kendi kaderini tayin hakkının geneli için başvurulabilecek değerlendirmeler yapmıştır. Kendi kaderini tayin hakkını salt vesayet toprakları için değil, tüm sömürge topraklarını kapsayacak şekilde yorumlamış, halk oyunu kendi kaderini tayin hakkının yöntemi olarak tanımlamıştır. Ayrıca, sömürge toprağı statüsünde olmayan Filistin’i de kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirmiş, yorumlarıyla halk-ülke ilişkisinin hukukileşmesine katkıda bulunmuştur.⁸⁴ Dekolonizasyon sonrası ayrılma örneklerinde ise, kendi kaderini tayin hakkının hukuki statüsünü ve devlet oluşumu ile ilişkisini

⁸² Bkz. **supra**, Bölüm II (II).

⁸³ Bkz. Koskeniemi, **From Apology to Utopia**, p. 272.

⁸⁴ UAD’nin değerlendirmeleri bu anlamda kendi kaderini tayin hukukunu inşa etmiştir. Postyapısalcı felsefenin işaret ettiği gibi, anlam, metnin dışındadır; yorumlayan tarafından verilir. (Bkz. Zsuzsa Baross, ‘Poststructuralism,’ **Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms**, Ed. by Irene R. Makaryk, University of Toronto Press, 2000, pp. 158-159.) Hukukun belli şekilde yorumlanması biçimsel gereklilik değil, bilinçli seçimdir. (Bkz. Unger, **False Necessity**.) Başka bir deyişle, hukuk kurallarının otomatik olarak saptanıp uygulanacak nesnel içerikleri yoktur; anlam, yorumlayan tarafından yüklenir. Bu çerçevede, hukuku yapmak ile yorumlamak arasında aslında fark yoktur. Hukuku yorumlayan, hukuku inşa etmektedir. (Bkz. Altwicker, Diggelmann, “What Should Remain of the Critical Approaches,” p. 80.)

değerlendirmekten kaçınmıştır. Bu durum biraz da kaçınılmazdır; zira hukuk bu konuda çelişkili olduğundan, Mahkeme hukukun tutarlılığını korumak adına çelişkiyi ortaya koymakta isteksiz davranmıştır. Bu konuda daha cesur olan bazı komisyon ve milli mahkemeler ise, olayların belli şekilde yorumlanmasının sağladığı manevra alanından yararlanmış görünmektedir. Kendi kaderini tayin hakkı devlet egemenliği ile çelişmekte, ikisi de tümüyle reddedilemediğinden, mevcut olayda gerekli koşulların sağlanmadığı ya da mahkemeye sorulan sorunun sınırlı kapsamda olduğu gibi değerlendirmelerle çıkış sağlanmakta, hukuk tutarlı kılınmaya çalışılmaktadır.

UAD'nin, sömürge topraklarının kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili değerlendirmeleri ilk olarak Namibya (Güney Batı Afrika) konusunda yayımladığı danışma görüşlerinde yer almaktadır. Namibya MC manda sistemi çerçevesinde Güney Afrika tarafından yönetilmekte idi. Güney Afrika'nın MC'nin lağvedilmesi üzerine manda sisteminin sona erdiğini ileri sürerek BM Genel Kurulu'nun denetim işlevinin Namibya'da geçerli olmadığını iddia etmesi üzerine, BM Genel Kurulu UAD'den görüş istedi. 1950 tarihli Danışma Görüşü'nde Mahkeme, MC lağvedilmiş olsa da, mandater devletin yükümlülüğünün devam edeceğini ifade etti.⁸⁵ Mahkeme, Güney Afrika'nın, Namibya'nın yönetimi konusunda Genel Kurul'un denetimine tabi olduğunu ve Namibya'nın statüsünü ancak Genel Kurul'un onayıyla değiştirebileceğini belirtti; böylece vesayet topraklarını koruma altına aldı.⁸⁶ Aynı konuda 1971'de yayımladığı Danışma Görüşü'nde Mahkeme, bölge halkının esenliğini sağlamayan devletlerin yönetim hakkını kaybedeceğini belirterek, bu çerçevede Güney Afrika'nın Namibya'daki varlığının hukuka aykırı olduğunu belirtti.⁸⁷ Ayrıca 1514 no'lu Genel Kurulu kararına atıfta bulunarak, bağımsızlığın salt vesayet sistemi toprakları için değil, tüm sömürge toprakları için öngörülmesi gerektiğini ifade etti.⁸⁸ UAD Namibya ile ilgili görüşlerinde tüm sömürge topraklarını kendi kaderini tayin hakkı kapsamında değerlendirerek uluslararası statü kazanmalarına katkı sağladı.

UAD Batı Sahra Danışma Görüşü'nde, bir çok açıdan önemli

⁸⁵ International Status of South-West Africa, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1950, p. 128, 131-141.

⁸⁶ **ibid.**, pp. 130-137.

⁸⁷ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1971, p. 16 [Namibya Danışma Görüşü 1971], para. 94-98, 105-116.

⁸⁸ **Ibid.**, para. 52.

değerlendirmelerde bulundu. İspanyol sömürgesi olan Batı Sahra'nın 1514 nolu BM Genel Kurulu kararı uyarınca, kendi kaderini tayin hakkını kullanacak bölgelerden olduğu ilan edilmişti. Ancak Batı Sahra üzerinde, komşu devletler Fas ve Moritanya'nın egemenlik iddiasında bulunması üzerine Genel Kurul, bölgenin İspanya tarafından sömürgeleştirildiği sırada sahipsiz bölge olup olmadığı; sahipsiz bölge değil ise Fas ve (o dönemde devlet olmayan) Moritanya birimi ile hukuki ilişkisinin ne olduğu konusunda UAD'den görüş istedi. Mahkeme, sosyal ve politik olarak örgütlenmiş grupların yaşadığı toprakların sahipsiz bölge (**terra nullius**) olarak değerlendirilemeyeceğini, bu nedenle Batı Sahra'nın sahipsiz bölge olmadığını belirtti.⁸⁹ Fas ve Moritanya'nın egemenlik iddialarını inceleyen Mahkeme, egemenlik ilişkisi mevcut olmadığından Batı Sahra'nın kendi kaderini tayin edebileceği yönünde görüş bildirdi. Bu şekilde, kendi kaderini tayin hakkını egemenlik iddialarına ikincil tutmuş oldu. Ayrıca Mahkeme, kendi kaderini tayin hakkını, halkların özgürce ifade edilmiş gerçek isteklerinin dikkate alınması olarak tanımladı ve hakkın uygulama yöntemini ortaya koydu.⁹⁰ Mahkemenin, üzerinde (örgütlü) insan varlığı olan toprakların sahipsiz toprak statüsünde olmadığını belirtmesi, ve halk oyunu kendi kaderini tayin hakkının yöntemi olarak tanımlaması, halk-ülke ilişkisinin hukukileşmesine katkı sağladı.⁹¹

Burkino Faso ile Mali arasındaki Sınır Uyuşmazlığı Davası kararında⁹² UAD, **uti possidetis** ilkesinin⁹³ hukuki statüsünü ve kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkisini değerlendirdi. Mahkeme, **uti possidetis** ilkesinin kendi kaderini tayin hakkı ile

⁸⁹ Batı Sahra Danışma Görüşü, para. 80-81.

⁹⁰ **Ibid.**, para. 55-58, 71, 72.

⁹¹ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Mahkeme'nin sahipsiz toprak statüsünün tanımında örgütlenme şartı araması, belli şartları sağlamayan insan topluluklarının egemenlik altına alınmasının meşru olduğu yönündeki sömürgeci zihniyetle benzeşmektedir. **Terra nullius** kavramı tarih boyunca emperyalist devletlerin, başka toprakları işgalini meşrulaştırma aracı olarak işlev görmüştür. Eski Roma döneminde Romalı olmayan topraklar sahipsiz toprak kabul ediliyordu. Keşifler çağında Hristiyan bir devlete ait olmayan topraklar, 19. yüzyılda ise 'medeni' bir devlete ait olmayan topraklar sahipsiz kabul edilerek, bu tanım çerçevesinde işgaller meşrulaştırıldı. Örgütlülük şartı da bu açıdan sorunludur.

⁹² Frontier Dispute, Judgement, **ICJ Reports** 1986, p. 554 [Sınır Uyuşmazlığı Davası Kararı]

⁹³ Roma hukukunda arazi ve binaların kişisel mülkiyeti ile ilgili anlaşmazlıklarda, anlaşmazlık çözülmünceye kadar, bireylerin ellerindeki mülkü geçici olarak muhafaza etmelerini öngören **uti possidetis** ilkesine, sonraki yüzyıllarda devletler tarafından fetih ve işgal sonucu elde edilen toprakların kazanılmasını meşrulaştıran bir ilke olarak bazı uluslararası hukukçularca baş vurulmuştur. Günümüzde **uti possidetis** ilkesi, sömürgelerin bağımsızlığı da dahil yeni devlet oluşumlarında, bağımsızlıktan önceki idari sınırların bağımsızlık sırasında da muhafaza edilmesi anlamında kullanılmaktadır.

çeliştiğini, ancak iki ilkenin istikrar ve yeni sınırların korunması adına uyumlaştırılabileceğini ve tüm bağımsızlık ilanlarında uygulanacak genel bir ilke olduğunu ifade etti.⁹⁴ Mahkemenin bu görüşü bugün ilkenin yeni devlet oluşumlarına uygulanmasına da dayanak gösterilmektedir. Mahkeme kararı incelendiğinde, mahkemenin bağımsızlık ilanlarından kastettiğinin, sömürgelerin bağımsızlığı olduğu ileri sürülebilir. Ancak her durumda Mahkeme'nin, **uti possidetis** ilkesinin bağlayıcı olduğu yönündeki görüşü tartışmalıdır.⁹⁵

UAD Doğu Timor Davası kararında⁹⁶ kendi kaderini tayin hakkını **erga omnes** hak olarak tanımlamış, ancak bunun hukuki sonuçlarını uygulamak konusunda çekingen davranmıştır. Timor Adası'nın batısı Hollanda yönetiminde iken Endonezya'ya dahil olmuş olup; doğusu ise 1975'e kadar Portekiz sömürgesi idi. 1960'ta BM Genel Kurulu kararıyla Doğu Timor'un BM Antlaşması XI. Bölüm kapsamındaki muhtar olmayan ülkelerden olduğu ilan edildi, ve Portekiz 1975'te bölgeden çekildi. İç karışıklıklar yaşamakta olan Doğu Timor'un Endonezya tarafından işgal ve ilhak edilmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararlarında Doğu Timor halkının kendi kaderini tayin hakkı olduğu ve Portekiz'in yönetici devlet statüsünün sürdüğü belirtilerek Endonezya'nın bölgeden çekilmesi istendi.⁹⁷ Bölgenin Endonezya tarafından ilhakını fiili olarak tanıyan Avustralya ise Endonezya ile kıta sahanlığı antlaşması yaptı. Antlaşma Kuzey Avustralya ile Doğu Timor arasındaki bölgenin kıta sahanlığındaki kaynakların ortak kullanımını düzenliyordu. Portekiz Avustralya aleyhine UAD'ye başvurarak, kendi kaderini tayinin **erga omnes** bir yükümlülük olduğunu, Avustralya'nın, Doğu Timor halkının

⁹⁴ Sınır Uyuşmazlığı Davası Kararı, para. 20, 25.

⁹⁵ İlkenin ne sömürgelerin bağımsızlığı açısından, ne de diğer devlet oluşumları açısından bağlayıcı olduğuna dair kanıt vardır. **Uti possidetis** ilkesi Latin Amerika'daki sömürge topraklarının, bağımsızlık sırasında, bölgenin birbirleri veya Avrupa tarafından fetih ve işgalini önlemek amacıyla gündeme getirdikleri pratik bir ilke olmuş, bölgede nihai egemenlik ve sınır düzenlemelerinin büyük bölümü, hukukun genel ilkeleri ya da etkin işgal ilkesine göre gerçekleşmiştir. Afrika'daki sömürgelerin bağımsızlığı sürecinde **uti possidetis** ilkesi yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin rızasıyla uygulanmış, bağlayıcı kural olarak değerlendirilmemiştir. (Bkz. Suzanne Lalonde, **Determining Boundaries in a Conflicted World: The Role of Uti Possidetis**, Montreal, McGill-Queen's University Press, 2002, pp. 24-61, 103-138.) Ülkesel egemenliğin ve sınırların belirlenmesinde **uti possidetis** ilkesinin çoğu örnekte uygulanmamasının nedenlerinden biri, ilkenin hukuki (**uti possidetis juris**) ve fiili (**uti possidetis de facto**) olarak farklı ve çelişkili versiyonlarının olmasıdır. (Bkz. *Ibid.*, p. 34.)

⁹⁶ East Timor (Portugal v. Australia), Judgement, **ICJ Reports** 1995, p. 90 [Doğu Timor Davası Kararı]

⁹⁷ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 3485, 12 Aralık 1975, UN Doc. A/RES/3485(XXX); BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 384, 22 Aralık 1975, UN Doc. S/RES/384 (1975).

kendi kaderini tayin hakkını ve yönetici devlet olarak Portekiz'in haklarını ihlal ettiğini ileri sürdü. UAD kararında, Endonezya Mahkeme'nin yargı yetkisini tanımadığından konuyla ilgili yargılama yapılamayacağını belirtti. Bununla birlikte, Doğu Timor'un kendi kaderini tayin hakkı olduğunu⁹⁸ ve kendi kaderini tayinin **erga omnes** hak olduğunu onaylayarak, söz konusu hakkı 'uluslararası hukukun ana ilkelerinden biri' olarak tanımladı.⁹⁹ Kendi kaderini tayin hakkının **erga omnes** hak olarak tanımlaması, hakkı normatif olarak güçlendirdi; ancak Mahkeme'nin **erga omnes** hak ihlalinin ileri sürülmesini, yargılamada rıza ilkesini ileri sürerek önlemesi sorunludur. Hakim Weeramantry'nin yayımladığı karşıt görüşte de belirttiği gibi, **erga omnes** hak ihlali devletleri bireysel olarak sorumlu kılmaktadır ve Avustralya, Endonezya'nın durumundan bağımsız olarak yükümlü kılınabilir.¹⁰⁰ Mahkemenin kendi kaderini tayin hakkının hukuki sonuçlarını değerlendirme konusunda çekingen davrandığı ve ilgili antlaşmanın kendi kaderini tayin hakkının ihlali gerekçesiyle geçersiz ilan edilmesinden kaçındığı ileri sürülebilir.

UAD'nin, İsrail'in Filistin topraklarında duvar inşa etmesi hakkında yayımladığı Danışma Görüşü,¹⁰¹ BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer almayan Filistin'in kendi kaderini tayin hakkını tanıması bakımından önemlidir. Mahkeme BM Antlaşması, Dostça İlişkiler Bildirisi ve 1966 Antlaşmalarının ortak 1. maddesine atıf yaparak, tüm halkların kendi kaderini tayin hakkı olduğunu ve devletlerin bu hakka saygı yükümlülüğü bulunduğunu belirtti.¹⁰² Ayrıca Namibya ve Batı Sahra Danışma Görüşlerine ve Doğu Timor Davasına da atıf yaparak, kendi kaderini tayinin **erga omnes** hak olduğunu yineledi.¹⁰³ Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının BM Genel Kurulu kararları ile tanındığını vurgulayan Mahkeme, bölgede duvar inşa edilmesinin fiili ilhak anlamına geldiğini, bölgeye İsrailli nüfusun yerleştirilmesi ve elverişsiz yaşam koşulları nedeniyle Filistin halkının bölgeyi terketmek zorunda kalmasının Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının ihlali olduğunu ifade etti, ve devletleri duvar inşasını tanımamaya

⁹⁸ Doğu Timor Davası Kararı, para. 31.

⁹⁹ **Ibid.**, para. 29.

¹⁰⁰ East Timor (Portugal v. Australia), Dissenting Opinion, Weeramantry, **ICJ Reports** 1995, p. 139.

¹⁰¹ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 2004, p. 136 [Filistin Danışma Görüşü]

¹⁰² **Ibid.**, para. 88.

¹⁰³ **Ibid.**

çağırdı.¹⁰⁴ Mahkeme bu kararıyla, BM Genel Kurulu'nun Filistin'in kendi kaderini tayin hakkı doğrultusunda aldığı kararları bağlayıcı kabul etmiş, muhtar olmayan toprak statüsünde olmayan bir bölgenin kendi kaderini tayin hakkını tanımış ve devletlere bu konuda somut yükümlülükler yüklemiştir.¹⁰⁵

Yukarıda incelenen karar ve görüşlerde UAD, BM Genel Kurulu'nun kendi kaderini tayin konusunda aldığı kararları temel alarak, sömürge topraklarının kendi kaderini tayin hakkını pozitif hukuk kuralı olarak değerlendirmiştir. Başka bir deyişle, ilgili Genel Kurul kararlarını bağlayıcı kabul etmiştir.¹⁰⁶ Bu doğrultuda aldığı kararlarla dekolonizasyonun hukukileşmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca mahkemenin, kendi kaderini tayin hakkının **erga omnes** olduğu ve uygulama yönteminin halkların özgürce ifade edilmiş isteklerinin saptanması olduğu şeklindeki yorumları, kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon dışındaki uygulamaları açısından da işlevseldir.

Kendi kaderini tayin hakkı, dekolonizasyon sürecinin ardından ayrılma talepleri ile ilgili olarak da mahkemeler ve uluslararası hukuk komisyonları tarafından değerlendirilmiştir. Konu ilk kez 1920'lerin başında Aaland Adaları ile ilgili olarak 2 hukuk komisyonu tarafından değerlendirildi. I. Dünya Savaşı sonunda ABD Başkanı Wilson tarafından dile getirilen ve savaş sonrası sınır düzenlemelerine uygulanan kendi kaderini tayin ilkesi, 1919-1920 Paris Barış Konferansı'nda Aaland Adaları temsilcileri tarafından ileri sürüldü. Temsilciler, 1917'de bağımsızlığını kazanmış olan Finlandiya'dan ayrılıp İsveç'e katılma talebini dile getirdiler. Bu konuda hukuki görüş bildirmek üzere MC tarafından kurulan ilk komisyon olan Hukukçular Komisyonu, kendi kaderini tayinin henüz pozitif hukuk kuralı olmadığını belirtirken,¹⁰⁷ ardından kurulan Raportörler Komisyonu, bir azınlık grubun devletten ayrılmasının, ancak devlet yönetimi o grubun özgürlüğünü korumaya isteksiz ya da güçsüz olduğunda, son çare olarak gündeme gelebileceğini belirtti.¹⁰⁸ Böylece henüz kendi kaderini tayin hakkının hukukileşme sürecinin

---

¹⁰⁴ **Ibid.**, para. 118, 120-122.

¹⁰⁵ Filistin'in hukuki statüsü ile ilgili olarak bkz. **infra**, Bölüm IV (IV).

¹⁰⁶ Mahkeme'nin, insan hakları normlarının oluşumu konusunda teamül şartlarını esnek şekilde yorumladığı ileri sürülebilir.

¹⁰⁷ Report of Commission of Jurists, p. 5.

¹⁰⁸ The Aaland Islands Question: Report Submitted to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs, 16 Nisan 1921, **LN Doc.** B7, 21/68/106, 1921, p. 28.

başlamadığı bir tarihte, ilk kez bir hukuk komisyonu onarıcı ayrılmanın meşruiyetini tanımış oldu.

UAD'nin ayrılma konusunu değerlendirdiği tek örnek, Kosova'nın Sırbistan'dan tek yanlı olarak ayrılmasıdır. Dekolonizasyon konusunda cesur adımlar atan Mahkeme, Kosova konusunda yüzeysel değerlendirmeler yapmış, ayrılma-kendi kaderini tayin ilişkisini değerlendirmekten kaçınmıştır. Kosova'nın 2008'de tek taraflı bağımsızlık ilanı üzerine BM Genel Kurulu Mahkeme'den, Kosova Geçici Yönetimi'nin tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı, ayrıca Güvenlik Konseyi'nin, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik 1244 nolu kararının ve Kosova'daki BM yönetimi bünyesinde kabul edilmiş olan Anayasal Çerçeve Belgesi'nin ihlal edilip edilmediği konusunda görüş istedi. UAD yayımladığı görüşte kendi kaderini tayin hakkı gereği, sömürge toprakları ve yabancı tahakkümü altındaki bölgelerin bağımsızlık hakkı olduğunu belirtti.¹⁰⁹ Bu durumlar dışında gerçekleşecek bağımsızlık ilanlarını yasaklayan bir uluslararası hukuk kuralı bulunmadığını, toprak bütünlüğü ilkesinin salt devletleri bağlayan bir kural olduğunu belirten Mahkeme, bu nedenle Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırı olmadığını ifade etti.¹¹⁰ Mahkeme'ye göre, Güvenlik Konseyi'nin Kosova'da geçici yönetimin kurulmasını öngören ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü koruyan 1244 nolu kararında¹¹¹ söz konusu bölgenin nihai statüsü düzenlenmemiş olduğundan, bu kararın ihlali de söz konusu değildi.¹¹² Ayrıca, bağımsızlık ilanının Kosova halkının temsilcileri tarafından, mevcut anayasal çerçevenin dışında gerçekleştirilmiş olması nedeniyle, 1244 nolu karar uyarınca oluşturulmuş olan Anayasal Çerçeve Belgesi de ihlal edilmemişti.¹¹³

Kosova olayında devlet oluşumu hukukunun çelişkileriyle karşılaşan Mahkeme'nin, çelişkileri ortaya koymaktan kaçınarak yapay değerlendirmelere başvurduğu görülmektedir. Mahkeme'nin, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının 1244 nolu kararı ihlal etmediği ve bağımsızlık ilan eden temsilcilerin Anayasal Çerçeve Belgesi ile bağlı olmadığı şeklindeki değerlendirmelerini zorlama

¹⁰⁹ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 2010, p. 403 [Kosova Danışma Görüşü] para. 79.

¹¹⁰ **Ibid.**, para. 79, 80, 84.

¹¹¹ BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1244, 10 Haziran 1999, UN Doc. S/RES/1244.

¹¹² Kosova Danışma Görüşü, para. 95-100, 104, 114.

¹¹³ **Ibid.**, para. 105, 107, 109.

değerlendirmeler olarak nitelemek mümkündür. BM Genel Kurulu'nun Mahkeme'ye yönelttiği soru, Kosova'nın bağımsızlık ilanının tanınmasının hukuka uygun olup olmadığı şeklinde olsa idi, Mahkeme'nin, üye devletlerin 1244 nolu Konsey kararı ve toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı olmadığını söylemesi güç olacaktı. Kosova'nın bağımsızlık ilanı hukuka aykırı değil ise, ve devletler onu tanımakta serbest ise, 1244 nolu kararın ve Anayasal Çerçeve Belgesi'nin ne işlevi olduğu sorusu akla gelmektedir. Hukuki çıkmazı çözmesi mümkün olmayan Mahkeme, devlet-altı birimin toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı olmadığını ileri sürerek çıkış sağlamaya çalışmıştır. Genel-geçer değerlendirmeler yapmaktan sakınan Mahkeme, **ad hoc** çözüm üreterek çelişkileri aşmaya çalışmış görünmektedir.

Kendi kaderini tayin hakkı ve ayrılma konusunda görüş bildiren hukuk komisyonlarından biri de Badinter Komisyonu'dur.¹¹⁴ Komisyon, **uti possidetis** ilkesinin yeni devlet oluşumlarına uygulanması ve kendi kaderini tayin hakkının bireysel haklarla ilişkisi konularında orijinal ve tartışmalı değerlendirmelerde bulunmuştur. Komisyon kendi kaderini tayin hakkını dolaylı olarak emredici normlar arasında değerlendirmekte,¹¹⁵ hakkın içeriğinin henüz tüm yönleriyle netleşmediğini belirtmektedir.¹¹⁶ Komisyon, UAD'nin Sınır Uyuşmazlığı Davası Kararı'na referans vererek, **uti possidetis** ilkesinin tüm yeni devlet oluşumlarında uygulanacak genel ilke haline geldiğini belirtmekte, bu çerçevede Yugoslavya'ya da uygulanabileceğini ileri sürmektedir.¹¹⁷ Bosna-Hersek ve Hırvatistan'daki Sırp azınlığın kendi kaderini tayin hakkı olup olmadığı ile ilgili olarak Komisyon, **uti possidetis** ilkesi gereği Sırpların ayrılma hakkı olmadığını; ancak azınlık haklarının garanti altına alınması gerektiğini belirtmektedir.¹¹⁸ Komisyon, 1966 Sözleşmeleri'nin ortak 1. maddesine göre kendi kaderini tayin hakkının amacının insan haklarının korunması olduğunu belirterek, her bireyin ait olacağı topluluğu belirleme hakkı olduğunu, Sırp azınlığa uyrukluğa seçme hakkı tanınabileceğini belirtmektedir.¹¹⁹

Komisyon tarafından ilk kez, **uti possidetis** ilkesi yeni devlet oluşumlarına

---

¹¹⁴ Bkz. **supra**, p. 28, n. 24.

¹¹⁵ Opinion No. 1.

¹¹⁶ Opinion No. 2, 11 Ocak 1992, 92 **ILR** 167.

¹¹⁷ Opinion No. 3, 11 Ocak 1992, 92 **ILR** 170.

¹¹⁸ Opinion No. 2.

¹¹⁹ **Ibid.**

uygulanmaktadır ki bu yorum oldukça tartışmalıdır.¹²⁰ Komisyonun kendi kaderini tayin hakkını bireysel haklar ve azınlık hakları ile ilişkilendirmesi de, kendi kaderini tayin hakkının yeni bir yorumunu teşkil etmektedir ve başka aktörlerce desteklenip desteklenmeyeceği zaman içinde görülecektir.

Ayrılma konusu Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu tarafından da değerlendirilmiştir. Komisyon 1995 ve 2009’da verdiği iki tavsiye kararında kendi kaderini tayin hakkına dayanan ayrılma taleplerini inceledi. Söz konusu kararlarda Komisyon, devlet-altı birimleri ayrı halklar olarak tanımlamakta ve içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkı özneleri olarak değerlendirmektedir. Ayrıca onarıcı ayrılmanın meşruiyetini tanımakta, ancak söz konusu olaylar için koşulların oluşmadığını belirtmektedir. Kongo’da (Zaire) bir bölge olan Katanga’nın 1992’de Komisyon’a başvurarak, Afrika Şartı md. 20(1)’de tanınan kendi kaderini tayin hakkı gereği Katanga’nın bağımsızlığı yönünde görüş istemesi üzerine Komisyon, kendi kaderini tayin hakkının bağımsızlık, yerel yönetim, federalizm, konfederalizm gibi birçok yöntemi olduğunu belirterek, hakkın kullanımının toprak bütünlüğü gibi diğer uluslararası hukuk ilkeleriyle uyum içinde olması gerektiğini ifade etti.¹²¹ Kongo’nun toprak bütünlüğünün sorgulanmasına yol açacak insan hakkı ihlalleri ve Katanga halkının yönetime katılımının engellendiğine dair kanıt bulunmadığını belirten Komisyon, Katanga halkının kendi kaderini tayin hakkını Kongo’nun toprak bütünlüğünü bozmayacak şekilde kullanması yönünde görüş bildirdi.¹²²

Komisyon’un 2009’da Kamerun’un güney bölgesi ile ilgili verdiği tavsiye kararı da benzer içeriktedir.¹²³ Kamerun 1960’ta bağımsız olmadan önce güney bölgesi BK, kuzeyi ise Fransa tarafından yönetilen, BM vesayet sistemine dahil topraklardandı. 1961’de BM tarafından yapılan plebisitte güney bölgesi halkına Kamerun ya da Nijerya’ya katılma seçenekleri sunuldu. Kamerun’a katılmayı seçen bölge Federal Kamerun Cumhuriyeti’ne dahil oldu. Ancak federal anayasa uygulanmadı. Vesayet sistemi döneminde farklı ülkeler tarafından yönetilmiş olan iki bölge kültürel olarak da farklılaşmıştı: örneğin güneyde İngilizce, kuzeyde Fransızca

---

¹²⁰ Bkz. *supra*, p. 70, n. 95.

¹²¹ **Katangese Peoples’ Congress v. Democratic Republic of the Congo**, Communication No. 75/92, 1995, para. 4.

¹²² *Ibid.*, para. 6.

¹²³ **Kevin Mgwanga Gunme et al v. Cameroon**, Communication No. 266/03, 2009.

konusuluyordu; yasal sistem, eğitim sistemi vb. de farklıydı. 1972’de üniter sisteme geçilmesiyle güneyin federal statüsü sona erdi. Güney Kamerun halkı adına 2003’te Komisyon’a yapılan başvuruda, güneyin kuzeyden farklı kültürel özelliklere sahip ayrı bir halk olduğu, BM tarafından yapılan plebisitte bağımsızlık seçeneği sunulmamasının kendi kaderini tayin hakkının ihlali olduğu, Kamerun Cumhuriyeti yönetiminin politik, ekonomik ve kültürel pek çok alanda ayrımcılık uyguladığı ve federal sisteme dönüş taleplerini dikkate almadığı, 1995’te yapılan bir plebisitte güney bölgesi halkının büyük oranda bağımsızlığı desteklediği ve Kamerun Cumhuriyeti’nin Afrika Şartı’nın kendi kaderini tayin hakkını düzenleyen 20. maddesini ihlal ettiği ileri sürülerek Güney Kamerun’un bağımsızlığı yönünde görüş istendi.

Komisyon yaptığı değerlendirmede, Güney Kamerun halkının ayrı bir halk olarak değerlendirilebileceğini belirtti.¹²⁴ Ancak, Katanga kararına atıfta bulunan Komisyon, ancak kitlesel insan hakkı ihlalleri yaşandığı ve yönetime katılımın engellenmesi durumunda ayrılmanın gündeme gelebileceğini ifade etti.¹²⁵ Oransal olmasa da Güney Kamerun halkının mecliste temsil edildiğini ve insan hakkı ihlalleri yaşandığının başvuruda ileri sürülmediğini belirten Komisyon, 20. maddenin ihlal edilmediği, ancak Güney Kamerun halkının anayasal taleplerini dikkate alacak bir diyalog süreci başlatılması gerektiği yönünde görüş bildirdi.¹²⁶ Komisyon’un Katanga ve Güney Kamerun görüşleri, devlet-altı birimlerin ayrı halklar olarak değerlendirilmesi ve onarım sal ayrılmanın meşru görülmesi bakımından önemlidir.

Kendi kaderini tayin hakkına dayanan ayrılma talepleri milli mahkemeler tarafından da değerlendirildi. Kanada Yüksek Mahkemesi’nin Quebec eyaletinin ayrılma talebi hakkında yayımladığı görüş, kendi kaderini tayin hakkının en kapsamlı şekilde değerlendirildiği yargı görüşüdür. Bununla birlikte, hukuksal çıkmaz Quebec görüşüne de yansımıştır. Mahkemeye, Quebec’in tek taraflı ayrılmasının Kanada Anayasası’na uygun olup olmadığı, uluslararası hukukta ayrılmaya dayanak teşkil edecek kendi kaderini tayin hakkı olup olmadığı, ve iç hukukla uluslararası hukukun çelişmesi durumunda hangisinin üstün olduğu soruları yöneltildi. Mahkeme, kendi

---

¹²⁴ *Ibid.*, para. 178, 179.

¹²⁵ *Ibid.*, para. 194, 195.

¹²⁶ *Ibid.*, para. 195-203.

kaderini tayin hakkının sözleşmelerin ötesine geçtiğini ve ‘uluslararası hukukun genel bir ilkesi’ haline geldiğini belirtti.¹²⁷ Kavramın insan hakları arasında tanımlandığını belirten Mahkeme, bu çerçevede devlet nüfusunun bir bölümünün de halk olarak tanımlanabileceğini ifade etti.¹²⁸ Mahkemeye göre, ilgili belgelerde devlet ve millet kavramları yer almış olmasına karşın, kendi kaderini tayin hakkı ‘halklara’ tanınmıştır; halk devletin tüm nüfusu olarak tanımlanırsa kendi kaderini tayin hakkı mevcut kuralları tekrarlayıcı olmaktan öteye gidemeyecek ve çözüm getirici işlevini yitirecektir.¹²⁹

Bununla birlikte Mahkeme, kendi kaderini tayin hakkının içsel anlamda kullanılması gerektiğini; dışsal boyutun ise istisnai durumlarda uygulanabileceğini belirtti.¹³⁰ Mahkemeye göre, halkın her kesimini temsil eden demokratik rejimlere sahip devletlerin toprak bütünlüğünü koruma hakkı vardır. İçsel hakların ihlali durumunda bağımsızlık hakkı tanınması yönünde görüşler olduğunu ve Viyana Bildirisi’nin bu görüşleri güçlendirdiğini belirten Mahkeme, kendisine sorulan sorular çerçevesinde bu konuyu netleştirmesine gerek olmadığını belirtmiştir.¹³¹ Mahkemeye göre Quebec halkının içsel hakları ihlal edilmediğinden, tek taraflı ayrılma hakkı yoktur; ve halkın ayrılma yönünde oy kullanması ayrılma hakkı yaratmaz.¹³² Mahkeme’nin vurguladığı bir diğer nokta, Kanada Anayasası’nın federalizm, demokrasi, azınlık haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayandığı, bu nedenle Quebec halkının ayrılma isteğine kayıtsız kalınmaması gerektiğidir.¹³³ Mahkemeye göre, federal birimlerden birinin değişiklik istemesi durumunda diyalog zorunluluğu vardır; ve diyaloga yanaşmayan taraf meşruiyetini yitirecektir. Ayrılmanın ancak diyalog yoluyla gerçekleşebileceğini belirten mahkeme, diyalog sürecinin ise hukuki değil politik bir süreç olduğunu ifade etmiştir.¹³⁴

Mahkeme’nin, kendi kaderini tayin hakkının yenilik getirici işlevini vurgulaması, ayrılma talebi durumunda diyalog zorunluluğunu belirtmesi, devlet-altı

---

¹²⁷ Quebec Danışma Görüşü, para. 114.

¹²⁸ *Ibid.*, para. 124.

¹²⁹ *Ibid.*, para. 124.

¹³⁰ *Ibid.*, para. 122, 127, 126.

¹³¹ *Ibid.*, para. 134-135.

¹³² *Ibid.*, para. 97, 136.

¹³³ *Ibid.*, para. 32, 92.

¹³⁴ *Ibid.*, para. 88, 95, 100, 101.

birimleri ayrı halklar olarak tanımlaması ve onarıcı ayrılmanın meşruiyetini dolaylı da olsa tanınması önemlidir. Ancak Kanada Mahkemesi de diğerleri gibi, onarımsal ayrılmanın hukukiliğini değerlendirmekten kaçınmıştır.

Devlet-altı birimlerin ayrılma hakkı, Rus Anayasa Mahkemesi tarafından Tataristan ve Çeçenistan ile ilgili olarak değerlendirildi. SB'nin dağılması sürecinde, Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Tataristan'ın bağımsızlık ilan etmesi sonucu Rus Meclisi'nin başvurusu üzerine, Anayasa Mahkemesi sürecin Rusya Anayasası'na uygunluğu konusunda görüş yayımladı.¹³⁵ Rus Meclisi Tataristan'ın 30 Ağustos 1990'daki bağımsızlık ilanı, ilgili anayasa değişiklikleri ve bağımsızlık referandumunun Anayasa'ya uygunluğu konusunda görüş istedi. Mahkeme, ulusal hukuka göre Tataristan'ın ayrılma hakkı olmadığını ve Rusya federe yönetimi ile anayasal ilişkisini tek yanlı olarak değiştiremeyeceğini belirtti.¹³⁶ 1966 Sözleşmeleri'nin ortak 1. maddesi, Dostça İlişkiler Bildirisi, Helsinki Nihai Senedi gibi belgelere atıfta bulunan Mahkeme, kendi kaderini tayin hakkının uluslararası hukukça tanındığını, ancak bu hakkın, toprak bütünlüğü ilkesi ve insan hakları ile ilgili kurallarla sınırlı olduğunu belirterek ayrılma hakkını reddetti.¹³⁷ Bununla birlikte Mahkeme, ulusal ve uluslararası hukukça tanınan kendi kaderini tayin hakkı gereği, Tataristan'ın statüsü ile ilgili referandum yapılabileceğini belirtti.¹³⁸ Bu açıdan Tataristan'ı içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirmiş oldu.

Mahkeme 1995 tarihli Çeçenistan kararında, ayrılma girişimine karşı güç kullanılmasının Anayasa'ya uygunluğunu değerlendirdi.¹³⁹ SB'nin dağılmasının ardından özerk bölge Çeçenistan bağımsızlık ilan etmiş, 1994-1996 yılları arasında federal yönetim bölgeye güç kullanarak müdahale etmiş, binlerce sivil hayatını

¹³⁵ Tatarstan Case, 13 Mart 1992, **Statutes and Decisions, The Laws of the USSR and Its Successor States**, Vol. XXX, No. 3, Armonk, M. E. Sharpe, 1994, pp. 32-48 [Tataristan Görüşü]

¹³⁶ **Ibid.**, p. 41.

¹³⁷ Mahkeme tek taraflı ayrılmayı, halkın geri kalanının haklarının ihlali olarak değerlendirmiştir. Bkz. **Ibid.**, p. 40, 41.

¹³⁸ **Ibid.**, p. 39. Mahkeme ayrıca, referandumda sorulan sorunun, halkın isteklerini özgürce ifade etmesini engellediğini belirtti. Mahkeme'ye göre "Tataristan Cumhuriyeti'nin egemen bir devlet olduğuna, uluslararası hukukun, Rusya Federasyonu ve diğer cumhuriyetler ve devletlerle eşit taraflar arasında yapılmış antlaşmalar çerçevesinde ilişkilerini tesis eden bir öznesi olduğuna katılıyor musunuz? Evet/Hayır" sorusu bir çok soruya tek cevap verilmesini öngördüğü için halkın her biri hakkında düşüncelerini ifade etmesini engellemektedir. (Bkz. p. 42.)

¹³⁹ Checnya Case, 31 Temmuz 1995, **Statutes and Decisions**, Vol. XXXI, No. 5, 1995, pp. 48-94 [Çeçenistan Görüşü]

kaybetmişti. Mahkeme yayımladığı görüşte, Çeçen halkının uğradığı tarihsel haksızlıklara değinmekle birlikte, Çeçenistan'ın Anayasa'ya göre ayrılma hakkı olmadığını, statüsünün değişmesinin karşılıklı anlaşma ile gerçekleşebileceğini belirterek, Rusya'nın bütünlüğünü koruyan Anayasa'nın, kendi kaderini tayin hakkına uygun olduğunu belirtti.¹⁴⁰ Mahkeme ayrıca, devletin bütünlüğünün, tüm vatandaşların anayasal hak ve özgürlüklerinin garantisi olduğunu ifade etti.¹⁴¹ Dostça İlişkiler Bildirisi'ne atıf yapan Mahkeme, temsili devletlerin toprak bütünlüğünün ihlal edilemeyeceğini, Çeçenistan'daki sorunu çözmek için federal yönetimin çeşitli girişimlerde bulunduğunu, ancak sonuç alınmadığını belirterek, ülkenin toprak bütünlüğünü korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla alınmış olan önlemlerin Anayasa'yı ihlal etmediğine karar verdi.¹⁴² Mahkeme ayrıca, Çeçenistan'da dağıtılan meclisin ardından yeni seçimlerin yapılmadığını vurguladı; ve Çeçen isyancıları yasadışı silahlı yapılar olarak tanımlayarak,¹⁴³ bir anlamda Çeçen halkının temsilcileri olarak değerlendirmedini ifade etti. Rus Anayasa Mahkemesi bu kararda devleti oluşturan tüm nüfusu kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirdi. Tataristan'ı içsel anlamda kendi kaderini tayin birimi olarak gören mahkeme, Çeçenistan'ı aynı çerçevede değerlendirmede. Mahkeme her iki kararda da toprak bütünlüğü ilkesini ileri sürerek, devlet-altı birimleri söz konusu ilke ile bağlı kabul etti ve ağır insan hakkı ihlalleri karşısında ayrılma hakkı oluşup oluşmayacağını değerlendirmede.

Yukarıda değerlendirilen mahkeme / komisyon görüşleri, kendi kaderini tayin-devlet egemenliği çelişkisini ve mahkemelerin bu çelişkiyi aşmak için başvurduğu stratejileri göstermektedir. UAD dekolonizasyon konusunda cesur adımlar atmış, BM Genel Kurulu kararlarına dayanarak sömürge topraklarının kendi kaderini tayin hakkını pozitif hukuk kuralı olarak değerlendirmiştir. Ayrıca kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon sonrası uygulamaları için işlevsel olabilecek değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak dekolonizasyon sonrası ayrılma talepleri karşısında, kendi kaderini tayin hakkı-ayrılma ilişkisini değerlendirmekten kaçınmıştır. Mahkeme ve komisyonlar dekolonizasyon sonrası kendi kaderini tayin

---

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 51-52.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 52.

¹⁴² *Ibid.*, p. 52, 54-56.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 50-51.

hakkını farklı şekillerde yorumlamıştır: kimi devleti oluşturan tüm nüfusu hakkın öznesi olarak tanımlarken, kimi devlet-altı birimleri de özne olarak değerlendirmiştir. Kimi onarımsal ayrılmanın meşruiyetini tanırken, kimi devlet-altı birimleri de toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı kabul etmiştir. Ancak hepsi kendi kaderini tayin hakkı-egemenlik çelişkisini değerlendirmekten kaçınmış ve **ad hoc** çözümlerle çelişkiyi aşmaya çalışmıştır. Onarımsal ayrılma koşullarının oluşması durumunda, bunun nasıl hayata geçeceği sorusu hukuken yanıtlanamamaktadır.

G. Emredici Norm Olarak Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Emredici normların (**jus cogens**) varlığı tüm hukuk sistemleri açısından elzemdir. Roma Hukuku'nda yer alan **jus publicum** – **jus civilis** ayrımı, pek çok iç hukuk sisteminde yer bulmuş, ihlal edilemeyecek üstün normlar olduğu fikri 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi¹⁴⁴ ile uluslararası hukukça da tanınmıştır. Ancak devlet egemenliğine dayalı uluslararası sistemde emredici normların tanımlanması ve uygulanmasında sorunlar söz konusudur. Uluslararası hukuktaki egemenlik-norm çelişkisi nedeniyle, emredici normların uluslararası hukuktaki statüsü sorunludur.

Sorunlardan ilki, hangi normların emredici olduğu konusunda uzlaşma olmamasıdır. Bunun nedenlerinden biri, emredici normların kaynağının ne olduğu konusundaki belirsizliktir. Viyana Sözleşmesi'nde emredici normlar

[B]ir bütün olarak devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir norm...¹⁴⁵

olarak tanımlanmakta, emredici normlarla çelişen antlaşmaların geçersiz olacağı ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Sözleşme'de emredici normların neler olduğu ve oluşum yöntemine değinilmemiş, UHK söz konusu normların devlet uygulaması ve

¹⁴⁴ Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, 1155 UNTS 331 [Viyana Sözleşmesi] (27 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir.) Sözleşme'den yapılan alıntıların Türkçe tercümesi Kuran, Okur, **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, s. 99'dan alınmıştır.

¹⁴⁵ **Ibid.**, md. 53.

¹⁴⁶ **Ibid.**, md. 64.

mahkeme kararlarıyla şekilleneceği yorumunda bulunmuştur.¹⁴⁷ Sözleşme'deki emredici norm tanımı ikilikler içermektedir: Sözleşme emredici normların oluşumunda hem içeriğe, hem uluslararası toplumun kabulüne referans vermektedir. Başka bir deyişle, bir normun emredici norm statüsü kazanması için salt içeriği yeterli olmamakta, uluslararası toplumun bunu kabul ettiğine dair kanıt aranmaktadır. Kanıtların salt **opinio juris** ile mi sınırlı olduğu, uygulama gerektirip gerektirmediği net değildir; ayrıca uluslararası toplumun kabulü şartı, emredici normların varlık nedeniyle çelişmektedir.

Emredici normların varlığı ve gerekliliği büyük ölçüde kabul görmüş ise de, söz konusu normların neler olduğu, kaynağı ve hukuki etkileri konusunda görüş birliği yoktur. UHK emredici normlara örnekler vermiş,¹⁴⁸ bazı mahkemeler bazı normları bu kapsamda tanımlamış ise de,¹⁴⁹ üzerinde uzlaşılmış bir liste yoktur. Emredici normların antlaşmalar hukuku dışında da geçerli olduğu kabul edilmekle birlikte,¹⁵⁰ hangi alanda ne gibi hukuki sonuçlar doğuracağı netlik kazanmamıştır. Devletler emredici normlara başvurmakta çekimser davranmış, UAD yakın zamana

¹⁴⁷ Bkz. ILC Report on the Second Part of its 17th Session and on its 18th Session (1966) GAOR, Twenty-First Session, Supplement No. 9), UN Doc. A/6309/Rev. I, p. 248. Mahkemelerin emredici normları belirleme yetkisi olup olmadığı da tartışma konusudur. Bkz. A. Mark Weisburd, "The Emptiness of the Concept of Jus Cogens as Illustrated by the War in Bosnia-Herzegovina," **Michigan Journal of International Law**, Vol. XVII, No. 1, 1995, pp. 37-38.

¹⁴⁸ Bkz. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries), 10 Ağustos 2001, 2 **YILC** 2001, [Devletlerin Sorumluluğu Hakkında Taslak Maddeler], md. 26(5). Ayrıca bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 56/83, 12 Aralık 2001, UN Doc. A/RES/56/83. Komisyon emredici normlara örnek olarak saldırı, soykırım, kölelik, ırk ayrımcılığı, insanlığa karşı suçlar ve işkence yasağı ile kendi kaderini tayin hakkını vermektedir.

¹⁴⁹ Örn. bkz. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kararları (Furundzija, 10 Aralık 1998; Jelisić, 14 Aralık 1999; Kupreskic and Others, 14 Ocak 2000; Kunarac, 22 Şubat 2001; Krstić, 2 Ağustos 2001, Simić, 17 Ekim 2002) ve Amerikalıların İnsan Hakları Mahkemesi kararları (Cantoral Benavides v. Peru, 18 Ağustos 2000; Maritza Urrutia v. Guatemala, 27 Kasım 2003; Hermanos Gomez Paquiyauri v. Peru, 8 Temmuz 2004; Tibi v. Ecuador, 7 Eylül 2004; Danışma Görüşü No. 18, Judicial Condition and Rights of Undocumented Migrants, 17 Eylül 2003, para. 97-101.) Söz konusu kararlarda işkence, insanlık dışı muamele, ayrımcılık, yargısız infaz, soykırım, silahlı çatışmalarda sivillere saldırı yasağı gibi normlar emredici norm olarak tanımlanmaktadır. UAD de soykırım ve işkence yasağını emredici norm olarak tanımlamaktadır. Bkz. Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo, (Congo vs. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgement, **ICJ Reports** 2006, p. 6 [Kongo Davası, Kongo / Ruanda], para. 64; Questions Relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium vs. Senegal), Judgement, **ICJ Reports** 2012, p. 422, para. 99.

¹⁵⁰ Örn. bkz. Giorgio Gaja, "Jus Cogens Beyond the Vienna Convention," **Collected Courses of the Hague Academy of International Law**, Vol. CLXXII, 1981, pp. 271-316.

kadar kararlarında emredici norm ifadesini kullanmamış¹⁵¹ ve şimdiye dek hiçbir kararında doğrudan emredici normlara dayanmamıştır. UHK'nin 2017 raporu da emredici normlarla ilgili görüş ayrılıklarının sürdüğünü ortaya koymaktadır.¹⁵²

Emredici normların kaynağı ve saptanması konusundaki belirsizliğin yanı sıra, emredici norm statüsü büyük ölçüde kabul gören normlar açısından dahi görüş ayrılıkları söz konusudur. Devletler söz konusu normların mutlak olarak uygulanması ya da istisnalar içermesi konusunda farklı görüşler ileri sürmektedir.

Emredici normlarla ilgili bir diğer sorun, yaptırım konusudur. Yaptırım konusu iki açıdan incelenebilir: (1) antlaşmalar hukuku açısından; (2) diğer eylem ve işlemler açısından. Antlaşmalar hukuku çerçevesinde emredici norm ihlallerine karşı yaptırım uygulanması oldukça güçtür. Viyana Sözleşmesi'ne göre, bir antlaşmanın emredici norm ihlali nedeniyle geçersizliği ancak antlaşmanın taraflarınca ileri sürülebilir.¹⁵³ Konunun UAD önüne gelebilmesi için, tarafların Mahkeme'nin yargı yetkisini tanımış olması gerekir. **Erga omnes** ya da emredici norm ihlallerinin, yargılamada rıza ilkesini geçersiz kılacağı görüşü UAD tarafından reddedilmiştir.¹⁵⁴ Uluslararası hukukun rızaya dayalı karakteri, emredici normlara olan ihtiyaçla çelişmektedir.

Diğer eylem ve işlemlerle gerçekleşen emredici norm ihlallerine karşı da yaptırım uygulanması güçtür. UHK tarafından hazırlanan ve BM Genel Kurulu kararıyla da kabul edilen, Devletlerin Sorumluluğu Hakkında Taslak Maddeler Belgesi'nin 41(2). maddesine göre devletler, emredici norm ihlallerini tanımamakla yükümlüdür.¹⁵⁵ Ancak söz konusu belge bir antlaşma olmadığından, bağlayıcılığı tartışmalıdır.

Emredici normlar konusunda hem hakim güçlerin, hem madunların mücadelesi söz konusudur. Madunlar, sistemde kendi lehlerine değişiklik sağlayacak

---

¹⁵¹ UAD'nin emredici normları açıkça tanıdığı kararlara örnek olarak bkz. **supra** p. 81, n. 149; Jurisdictional Immunities of the State (Germany vs. Italy: Greece Intervening), Judgment, **ICJ Reports** 2012, p. 99, para. 92-93, 95.

¹⁵² ILC Report, 69th Session, 2017, UN Doc. A/72/10, pp. 192-202.

¹⁵³ Bkz. Viyana Sözleşmesi, md 66(a).

¹⁵⁴ UAD Doğu Timor Davası kararında, **erga omnes** normların ihlali durumunda dahi, yargılamada rıza ilkesinin ortadan kalkmayacağını belirtmiştir. (Bkz. Doğu Timor Davası Kararı, para. 29.) Mahkeme, aynı şeyin emredici normlar açısından da geçerli olduğunu belirtmiştir. (Bkz. Kongo Davası, Kongo / Ruanda, para. 64.)

¹⁵⁵ Bkz. Devletlerin Sorumluluğu Hakkında Taslak Maddeler, md. 41(2).

normların (örneğin saldırganlık yasağı, kendi kaderini tayin hakkı, insanlığın ortak mirası vb.) emredici statü kazanmasını amaçlarken, hakim güçler statükonun muhafazası amacıyla hareket etmektedir. Hakim güçler uluslararası hukukta bütünleştirici kurum ve evrensel ilkelerden ziyade, parçalı bir yapıyı desteklemektedir.¹⁵⁶ Bu şekilde statükonun muhafazası amaçlanmaktadır. Emredici normlar arasında uluslararası sistemde köklü değişikliğe yol açacak normlardan ziyade, soykırım / kölelik / işkence yasağı gibi negatif içerikli normları¹⁵⁷ ve liberal değerleri yansıtan normları desteklemektedirler.¹⁵⁸ Bu açıdan, emredici normların belli politik / ekonomik sistemlerin yerleşmesi açısından da işlevsel olabileceklerine dikkat çekmek gerekir.¹⁵⁹

Kendi kaderini tayin hakkı bazı kurumlar ve yazarlar tarafından emredici norm olarak tanımlanmaktadır. Hiçbir yargı kararında emredici norm olarak tanımlanmamış olan kendi kaderini tayin hakkı UHK,¹⁶⁰ BM İnsan Hakları Komisyonu,¹⁶¹ ve azımsanmayacak sayıda yazar tarafından¹⁶² emredici norm olarak tanımlanmaktadır. Bazı yazarlar kendi kaderini tayin hakkının salt sömürge halkları söz konusu olduğunda emredici norm statüsünde olduğunu ileri sürerken,¹⁶³ bazıları da kendi kaderini tayin hakkının emredici normlar arasında gösterilmesini sorgulamaktadır.¹⁶⁴

¹⁵⁶ Eyal Benvenisti, George W. Downs, "The Empire's New Clothes: Political Economy and the Fragmentation of International Law," **Stanford Law Review**, Vol. LX, No. 2, 2007, pp. 595-631.

¹⁵⁷ Bkz. Gordon A. Christenson, "Jus Cogens: Guarding Interests Fundamental to International Society," **Virginia Journal of International Law**, Vol. XXVIII, 1987, p. 597.

¹⁵⁸ Hakim devletlerce emredici norm olarak değerlendirilen normların, genellikle ekonomik / sosyal hakları içermediği görülmektedir. (Örn. bkz. Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States, Saint Paul, American Law Institute Publishers, 1987, Part 702.)

¹⁵⁹ Emredici norm statüsü her zaman özgülleştirici olmayabilir. Örneğin Roma hukukunda köle sahiplerinin hakları emredici normdu. Bkz. Christenson, "Jus Cogens," p. 633.

¹⁶⁰ Devletlerin Sorumluluğu Hakkında Taslak Maddeler, md. 26(5)

¹⁶¹ Bkz. BM İnsan Hakları Komisyonu Kararları 1997/4, 26 Mart 1997, UN Doc. E/CN.4/RES/1997/4; 1998/4, 27 Mart 1998, UN Doc. E/CN.4/RES/1998/4; 2003/3, 14 Nisan 2003, UN Doc. E/CN.4/RES/2003/3.

¹⁶² Örn. bkz. Ian Brownlie, **Principles of Public International Law**, 7. ed., Oxford University Press, 2008, p. 512; Cassese, **Self-Determination of Peoples**, p. 172; Crawford, **The Creation of States**, p. 101 ; Hector Gros Espiell, "Self-Determination and Jus Cogens," Cassese, **UN Law – Fundamental Rights**, p. 167-73; Malcolm Shaw, **Title to Territory in Africa: International Legal Issues**, Oxford, Clarendon Press, 1986, p. 91; Alexander Orakhelashvili, **Peremptory Norms in International Law**, Oxford University Press, 2008, p. 51.

¹⁶³ Bkz. Lauri Hannikainen, **Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law: Historical Development, Criteria, Present Status**, Helsinki, Lakimiesliiton Kustannus, 1988, p. 424.

¹⁶⁴ Bkz. Michla Pomerance, **Self-Determination in Law and Practice: The New Doctrine in the United Nations**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1982.

Kendi kaderini tayin hakkının emredici norm statüsünde olması, özellikle madunlar açısından işlevseldir; ve sistemin demokratikleşmesine bir çok açıdan katkı sağlayabilir. Örneğin bazı antlaşmalar, içerikleri itibariyle halk iradesi ile çelişmektedir ve kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde geçersizlikleri ileri sürülebilir. Böyle antlaşmalara verilebilecek örneklerden biri, Mısır ve İsrail arasında 1978’de yapılan Camp David Antlaşmaları’dır. 1979’da kabul edilen BM Genel Kurulu kararında, Antlaşmalar’ın Filistin halkının katılımı olmadan, bölgenin geleceğine yönelik düzenlemeler içeriyor olması nedeniyle geçersiz olduğu ileri sürülmüş, ancak emredici normlara değinilmemiştir.¹⁶⁵ Bir diğer örnek, 1989’da Avustralya ve Endonezya arasında yapılmış olan ve Endonezya’nın işgali altında bulunan Portekiz sömürgesi Doğu Timor’un kaynaklarının iki ülke arasında paylaşılmasını öngören antlaşmadır. Portekiz, söz konusu antlaşmanın kendi haklarını ve Doğu Timor halkının kendi kaderini tayin hakkını ihlal ettiğini ileri sürerek konuyu UAD’ye taşımış ise de, başvurusunda söz konusu antlaşmanın geçersizliğini ileri sürmemiş; UAD de Endonezya’nın yargılama yetkisini kabul etmemiş olması nedeniyle yargı yetkisi olmadığına karar vermiştir.¹⁶⁶

Bir başka örnek Kıbrıs Cumhuriyeti, BK, Türkiye ve Yunanistan arasında 1960’da imzalanan Garanti Antlaşması’dır.¹⁶⁷ Antlaşma’da Kıbrıs herhangi bir devletle politik ya da ekonomik birliğe girmemeyi ve tanımlanan anayasal düzeni değiştirmemeyi taahhüt etmiş, BK, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs’ın anayasal düzeninin ve güvenliğinin garantörü ilan edilmiş, antlaşma hükümleri ihlal edilirse, garantör devletlerden her biri, tanımlanan düzenin yeniden tesisi amacıyla müdahale ile yetkilendirilmiştir.¹⁶⁸ Gerek Kıbrıs halkının ekonomik ve politik tercihlerini kullanma hakkını ihlal edişi, gerekse başka devletlerce güç kullanımını öngörmesi bakımından, Garanti Antlaşması’nın meşruluğu tartışmalıdır. Antlaşma Kıbrıs sorunu ile ilgili tartışmalarda pek çok açıdan gündeme gelmiş ise de, emredici norm ihlali nedeniyle geçersizliği ileri sürülmemiştir.

¹⁶⁵ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 34/65, 29 Kasım 1979, UN Doc. A/RES/34/65B. Oylamadan önceki tartışmada Viyana Sözleşmesi’nin 53. maddesi Irak delegeleri tarafından ileri sürülmüştür. (Bkz. UN Doc. A/34/PV77, p. 57; UN Doc. A/34/PV83, p. 45.)

¹⁶⁶ Doğu Timor Davası Kararı, para. 29.

¹⁶⁷ Bkz. Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Arasında Garanti Antlaşması, 16 Ağustos 1960, 382 UNTS 3 [Garanti Antlaşması]. (Aynı tarihte yürürlüğe girmiştir.)

¹⁶⁸ *Ibid.*, md. I, II, IV.

AB ile Fas arasında 2006'da yapılan balıkçılık antlaşması da bu çerçevede değerlendirilebilir.¹⁶⁹ Antlaşma, Fas'ın işgali altında bulunan eski İspanyol sömürgesi Batı Sahra kaynaklarını da kapsamaktadır; ancak antlaşmanın geçersizliği ileri sürülmemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin konuyla ilgili görüş istediği Güvenlik Konseyi Hukuk Müşaviri, bağımlı halkın yararına yapılan antlaşmaların geçerli olacağı yönünde görüş bildirmiştir.¹⁷⁰ Bunlardan başka, referandum yapılmadan ülkesel egemenlik değişikliği öngören antlaşmaların da kendi kaderini tayin hakkı ihlali nedeniyle geçersizliği ileri sürülebilir.

Kendi kaderini tayin hakkı, antlaşmalar dışındaki eylem ve işlemlerle de ihlal edilebilir, ve emredici norm statüsü bunların geçersiz kılınmasında işlevsel olabilir. Örneğin UAD İsrail'in Filistin topraklarında duvar inşasının Filistin'in kendi kaderini tayin hakkını ihlal ettiğini belirtmiş, devletleri bu eylemi tanımamaya çağırmıştır.¹⁷¹ Güney Afrika'nın Namibya'daki varlığının tanınmaması yönünde Mahkeme'nin¹⁷² ve BM Güvenlik Konseyi'nin¹⁷³ kararları vardır. Aynı şekilde BM, ırkçı Güney Afrika ve Güney Rodezya hükümetlerinin eylemlerinin ve bağımsızlık ilanlarının tanınmaması yönünde kararlar almıştır; ve bu çerçevede kendi kaderini tayin hakkına da referans verilmiştir.¹⁷⁴ Bu uygulamaya göre, ırkçılık yasağı ve kendi kaderini tayin hakkının ihlali gerekçesiyle bir bağımsızlık ilanının tanınmaması söz konusu olabilir.

Kendi kaderini tayin hakkının emredici statüde olması, halk iradesini hiçe sayan antlaşma ve fiillerin geçersiz kılınmasında işlevseldir. Devlet oluşumu / egemenlik değişikliği ile ilgili olarak da, halk oyu ile onaylanmayan ülke devri antlaşmalarının geçersizliği ya da ırkçı birimlerce gerçekleştirilen bağımsızlık ilanlarının tanınmaması kendi kaderini tayin hakkına dayandırılabilir. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, emredici normların uluslararası sistemde etkili olmasının

¹⁶⁹ Avrupa Toplulukları ve Fas Arasında Balıkçılık Ortaklığı Antlaşması, 26 Temmuz 2006, 49 OJEU 4. (28 Şubat 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

¹⁷⁰ Letter dated 29 January 2002 from the Under-Secretary-General for Legal Affairs, the Legal Counsel, addressed to the President of the Security Council, UN Doc. S/2002/161.

¹⁷¹ Filistin Danışma Görüşü, para. 159.

¹⁷² Namibya Danışma Görüşü 1971, para. 119.

¹⁷³ Güney Afrika'nın Namibya'da kurduğu hükümetin tanınmaması konusunda bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 566, 19 Haziran 1985, UN Doc. SC/RES/566 (1985).

¹⁷⁴ Örn. Güney Afrika'da ırkçı yönetimin anayasası ve seçim sonuçlarının tanınmaması konusunda bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 554, 17 Ağustos 1984, UN Doc. S/RES/554 (1984). Ayrıca bkz. BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu kararları, *infra*, p. 107, n. 55-58.

önünde yapısal engeller söz konusudur. Bunlara ek olarak, kendi kaderini tayin hakkının öznesi ve içeriği konusundaki belirsizlik, emredici norm statüsü açısından sorun oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kendi kaderini tayin hakkının emredici norm statüsünde olması önemli kazanımlar sağlayacaktır; bu nedenle madunlar tarafından ileri sürülmelidir. Kavramın hukuki statüsünün güçlenmesi bu sayede mümkün olacaktır.

H. Halk Kavramının Tanımı

İlgili kaynakların incelendiği bölümde de görüldüğü gibi, kendi kaderini tayin hakkının öznesi devlet değil, ‘halk’ olarak ifade edilmektedir; ancak halk kavramı tanımlanmamaktadır. Uygulamaya bakıldığında, kendi kaderini tayin hakkına sahip halk olarak 2 birimin somutlaştığı söylenebilir: (1) sömürge halkları / işgal altındaki halklar; ve (2) devlet olarak örgütlenmiş halklar. Sömürge halkları ve işgal altındaki halkların kendi kaderini tayin hakkı BM Genel Kurulu ve yargı kararlarında tanınmaktadır. Devletler de kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirilebilir. Bir çok kaynakta halk kavramı devlet ile özdeş anlamda kullanılmaktadır. Örneğin BM Antlaşması, üye devletleri ‘halklar’ olarak tanımlamaktadır.¹⁷⁵

Ancak dekolonizasyon sonrası dönemde kendi kaderini tayin hakkının salt devlet hakkı olarak tanımlanması, mevcut kuralların tekrarından öte gitmeyecektir. Kanada Yüksek Mahkemesi’nin de belirttiği gibi, salt devlet hakkı olarak tanımlanan kendi kaderini tayin hakkı, yeni hiçbir şey getirmemiş olacaktır.¹⁷⁶ Ayrıca, dekolonizasyon sonrası devlet oluşumlarının kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmemesi yapay bir ayırım olmaktadır. Devlet-altı birimlerin de içsel ve dışsal olarak kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirildiği örnekler mevcuttur. BM zaman zaman devlet-altı birimlerin içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkını destekleyen kararlar almıştır: örneğin çatışma sürecinde Kosova’nın özerkliğini desteklemiş¹⁷⁷; Tibet’in kendi kaderini tayin hakkı olduğu yönünde

¹⁷⁵ Bkz. BM Antlaşması, Giriş Bölümü.

¹⁷⁶ Bkz. Quebec Danışma Görüşü, para. 124.

¹⁷⁷ BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1160, 31 Mart 1998, UN Doc. S/RES/1160; No. 1199, 23 Eylül 1998, UN Doc. S/RES/1199.

kararlar almıştır.¹⁷⁸ 2007 tarihli BM Yerli Halkların Hakları Deklarasyonu ile yerli halkların içsel hakları, hatta üzerinde yaşadıkları toprak parçasından ayrılmama hakları tanınmaktadır.¹⁷⁹ Kanada Yüksek Mahkemesi'nin Quebec konusunda yayımladığı görüşte ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun Katanga ve Güney Kamerun ile ilgili tavsiye kararlarında, devlet-altı birimlerin ayrı halklar olarak tanımlanabileceği belirtilmekte, belli koşullarda ayrılmalarının meşru olduğu değerlendirilmekte; Rus Anayasa Mahkemesi'nin Tataristan kararında, kendi kaderini tayin hakkı gereği, iç statüyü belirlemek üzere Tataristan'da referandum yapılabileceği belirtilmektedir.¹⁸⁰ Kosova'nın ayrılması ile ilgili UAD'de dile getirilen bazı devlet görüşleri, adaletsizlik durumunda ayrılma hakkının tanınabileceği yönündedir ve bu anlamda devlet-altı birimler kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirilmektedir.¹⁸¹ Kosova'nın çok sayıda devlet tarafından tanınması da bu açıdan önemli bir uygulama oluşturmaktadır. Ayrıca 1990'lardan itibaren, ayrılma ve dağılma yoluyla gerçekleşen bazı devlet oluşumları kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmiş, böylece devlet-altı birimler, dışsal anlamda kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirilmiştir. Ancak devlet-altı birimlerin içsel / dışsal özne olarak değerlendirilmediği örnekler de vardır.¹⁸² Ayrıca, devlet-altı birimlerin içsel / dışsal anlamda kendi kaderini tayin hakkı öznesi olması iç işlere karışmama ve toprak bütünlüğü ilkeleri ile çelişmektedir. Bu da devlet-altı birimlerin özne haline gelmesinin önünde engel oluşturmaktadır.

İlgili kaynaklarda ve doktrinde, azınlık ve halk kavramları arasında ayırım yapılmaktadır. Azınlıklar halk olarak değerlendirilmemekte, Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi md. 27 ile düzenlenen bireysel azınlık hakları rejimine tabi oldukları kabul edilmektedir. İnsan Hakları Komitesi, kendi kaderini tayin hakkı ve azınlık haklarının birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir.¹⁸³ Devlet-altı birimler

¹⁷⁸ Bkz BM Genel Kurul Kararı 1353 (XIV), 21 Ekim 1959, UN Doc. A/RES/1353; No. 1723 (XVI), 20 Aralık 1961, UN Doc. A/RES/1723; No. 2079 (XX), 18 Aralık 1965, UN Doc. A/RES/2079.

¹⁷⁹ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, 13 Eylül 2007, UN Doc. A/RES/61/295 [Yerli Halklar Deklarasyonu], md. 3, 4. Deklarasyon'a göre yerli halklar, yaşadıkları topraklardan zorla çıkarılamaz (bkz. md. 10.)

¹⁸⁰ Bkz. **supra**, Bölüm II (III.F).

¹⁸¹ Bkz. **supra**, p. 44, n. 65.

¹⁸² Bkz. **infra**, Bölüm III (IV).

¹⁸³ General Comment No. 23: The Rights of Minorities (Art. 27)), 26 Nisan 1994, UN Doc. CCPR/C/21/Rev. 1/Add.5 (1994), para. 3.1.

ülkesel olarak tanımlanmakta, dağınık halde yaşayan azınlıklar halk olarak değerlendirilmemektedir. Aslında azınlık ve halk kavramları büyük ölçüde örtüşmektedir.¹⁸⁴ İki kavram arasındaki fark ülkesellik olarak tanımlanmaktadır ki, halkın ülkesellik üzerinden tanımlanmasının da kendi içinde sorunları vardır.¹⁸⁵

Ülkesellik tanımlaması her zaman etnik-homojen birimleri ifade etmeyebilir. Dekolonizasyon sürecinde görüldüğü gibi, bazen kendi kaderini tayin birimleri yapay ülkesel birimler olmaktadır. Dekolonizasyon sürecinde halk kavramı büyük ölçüde ülkesel olarak tanımlanmış, sömürge toprakları sömürge sınırlarıyla bağımsız olmuşlardır. Ancak uygulamanın gerekçesi olan **uti possidetis** ilkesinin bağlayıcılığı şüpheli olduğu gibi,¹⁸⁶ ilkenin uygulanmadığı durumlar da vardır: bazı sömürge toprakları ülkesel sınırlara göre bağımsız olmamış, birbirleriyle birleştirilmiştir (örneğin Eritre-Etiyopya ve Ruanda-Urundi.) **Uti possidetis** ilkesinin bağlayıcılığının şüpheli olduğu göz önünde bulundurulursa, federasyonların dağılma süreçlerinde özerk bölgelerin değil, salt federe birimlerin kendi kaderini tayin hakkına sahip halk olarak kabul edilmesinin hukukiliği de tartışmalı olacaktır. Bu çerçevede, bağımsızlık hakkına sahip kendi kaderini tayin birimlerinin hangileri olduğu net olarak tanımlanamamaktadır: etnik homojen birimler mi, heterojen ülkesel topluluklar mı, özerk bölgeler mi, federe birimler mi vb.

Kendi kaderini tayin hakkına sahip halk kavramının içi, farklı durumlarda farklı aktörlerce farklı şekilde doldurulmaktadır. Halk kavramının, topluluk biçimlerini ifade eden diğer kavramlardan farklı olarak normatif değeri vardır; halk kavramı (meşru) gücü ifade eder.¹⁸⁷ Ancak tek başına içi boş bir kavramdır;

---

¹⁸⁴ BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt-Komisyonu Raportörü Capotorti azınlıklarla ilgili 1979'da hazırladığı raporda azınlık kavramını, sayıca nüfusun geri kalanından az olan, üyeleri nüfusun geri kalanından farklı etnik, dini ya da dilsel özelliklere sahip, kendi kültürü, gelenekleri, dini ya da dilini korumak için dolaylı da olsa dayanışma gösteren grup olarak tanımlamaktadır. Francesco Capotorti, Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1979, UN Doc. E/CN4/Sub 2/384/Rev 1, para. 568.

¹⁸⁵ Halkın ülkesellik üzerinden tanımlanması, dağınık halde yaşayan halkların kolektif haklarının tanınmasını önlemektedir. Farklı kimliklerin korunmasında bireysel haklar yeterli olmayabilmekte, kolektif haklara ihtiyaç olmaktadır. Bu durumdaki halklara örnek olarak ABD'deki siyahi nüfus verilebilir.

¹⁸⁶ Bkz. *supra*, p. 70, n. 95.

¹⁸⁷ Bkz. Kevin Olson, "Conclusion: Fragile Collectivities, Imagined Sovereignities," Alain Badiou, Pierre Bourdieu, et al., **What is a People?**, ed., Trans. by Jody Gladding, New York, Columbia University Press, 2016, p. 107.

söylemsel ve edimsel olarak değerselleştirilir; tarihle, mekanla, eylemle inşa edilir.¹⁸⁸ Kimlik / halk sürekli yeniden tanımlanır.¹⁸⁹ Halk kavramı kimi zaman bir ulusu, kimi zaman işgal altındaki nüfusu, kimi zaman da bir özerk bölgeyi / federe birimi, yerlileri ya da daha farklı toplulukları ifade etmektedir. Kendi kaderini tayin hakkını ileri süren halklar da farklı özelliklerde olabilmektedir: kimi zaman farklı etnik gruplardan oluşan ülkesel bir topluluk; kimi zaman etnik-homojen bir birim. Kendi kaderini tayin hakkına sahip halk kavramının devlet-altı birimler için öne sürülmesi sistemi dönüştürücü / demokratikleştirici olmakla birlikte, devletle özdeşleştirilmesi de her zaman gerici olmayabilir. Bu açıdan, halk kavramının ülkesel olarak tanımlanmasının da, etnik / kültürel olarak tanımlanmasının da özgürleştirici işlevi olabilir. Halk kavramı ulus olarak tanımlandığında hakim devletlere karşı, devlet-altı birimler olarak tanımlandığında ise baskıcı devlete karşı mücadelenin bir unsurudur. İlk uluslararası sistemde eşitlik, diğeri ise devlet düzeninde demokrasi arayışını yansıtmaktadır.

Badiou halk kavramının pozitif ve negatif anlamları olduğunu ileri sürer.¹⁹⁰ Yazara göre, halk kavramının ırk / milli kimlik ya da devletle özdeşleştirilmesi olumsuz anlama işaret eder: ilki despotik devletlerin kurulmasıyla sonuçlanırken, diğeri salt orta direğe dayanan, kapitalizmin çıkarlarıyla uyumlu devleti meşrulaştırır. Yazara göre halk kavramının pozitif ve dönüştürücü anlamı ise, var oluşu güç kullanarak engellenen halkların yeni devlet kurması ya da mevcut devletlerin komünist politik mücadele ile yıkılması sürecinde söz konusudur. Başka bir deyişle, Badiou'ya göre halk kavramı, devletin yokluğunda anlam kazanır. Ancak halk ve devlet kavramlarının örtüşmesi her zaman gerici olmak zorunda değildir. Badiou'nun, 'devlet kurmuş halkın enerjisinin tükendiği' görüşü¹⁹¹ bu noktada eleştirilmelidir. Küreselleşme tarafından pek çok açıdan zayıflatılmış olmasına rağmen, devlet hala en etkili kurumdur; uzun vadede halkların örgütlenme biçimi olmayı sürdüreceği görünmektedir. İlişkiler büyük ölçüde devletler arası düzlemde

---

¹⁸⁸ **Ibid.**

¹⁸⁹ Bkz. Roxanne L. Doty, "Sovereignty and the Nation: Constructing the Boundaries of National Identity," Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, ed., Cambridge University Press, 1996, pp. 121-147.

¹⁹⁰ Alain Badiou, "Twenty-Four Notes on the Uses of the Word 'People'," Badiou, **What is a People?**, pp. 30-31.

¹⁹¹ **Ibid.**

gerçekleşmektedir. Bu çerçevede devlet, emperyalizmin hedefindeki halkların tek kalkanıdır; kendi kaderini tayin hakkının ifadesidir. Madun ulusçuluğu, bu anlamda ilericidir.¹⁹² Hakim devletlerin ayrılıkçı hareketler yaratmak ya da desteklemek suretiyle diğer devletleri parçalama politikasına karşı, ulus kavramı ve toprak bütünlüğü ilkesi işlevseldir.

Bu çerçevede, halk kavramının her zaman ilerici olmayabileceğine dikkat çekmek gerekir. Ulus, halk ve ırk kavramları birbirinden çok uzak değildir;¹⁹³ hepsi homojenleştirici ve 'öteki'ni dışlayıcı unsurlar içerir. Emperyalizmle işbirliği içinde, terörü bir yöntem olarak kullanan ve üyelerini belli şekilde davranmaya zorlayan bir halk temsilciliği, ilerici olarak tanımlanamaz. Bununla birlikte, devlet ve ulus kavramlarının baskıcı ve insan haklarını ihlal edici potansiyeline karşı halk kavramı, devlet-altı birimlerin hak arama mücadelesinde işlevseldir; ve mutlak toprak bütünlüğü ilkesini baskı altına almaktadır.

Kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon sonrası öznesi net değildir ve devlet merkezli sistemde halkın özne haline gelmesinin önünde yapısal engeller mevcuttur. Ancak bir yandan da halkın özne olarak statüsü giderek güçlenmekte, ülkesel egemenlik değişikliklerinde referandumlar yaygınlaşmakta, devlet-altı birimlerin içsel ve dışsal haklarının tanınması yönünde bazı uygulamalar oluşmaktadır. Devlet ve halk kavramları giderek ayrışmakta, kendi kaderini tayin hakkı-egemenlik çelişkisi giderek keskinleşmektedir. Halk kavramının içeriği farklı aktörlerce farklı şekilde doldurulmakta, bu şekilde uluslararası hukuk şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

IV. Değerlendirme

Devlet oluşumu uluslararası hukukun en karmaşık alanlarından biri olageldi. 19. yüzyıldan önce salt tanıma ile hayata geçen devlet oluşumu, bu tarihten itibaren etkinlik ilkesine dayandırıldı ve uzun süre hukukun dışında bir alan olarak tanımlandı. 1950'lerden itibaren başlayan dekolonizasyon sürecinde ise devlet oluşumu kendi kaderini tayin hakkına dayandırıldı ve zaman içinde oluşan bazı

¹⁹² Bkz. Michael Hardt, Antonio Negri, **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 121-122.

¹⁹³ Bkz. Etienne Balibar, "Racism and Nationalism," Balibar, Immanuel Wallerstein, **Race, Nation, Class: Ambiguous Identities**, London, Verso, 1991, pp. 37-67.

normlar devlet oluşumunu da düzenlemeye başladı. Ancak, ana akım eserlerde ifade edilenin aksine, devlet oluşumu konusunda doğrusal bir çizgide gelişen, net ve nesnel kurallardan söz etmek mümkün değildir. Bu durum, hukukun bu konuda gelişmemiş olmasından değil, hukukun yapısal kısırdöngülerinden kaynaklanmaktadır. Normların etkinlik ilkesi ve devlet egemenliği ile olan çözülemez çelişkisi, devlet oluşumu hukukunu belirsiz kılmaktadır.

Uluslararası hukukun bir çok alanını düzenleyen etkinlik ilkesi, devlet oluşumunun dayandırıldığı en önemli ilke oldu; hatta devletin tanımıyla özdeşleşti. Zira devletin oluşumu ve ayakta kalması fiiliyat ile yakından ilişkili idi. Ancak her ne kadar etkinlik kriterleri nesnel kriterler olarak kabul edilse de, etkinliğin tanımı da öznellik içermekte idi. Ayrıca, uluslararası hukukun gelişmesiyle oluşan kendi kaderini tayin hakkı ve güç kullanmama, ırkçılık yasağı vb. diğer bazı normlar, devlet oluşumunda etkinlik ilkesinin etkisini zayıflattı. Etkinlik ilkesi işlevini yitirmemiş olmakla birlikte, normlarla kısırdöngü içine girdi. Tek başına fiili durumun belirleyici olması gücü meşrulaştıracığından normlara ihtiyaç duyulmakta, tek başına normların belirleyici olması özneliği artıracığından, fiiliyata başvurulmakta idi. Uluslararası hukukun içinde bulunduğu bu ikilem, etkinlik ilkesinin konumunu flulaştırmakta, devlet oluşumu / ayrılma konusunda nesnel bir yol gösterici olmasını önlemektedir.

Kendi kaderini tayin hakkı dekolonizasyon sürecinde devlet oluşumu ile ilişkilendirildi ve böylece devlet oluşumu ilk kez fiili duruma değil, hakka dayandırıldı. Dekolonizasyon sürecinin ardından ise, devlet oluşumu ile kendi kaderini tayin hakkının bağlantısı kesilerek, mutlak toprak bütünlüğü uygulamasına geçildi. Bununla birlikte, kendi kaderini tayin hakkı insan hakları belgelerinde yer almayı sürdürdü ve temel insan hakları arasında tanımlandı. Bu çerçevede, devlet-altı birimlerin içsel hakları ile bağlantılandırıldı. Devlet-altı birimlerin içsel anlamda kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak değerlendirildiği bazı örnekler oluştu. Ayrıca, gelişen insan hakları normları mutlak toprak bütünlüğü ilkesinin de sorgulanmasına yol açtı ve dışsal anlamda kendi kaderini tayinin bazı durumlarda meşru olabileceği değerlendirilmeye başlandı. Dostça İlişkiler Bildirisi, Viyana Bildirisi gibi BM Genel Kurulu kararlarında, bazı devlet görüşlerinde ve bazı uluslararası komisyon ve milli mahkeme kararlarında onarımsal ayrılmanın

meşruiyeti dolaylı da olsa tanındı. UAD, ayrılmayı yasaklayan bir uluslararası hukuk kuralı bulunmadığını ve devlet-altı birimlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı olmadığını belirtti. Ayrıca 1990'lardan itibaren kendi kaderini tayin hakkı bazı örneklerde devlet oluşumları ile ilişkilendirildi. Ancak bir yandan da kendi kaderini tayin / ayrılma hakkı, devlet egemenliğini koruyan kurallarla çelişmektedir. Toprak bütünlüğü ve iç işlere karışmama ilkeleri geçerliliğini korumaktadır. Kendi kaderini tayin hakkının söz konusu 2 ilkeyle çelişkisi çözülememekte, hangi noktada ve ne şekilde söz konusu ilkeleri devre dışı bırakacağı tanımlanamamaktadır.

Kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili bu belirsizlik, hukuki statüsü ile ilgili çok farklı değerlendirmeler yapılmasına yol açmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkı kimine göre emredici norm iken, kimine göre hukuk kuralı dahi değildir.¹⁹⁴ Bazı yazarlar kendi kaderini tayin hakkının salt sömürge halklarının hakkı olduğunu öne sürmektedir; ancak bu, kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon sonrası bir çok kaynakta yer almasını açıklamamaktadır. Kimi, devlet hakkı olarak tanımlamaktadır; ancak, salt devlet nüfusunu ifade etmesi hiçbir yenilik getirmeyeceğinden, anlamsızdır. Kimi yazarlar kendi kaderini tayinin dekolonizasyon sonrası dönemde sadece içsel hakları ifade ettiğini, özerklik ya da demokrasi hakkı olduğunu ileri sürmektedir.¹⁹⁵ Devlet-altı birimlerin ayrı halklar olarak değerlendirilmesinin örnekleri olmakla birlikte, bu konuda tutarlı bir uygulama yoktur; ve iç işlere karışmama ilkesi geçerliliğini korumaktadır. Bir grup yazar da, onarımsal ayrılma çerçevesinde, kendi kaderini tayin hakkını ayrılmaya dayanak göstermektedir;¹⁹⁶ ancak bu durumda da karşımıza toprak bütünlüğü ilkesi çıkmaktadır.

Doktrinde, etkinlik ilkesinin yerine kendi kaderini tayin hakkının geçtiği yönünde görüşler ifade edilmektedir. Bazı yazarlar, normların gelişmesiyle etkinliğin işlevini tamamen kaybettiğini, devlet oluşumunda fiiliyet yerine hukuk kurallarının

---

¹⁹⁴ Bkz. Pomerance, **Self-Determination**, pp. 73-77. Yazara göre kendi kaderini tayin hakkı pozitif hukuk kuralı değildir, ve olması da mümkün değildir.

¹⁹⁵ Örn. bkz. Thomas Franck, "Postmodern Tribalism and the Right to Secession," Catherine Brölmann, Rene Lefebvre, Marjoleine Zieck, **Peoples and Minorities in International Law**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pp. 3-29. Turgut Tarhanlı ise, kendi kaderini tayin hakkının içsel boyutunun katılımı ifade ettiğini, dışsal boyutun ise devlet-altı birimlerin değil, devlet olarak örgütlenmiş halkların sürekli hakkı olduğunu ileri sürmektedir (Bkz. "Kendi Kaderini Tayin Hakkı Ya da 'Öteki'nin İradesi," Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, ed., İstanbul, Der Yayınları, s. 491-509.)

¹⁹⁶ Örneğin bkz. Pavkovic, Radan, **Creating New States**, pp. 221-239.

belirleyici olduğunu,¹⁹⁷ kendi kaderini tayin hakkının ‘meşruiyet bonusu’¹⁹⁸ ya da ‘telafi edici ilke’¹⁹⁹ haline geldiği ileri sürülmektedir. Ancak, devlet oluşumunu düzenleyen net ve nesnel kendi kaderini tayin hakkından söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla, ne etkinlik ilkesi ne de kendi kaderini tayin hakkı devlet oluşumu konusunda belirli bir reçete sunmaktadır. Bu çerçevede, ayrılmayı düzenleyen net, nesnel kurallardan söz etmek, sorunlara hukuken ‘doğru’ çözümler bulmak mümkün değildir.

Hukuk zemininin kayganlığı, her savı hukuken gerekçelendirmeyi mümkün kılmakta, zıt savlar aynı derecede geçerli olmaktadır. Çeşitli hukuk ilke ve kuralları farklı aktörler için farklı zamanlarda işlevsel olabilmektedir. Halk kavramının tanımı da amaca göre değişmektedir. Ana devlet, ayrılıkçı birim ya da diğer devletler, duruma göre farklı ilke ve kuralları ileri sürmekte, bazen etkinlik odaklı, bazen de meşruiyet ya da norm odaklı savlar geliştirmektedirler. Devletler tanıma ya da tanımama davranışlarını açıklamak için bazen etkinlik ilkesine, bazen kendi kaderini tayin hakkına, bazen toprak bütünlüğü ilkesine referans vermektedir. Ve hepsinin savları hukuken belli ölçüde geçerli olmaktadır.

---

¹⁹⁷ Örn bkz. Taki, ‘Effectiveness,’; Thomas D. Grant, **The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution**, Westport, Praeger, 1999, pp. 83-119, 213.

¹⁹⁸ Bkz. Peters, “Statehood After 1989,” p. 11.

¹⁹⁹ Raic, **Statehood and the Law of Self-Determination**, p. 104, 364. Ayrıca bkz. Glen Anderson, “Unilateral Non-Colonial Secession and the Criteria for Statehood in International Law,” **Brooklyn Journal of International Law**, Vol. XLI, No. 1, 2015, pp. 40-43.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGEMENLİK ve AYRILMA

I. Giriş

Devlet oluşumu hukukunun belirsizliği, bir önceki bölümde ortaya konmuş bulunmaktadır. Devlet oluşumu / ayrılma konusunda net ve nesnel bir hukuki reçetenin olmadığı ve hukukun bu konuda kısırdöngü içinde olduğu görülmektedir; bu nedenle ayrılma konusunda hukukun açıklayıcılığı sınırlıdır. Devlet oluşumunun belli kurallara göre gerçekleşmesinden ziyade, aktörler egemenlik oluşumu ile ilgili konularda politik argumanlarını hukuki dille ifade etmektedirler. Devlet oluşumunda hukuk yol gösterici olsa dahi, tanıma zorunlu olmadığından, egemenlik oluşumu tanımaya bağlı olmaktadır. Devletler tanıma davranışlarını açıklamak için, birbiriyle çelişebilen hukuk ilke ve kurallarına başvurumaktadırlar. Egemenlik de bu çerçevede nesnel değil, inşa edilen bir olgu olmaktadır. Bu nedenle, devlet oluşumunu anlamak için tanıma kurumuna yakından bakmak gerekir. Tanıma kurumu teorik olarak açmazda olmakla birlikte, devlet oluşumunda eskiden olduğu gibi bugün de belirleyicidir. Tanıma, toprak bütünlüğü ilkesini çeşitli gerekçelerle aşarak devlet oluşumuna imkan vermektedir. Bu da toprak bütünlüğü ilkesinin geçirgenliğini ortaya koyar. Özellikle hakim güçlerin tanıma davranışı, devlet oluşumunda belirleyici olmaktadır. Tanıma kurumunun yanında, BM Güvenlik Konseyi de devlet oluşumu konusunda önemli rol sahibi olabilmektedir. Konsey'in uluslararası barış ve güvenliğe tehditleri saptama ve bağlayıcı yaptırım kararları alma yetkisi, ayrılmayı kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı etkide bulunabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak egemenlik kavramına yakından bakılacak, ardından tanımanın teorik açmazları ve tarihsel süreci değerlendirilerek egemenlik oluşumundaki belirleyiciliği ortaya konacaktır. Daha sonra toprak bütünlüğü ilkesinin geçirgenliği değerlendirilecek, devamında da BM Güvenlik

Konseyi'nin ayrılma / devlet oluşumu konusundaki rolü ortaya konacaktır.

II. Uluslararası Hukukta Egemenlik

Pozitivizm egemenliğin, belli unsurların bir araya gelmesiyle oluşan, nötr ve nesnel bir kavram olduğunu varsayar. Ancak bir çok siyaset bilimi teorisinin ortaya koyduğu gibi, egemenliğin kendine ait bir özü yoktur; bağımlı ve ilişkiseldir.¹ Egemenliğin fiili mi hukuki mi olduğu konusundaki kısırdöngü bir yana bırakılacak olursa, egemenliğin unsurları devletler ve devlet dışı aktörler tarafından tanıma, karışma, dil gibi etkenlerle inşa edilir.² Bu anlamda egemenlik verili ve değişmez değildir; anlamı, unsurları ve uluslararası hukukla ilişkisi sürekli yeniden tanımlanmaktadır.

Pozitivizmin egemen eşitlik ilkesi, devletlerin egemenliğinin farklı geçirgenlikte oluşunu açıklamaz. Kabaca bir ayırım yapmak gerekirse, hakim devletler ile diğer devletlerin egemenlikleri farklı geçirgenliktedir. Egemenliğin geçirgenliği, aslında güç ile doğru orantılıdır. Devletlerin gücü azaldıkça, egemenliklerinin geçirgenliği artmakta, politik, ekonomik, askeri vb. bir çok konuda daha fazla müdahaleye maruz kalmaktadırlar. Egemen eşitlik ilkesi bunu engellemez; zira güçlü olmayan, geri kalmışlık, insan hakkı ihlalleri, saldırganlık vb. ile özdeşleştirilmektedir ve sistemin ona müdahale etmek için meşru gerekçeleri vardır.

Sistemin hakim unsurları sadece diğerlerinin egemenliğini ihlal etme konusunda değil, egemenlik inşa etme konusunda da avantajlı konumdadır. Sistemdeki hegemonik konumlarının onlara tanıdığı müdahale yetkilerinin yanında, tanıma davranışları da egemenlik oluşumunda belirleyici olmaktadır.

Bugün de hakim olan pozitivist felsefe Avrupa'yı merkez almaktadır. Egemenliğin görelî olarak daha nötr ve evrensel olarak değerlendirildiği 16-17. yüzyıl doğal hukuk yaklaşımının aksine, 19. yüzyıl pozitivizmi egemenliğin tarihini Avrupa'dan başlatır; onu Avrupalı bir kavram olarak tanımlar. Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'nı bitirerek Kutsal Roma İmparatorluğu'nun birimlerine yarı-bağımsızlık kazandıran 1648 Vestfalya Antlaşması ile modern devlet sisteminin başladığı ve

¹ Jens Bartelson, **A Genealogy of Sovereignty**, Cambridge University Press, 1995, p. 28, 48.

² Bkz. Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber, "The Social Construction of State Sovereignty," Biersteker, Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, p. 3, 9, 11.

dünyaya yayıldığı kabul edilir. Ancak egemenliğin Avrupa'daki tarihi Vestfalya Antlaşması ile başlamadığı gibi,³ bağımsız ülkesel otorite anlamında egemen birimler, pozitivizm öncesi dönemde Avrupa dışındaki coğrafyada da vardı ve Avrupa ile eşit ilişkiler kurmakta idiler. Pozitivizm, kendisinden öncesini yok sayarak bir anlamda tarihi sıfırladı⁴ ve egemenliği belli bir kültürle özdeşleştirdi. Avrupalı devletleri 'orijinal devlet' olarak tanımladı⁵ ve onları tanıma vb. konularda ayrıcalıklı kıldı.

Sistemdeki hiyerarşi pozitivizm tarafından inkar edilmemekle birlikte, nedenleri tatmin edici şekilde açıklanamadı; çünkü hiyerarşinin nedeni, bizzatıhi uluslararası hukukun Avrupalı kimliği idi.⁶ Bazı devletlerin 'daha egemen' olması durumu, en kapsamlı şekilde, 3. Dünyacı eleştirel hukuk yaklaşımlarının da katkı sağladığı merkez-çevre analizi tarafından açıklandı.⁷ Söz konusu analiz, egemenlik kavramının nötr olmadığına, ve başından beri kültürle ilişkilendirilmiş olduğuna dikkat çekti. Kurucu Avrupalı devletler 'merkez'i oluştururken, geri kalanlar ise 'çevre' dir ve egemenliklerinin düzeyi (dolayısıyla hakları) merkez tarafından belirlenir. Eşitlik ilkesi, aslında salt kurucular (ve sonradan aralarına kabul ettikleri devletler) arası ilişkileri düzenler, geri kalan devletlerin egemenliği ise salt biçimseldir. Merkezin temel özelliği, 'medeni' oluşudur. Önceleri büyük ölçüde Hristiyanlık üzerinden tanımlanan medeniyet kavramı, daha sonra demokratik yönetim / insan hakları çerçevesinde tanımlanmıştır. Hiyerarşinin meşruiyeti, medeni

³ Avrupa'da egemen devletler düzeni Vestfalya Antlaşması ile başlamamış, daha önceki ve sonraki dönemi de kapsayan bir süreç sonunda oluşmuştur. Egemenlik kavramı 1648 öncesinde Bodin ve Hobbes'un eserlerinde ifadesini bulmaktaydı. Fransız İhtilali ve endüstrileşme de sürecin temel taşlarıydı. Bkz. Andreas Osiander, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth," **International Organisation**, Vol. LV, No. 2, 2001, pp. 251-287. Modern devlet sistemi 19. yüzyılda gelişecek olan milliyetçiliğe ve pozitivizme de dayanacaktı. Bkz. Samantha Besson "Sovereignty," April 2011, **MPEPIL** (erişim tarihi: 26 Mayıs 2015.)

⁴ Bkz. Charles H. Alexandrowicz, **The European-African Confrontation: A Study in Treaty Making**, Leiden, Sijthoff, 1973.

⁵Bkz. Charles H. Alexandrowicz, "New and Original States: The Issue of Reversion to Sovereignty," **International Affairs**, Vol. XLV, No. 3, 1969, pp. 465-480.

⁶ Uluslararası hukukun Avrupalı olduğu görüşünün eleştirisi için bkz. Alexander Orakhelashvili, "The Idea of European International Law," **The European Journal of International Law**, Vol. XVII, No. 2, 2006, pp. 315-347.

⁷ Merkez-çevre analizi yapan eserlere örnek olarak bkz. Gerry Simpson, **Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order**, Cambridge University Press, 2004; Siba N'Zatioula Grovogui, **Sovereigns, Quasi-Sovereigns and Africans: Race and Self-Determination in International Law**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996. 3. dünyacı eleştirel hukuk yaklaşımlarına örnek olarak bkz. Anghie, **Imperialism, Sovereignty**.

olan-olmayan ayırımına dayanır. Avrupa'nın, medeni olmayı medenileştirme misyonu vardır.

Pozitivizm, uluslararası hukukun sadece medeni devletler arasında uygulanabileceği savına dayanır.⁸ Medeniyet Avrupa kültürü ile özdeşleştirilir. Medeniyet kavramı / tarifi uluslararası hukukun bir çok kaynağında yer almaktadır (BM Antlaşması,⁹ UAD Statüsü¹⁰ vb.) Medeni olmayan, uluslararası hukuku anlama ve uygulama yetisine sahip görülmez; bu nedenle egemen kabul edilmez.¹¹ Sömürgecilik bu çerçevede meşrulaşır; ülke kazanma yöntemleri bu çerçevede şekillenir.¹² Merkez dışındaki topluluklar gelişmişlik düzeyine göre sınıflandırılır; egemenlik derecelendirilir: yarı-egemen devletler, A-B-C olarak sınıflandırılmış mandalar, sömürgeler, vesayet toprakları, protektoralar vb.¹³ Medeniyet kavramının başlı başına bir sorunsal olması bir yana, egemenlik düzeyini belirleyen de aslında medeniyet değil, merkezin çıkarlarıdır. Merkez bir yandan, medeni olmayı egemen kabul etmezken, diğer yandan, sömürge yönetimlerini medeni olmayan toplumların liderlerinin rızasına dayandırır.¹⁴ Sömürgecilik öncesi var olan devletler, sömürgecilik sonrası 'yeni devletler' olarak sisteme dahil edilir.¹⁵

Dekolonizasyon ile bağımsız olan devletler teorik olarak egemen-eşit olsalar da, gerçekte politik ve ekonomik olarak egemenlikleri önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Gelişme Batılılaşma ile özdeşleştirilmiş, Batı'nın politik ve ekonomik sistemini kurmaları için çeşitli programlarla şekillendirilmeleri hedeflenmiştir. Söz konusu devletler yetkilerinin önemli bir bölümünü uluslararası örgütlere devretmişlerdir; kapitalist işbölümü çerçevesinde 'devletimsi' durumundadırlar.¹⁶

Batılı merkez kavramı zaman içinde, süper güç ABD'yi de içine alacak

⁸ Anghie, "Finding the Peripheries," pp. 3-71.

⁹ BM'ye üyelik kriterleri 'barışsever olma, BM Antlaşması hükümlerini yerine getirebilecek istek ve yetenekte olma' olarak tanımlanmaktadır. Bkz. BM Antlaşması, md. 4(1).

¹⁰ UAD Statüsü'nde uluslararası hukukun kaynakları arasında 'medenî' devletlerce kabul edilmiş ilkelerden sayılmaktadır. Bkz. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, BM Antlaşması'na Ek, 26 Haziran 1945, md. 38(c).

¹¹ David Strang, "Contested Sovereignty: The Social Construction of Colonial Imperialism," Biersteker, Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, p. 32.

¹² Anghie, "Finding the Peripheries..."

¹³ Anghie, **Imperialism, Sovereignty**, pp. 115-196.

¹⁴ **Ibid.**, pp. 67-82.

¹⁵ Alexandrowicz, "New and Original States."

¹⁶ Naeem Inayatullah, "Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi-States As Social Construct," Biersteker, Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, pp. 50-80.

şekilde genişlemiştir. Batılı güçlerle birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisine sahip daimi üyeleri, hegemon güçler olarak ortaya çıkar. Merkezin, çevrenin sahip olmadığı yetkileri, hukuku yapma ve uygulamada ayrıcalıkları vardır.¹⁷ Çevre devletlerin egemenliği, medenileştirme / medeni olmayana karşı savunma amacıyla ihlal edilebilir: önleyici meşru müdafaa, terörle savaş, insani müdahale, koruma sorumluluğu doktrini gibi doktrinler bu çerçevede devreye girer. 'Gelişmemişlik' söyleminin yanında, 'haydut devlet' tanımlaması yapılarak, çeşitli devletler gayri medeni sınıfına dahil edilir. Uluslararası barışa tehdit teşkil eden ya da insan haklarını ihlal ederek medeni düzenin dışına çıktığı ileri sürülen çevre devletlere merkez tarafından müdahale edilerek, 'insanlık adına' medeni düzen korunmaya çalışılır.¹⁸ Medeni olan ile olmayan arasındaki fark hep sabittir; çünkü sistem çevre devletlerin aleyhine işlemektedir.¹⁹

Müdahale BM Güvenlik Konseyi'nin yetkileri ile de sınırlı değildir. Konsey üyeleri arasında görüş ayrılığı olduğunda ve yaptırım kararı alınamadığında, Batılı devletler BM mekanizması dışında da tek yanlı müdahalelerde bulunabilmekte, bunu da büyük ölçüde medeniyet söylemi üzerinden gerçekleştirmektedir. Hakim devletlerin müdahaleciliği, iç çatışmaların sonucunu da önemli ölçüde etkilemekte, egemenlik oluşumunu kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı etkide bulunabilmektedir.

Egemenlik oluşumunda, müdahaleciliğin yanında tanıma kurumu da etkilidir. Batı'nın politik-ekonomik sistemi 'yeni medeniyet kriterleri' olarak işlev görmek, gelişmenin ve tanınmanın objektif / rasyonel şartı haline gelmektedir. AT'nin Yugoslavya ve SB'nin dağılması sürecinde izleyeceği tanıma politikasının ilkelerini ortaya koyan bildiride de görüldüğü gibi,²⁰ liberal kapitalist sistemler kurulmuş olması, yeni devletleri tanıma kriteri haline gelmektedir.²¹ Batılı devletlerce tanınmayı amaçlayan birimler, söz konusu kriterlerin sağlanması doğrultusunda

---

¹⁷ Simpson, **Great Powers and Outlaw States**.

¹⁸ Anghie, **Imperialism, Sovereignty**, pp. 273-310.

¹⁹ **Ibid.**

²⁰ Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union, 16 Aralık 1991, 31 **ILM** 1486 [AT Tanıma Kriterleri Bildirisi].

²¹ AT Tanıma Kriterleri Bildirisi'nde Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'nda ifade edilen ilkelere referans verilmektedir. Söz konusu belgelerde serbest piyasa ekonomilerinin kurulması ve geliştirilmesi yönünde maddeler mevcuttur. Bkz. Helsinki Nihai Senedi, Bölüm: Ekonomi, Bilim ve Teknoloji ve Çevre Alanında İşbirliği; Paris Şartı, Bölüm: Ekonomik Özgürlük ve Sorumluluk ("Pazar ekonomisine geçiş için çabalayan ülkelerin Pazar ekonomisine geçmekte gösterecekleri başarı, önemli ve hepimizin yararına"dır.") ve Bölüm: Ekonomik İşbirliği.

adımlar atmaktadır.

Egemenliğin ulus-devletlerden koparak ulus-aşırı unsurların eline geçtiği yeni egemenlik paradigmasında da merkez-çevre hiyerarşisi sürmektedir. Hardt ve Negri, günümüzde ‘küresel egemenlik aygıtı’nın oluştuğundan söz eder.²² Ulus-aşırı şirketlerin güçlenmesi ve uluslararası sistemin işleyişinde giderek artan oranda söz sahibi olmasıyla özelleşen sistem, bir egemenlik aygıtına dönüşmüştür; egemenlik görünür olmaktan çıkmıştır; yeri ve unsurları belli değildir.²³ Devletler de giderek egemenlik aygıtının araçları haline gelmektedir. Hakim devletlerin müdahaleciliği üzerinden yürüyen sistemde, çevre devletlerin egemenliği giderek daha geçirgen hale gelmekte, uluslararası hukuk giderek artan oranda istisnai müdahalelerle işlemekte, geleneksel normlar etkisini yitirmekte,²⁴ tanıma gibi politik kurumların belirleyiciliği artmaktadır. Büyük ölçüde tek yanlı müdahalelerle işleyen düzende BM sıklıkla devre dışı kalmakta, ya da sonradan devreye girerek tek yanlı müdahaleleri meşrulaştırmaktadır.

Küresel egemenlik aygıtı yeni doktrinlerle çevre devletlerin egemenliğini ihlal etmekle kalmaz, yeni sınırlar da çizer. 2004 yılında G8 ülkeleri zirvesinde kabul edilen Büyük Ortadoğu Projesi bunun önemli bir örneğidir.²⁵ Proje ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin politik, ekonomik ve sosyal olarak ‘geliştirilmesinin’ amaçlandığı belirtilmektedir. Zirveden kısa bir süre önce, dönemin ABD milli güvenlik danışmanı Rice, söz konusu proje ile 22 ülkenin ‘dönüştürüleceğini’ belirtmektedir.²⁶ Bu çerçevede Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da başlayan iç savaşlarda terör örgütleri ile mücadele gerekçesiyle bölgeye müdahale edilmekte, halklar yer değiştirmekte, yeni sınırlar oluşmaktadır. Uzun yıllar süreceği belirtilen terörle mücadele çerçevesinde bölgenin haritası yeniden çizilmeye çalışılmaktadır.

Egemenliğin toprak temellükü ile oluştuğu, birçok erken dönem modern siyaset teorisyeni tarafından dile getirilmiştir. Schmitt, çitle çevirme edimini, tarihin

---

²² Hardt, Negri, **İmparatorluk**.

²³ **Ibid.** Sistemin özelleştiği değerlendirilmesi için bkz. Chimni, “Third World Approaches,” p. 14.

²⁴ Bkz. Hardt, Negri, **İmparatorluk**, s. 39-40.

²⁵ Bkz. Partnership for Progress and Common Future with the Broader Middle East and North Africa Region, 9 Haziran 2004, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/e/eb/rls/fs/33375.htm>, 3 Mayıs 2018.

²⁶ Condoleezza Rice, “Transforming the Middle East,” **The Washington Post**, 7 Ağustos 2003.

normatif düzenini üreten kök, her türlü hukukun ve barışın kökeni olarak tanımlar.²⁷ Hukukun kaynağı olan egemenlik, çitle çevirme edimi ile kurulur; bu nedenle egemenlik, özü itibariyle siyasaldır. Çitle çevirme, düzen değişikliğinin de alametidir; bütün yeni dönemler hep yeni mekan bölümlmeleri, yeni çitler ve yeryüzünde yeni mekansal düzenler üzerine kurulur.²⁸ Çitle çevirme halklar tarafından yapılabileceği gibi, sınırlar çoğu zaman emperyalizm tarafından çizilmiş; farklı gerekçelerle meşrulaştırılmıştır. Egemenlik oluşumu kimi zaman etkinlik ilkesine dayandırılır; kimi zaman kendi kaderini tayin hakkına, bazen de ‘istisnai koşullar’ vb. başka gerekçelere. Devletler tanıma konusunda gerekçe belirtmek zorunda da olmadığından, devlet-altı birimler bazen de gerekçesiz olarak tanınır.

Yukarıdaki veriler değerlendirildiğinde görülmektedir ki, egemenlik nesnel ve nötr olmayan, önemli ölçüde kültürle ilişkilendirilmiş olan ve unsurları hakim devletlerce inşa edilen bir olgudur. Egemenlik kavramının içini farklı şekilde doldurmak ve hakim güçlerin müdahaleciliğini önlemek amacıyla madun güçlerce mücadele yürütülmektedir. Egemenliğin aşağıdan yukarı şekilde oluşması, madun halklar tarafından inşa edilmesi de mümkündür. Böyle durumlarda hakim güçler fiili birimi tanımak durumunda kalmaktadır. Ancak bu, sistemin özellikleri çerçevesinde oldukça güç olmaktadır.

III. Tanıma

Pozitif uluslararası hukukta pek çok şey, mevcut devletler tarafından tanınmaya bağlıdır; bu açıdan tanıma uluslararası hukuk açısından kurucu statüdedir. Lorimer, uluslararası hukukun üç ana kuramdan ibaret olduğunu belirtir: (1) tanıma kuramı, (2) tanıma sonucu oluşan normal ilişkiler kuramı, ve (3) tanıma sonucu oluşan olağandışı ilişkiler kuramı.²⁹ Devletlerin tanınması yanında hükümetlerin tanınması, savaşılan statüsünün tanınması, halkların kurtuluş hareketi olarak tanınma gibi farklı dalları olan kurum, sistemin öznelere belirlemektedir. Bununla birlikte, tanımanın hukuk ile sorunlu bir ilişkisi vardır: bir yandan sistemin öznelere

²⁷Carl Schmitt, **The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum**, New York, Telos Press, 2003, p. 46, 48.

²⁸ **Ibid.**

²⁹ James Lorimer, **The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities**, Edinburgh, Blackwood & Sons, 1883, p. 3

belirlemektedir; diğer yandan politik bir kurumdur, ihtiyaridir ve hangi hukuk normlarınca ne şekilde düzenlendiği net değildir.³⁰ Tanıma klasik uluslararası hukukta ayrı bir konu olarak değerlendirilmemiş, pozitivizmin gelişmesiyle birlikte önem kazanmıştır.³¹ Pozitivizmden önce egemenlik, ülke içinde oluşan fiili bir olgu olarak değerlendiriliyor, dış onaya tabi olmadığı düşünülüyordu. Pozitivizm ise, devletle ilgili herşeyi tanımaya endeksledi.³² Tanıma, özellikle tek taraflı ayrılma durumunda önem kazanmaktadır.

Devlet oluşumunda tanımanın rolü konusunda 2 temel teori ileri sürülmüştür. Devlet olmanın fiili bir durum olduğu ve tanımadan bağımsız olduğunu savunan açıklayıcı teorinin³³ karşısında, bir yapının ancak tanıma ile devlet olabileceğini savunan kurucu teori³⁴ yer almaktadır. İlki, egemenlik oluşumunun fiili bir olgu olduğunu ileri sürerken, diğeri egemenliğin hukuk yoluyla oluştuğu görüşüne dayanmaktadır. Açıklayıcı teori doktrinde geniş destek görmüş, tanımanın devletin unsurlarından olmadığı kabul edilmiştir. Açıklayıcı teorinin kabul görmüş olması ile, iki teori arasındaki ‘büyük tartışma’ nın bitmiş olduğu ifade edilmiştir. Ancak, aslında 2 teori de yeterince açıklayıcı değildir. Herşeyden önce, uygulamada iki teoriyi de destekleyen örnekler bulmak mümkündür. Bazı devletler fiili durum yaratarak tanınmış, bazıları da etkinlik sağlamadığı halde tanınmıştır.³⁵ Ayrıca 2 teori de tek başına savunulamamakta, sonuçta kaçınılmaz olarak birbirine dayanmaktadır.³⁶ Açıklayıcı teori ister istemez normlara, kurucu teori de fiili duruma referans vermektedir.³⁷ Açıklayıcı teori, etkinliğin neden bağlayıcı olduğunu açıklamak için bir norma referans vermek durumundadır. Ayrıca, gelişen normlar devlet

³⁰ 1949’da UHK, tanımanın politik bir kurum olduğunu ve bu nedenle kodifiye edilemeyeceğini belirtmektedir. Bkz. John Dugard, *The Secession of States and Their Recognition in the Wake of Kosovo*, Martinus Nijhoff, 2013, p. 17, n. 3.

³¹ Charler H. Alexandrowicz, “The Theory of Recognition in Fieri,” **British Yearbook of International Law**, Vol. XXXIV, 1958.

³² Bkz. Crawford, **Creation of States**, pp. 12-13, 17-19.

³³ Örn. bkz. Ti-chiang Chen, **The International Law of Recognition: with Special Reference to Practice in Great Britain and the United States**, Ed. by L. C. Green, London, Stevens, 1951; Meredith Waldock, Claud Humphrey, “General Course on Public International Law,” **Hague Recueil**, Vol. CVI, 1962, pp. 147-151; Fedor I. Kozhevnikov, **International Law: A Textbook for Use in Law Schools**, ed., Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1957, pp. 117-118.

³⁴ Örn bkz. Oppenheim, **International Law**, p. 126; Kelsen, **Principles of International Law**, pp. 387-416.

³⁵ Bkz. **infra**, Bölüm III (IV).

³⁶ Bkz. Kennedy, **International Legal Structures**, pp. 129-151; Koskenniemi, **From Apology to Utopia**, pp. 272-282.

³⁷ Bkz. Koskenniemi, **loc. cit.**

oluşumunun salt fiili duruma dayandırılmasını önlemektedir. Kurucu teori de, bir birimin devletleşmesini salt diğerlerinin değerlendirmesine bağlı kılmak fazla öznel olacağından, fiili durumu tanımak durumundadır. Her 2 teori de kaçınılmaz olarak hem etkinliğe hem de normlara referans vermekte, sonuçta birbirine dayanmaktadır. Bu nedenle, ne açıklayıcı teori ne de kurucu teori tek başına açıklayıcıdır. Egemenliğin fiiliyata mı normlara mı dayandığı konusundaki kısır döngünün bir uzantısı olarak, tanıma teorileri de çıkmaza düşmekte, devlet oluşumunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Ayrılmanın başarılı olup olmayacağını tanıma belirlemektedir,³⁸ ancak tanıma, kurucu teorinin varsaydığı gibi nesnel hukuk ilkelerine göre gerçekleşmez. Tanımının hukuki kriterleri olduğu ileri sürülse de, tanıma büyük ölçüde politik değerlendirmelere göre gerçekleşmektedir. Hukuki kriterler yoruma açık olduğu gibi, tanıma davranışını belirleyen sadece hukuki kriterler değildir. Devletler, tanıma için ayrıca politik kriterler talep edebilir. Doktrinde devlet kriterleri ile tanıma kriterleri arasında ayırım yapılmaktadır; ancak ikisi arasındaki ayırım net değildir. İleri sürdükleri tanıma kriterlerinin yeni hukuki kriterler olduğunu savunan devletler olabileceği gibi, hukuki kriterlerin sağlanıp sağlanmadığı konusunda da öznel değerlendirmeler yapılabilir. Tanıma konusunda belirleyici olan, hukuk ilkelerine referans verilerek gösterilen politik davranışlardır. Devletler çeşitli kural ve ilkelere dayanarak tanıma davranışlarını açıklamakta, özellikle hakim devletlerin davranışları belirleyici olmaktadır.

Bu çerçevede, tanıma konusunda egemenlik kavramından daha açıklayıcı olan, ‘uluslar ailesi’ kavramıdır.³⁹ Pozitivizm herşeyi tanımaya endekslediğinden, devlet oluşumunda uluslararası toplumun öznel değerlendirmeleri belirleyici olmaktadır. Etkin olmak ya da devlet olarak adlandırılmak, uluslararası topluma dahil olmak anlamına gelmez. Örneğin Oppenheim, devlet olmanın tek başına uluslar ailesine üye olmak için yeterli olmadığını, üye olmayanların da uluslararası hukukun korumasından tam olarak yararlanamayacağını belirtir.⁴⁰ Westlake de uluslararası toplumun, ‘dışarıdaki devletler’i uluslararası hukukun bir bölümüne kabul

³⁸ Bkz. Quebec Danışma Görüşü, p. 223.

³⁹ Bkz. Anghie, **Imperialism, Sovereignty**, p. 59.

⁴⁰ Bkz. Oppenheim, **International Law**, p. 34, 108.

edebileceğini, bütününe alma zorunluluğu olmadığını belirtir.⁴¹ Etkin yapıları tanımak zorunlu olmadığı gibi, devletler yeni birimleri tanımak için ilave kriterler talep edebilir. Uluslar ailesine dahil olmak için, bir önceki bölümde belirtildiği gibi, bazı ‘medeniyet kriterleri’ ileri sürülebilir.

Uluslar ailesi kavramı, bireysel devlet eylemlerinin anlamını azaltır; uluslararası toplumun temsilcisi konumundaki hakim devletler belirleyicilik kazanır. Uluslar ailesi kavramı büyük ölçüde BM’de somutlaşmaktadır. Örgüt neredeyse evrensel üyeliğe sahiptir; hemen tüm devletler örgüte üye olmayı amaçlamakta, bu şekilde uluslararası topluma dahil olmaktadır. Tanınmak ya da devlet olarak adlandırılmak için BM’ye üyelik şart olmasa da, BM’nin kuruluşu, devletlerin tek başına var oluşunu hiç olmadığı kadar zorlaştırmıştır.⁴² Örgüt gerek bağlayıcı yaptırım kararları alması, gerekse evrensel tartışma platformu sunması bakımından devletlerin dışında kalamayacağı bir sistem oluşturmuştur. Uluslararası kurallar büyük ölçüde (gerek antlaşmalar, gerek Genel Kurul kararlarının teamül oluşumuna katkısı yoluyla) BM organları çerçevesinde oluşmaktadır. Düzene etki etmek, örgüte üyelikle mümkündür. Örgüte üyelik kararı, hangi halkların devlet olarak var olacağını belirlemektedir. Bu, özellikle de BM’ye üyelik kararının kurucu etkide bulunduğu birimler için geçerlidir. Bazı devletler etkinlik kriterlerini karşılamamakla birlikte, BM’ye üye kabul edilerek devlet statüsü kazanmaktadırlar. Örgüt’e üyelik ise büyük ölçüde politik değerlendirmelere göre gerçekleşmektedir. Üyelik BM Güvenlik Konseyi’nin tavsiyesi ile Genel Kurul kararıyla gerçekleşmekte,⁴³ “barışsever olma, antlaşma hükümlerini yerine getirme konusunda yetenekli ve istekli olma” gibi öznel kriterlere dayanmaktadır.⁴⁴ Bir anlamda, uluslararası topluma kimin dahil olacağına, uluslararası toplumun temsilcisi konumundaki daimi Konsey üyeleri karar vermektedir. Örgüte üyelik kriterleri, Soğuk Savaş döneminde de görüldüğü gibi, Güvenlik Konseyi üyelerince istismar edilebilmektedir.

BM’ye üyelik önemli olmakla birlikte, BM dışında hakim güçlerce tanınma da sistemde var olmada oldukça etkilidir. BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri

⁴¹ J. Westlake, **Collected Papers on International Law**, Cambridge University Press, 1914, p. 82

⁴² Örneğin İsviçre BM’ye ancak 2002’de üye olmuştur. Şu anda BM üyesi olmayan, ancak tüm devletlerce tanınan devlet Vatikan’dır. Ayrıca, örgüte üyelik, tüm BM üyelerince tanınma anlamına gelmemektedir. Örneğin BM üyesi İsrail 30’dan fazla BM üyesi devlet tarafından tanınmamaktadır.

⁴³ Bkz. BM Antlaşması, md. 4(2).

⁴⁴ **Ibid.**, md. 4(1).

arasındaki görüş ayrılığı nedeniyle Örgüt'e üye olamayan, ancak Batılı devletlerce tanınan birimler sistemde daha sağlam yer bulabilmektedir. Batılı devletler tarafından kollektif tanınma BM üyeliği dışında da etkili olmakta, tanınan devletin sistemde tutunmasını görelî olarak kolaylaştırmaktadır. Çevre devletler, merkeze politik / ekonomik / askeri vb. bağımlılıkları nedeniyle, tanıma davranışları konusunda genellikle merkezi takip etmekte, bu şekilde sayısal çoğunluk oluşmaktadır. Bu duruma en iyi örnek Kosova'dır. Batı dışında çok sayıda devlet tarafından tanınmış olmak ise aynı sonucu doğurmaz: Filistin çok sayıda devlet tarafından tanınmasına rağmen, Batılı devletlerce tanınmadığından, sistemde Kosova'nın konumuna sahip değildir.

Devlet oluşumunu ne açıklayıcı teori ne de kurucu teori açıklayabilmekte, tanıma davranışı, devletlerin hukuka referans verdikleri politik davranışları ile açıklanabilmektedir. Bir birimin uluslararası sisteme dahil olup olmayacağı, büyük ölçüde hakim devletler tarafından tanınmasına bağlıdır. Bu BM üzerinden ya da BM dışında olabilmektedir. Aşağıda, tanımanın tarihsel süreci incelenirken de görüleceği gibi, hakim devletler tanıma davranışlarını her durumda farklı hukuk ilkeleriyle gerekçelendirmekte, hukuki açıdan tutarsız bir uygulama oluşturmaktadırlar.

IV. Tanımanın Tarihi

Yukarıda da belirtildiği gibi, 19. yüzyılda pozitivistimin ortaya çıkışından önce egemenlik oluşumunun fiili bir durum olduğu, dış onaya tabi olmadığı düşünülmüyordu. Pozitivizm ile birlikte devletle ilgili herşey tanımaya endekslendi ve eski devletler yeni üyeler konusunda belirleyici oldu. O zamandan bugüne dek devlet oluşumları / tanıma davranışları çeşitli ilkelere referans verilerek açıklandı (etkinlik ilkesi, kendi kaderini tayin hakkı, toprak bütünlüğü ilkesi, **uti possidetis** ilkesi, bazı emredici normlar vb.); ancak ilkeler tutarlılıkla uygulanmadı. Hukukun yapısal belirsizliği, devletlere hareket alanı yarattı. Devletler benzer durumlarda farklı ilkeleri ileri sürerek çelişkili uygulamalar oluşturdular. Benzer özellikteki birimlerin bazıları tanınırken bazıları tanınmadı; benzer durumlar için farklı kurallar ileri sürüldü. Ayrıca, BM ve ABÖ / Afrika Birliği'nin⁴⁵ ayrılıkçı çatışmalarda ana

---

⁴⁵ ABÖ 2002 yılından itibaren geçerli olmak üzere Afrika Birliği adını almıştır.

devletten yana taraf olması hukukilik ve meşruiyet sorunu oluşturdu.

Önceleri büyük ölçüde belirleyici olan etkinlik ilkesi, dekolonizasyon döneminde yerini kendi kaderini tayin hakkına bıraktı. Ardından ise devletlerin mutlak toprak bütünlüğü uygulamasına geçildi ve uzun süre kendi kaderini tayin hakkının devlet oluşumu ile bağlantısı kesildi. Ayrıca BM döneminde gelişen güç kullanmama, ırkçılık yasağı gibi normlar etkinlik ilkesinin etkisini zayıflattı. Bu tür norm ihllallerinin söz konusu olmadığı durumlarda dahi, uzun süreli fiili yapılar tanınmadı. Böylece BM döneminde ana devlet tarafından tanınmayan hiçbir devlet Örgüt'e üye kabul edilmedi. BM Güvenlik Konseyi, gündeme aldığı ayrılıkçı çatışmalarda ana devletten yana taraf oldu. Yeni bağımsızlığını kazanan sömürgelerdeki ayrılıkçı hareketlere karşı ana devleti destekledi; hatta bazı örneklerde askeri müdahale kararı verdi. Ayrıca geç dekolonizasyon olarak adlandırılabilir durumlar ya da BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer alan bölgelerin kendi kaderini tayin hakkını kullanması ile ilgili dahi aktif tutum almadı ya da ana devlet lehine tutum sergiledi.

Bununla birlikte, BM döneminde ayrılma ya da dağılma yoluyla devlet oluşumları da gerçekleşti. Devletler arası politik mücadelelerin sonucu olarak, bazı tek taraflı ayrılma girişimleri bazı devletlerce tanındı. Böylece salt bazı devletlerce tanınan fiili birimler oluştu ve çoğu da uzun süre varlıklarını devam ettirdi. Devletler ayrılma girişimlerine / devlet oluşumlarına karşı tanıma davranışlarını açıklamak için farklı durumlarda farklı ilkelere referans verdiler. Hukukun kaygan zemini, farklı tanıma uygulamalarının gerekçelendirilmesini mümkün kıldı. Örneğin dekolonizasyon sürecinde, Yugoslavya'dan ayrılan birimlerin ve Bangladeş'in tanınmasında referans verilmeyen etkinlik ilkesine, bazı devletlerce Filistin'in tanınmaması konusunda referans verildi. Bazı örneklerde toprak bütünlüğü ilkesi vurgulanırken, bazı örneklerde kendi kaderini tayin hakkı ya da istisna hali ileri sürüldü; dekolonizasyon sürecinde **uti possidetis** ilkesi çoğunlukla uygulanırken, bazı örneklerde uygulanmadı vb.

19. yüzyılda fiili yapıların tanınmasının ilk uygulaması, ABD ve BK'nın, bağımsızlık savaşlarını kazanan Latin Amerika sömürgelerini tanıması idi. Bu iki ülke yeni devletlerin tanınmasına gerekçe olarak 'yönetilenin rızası' doktrinini gösterdi ise de, izleyen dönemde fiili yapıların tanınması, hukuki boşluğun

önlenmesi amacı ile gerekçelendirildi.⁴⁶ BK Dışışleri Bakanı Canning'in 1825'te belirttiği gibi, toplumların birbirlerine karşı sorumlulukları vardı ve mevcut devlet sorumluluklarını yerine getiremediğinde, kurulmuş olan etkin yapının tanınması meşru bir gereklilik idi.⁴⁷ Söz konusu tanıma uygulaması öncelikle deniz ticareti işleyişinin gerektirdiği durumlarda uygulandı. I. Dünya Savaşı öncesi dönemde Belçika'nın Hollanda'dan ayrılması, Almanya ve İtalyan milli devletlerinin kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın tanınması etkinlik ilkesine dayanıyordu. Savaş sonrasında Abd Başkanı Wilson'un halkların kendi kaderini tayini ilkesini dile getirmesiyle yeni devlet oluşumunun hakka dayanması gündeme geldi ise de, bu dönemde kurulan devletler de fiili olarak bağımsızlık elde etmiş olan birimlerdi (örn. Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya.)⁴⁸

İki savaş arası dönemde, güç kullanılarak gerçekleştirilen toprak kazanımlarını ve başka bir devletin askeri müdahalesi sonucu gerçekleştirilen bağımsızlık ilanlarını tanımama uygulaması başladı ve bu, etkinlik ilkesinin etkisini zayıflattı. MC Misakı md. 10 ile üye devletler, birbirinin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı saldırıda bulunmamayı taahhüt etmiş,⁴⁹ 1928 Paris Paktı ile güç kullanımı hukuk dışı ilan edilmişti.⁵⁰ Tanınmamanın ilk örneği, 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgali ve orada kurduğu Mançukuo devletinin tanınmaması idi. ABD Dışışleri Bakanı Stimson, güç kullanımı sonucu gerçekleşen hiçbir durumun ABD tarafından tanınmayacağını açıkladı. MC de Mançukuo'nun tanınmamasının tüm üye devletlerin yükümlülüğü olduğu yönünde karar aldı.⁵¹

Güç kullanımı yoluyla ülke kazanımının hukuka aykırılığı, BM Antlaşması⁵² ve başka bazı belgelerde de ifade edildi.⁵³ BM döneminde güç kullanımı nedeniyle

⁴⁶ Bkz. Mikulas Fabry, **Recognizing States: International Society and the Establishment of New States Since 1776**, Oxford University Press, 2010, pp. 49-66.

⁴⁷ Herbert Arthur Smith, **Great Britain and the Law of Nations: A Selection of Documents Illustrating the Views of the Government in the United Kingdom Upon Matters of International Law**, Vol. I, Kraus Reprint Co., 1975, pp. 162-170.

⁴⁸ Fabry, **Recognizing States**, pp. 79-147.

⁴⁹ Bkz. MC Misakı, 28 Temmuz 1919, 108 LNTS 188. (10 Ocak 1920 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

⁵⁰ Bkz. Savaşın Milli Siyaset Aracı Olarak Kullanılmaması Hakkında Genel Antlaşma (Paris Paktı), 27 Ağustos 1928, 94 LNTS 57. (24 Temmuz 1929 tarihinde yürürlüğe girmiştir.) Ayrıca bkz. Montevideo Sözleşmesi, md. 11.

⁵¹ Resolution of the Assembly of the League of Nations, 11 Mart 1932, **The Monthly Summary of the League of Nations**, Vol. XII, 1932, p. 106.

⁵² Bkz. BM Antlaşması, md 2(4).

⁵³ Örn. Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 3314, md. 5(3).

tanınmamanın ilk örneği KKTC oldu. Bununla birlikte, askeri müdahale sonucu gerçekleşen bağımsızlık ilanları bazı örneklerde tanındı. Bangladeş, Hindistan'ın askeri müdahalesinin de yardımıyla Pakistan'dan tek taraflı olarak ayrıldı ve ana devletten önce çok sayıda devlet tarafından tanındı. 3 yıl sonra Pakistan tarafından da tanınarak BM'ye üye oldu. Böylece Bangladeş dekolonizasyon sonrası ilk başarılı ayrılma örneği oldu. Kosova da BM onayı olmadan gerçekleştirilen NATO bombardımanı sonucu uluslararası yönetim altına alınarak Sırbistan'dan tek taraflı olarak ayrıldı ve çok sayıda devlet tarafından tanındı. Böylece, güç kullanmama kuralının içeriğinin neye göre doldurulduğu konusunda belirsizlik oluştu.⁵⁴ Ayrıca, etkinlik ve bağımsızlık gibi kriterler Bangladeş ve Kosova'nın tanınması konusunda gündeme getirilmedi. Bangladeş, topraklarında Hindistan askerleri bulunmakta iken çok sayıda devlet tarafından tanınmıştı. Kosova da, BM yönetimi altında iken ve anayasasında uluslararası yönetim yetkileri tanımlı iken tanınmıştır.

Etkinlik ilkesini zayıflatan bir diğer gelişme de, ırkçılık yasağının gelişmesi oldu. Afrika'da ırkçı rejimler tarafından gerçekleştirilen bağımsızlık ilanları tanınmadı. BK sömürge topraklarından olan Güney Rodezya'da, beyazlardan oluşan ırkçı azınlık rejiminin 1965'te bağımsızlık ilanı BM Güvenlik Konseyi tarafından kınandı ve diğer devletler bu hukuk dışı rejimi tanımamaya çağrıldı.⁵⁵ BM Genel Kurulu'nun ilgili kararında genel oy hakkına dayanmayan bağımsızlık ilanının ve temsili nitelik taşımayan rejimlerin tanınmayacağı belirtildi.⁵⁶ BM benzer bir tutumu 1970'lerde Güney Afrika'daki ırkçı azınlık rejimine karşı ortaya koydu. Siyah nüfusun etnik gruplara göre ayrılmış 'bantustan' adı verilen birimlere zorla yerleştirilmesi ve bunlardan dördüne bağımsızlık ilan ettirilmesi üzerine, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi bu birimlerin tanınmaması çağrısı yaptı.⁵⁷ Genel Kurul bu birimlerin, Güney Afrika'nın toprak bütünlüğünü BM Antlaşması'na aykırı şekilde ihlal ettiğini, ırkçılığı kurumsallaştırdığını ve bölge halkını vazgeçilmez haklarından yoksun bıraktığını belirtti.⁵⁸

⁵⁴ Konunun ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. **infra**, Bölüm IV (V).

⁵⁵ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 216, 12 Kasım 1965, UN Doc. S/RES/216.

⁵⁶ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 2022, 5 Kasım 1965, UN Doc. A/RES/2022(XX).

⁵⁷ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 3411/D, 28 Kasım 1975, UN Doc. A/RES/3411(XXX)D; No. 31/6/A, 26 Ekim 1976, UN Doc. A/RES/31/6A; No. 32/105/N, 14 Aralık 1977, UN Doc. A/RES/32/105N; BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 402, 22 Aralık 1976, UN Doc. S/RES/402.

⁵⁸ BM Genel Kurulu Kararı No. 3411/D.

BM döneminde gerçekleşen dekolonizasyon ile, devlet oluşumu ilk kez hakka dayandırıldı; etkinlik kriterlerini sağlamamış bir çok sömürge toprağı bağımsız devlet olarak BM'ye kabul edildi. Böylece ilk kez, toprak ile üzerinde yaşayan halk arasında hukuki bağ kuruldu. Dekolonizasyon sürecinde ayrıca **uti possidetis** ilkesi ileri sürülerek, kendi kaderini tayin birimleri ülkesel olarak tanımlandı; ülkeler, sömürge dönemi sınırlarıyla bağımsız oldu. Ancak sömürge sınırları sömürgeci devletlerin stratejik ihtiyaçlarına göre, bölgede yaşayan halkların etnik / kültürel özellikleri dikkate alınmadan çizilmiş, yapay sınırlardı. Bir çok örnekte, birbirinden çok farklı halklar tek bir birim olarak bir araya getirilmişti. Bu sınırlar, dekolonizasyonun ardından bir çok Afrika ülkesinde uzun yıllar süren iç savaşların yaşanmasına yol açtı (örneğin Sudan, Kongo, Etiyopya, Nijerya.) Hukukiliği tartışmalı olan **uti possidetis** ilkesi,⁵⁹ aynı zamanda eski sömürgelerdeki ayrılıkçı hareketleri bastırma gerekçesi teşkil etti. Bununla birlikte, dekolonizasyon sürecinde **uti possidetis** ilkesinin uygulanmadığı örnekler de oldu. Bazı topraklar sömürge sınırlarıyla bağımsız olmadı; birbiriyle birleştirildi (örneğin Eritre-Etiyopya ve Ruanda-Urundi.)

Dekolonizasyon sonrası kendi kaderini tayin hakkı ile devlet oluşumu arasındaki bağ büyük ölçüde kopmuş, yeni devlet oluşumları uzun süre kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmemiştir. BM gerek dekolonizasyon sürecinde bağımsız olan devletlerden, gerekse diğer devletlerden ayrılma girişimlerine karşı ana devletin toprak bütünlüğünü koruma yönünde tutum almış, bazı durumlarda ayrılmayı önlemek amacıyla askeri müdahalede bulunmuştur. ABÖ / Afrika Birliği de Afrika'daki iç çatışmalarda toprak bütünlüğünü koruma doğrultusunda hareket etmiş, kurucu antlaşmasından aldığı yetkiyle ayrılıkçı hareketlere karşı yaptırımlar uygulamıştır. Örgüt, 'savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar' karşısında üye devletlere müdahale ile yetkilendirilmiş,⁶⁰ üye devletlerin toprak bütünlüğünün savunulması, Antlaşma'nın amaçları arasında gösterilmiştir.⁶¹ Her ne kadar bu çerçevede bir askeri müdahalede bulunulmamış ise de, çeşitli yaptırımlarla üye devletlerin toprak bütünlüğünü korumak amaçlanmıştır.

⁵⁹ Bkz. **supra**, p. 70, n. 95.

⁶⁰ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, 11 Temmuz 2000, 2158 UNTS 3, md. 4(h). (26 Mayıs 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

⁶¹ **Ibid.**, md. 3(b).

BM döneminde ayrılıkçı girişimlerin tanınmaması uygulamasının ilk örneği Katanga'dır. Belçika sömürgesi Kongo'nun 1960'ta bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından Katanga bölgesinde bağımsızlık ilan eden ayrılıkçı hareket, BM'nin askeri operasyonu ile bastırılmıştır. Kongo'nun bağımsız olmasının ardından, Katanga Belçika güçlerini topraklarına çağırarak ve bağımsızlık ilan etmiştir. BM'nin başlangıçtaki amacı, Katanga ve Kongo'nun diğer bölgelerinde bulunan Belçika güçlerinin çekilmesini sağlayarak uluslararası barışa tehdidin bertaraf edilmesi idi. Güvenlik Konseyi BM Kuvvetlerinin iç çatışmada taraf olmayacağını belirtti.⁶² Kongo'nun SB'den yardım istemesinin ardından, BM diğer devletleri Kongo'nun toprak bütünlüğüne saygı göstermeye çağırdı.⁶³ Tarafsızlık politikası izleyen BM Genel Sekreteri Hammarskjöld'ün 17 Eylül 1961'de ölümünün ardından alınan bir kararla, Güvenlik Konseyi Katanga'da dış yardım ve yabancı askerlerle yürütülen ayrılıkçı hareketi kınayarak, hareketin Kongo Anayasasına aykırı olduğunu belirtti.⁶⁴ Aynı kararda yeni Genel Sekreter'e, yabancı unsurların Kongo'dan çıkarılması için her tür önlemi alma yetkisi verildi ve BM gücü ile ayrılıkçı hareket bastırıldı. BM her ne kadar yabancı askerlerin ülkeden çıkarılmasını amaçladığını belirtse de, ayrılıkçı hareketlerin Kongo Anayasası'na aykırı olduğunu ifade etmesi, BM'yi iç çatışmada taraf durumuna getirdi.

Aynı dönemdeki bir başka ayrılma girişimi de Biafra'nın Nijerya'dan bağımsızlık ilanı idi. Ibo halkı şiddet ve göçe zorlanma sonucu 1967'de bağımsızlık ilan etti. BM Genel Sekreteri bu kez olayın iç iş olduğunu ve başka devletlerin karışması olmadıkça BM'nin olayı gündemine almayacağını belirtti. Bazı Afrikalı Devletler Biafra'yı tanısa da,⁶⁵ çoğu devlet tanımayı reddetti ve ABÖ, aldığı kararla ayrılıkçı hareketi kınadı.⁶⁶

BM Güvenlik Konseyi 1988'de Somali'de başlayan iç savaşla ilgili aldığı kararlarda milli uzlaşma ve bütünleşmeye vurgu yapmış;⁶⁷ kuzeydeki Somaliland bölgesinin 1991'de bağımsızlık ilanı, Somali topraklarında devleti çökme noktasına

⁶² BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 146, 9 Ağustos 1960, UN Doc. S/RES/146.

⁶³ BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 145, 22 Temmuz 1960, UN Doc. S/RES/145.

⁶⁴ BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 169, 24 Kasım 1961, UN Doc. S/RES/169.

⁶⁵ Tanzanya, Zambiya, Cote d'Ivoire ve Gabon 1968'de Biafra'yı tanımışlardı.

⁶⁶ AHG/Res. 51(IV), 1967.

⁶⁷ Örn. bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 746, 17 Mart 1992, UN Doc. S/RES/746 (1992); No. 1744, 20 Şubat 2007, UN Doc. S/RES/1744; No. 2124, 12 Kasım 2013, UN Doc. S/RES/2124.

getiren ve günümüze kadar süren iç savaşa karşı hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır. Afrika Birliği de tek taraflı bağımsızlık ilanlarını tanımama politikasını sürdürerek, 2005'te üyelik başvurusu yapan Somaliland'ın başvurusunu gündeme almamıştır. Afrika Birliği'nin politikasını yansıtan bir başka örnek, 1997'de Anjouan ve Mohedi Adalarının Komor Adaları'ndan ayrılma girişimidir. Örgüt ayrılma girişimini kınamış; merkezle güç paylaşımını öngören anlaşmayı tanımayan Anjouan Adasına karşı seyahat yasağı, mali varlıkların dondurulması gibi yaptırımlar uygulamıştır.

BM, geç dekolonizasyon olarak adlandırılabilir olan Eritre'nin bağımsızlığı konusunda aktif tutum almamıştır. İtalyan sömürge toprağı olan ve II. Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri'nin yönetimine geçen Eritre, BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer almamış, BM Genel Kurulu kararıyla ve referandum yapılmadan Etiyopya ile birleştirilmiştir.⁶⁸ Eritre'ye Etiyopya'nın egemenliği altında özerk statü tanınmış, federal hükümet ve Eritre yönetiminin yetkileri, ilgili BM kararında tanımlanmıştır. 1962'de Etiyopya'nın Eritre'nin özerkliğini kaldırması sonucu BM'nin taraf olduğu federasyon antlaşmasının geçersiz kılınarak üniter devlet yapısı oluşturulması üzerine, ayrılıkçı hareket silahlı mücadele başlatmış, otuz yıl süren iç savaş boyunca toprakların önemli bölümünü kontrol altına almıştır. Taraf olduğu antlaşmanın ihlali karşısında BM sessiz kalmış; ABÖ olayı gündeme almamıştır. Eritre, ancak Etiyopya güçlerini yenilgiye uğratarak 1993'te bağımsız olmuştur.

BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer almayan bir başka bölge olan Filistin'in kendi kaderini tayin hakkı BM Genel Kurulu'na desteklenmiş, Filistin Devleti 130'un üzerinde devlet tarafından tanınmıştır. BM Genel Kurulu ilk kez, muhtar olmayan topraklar listesinde yer almayan bir bölgenin kendi kaderini tayin hakkını tanımıştır. Çok sayıda devletin de Filistin'i tanınması ile, kendi kaderini tayin-devlet oluşumu ilişkisi açısından önemli bir uygulama oluşmuştur. Ancak Filistin ABD ve çoğu Batılı devlet tarafından, etkinlik kriterlerini karşılamadığı, bağımsız olmadığı ya da İsrail ile uzlaşmaya varılmadığı gerekçesiyle tanınmamaktadır. Bu da Filistin'in sistemde tutunmasını zorlaştırmakta, Batılı

---

⁶⁸ Bkz. *supra*, p. 26.

devletlerce tanınmanın gücünü göstermektedir.⁶⁹

BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer alan, ve bu çerçevede kendi kaderini tayin hakkı olduğu kabul edilen toprakların dahi bağımsızlık ilanı tanınmayabilmektedir. Böyle topraklardan olan Batı Sahra 1975'ten bu yana Fas işgali altındadır. Batı Sahra'nın 1976'daki bağımsızlık ilanı az sayıda devlet tarafından tanınmış,⁷⁰ BM bu konuda aktif tutum almamıştır. 1975'ten bu yana konu BM Güvenlik Konseyi'nin gündeminde olmakla birlikte, Konsey sorunun karşılıklı anlaşma çerçevesinde çözülmesinden yana tavır almış ve Fas'ın bölgedeki varlığının tanınmaması yönünde herhangi bir karar almamıştır.

BM Güvenlik Konseyi dekolonizasyon dışındaki ayrılma girişimlerine karşı da ana devletten yana tutum takınmış, bazı örneklerde ayrılıkçı birimin toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı olduğunu değerlendirmiştir. 1992'de Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılma girişimine karşı Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır almış, Abhazya'nın, toprak bütünlüğü ilkesine uyması gerektiğini belirtmiştir. Abhazya'nın bağımsızlık ilanı üzerine başlayan iç savaş boyunca BM Güvenlik Konseyi, taraflara sorunun toprak bütünlüğü ilkesi çerçevesinde çözülmesi çağrısı yapmıştır.⁷¹ Güvenlik Konseyi, Abhaz liderlerin toprak bütünlüğü ilkesini ihlal eden eylemlerinin kabul edilmeyeceğini belirterek, Abhazya'da yapılan seçimler ve 1999'da yapılan bağımsızlık referandumunu kınamıştır.⁷² 2008'deki bağımsızlık ilanı Rusya, Nikaragua ve Venezüela gibi birkaç devlet tarafından tanınan Abhazya, diğer devletlerce tanınmamıştır.

BM Güvenlik Konseyi Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde **uti possidetis** ilkesini yeni devlet oluşumlarına uygulayarak, federe birimler dışındaki bağımsızlık ilanlarını tanımama politikası izlemiştir. 1992-1995 yılları arasındaki Bosna iç savaşı sırasında Bosna'lı Sırp'ların Sırp Cumhuriyeti'ni ilan etmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi, Bosna'nın toprak bütünlüğünün korunması gerekçesiyle, tek

---

⁶⁹ Bkz. **infra**, Bölüm IV (IV).

⁷⁰ Bkz. **supra**, p. 26, n. 13.

⁷¹ Örn. bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 896, 31 Ocak 1994, UN Doc. S/RES/896; No. 1187, 30 Temmuz 1998, UN Doc. S/RES/1187; No. 1462, 30 Ocak 2003, UN Doc. S/RES/1462; No. 1666, 31 Mart 2006, UN Doc. S/RES/1666; No. 1808, 15 Nisan 2008, UN Doc. S/RES/1808.

⁷² Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1065, 12 Temmuz 1996, UN Doc. S/RES/1065; No. 1096, 30 Ocak 1997, UN Doc. S/RES/1096; No. 1124, 31 Temmuz 1997, UN Doc. S/RES/1124; No. 1287, 31 Ocak 2000, UN Doc. S/RES/1287.

tarafli oluşturulan yapıların tanınmayacağını belirtmiştir.⁷³ Sömürgelerin bağımsızlığı açısından dahi bağlayıcılığı tartışmalı olan **uti possidetis** ilkesinin BM tarafından neye dayanarak yeni devlet oluşumlarına uygulandığı tartışmalıdır. Yugoslavya'dan ayrılan birimlerin tanınmasında etkinlik kriterleri katı şekilde uygulanmamış, topraklarında çatışma sürmekte olan ve bazı bölgelerde askeri kontrolü yitirmiş birimler, federal sınırlara göre tanınmıştır.

1990'lardan itibaren bazı devlet oluşumları kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Doğu ve Batı Almanya'nın 1990'da birleşmesi, Almanya Anayasası'nda kendi kaderini tayin hakkına dayandırılmaktadır.⁷⁴ Yugoslavya'nın ve SB'nin dağılması sürecinde tanıma ilkelerini ilan eden AT Tanıma Kriterleri Belgesi'nde kendi kaderini tayin hakkından söz edilmektedir.⁷⁵ Sudan yönetimi, 2011'de ülkeden ayrılan Güney Sudan'ın tanınmasına gerekçe olarak kendi kaderini tayin hakkını göstermiştir. 2014'te Ukrayna'dan tek tarafli ayrılan Kırım'ın tanınması ve Rusya'ya katılması da Rusya tarafından kendi kaderini tayin hakkına dayandırılmıştır.

BM bazı ayrılma girişimlerini de gündeme almamıştır. BM kararlarına konu olmayan ayrılma girişimlerinin başlıca örnekleri Çeçenistan (Rusya), Güney Osetya (Gürcistan), Dağlık Karabağ (Azerbaycan) ve Transdinyester (Moldova) bölgeleridir. Bunlardan bazıları birkaç devletçe tanınırken, bazıları hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır. Devletler, aralarındaki güç mücadelesi çerçevesinde, bazen devlet altı birimlerin bağımsızlık ilanlarını tanımaktadır. Örneğin Batı'nın bölgeye yerleşme ve Gürcistan'ı NATO'ya üye yapma çabalarına karşılık Rusya, Gürcistan'dan ayrılan Abhazya ve Güney Osetya'yı tanımıştır. Aynı şekilde, Ukrayna'nın 'turuncu devrimle' Batı yanlısı noktaya çekilmesi ve ülkenin NATO ve AB'ye üye yapılması girişimlerine karşılık Rusya, Kırım'ın bağımsızlık ilanını tanımış ve söz konusu bölgenin Rusya'ya katıldığı ilan edilmiştir.⁷⁶ Yine devletler arasındaki güç mücadelesinin bir yansıması olarak, 1990'lardan itibaren Yugoslavya'nın

⁷³ BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 787, 16 Kasım 1992, UN Doc. S/RES/787. Ayrıca bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 859, 24 Ağustos 1993, UN Doc. S/RES/859; No. 942, 23 Eylül 1994, UN Doc. S/RES/942.

⁷⁴ Bkz. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 23 Mayıs 1949, (1990'da değişmiş olarak), Önsöz. (Doğu ve Batı Almanya'nın 1990'da birleşmesi ile Anayasanın başlangıç bölümü ile son maddesi değiştirilmiş, söz konusu ifade başlangıç bölümüne eklenmiştir.)

⁷⁵ Bkz. AT Tanıma Kriterleri Bildirisi.

⁷⁶ Bkz. **infra**, Bölüm IV (VI).

parçalanmasını destekleyen Batılı devletler Kosova'yı tanıırken, Rusya ve Çin tanımamıştır. Devletlerin tanıma politikalarını, ayrılma girişimine maruz kalan ana devletle olan ilişkileri ve kendi sınırları içinde ayrılıkçı hareketlerle karşı karşıya olup olmadıkları belirlemektedir. Tanıma politikasına uygun olarak da kimi zaman toprak bütünlüğü ilkesine, kimi zaman kendi kaderini tayin hakkına ya da başka ilkelere referans verilmektedir.

Kosova'nın 2008'de Sırbistan'dan tek taraflı ayrılmasının, aralarında Batılı devletlerin de olduğu 100'ün üzerinde devlet tarafından tanınması, BM dönemi mutlak toprak bütünlüğü uygulamasından önemli bir kopuş teşkil etmektedir. Kosova'yı tanıyan devletler her ne kadar durumu 'istisna' olarak tanımlasa da, önemli bir uygulama oluşmuştur. Kosova'nın tanınması, toprak bütünlüğü ilkesinin geçirgenliğini de ortaya koymaktadır.⁷⁷

Farklı devlet eylemleri olmakla birlikte, BM dönemi tanıma uygulaması büyük ölçüde, tek taraflı bağımsızlık ilanlarının tanınmaması şeklinde olmuştur. Hatta BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer alan birimlerin bağımsızlığı dahi tanınmamış, BM Güvenlik Konseyi bu konuda aktif tutum almamıştır. BM'nin ayrılıkçı çatışmalarda ana devletten yana taraf olması, hatta askeri müdahalede bulunması, yetkileri açısından oldukça tartışmalıdır. BM Antlaşması uyarınca, Örgüt'ün devletlerin iç işlerine karışmaması, bu çerçevede iç çatışmalarda taraf olmaması gerekmektedir.⁷⁸ Yeni bir birimin doğuşunun önlenmesi, meşruiyet açısından da sorunludur. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğe tehditleri saptama ve bu tehditlere karşı her tür yaptırıma başvurma yetkisi, geniş bir müdahale alanı tanımlamakta, Konsey'in yetkilerinin sınırlandırılmasını güçleştirmektedir.⁷⁹ ABÖ / Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nda, Örgüt üye devletlerin toprak bütünlüğünün korunması konusunda daha açık şekilde yetkilendirilmiştir. Ancak bu yetki de aynı şekilde meşruiyet sorunu oluşturmaktadır.

Pozitivizmin ortaya çıkışından bu yana, devlet oluşumları bir çok farklı gerekçeye dayandırılmıştır. Hukukun yapısal belirsizliğinin bir sonucu olarak, hepsi

---

⁷⁷ Bkz. **infra**, Bölüm IV (III).

⁷⁸ Bkz. BM Antlaşması, md. 2(7).

⁷⁹ Bkz. BM Antlaşması md. 39, 41, 42. BM Güvenlik Konseyi'nin devlet oluşumu konusunda yetkileri ve etkileri konusunda bkz. **infra**, Bölüm III (VI).

de yoruma açıktır ve devletler politik tanıma davranışlarına uygun ilkelere referans vererek tutarsız bir tanıma uygulaması oluşturmuştur.

V. Toprak Bütünlüğü İlkesi

Yeryüzünde, yaşanabilir her toprak parçası bir devletin toprağıdır. Toprak, devletin tanımlayıcı unsurudur; devlet fikrine içkindir. Poggi'nin dediğı gibi, “devletin bir toprağı yoktur; kendisi topraktır.”⁸⁰ Sekülerleşme ile devletin politik mekanı ayrılmış; uzamsal olarak bölünmüş bir dünya fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikrin 1648 Vestfalya Barışı ile resmîyet kazanması ile, toprağı dayalı modern devlet sistemi oluşmuştur. Feodal dönemdeki egemenlik anlayışından farklı olarak modern egemenlik, ne kesişen sınırlara, ne de çeşitli egemenliklere müsaade eden yeni bir politik coğrafya türü gerektirmekte idi.⁸¹ Mutlak egemenliğe dayalı devletler, karşılıklı dışlayıcı topraklar olarak cisimleşti.

Toprak ve devlet karşılıklı olarak kurucudur; birbirlerini var ederler. Devlet, esas itibariyle bir toprak üzerindeki askeri kontrolden meydana gelir; sınırlarını koruyabildiğı sürece var olur. Sınırları içinde yaşayanlar üzerinde tek egemendir; şiddet tekeli vardır. Devletin kuruluşunda ve varlığını sürdürmesinde askeri güç önemli bir unsurdur. Haritalar ve sınırlar, devletin kuruluşundaki askeri güç kullanımını gizleyerek coğrafya ve mekanı devletle özdeşleştirir; devleti doğallaştırır.⁸² Devlet, kimi yerde halkları böler; yeni halklar inşa eder. Doğası itibariyle, sınırları içinde kalanları uluslaştırıp, dışarıda kalanları ötekileştirir. Devletin toprağı, ‘yurt’ halini alır. Geçmişle gelecek arasında bağ kuran ve üzerinde yaşayanlara kimlik kazandıran bir ‘anavatana’ dönüşür.⁸³ Bu şekilde devlet sınırları, ulusların ülkelerindeki varlığını meşrulaştırır; bağımsızlıklarının ifadesi olur. Sınırların aynı zamanda nüfusu homojenleştirici, farklılıkları dönüştürücü etkisi vardır; bu nedenle, kimliği tehdit edilen devlet-altı birimlerce sorgulanabilmektedir.

Modern devlet sisteminin kuruluşundan bu yana, toprak bütünlüğü ilkesi

⁸⁰ Bkz. Gianfranco Poggi, **The State: Its Nature, Development and Prospects**, Cambridge, Polity Press, p. 22

⁸¹ Bkz. Mark Neocleous, **Devleti Tahayyül Etmek**, Çev. Akın Sarı, Ankara, NotaBene Yayınları, 2014, s. 170.

⁸² **Ibid.**, s. 199-208.

⁸³ Bkz. Anthony, D. Smith, **National Identity**, Harmondsworth, Penguin, 1991, p. 9.

devletler arası ilişkilerin temel kurallarından biri olageldi. İlke MC Misakı'ndan bu yana uluslararası ilişkilerin temel kurallarını düzenleyen belgelerde yer aldı. Özellikle BM'nin kuruluşundan bu yana, teorik olarak mutlak toprak bütünlüğü uygulamasına geçildi; ayrılma girişimleri karşısında ana devletten yana tutum takınıldı.⁸⁴ Toprak bütünlüğü ilkesi hem devletler arası ilişkilerde, hem de zaman zaman ayrılıkçı hareketlere karşı ileri sürüldü. Ancak ne diğer devletlerin birbirine askeri müdahalesini önledi; ne de bazı ayrılma girişimlerinin tanınmasını. Bunun nedeni, çeşitli ilke ve doktrinlerle ya da hukukun farklı yorumlanması yoluyla toprak bütünlüğü ilkesinin bertaraf edilebilmesi idi. BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğe tehditleri tespit etme ve tehditlere karşı her tür yaptırıma başvurma yetkisi, oldukça geniş bir yetkidir. Tehdidin tanımı yapılmamıştır; ve hangi olayların bu kapsamda değerlendirileceği konusunda Konsey'in takdir yetkisi vardır.⁸⁵ Konsey tehdit tanımını giderek genişletmekte, bir çok durum uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak tanımlanmaktadır. Konsey kararı alınamadığında, BM dışında da hakim devletler bazı doktrinler ileri sürerek tek yanlı müdahaleler yapabilmektedir. 'Önleyici meşru müdafaa,' 'terörle savaş,' 'insani müdahale,' 'koruma sorumluluğu doktrini' gibi doktrinler çerçevesinde, hakim devletler diğer devletlere askeri müdahalelerde bulunabilmektedir. Hakim devletler zaman zaman da, tek taraflı ayrılmayı tanıyarak geri dönülmesi güç durumlar oluşturmaktadır. 'İstisnai durum,' kendi kaderini tayin hakkı vb. gerekçeler ileri sürülerek, sürecin belli şekilde tanımlanması yoluyla ya da herhangi bir gerekçe ileri sürülmeden tek taraflı ayrılmalar tanınabilmektedir. Bütün bunlar, toprak bütünlüğü ilkesinin geçirgenliğini, esas olarak da hakim devletlerce etkili şekilde ihlal edilebildiğini göstermektedir.

Toprak bütünlüğü ilkesinin geçirgenliği, uluslararası hukukun yapısal belirsizliğinin bir sonucudur. Toprak bütünlüğü ilkesi hem diğer devletlerin güvenliğini koruyan kurallarla hem de insan hakları normları ile çelişki içindedir. Hangi ilkenin nerede başlayıp nerede bittiği net olarak saptanamamaktadır. Bu durum hukuki belirsizlik oluşturmakta, toprak bütünlüğü ilkesi çok farklı şekillerde yorumlanabilmekte, devletler her tür davranışa hukuki gerekçe bulabilmektedir.

---

⁸⁴ Bkz. **supra**, Bölüm III (IV).

⁸⁵ Bkz. **infra**, Bölüm III (VI).

Toprak bütünlüğü ilkesi ayrılma konusunda da bir çok belirsizlik içermektedir. Herşeyden önce, ilkenin tanıma ile ilişkisi sorunludur. Uluslararası hukukun ayrılmayı yasaklayan bir kuralı bulunmadığı kabul edilmektedir.⁸⁶ Bu durumda ana devletin, üzerinde askeri kontrolü yitirdiği etkin birimlerin tanınmasının toprak bütünlüğü ilkesinin ihlali olup olmayacağı, ilkenin hangi noktada devre dışı kalacağı net değildir.

Ayrıca 1970'lerden bu yana, toprak bütünlüğü ilkesinin koşullu olduğu yönünde kanaat oluşmaya başlamıştır. Gelişmekte olan insan hakları normları, toprak bütünlüğü ilkesini baskı altına almaktadır. Dostça İlişkiler Bildirisi'nden başlayarak, temsili yönetime sahip olmayan devletlerin toprak bütünlüğünün meşru olmadığı, bazı BM Genel Kurulu kararlarında dolaylı olarak ifade edilmektedir.⁸⁷ Ayrıca onarıcı ayrılma bir çok devlet tarafından ve bazı mahkemelerce desteklenmektedir.⁸⁸ Son zamanlarda bazı örneklerde devlet oluşumu kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmektedir. Bu çerçevede, kendi kaderini tayin hakkı-devlet oluşumu ilişkisi kurulmaya başlamıştır. Ancak diğer yandan, ilgili uluslararası kaynaklarda devletlerin toprak bütünlüğü koruma altına alınmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkı-toprak bütünlüğü ilkesi çelişkisinin oluşturduğu belirsizlik, farklı aktörlerce farklı yorumların yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Bir başka sorun, toprak bütünlüğü ilkesinin devlet-altı birimlere karşı ileri sürülüp sürülemeyeceğidir. Uluslararası hukuk kaynakları incelendiğinde, toprak bütünlüğü ilkesinin esas olarak devletler arası ilişkileri düzenlediği, genellikle güç kullanımına işaret ettiği anlaşılmaktadır.⁸⁹ Bununla birlikte, ilkenin devlet-altı

---

⁸⁶ Bkz. Kosova Danışma Görüşü, para. 79, 80.

⁸⁷ Bkz. Dostça İlişkiler Bildirisi, Viyana Bildirisi.

⁸⁸ Bkz. **supra**, Bölüm I (II.D).

⁸⁹ Örn. bkz. MC Misakı md. 10: Cemiyet üyeleri dış saldırılara karşı tüm Cemiyet üyelerinin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına saygı göstermeyi ve korumayı taahhüt ederler...(İngilizce'den tercüme yazara aittir.)

Montevideo Sözleşmesi md. 11: Taraf devletler, ister silah kullanma, diplomatik temsilcileri tehdit, ister başka herhangi bir zorlayıcı yöntemle ülke kazanma ya da özel avantajlar elde etme durumunu tanımama yükümünü kesin davranış kuralı olarak belirlerler. Devletin ülkesi dokunulmazdır; ve ne askeri işgale ne de başka bir devlet tarafından direkt ya da dolaylı uygulanacak kuvvet tedbirlerine ya da başka herhangi bir nedenle geçici de olsa kuvvet kullanımı içeren tedbirlere maruz kalabilir. (İngilizce'den tercüme yazara aittir.)

BM Antlaşması md. 2(4): Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına

birimleri de bağladığı yönünde bazı veriler vardır. 3 örnekte devlet-altı birimler direkt olarak toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı değerlendirilmiştir: (1) BM Güvenlik Konseyi Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Bosna'lı Sırp'ların bağımsızlık ilanı üzerine 1992'de aldığı 787 nolu kararda, ilgili tüm tarafların Bosna'nın toprak bütünlüğüne saygı göstermesi gerektiğini belirtmiştir;⁹⁰ (2) Konsey, Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılma girişimine yönelik kararlarında Abhazya'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ihlal edecek hareketlerden kaçınması gerektiğini belirtmiştir;⁹¹ (3) BM Yerli Halkların Hakları Deklarasyonu'nda herhangi bir devlet, halk, grup ya da bireyin devletlerin toprak bütünlüğü ve politik bağımsızlığına zarar verecek uygulamalarda bulunamayacağı belirtilmektedir.⁹² Buna karşın UAD Kosova Danışma Görüşü'nde, devlet-altı birimlerin toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı olmadıklarını belirtmektedir.⁹³

Bu çerçevede, toprak bütünlüğü ilkesinin çeşitli şekillerde yorumlanması mümkündür. Bu da devletlere geniş hareket alanı sağlamakta, hakim devletlerin, ilkenin ihlalini hukuken gerekçelendirmelerini mümkün kılmaktadır. Ayrılma girişimleri karşısında zaman zaman toprak bütünlüğü ilkesi ileri sürülmekte, zaman zaman da ilke çeşitli gerekçelerle bertaraf edilmektedir (örneğin Kosova'nın tanınmasında istisna doktrini, Kırım'ın Rusya tarafından tanınmasında kendi kaderini tayin hakkı ileri sürülmüştür.) Tanınmanın, gerekçe belirtilmeden gerçekleşmesi de mümkündür. Bu çerçevede, toprak bütünlüğü ilkesinin her zaman koruyucu olmadığı görülmektedir.

VI. BM Güvenlik Konseyi ve Devlet Oluşumu

Devletler arası ilişkilerde barış ve güvenliği sağlamakla yetkilendirilmiş olan BM, uluslararası krizlere ve iç çatışmalara müdahale ederek, olayların gidişatına ve

---

başvurmaktan kaçınırlar. (Türkçe tercümesi Kuran, Okur, **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, s. 4'ten alınmıştır.)

⁹⁰ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 787.

⁹¹ Bkz. **supra**, p. 111, n. 71, 72.

⁹² Yerli Halklar Deklarasyonu, md. 46. Afrika Şartı'nda bireylerin dahi, devletlerin toprak bütünlüğünün korunmasından sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Bkz. md. 29(5).

⁹³ Bkz. Kosova Danışma Görüşü, para. 79-80. UAD başka kararlarında da, toprak bütünlüğü ilkesinin devletler arası ilişkileri düzenleyen bir kural olduğunu belirtmiştir. Bkz. Corfu Channel Case, Judgement of April 9th, 1949, **ICJ Reports**, 1949, p. 35; Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgement, **ICJ Reports**, 1986, p. 111, para. 213.

sonuçlarına önemli derecede etki etmektedir. BM Antlaşması VII. Bölüm çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği korumak için, güç kullanımı içeren ve içermeyen tedbirleri alma konusunda yetkili kılınmıştır.⁹⁴ Konsey'in alacağı önlemler üye devletlerin iç işlerini de kapsayabilecektir.⁹⁵ Konsey zorlayıcı önlemler almadan önce md. 39 uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğunu saptayacaktır:

Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya...hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.⁹⁶

Antlaşma'da tehdit tanımlaması yapılmadığından, Konsey bu konuda inisiyatif sahibidir. Konsey 1990'ların başından itibaren tehdit tanımını genişletmiş,⁹⁷ iç savaşlar başta olmak üzere bir çok konuyu uluslararası barış ve güvenliğe tehdit kapsamında değerlendirmiştir. Tehdit tanımının genişlemesi, aynı zamanda devletlerin iç işlerini oluşturan daha çok konunun Konsey'in önlemlerine tabi olması anlamına gelmektedir.

BM Antlaşması'nın hazırlık süreci incelendiğinde, Konsey'in hukuki değil politik bir organ olarak tasarlandığı, işlevini yerine getirebilmesi için yetkilerinin kısıtlanmadığı ve bu çerçevede tehdit tanımı yapılmasının amaçlanmadığı görülmektedir.⁹⁸ Konsey kararlarının hukuki denetimi için mekanizma kurulması önerileri, Konsey'in "deli gömleğine sokulmaması" amacıyla reddedilmiştir.⁹⁹ Konseyin yetkileri için getirilmiş olan tek kısıtlama, 'BM'nin amaç ve ilkeleri doğrultusunda' hareket etme yükümlülüğüdür.¹⁰⁰ Ancak söz konusu amaç ve ilkeler

⁹⁴ BM Antlaşması, md. 41, 42. Örgüt üyeleri GK kararlarına uymakla yükümlüdürler. Bkz. md. 25.

⁹⁵ BM Antlaşması, md. 2(7).

⁹⁶ Türkçe tercümesi Kuran, Okur, **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, s. 12'den alınmıştır.

⁹⁷ GK'nin 1992'deki bir Başkanlık Açıklaması'nda şöyle denmektedir: "Devletler arasında savaş ve silahlı çatışmaların yokluğu başlı başına uluslararası barış ve güvenliği sağlamaz. Ekonomik, sosyal, insani ve çevresel konularda istikrarsızlığın askeri olmayan kaynakları barış ve güvenliğe tehdit haline gelmiştir. BM üyeleri bir bütün olarak, bu sorunların çözümüne en büyük önceliği vermelidir." Bkz. Note by the President of the Security Council, 31 Ocak 1992, UN Doc. S/23500, p. 3.

⁹⁸ Jochen A. Frowein and Nico Krisch, "Article 39," Simma, **The Charter of the United Nations**, pp. 718-719.

⁹⁹ Mohammed Bedjaoui, **The New World Order and the Security Council: Testing the Legality of Its Acts**, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1994, pp. 9-13, 19.

¹⁰⁰ Bkz. md. 24(2).

genel / flu şekilde tanımlanmıştır.¹⁰¹ Konsey'in yetkilerini oldukça geniş olarak tanımlayan yazarlar olmakla birlikte,¹⁰² çoğu eserde ve mahkeme görüşlerinde Konsey'in, tehdit tanımlaması da dahil olmak üzere, yetkilerinin genel hukuk kuralları ve BM Antlaşması hükümleri ile sınırlı olduğu değerlendirilmektedir.¹⁰³ Ancak Konsey'in hangi kurallarla ne şekilde sınırlanacağı net olarak tanımlanamamaktadır. Bu da Konsey'e geniş yetkiler tanımakta, eylemlerinin kontrol edilmesini güçleştirmektedir.

BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit bertaraf edilinceye kadar **geçici** önlemler almaya yetkili olduğu, kalıcı düzenlemeler yapamayacağı konusunda görüş birliği mevcuttur.¹⁰⁴ Konsey devletler üstü bir organ

¹⁰¹ BM'nin amaç ve ilkeleri md. 1'de belirtilmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, eşitlik, işbirliği vb. genel amaçlar ifade edilmektedir.

¹⁰² Kelsen, Güvenlik Konseyi'nin amacı barışı korumak olduğu için VII. Bölüm çerçevesinde mevcut uluslararası hukuk kurallarına uymayan önlemler alabileceğini belirtir (Hans Kelsen, **The Law of the United Nations: A Critical Analysis of Its Fundamental Problems**, London, Stevens, 1964, p. 294.) Bazı yazarlar tehdidin geniş tanımlanmasının BM Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine uygun olduğunu ileri sürer (Bkz. Stefan Talmon, "The Security Council As World Legislature," **American Journal of International Law**, Vol. XCIX, No. 1, 2005, p. 175, 181.) Cryer, zaman içinde BM Antlaşması'nın yeniden yorumlandığını ve artık tehdidin mutlaka uluslararası olması gerektiğini belirtmektedir. (Robert Cryer, "The Security Council and Article 39: A Threat to Coherence?" **Journal of Conflict and Security Law**, Vol. I, No. 2, 1996, p. 161.)

¹⁰³ UAD, bir organın politik karakterinin, onu Antlaşma hükümlerine riayetten muaf kılmayacağını belirtmektedir. (Bkz. Admission of a State to the United Nations (Charter Art. 4), Advisory Opinion, 1948, **ICJ Reports** 1948, p. 64.) Tadic Davası'nda BM Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesindeki yetkilerini yorumlayan Temyiz Dairesi şöyle demektedir: "Açıktır ki...Güvenlik Konseyi...[madde 39 çerçevesinde] geniş takdir yetkisine sahiptir. Ama bu, yetkilerinin sınırsız olduğu anlamında değildir. [Güvenlik Konseyi], örgütün anayasasal çerçevesini teşkil eden bir antlaşma ile kurulmuş olan bir uluslararası örgütün organıdır. [Konsey] bu nedenle, yetkileri anayasada ne kadar geniş olursa olsun, belli anayasal sınırlamalara tabidir. Söz konusu yetkiler hiçbir durumda Örgüt'ün bütünüyle sahip olduğu yetkinin sınırları ötesine geçemez. Antlaşma'nın ne metni ne de ruhu [Konsey'i] **legibus solutus** (hukukla bağlı olmayan) olarak görmektedir. (Prosecutor v. Dusko Tadic (Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction), Appeals Chamber, IT-94-1-AR72, 2 Ekim 1995, 35 **ILM** 32 [Tadic Davası Temyiz Dairesi Kararı], para. 28-29. İngilizce'den tercüme yazara aittir.) Ayrıca bkz. Bedjaoui, **The New World Order**; Thomas M. Franck, "Fairness in the International Legal and Institutional System: General Course on Public International Law", **Collected Courses of the Hague Academy of International Law**, Vol. CCXL, 1993, p. 9; Alain Pellet, "The Road to Hell is Paved with Good Intentions: The United Nations as Guarantor of International Peace and Security: A French Perspective", Christian Tomuschat, **The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective**, ed., The Hague, Kluwer Law International, 1995, p. 113; Susan Lamb, "Legal Limits to United Nations Security Council Powers", Guy S. Goodwin-Gill, Stefan Talmon, **The Reality of International Law: Essays in Honour of Ian Brownlie**, eds., Oxford University Press, 1999, pp. 361-388. Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin, sınıraşan etkileri olmayan iç çatışmalar müdahale yetkisinin olmadığı da ileri sürülebilir. Bkz. Pinar Yüksel, "Operation Unified Protector and Humanitarian Intervention with Security Council Authorization: Intra Vires?," **Ankara Law Review**, Vol. IX, No. 1, 2012, pp. 53-80.

¹⁰⁴ Bkz. Terry D. Gill, "Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers Under Chapter VII of the Charter," **Netherlands**

olmadığından, kalıcı hak dağıtımı yapma, bir uyuşmazlığın kalıcı şekilde çözümünü dayatma, tarafların sahip oldukları hakları kalıcı şekilde ortadan kaldırma yetkisine sahip değildir. Hakim Fitzmaurice Konsey'in ülkesel haklarının sınırları olduğunu dile getirmiştir:

VII. Bölüm çerçevesinde hareket ederken dahi Konsey, gerek egemenlik gerek yönetim açısından ülkesel hakları feshetme ya da değiştirme yetkisine sahip değildir. Bir ülkenin...savaş zamanı işgali dahi bu şekilde işleyemez. Barışçıl çözümü beklemesi gerekir...[Konsey]...*barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için* bir ülke ya da ülke parçasının işgaline karar verebilir, ancak o suretle...ülkesel hakları feshedemez ya da değiştiremez;...[Konsey] barışı korumak için kurulmuştur, dünya düzenini değiştirmek için değil.¹⁰⁵

Bu çerçevede Konsey, yeni devlet oluşturma yetkisine de sahip değildir.¹⁰⁶ Gündeme aldığı ayrılıkçı çatışmalarda da toprak bütünlüğü doğrultusunda kararlar almaktadır. Ancak Konsey çeşitli müdahalelerle devletleşmeyi kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı etkide bulunabilmektedir.

Örneğin Konsey, Kosova'nın devletleşmesine önemli katkı sağlamıştır. BM kararı olmaksızın FYC'ye karşı gerçekleştirilen NATO bombardımanını kınamamış ve Kosova'da UNMIK'in kurulması kararı alarak FYC'nin bölgedeki egemenliğini bir anlamda askıya almıştır.¹⁰⁷ Süreç boyunca Kosova kendi ayakları üstünde durabilecek hale getirilerek, bir anlamda BM eliyle devletleştirilmiştir. UNMIK tarafından resmi para birimi olarak Alman Markı'nın getirilmesi,¹⁰⁸ FYC'nin diğer bölgelerinden gelen ürünlere gümrük vergisi konması gibi¹⁰⁹ ayrıştırıcı uygulamalarda bulunulmuş, Kosova adeta bağımsızlığa hazırlanmıştır. Her ne kadar 1244 no'lu kararda UNMIK geçici olarak tanımlansa da, sekiz yıllık BM yönetimi, geri dönülmez fiili durum yaratmış, bölge halkında bağımsızlığın destekleneceği algısı oluşturmuştur.

Konsey'in, vesayet rejimi toprakları dışında geçici yönetim kurma yetkisi olup olmadığı tartışmalıdır. BM Antlaşması'nda vesayet toprakları dışındaki

---

Yearbook of International Law, Vol. XXVI, 1995, p. 33, 73-90; Jochen A. Frowein, Nico Krisch, "Introduction to Chapter VII," Simma, **The Charter of the United Nations**, pp. 712-719.

¹⁰⁵ Namibya Danışma Görüşü 1971, Dissenting Opinion of Judge Gerald Fitzmaurice, **ICJ Reports** 1971, para. 115. (Vurgu orijinaldir. İngilizce'den tercüme yazara aittir.)

¹⁰⁶ Bkz. Alexander-Georg Rackow, "The Law of Nation Building: Does the UN Security Council Have the Authority to Create New States?" (Çevrimiçi) www.kentlaw.edu/perritt/courses/seminar/alex-rackow-finalversion.htm#_ftn45., 14 Nisan 2017.

¹⁰⁷ Bkz. **infra**, Bölüm IV (III).

¹⁰⁸ Bkz. UNMIK, Reg. No. 1999/4, 2 Eylül 1999.

¹⁰⁹ Bkz. UNMIK, Reg. No. 1999/3, 31 Ağustos 1999.

topraklar için BM yönetimini öngören bir madde yoktur. UNMIK, BM Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm'de düzenlenen yetkileri çerçevesinde kurulmuştur.¹¹⁰ Bazı yazarlar, FYC'nin ağır insan hakkı ihlalleri işlemiş olduğunu, bu nedenle Kosova'da BM vesayet rejimine benzer bir rejimin kurulmasının meşru olabileceğini ileri sürmekte,¹¹¹ bazıları Konsey'in md. 41 uyarınca, güç kullanımı içermeyen tedbirler alma yetkisinin bu şekilde bir yaptırıma izin verdiğini belirtmekte,¹¹² bazıları ise, md. 41'e ek olarak, BM Genel Kurulu kararları ile onaylanmış olan ve uluslararası bölgesel yönetim kurulmasını öngören Konsey kararlarının teamül oluşturduğunu ileri sürmektedir.¹¹³ Konsey'in, bir üye devletin topraklarında, yaptırım olarak geçici yönetim kurması ve belli bir politik rejim inşa etmesi, Konsey yetkilerinin oldukça geniş bir kullanımıdır.¹¹⁴ BM'nin, bu uygulama ile, uluslararası barış ve güvenliğe tehdidi bertaraf etmeye yönelik geçici tedbir alma yetkisinin ötesine geçmiş olduğu ileri sürülebilir. Ancak BM Antlaşması'nda tehdit tanımlaması ve yaptırım konusundaki takdir yetkisinin Konsey'e bırakılmış olması, yetki aşımının tespitini

¹¹⁰ Geçici yönetimin kurulmasına FYC de onay vermiştir ve yönetimin hukuki dayanaklarından birinin de bu olduğu belirtilmektedir. Ancak NATO operasyonu sonrası FYC'nin onay vermek durumunda kaldığı ileri sürülebilir.

¹¹¹ Bkz. Christian Tomuschat, "Yugoslavia's Damaged Sovereignty over the Province of Kosovo," Gerard Kreijen, **State, Sovereignty, and International Governance**, ed., Oxford University Press, 2002, p. 336. Yazar Kosova için geçici yönetim kurulması ile, II. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'nın İtilaf Devletleri'nin yönetimine alınması arasında benzerlik olduğunu ileri sürmektedir.

¹¹² Bkz. M. Bothe, T. Marauhn, "UN Administration of Kosovo and East Timor: Concept, Legality and Limitations of Security Council-Mandated Trusteeship Administration," Christian Tomuschat, **Kosovo and the International Community**, ed., The Hague, Kluwer Law International, 2002 p. 232; Bartram S. Brown, "Human Rights, Sovereignty and the Final Status of Kosovo," **Chicago-Kent Law Review**, Vol. LXXX, No. 1, 2005, p. 258; Michale J. Matheson, "United Nations Governance of PostConflict Societies," **American Journal of International Law**, Vol. XCV, No. 1, 2001, pp. 83-84; Carsten Stahn, "The United Nations Transitional Administrations in Kosovo and East Timor: A First Analysis," **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Vol. V, 2001, p. 138; Matthias Ruffert, "The Administration of Kosovo and East Timor by the International Community," **International and Comparative Law Quarterly**, Vol. L, No. 3, 2001, pp. 620-621. BM Güvenlik Konseyi'nin md. 41 çerçevesindeki yetkilerinin geniş yorumlanması gerektiği görüşü, Tadic Davası Temyiz Dairesi Kararı'nda (bkz. para. 34-36.) ve UAD tarafından ifade edilmiştir. (Bkz. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1949, p. 182.)

¹¹³ Erika De Wet, "The Direct Administration of Territories by the United Nations and its Member States in the Post Cold War Era: Legal Bases and Implications for National Law," **Max Planck Yearbook of United Nations Law Online**, Vol. VIII, No. 1, 2004, pp. 312, 315-317.

¹¹⁴ 1244 no'lu kararda Kosova'da çok etnili, çok dilli, ademi merkeziyetçi ve piyasa ekonomisine dayalı bir rejim kurulması öngörülmektedir. (Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1244, para. 11.) UNMIK tarafından Kosova'da belli bir politik rejimin 'iyi yönetim' adı altında oluşturulmasının meşruiyeti tartışmalıdır. Bir yazar bu durumu Avrupa'nın 'medenileştirme misyonu'nun yeni bir versiyonu olarak tanımlamaktadır. (Roland Paris, "International Peacebuilding and the 'Mission Civilisatrice'," **Review of International Studies**, Vol. XXVIII, 2002, pp. 637-656.)

güçleştirmektedir.

BM Güvenlik Konseyi, Kosova’da görüldüğü gibi bazı birimlerin devletleşmesine aktif olarak destek verirken, bazı birimlerin devletleşmesini zorlaştırıcı tutum takınmaktadır. Konsey, BM’nin muhtar olmayan topraklar listesinde yer alan toprakların bağımsızlığını kazanması konusunda dahi aktif tutum almamıştır. Batı Sahra en önemli örneklerden biridir. Konsey, Fas işgali altında olan Batı Sahra’nın devletleşmesi için aktif tutum almamış, bir anlamda devletleşmeyi zorlaştırmıştır.¹¹⁵ Konuyu gündemine aldığı 1975 tarihinden bu yana sorunun çözümü mümkün olmamış, Konsey bağlayıcı yaptırım kararları almamış, Fas ile Batı Sahra arasında uzlaşma sağlanması konusunda ısrarcı olmuştur.¹¹⁶ Benzer şekilde Konsey, bölge ve dünya barışını önemli şekilde tehdit eden Filistin-İsrail çatışmasının çözülmesi için müdahalede bulunmamış, Filistin’in devletleşmesi için adım atmamıştır. Konsey iki devletli çözümü destekleyen kararlar alsa da, etkili adımlar atmamış, uluslararası yönetim kurulması yolunu tercih etmemiş, sorunun çözümünü taraflar arasında gerçekleşecek politik görüşmelere bırakmıştır.¹¹⁷ Konsey’in ayrılmayı engelleyici tutumuna örnek olarak Katanga ve Abhazya da verilebilir. Konsey Katanga’nın ayrılma girişimini bastırmak için bölgeye askeri müdahalede bulunmuş, Abhazya’nın toprak bütünlüğü ilkesi ile bağlı olduğunu ilan ederek bağımsızlık ilanını kınamıştır.¹¹⁸

Bu çerçevede, BM Güvenlik Konseyi’nin ayrılma / devlet oluşumu konusunda oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bir olayı gündemine alıp almaması, aldığı anda nasıl bir tutum izlediği ve uyguladığı yaptırımlar ayrılma / devlet oluşumu konusunda önemli rol oynamaktadır. Uluslararası barış ve güvenliğe tehditleri tanımlayıp bağlayıcı yaptırım kararları alma yetkisi bulunan Konsey, gündemine aldığı olayların gidişatına ve sonucuna önemli derecede etki etmektedir. Tehdit tanımlaması yapmak Konsey’in inisiyatifindedir ve bu çerçevede iç çatışmalar

---

¹¹⁵ Christine Chinkin, “The Security Council and Statehood”, Chinkin, Freya Baetens, **Sovereignty, Statehood and State Responsibility: Essays in Honour of James Crawford**, ed., Cambridge University Press, 2015, pp. 155-171.

¹¹⁶ Örn. bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1429, 30 Temmuz 2002, UN Doc. S/RES/1429.

¹¹⁷ Örneğin bkz. Güvenlik Konseyi Kararı No. 242, 22 Kasım 1967, UN Doc. S/RES/242; No. 338, 22 Ekim 1973, UN Doc. S/RES/338; No. 446, 22 Mart 1979, UN Doc. S/RES/446; No. 1397, 12 Mart 2002, UN Doc. S/RES/1397; No. 1515, 19 Kasım 2003, UN Doc. S/RES/1515; No. 2334, 23 Aralık 2016, UN Doc. S/RES/2334.

¹¹⁸ Bkz. **supra**, Bölüm III (IV).

Konsey tarafından gündeme alınabilmekte, Konsey'in yetkilerinin sınırları net olarak tanımlanamamaktadır. Kalıcı hak dağıtımı yapma ya da devlet kurma gibi yetkileri olmasa da, dolaylı olarak bu sonuçları doğurabilmekte; bazı birimlerin devletleşmesini kolaylaştırırken bazılarını güçleştirmektedir.

VII. Değerlendirme

Yukarıdaki değerlendirmelerde görüldüğü gibi egemenlik, belli unsurlar oluştuğunda otomatik olarak ortaya çıkan bir olgu olmayıp, tanıma ve karışma ile inşa edilmektedir. Hakim devletler egemenlik oluşumu konusunda büyük ölçüde belirleyicidir. Gerek BM Güvenlik Konseyi üzerinden, gerekse BM dışındaki karışma ve tanıma uygulamaları ile hangi halkların devlet olarak yaşayacağı konusunda önemli derecede etkili olmaktadır. Egemenliğin hem oluşumunda hem işleyişinde 'medeniyet' önemli bir kavram olmakta, Batılı devletler 'medeniyetin temsilcileri' olarak egemenlik oluşumu veya ihlalleri konusunda önemli derecede söz sahibi olmaktadır. Tanımada nesnel kriterlerden ziyade 'uluslar ailesi' kavramı belirleyici olmakta, devlet kriterleri-tanım kriterleri ayrımı anlamını yitirmektedir. BM döneminde teorik olarak mutlak toprak bütünlüğü uygulamasına geçilmiş olmakla birlikte, toprak bütünlüğü ilkesi ayrılmaya karşı koruyucu değildir; çeşitli gerekçelerle aşılabilmektedir. Ayrılma girişimlerine karşı bazen toprak bütünlüğü ilkesi ileri sürülmekte, bazen de ilke çeşitli şekillerde aşılarak yeni birimler devlet olarak tanınmaktadır. Tanımada etkinlik ilkesinden **uti possidetis** ilkesine, kendi kaderini tayin hakkından istisnaya kadar çeşitli ilke / dotrinlere referans verilmekte, benzer durumlarda farklı uygulamalar söz konusu olabilmekte, tutarsız bir tanıma uygulaması oluşmaktadır. Hukukun kaygan zemini farklı tanıma uygulamalarının gerekçelendirilmesini mümkün kılmaktadır. Böylece hakim devletlerin, devlet oluşumu konusundaki belirleyiciliklerini hukuken gerekçelendirmeleri mümkün olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖRNEK OLAYLAR

I. Giriş

Devlet oluşumu hukukunun yapısal belirsizliğinin, ve egemenliğin tanıma ve karışma ile inşa edilirliğinin ortaya konmasının ardından, egemenlik inşasında hukukun nasıl işlevselleştirildiğinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrılma konusunda büyük ölçüde belirleyici olan hakim güçler, egemenlik inşasını hukuk çerçevesinde gerçekleştirmekte, davranışlarını hukukun çeşitli ilke, norm veya doktrinleri ile açıklamaktadırlar. Çalışmanın giriş bölümünde belirtildiği gibi, hukukun yapısal belirsizliği, çok farklı yorumlamalara imkan vermekte, bu da devletlere geniş hareket alanı sağlamaktadır. Hukukun farklı yorumlanması yoluyla devletler, birbirinden çok farklı politik amaçları / tutumları hukuk kurallarıyla gerekçelendirebilmekte, davranışlarını hukuk çerçevesinde açıklayarak meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Hakim devletler ayrılma / devlet oluşumu konusundaki politikalarını hukuku çeşitli şekillerde yorumlayarak gerekçelendirmekte, böylece bu konudaki belirleyiciliklerini hukukun gereği olarak sunmaktadırlar.

Hakim devletlerin, egemenlik oluşumu konusundaki eylem ve tutumlarını açıklamak için hareket alanları geniştir. Uluslararası hukukta egemenlik oluşumu konusu detaylı şekilde düzenlenmeye müsait olmadığından, gri alanlar oldukça fazladır. Bir ayrılma girişimine verilebilecek tepki, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesinden etkinlik ilkesine ve halkların kendi kaderini tayin hakkına kadar çeşitli şekillerde gerekçelendirilebilir. Hareket alanı bununla da sınırlı değildir. Ayrılma kavramının dağılma ve dekolonizasyon kavramları ile benzer yanları düşünüldüğünde, olayın tanımlanmasından, ayrılmada başka devletlerce güç

kullanımının meşrulaştırılmasına kadar bir çok şekilde ayrılmanın gerekçelendirilmesi mümkündür. Tek yanlı uygulamaların istisna ilan edilmesi ya da bir halkın tamamıyla hukukun dışına çıkarılarak her tür korumadan mahrum bırakılması gibi manipölasyonlar da gerçekleşebilmektedir. Hakim devletler, hukukun farklı yorumlanmasının haricinde, mevcut mekanizmalardaki hegemonik konumlarını kullanarak da ayrılıkçı çatışmaların sonucuna etki edebilmektedirler.

Bu bölümde, ayrılma konusunda hukukun hakim devletlerce kullanımı ve hegemonik mekanizmaların ayrılma konusundaki rolünün değerlendirilmesi amacıyla 6 örnek olay incelenecektir: (1) Yugoslavya; (2) Kosova; (3) Filistin; (4) Bangladeş, KKTC, Kosova karşılaştırması; (5) Kırım; ve (6) Güney Sudan. Hepsinde hakim güçlerin, ayrılmanın / devlet oluşumunun hayata geçmesinde / geçmemesinde önemli etkileri söz konusudur ve bunu hukukun farklı yorumlarıyla gerekçelendirmekte, ya da çeşitli hukuki mekanizmalar üzerinden meşrulaştırmaktadırlar.

II. Yugoslavya'nın Parçalanması: Tanımlamanın Kuruculuğu

I. Bölüm'de ayrılma ve dağılma süreçlerinin iç içeliği ve sürecin nasıl tanımlandığının sonuç üzerindeki etkisine değinilmişti. 1990'ların başlarında Yugoslavya'nın bazı kurucu birimlerinden ayrılma talebi gelmesi ile başlayan krize uluslararası toplumun yaklaşımı çok önemli olmuş, sürecin BM Güvenlik Konseyi ve Batılı devletler tarafından dağılma olarak değerlendirilmesi bir çok açıdan belirleyici olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması literatürde pek çok yazar tarafından değerlendirilmiş olmakla birlikte, konu ayrılma ve dağılma tanımlamalarının yaratacağı fark açısından yeterince değerlendirilmemiştir.

Soğuk Savaş'ın ardından Doğu Avrupa devletlerinin yaşadığı dönüşüm sıkıntıları Yugoslavya için de söz konusu olmuştu. Etnik milliyetçilik, ekonomik dönüşümün yarattığı sorunlar ve politik istikrarsızlık bölgedeki pek çok devlet için olduğu gibi Yugoslavya'da da sorunlara yol açmakta idi.¹ Soğuk Savaş'ın etnik

---

¹ Yugoslavya'nın dağılma süreci konusunda bkz. Misha Glenny, **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, London, Penguin, 1992; Lenard J. Cohen, **Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition**, Boulder, Westview, 1995; Aleksandar Pavkovic, **The Fragmentation of Yugoslavia. Nationalism in a Multinational State**, Houndmills, Palgrave Macmillan, 1997.

milliyetçiliği bir anlamda dondurduğu bir ortamda, Yugoslavya lideri Tito'nun komünist ideoloji ve Yugoslav kimliği çerçevesinde bir arada tuttuğu çok etnili Yugoslavya, savaş sonrası sancılardan en çok etkilenen devlet oldu. Tito'nun 4 Mayıs 1980'de ölümünün ardından yükselen etnik milliyetçilik, federasyonun birimleri arasındaki ekonomik farklılıklar ve 1987'de iktidara gelen Miloseviç'in izlediği katı milliyetçi politikalar, bazı federe birimlerin bağımsızlık arayışına girmesine neden oldu. 1945'te kurulmuş olan Federasyon, etnisiteye göre ayrılmış 6 cumhuriyet (Sırbistan, Karadağ, Slovenya, Hırvatistan, Bosna, Makedonya) ve 2 özerk bölgeden (Sırbistan sınırları içinde yer alan Kosova ve Voyvodina) oluşuyordu. Birimlerin nüfusları etnik olarak büyük ölçüde türdeş olmasına rağmen, sınırlar tam olarak etnisiteyle örtüşmüyordu ve çoğu birimde önemli sayıda azınlık nüfus da bulunmaktaydı. 1974 Anayasası ile federal özellikleri güçlendirilen sistemde tüm kurucu birimler yönetim, güvenlik ve eğitim gibi alanlarda önemli yetki sahibiydi.² 1974 Anayasası bazı görüşlere göre ayrılma hakkı içermekte, bazılarına göre ise, Anayasa'da geçen ayrılma hakkı federasyonun kuruluş sürecini ifade etmekte, gelecek için ayrılma hakkı öngörmemektedir.³

1980'lerin sonlarından itibaren devlet sisteminde değişiklik talepleri dile getirilmeye başlandı. Politik sistemleri Batı'ya en çok benzeyen ve federasyonun ekonomik yükünü çekmekte olan Slovenya ve Hırvatistan, Miloseviç yönetimindeki Sırbistan'ın merkeziyetçi politikalarına karşılık konfederal sisteme geçilmesini savundular. Kosova ise 1980'lerin başından itibaren kurucu cumhuriyet statüsüne yükselme amacıyla idi. Sırbistan'ın Kosova ve Voyvodina'nın özerk statülerine son vermesi ve Karadağ'da yönetime Miloşeviç yanlısı liderlerin getirilmesi ile Sırbistan'ın federasyonda ağırlığı artmış oldu. Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması ile Slovenya ve Hırvatistan Anayasa'ya ve halkların kendi kaderini tayin hakkına dayanarak ayrılmayı gündeme getirdi. Slovenya 23 Aralık 1990'da, Hırvatistan 19 Mayıs 1991'de düzenledikleri referandumlarda bağımsızlık yönünde halkın güçlü desteğini aldılar. Nüfusun yaklaşık % 12'sini Sırların oluşturduğu Hırvatistan'da Sırlar ayrı bir fererandum düzenleyerek Hırvatistan referandumunu boykot etti ve federasyonda kalma yönünde oy kullandı. Slovenya ve Hırvatistan 25

² Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti Anayasası, 21 Şubat 1974.

³ **Ibid.**, Bölüm I, para. 1.

Haziran 1991’de bağımsızlık ilan ettiler. Başlangıçta federasyonda kalma politikası benimsemelerine karşın, gelişmeler üzerine Makedonya 17 Eylül 1991’de, Bosna ise 5 Nisan 1992’de bağımsızlık ilan etti. 1992’de ayrıca Bosna’daki Sırp ve Hırvat azınlık ile Hırvatistan’daki Sırp azınlık da Anayasa’ya göre kurucu halklar olduklarını ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olduklarını ileri sürerek bağımsızlık ilan ettiler. Amaçları Sırbistan ve Hırvatistan ile birleşmekti.

Yugoslav ordusunun Slovenya ve Hırvatistan’a müdahalesiyle çıkan silahlı çatışma sonucu Batılı devletler devreye girdi. Başlangıçta Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün korunması yönünde açıklamalar yapan Batılı devletler, çatışmaların başlamasının ardından sorunun çözümü amacıyla çeşitli adımlar attı. AT tarafından toplanan barış konferansı bünyesinde oluşturulan Badinter Komisyonu⁴ Yugoslavya’daki durumu, tartışmalı bir şekilde, ‘dağılma’ olarak tanımladı.⁵ BM Güvenlik Konseyi de Komisyon’un görüşüne uyarak, Yugoslavya’daki gelişmeleri dağılma olarak değerlendirdi,⁶ ve Batılı devletler ayrılan birimleri tanıma eğilimine girdi.

Badinter Komisyonu’nun Yugoslavya’daki süreci dağılma olarak tanımlamasının gerekçeleri, Federasyon’un kurucu birimlerinden Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya’nın referandumlarla, Bosna-Hersek’in de bir parlamento kararı ile bağımsızlık amaçlarını ifade etmiş olmaları, kurucu birimlerin temsilcilerinin çekilmiş olması nedeniyle Federasyon organlarının temsililiğini yitirmiş olması ve Federasyon’un ateşkes anlaşmalarını uygulamak için gerekli güce sahip olmaması idi.⁷ Ancak Komisyon’un ileri sürdüğü gerekçelerin hiçbirisi, bir devletin dağıldığının kanıtları değildi.⁸ Referandumlar Yugoslav Anayasası’na uygun değildi; ayrıca kurucu birimlerde referandum yapmak, Federasyon’u sonlandırmak için yeterli değildi. Ayrılmayı amaçlayan kurucu birimlerin temsilcilerinin federal organlardan çekilmesi de devletin dağılmakta olduğunun göstergesi değildi; zira söz konusu temsilciler federe birimlerin değil, tüm devletin temsilcileriydi. Ateşkes

---

⁴ Bkz. *supra*, p. 28, n. 24.

⁵ Bkz. Opinion No. 1.

⁶ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 757, 30 Mayıs 1992, UN Doc. S/RES/757; No. 777, 19 Eylül 1992, UN Doc. S/RES/777.

⁷ Bkz. Opinion No. 1.

⁸ Bkz. Peter Radan, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, London, Routledge, 2002, pp. 204-211.

anlaşmalarının uygulanamıyor oluşu da devletin dağıldığının göstergesi olamazdı; zira Somali örneğinde görüldüğü gibi, etkin kontrolünü yitiren devletlerin varlığının devam ettiği kabul edilmekte idi. Komisyon'un daha sonra yayımladığı görüşte, Yugoslavya'nın ortadan kalkmış olduğu saptaması için ileri sürdüğü gerekçeler de aynı şekilde tartışmalı idi.⁹

Yugoslavya'daki sürecin dağılma olarak tanımlanması büyük önem taşımaktadır: bu şekilde hem federe birimlerin iç sınırları uluslararası sınırlar haline geliyor ve federal yönetimin bu birimlere karşı güç kullanması meşruiyetini yitiriyor, hem de 3. taraflar için tanıma kolaylaşıyordu. 3. taraflar federal yönetimin egemenlik iddiasının sürdüğü bir durumda ayrılıkçı birimleri tanıyarak erken tanımama kuralını ihlal etmemiş olacaktı.¹⁰ Durum ayrılma olarak tanımlandığında ise merkez tek meşru birim olacak, kriz iç iş olarak değerlendirilecek, yönetimin ayrılıkçı birimlere karşı güç kullanımı meşru görülebilecek, ayrılacak birimin önemli oranda etkin kontrol sağlaması gerekecekti.

Süreç ana devletin onayıyla gerçekleşmediğinden, sürecin ne şekilde tanımlandığı önem kazanmaktadır. Dağılma, bir federasyonun parçalara ayrılıp ortadan kalkması anlamına gelir; ve olayın seyrine sonradan bakıldığında Yugoslavya dağılmıştır. Ancak, olayın oluşu sırasında yapılan tanımlama, olayın seyrini belirlemektedir. Craven'in de belirttiği gibi, dağılma tanımlaması, ancak olayın gerçekleşmesinin ardından yapılabilir.¹¹ Eldeki veriler aksini işaret etmesine karşın, Komisyon'un Yugoslavya'daki durumu dağılma olarak tanımlaması ve BM Güvenlik Konseyi ve AT devletlerinin Komisyon'un görüşleri doğrultusunda hareket etmesi, başlı başına dağılma sürecini inşa etmiştir.

Yugoslavya'nın parçalanması süreci, hakim devletlerin, salt tanımlama yoluyla dahi hukuki durumu değiştirebildiklerini ve krizler üzerinde belirleyici olabildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Yugoslavya, süreci ayrılma olarak tanımlarken, BM Güvenlik Konseyi ve Batılı devletler dağılma olarak tanımlamış, böylece süreci düzenleyecek kurallarda önemli farklılık yaratmışlardır.

---

⁹ **Ibid.**, pp. 211-216.

¹⁰ Bu çerçevede AT devletlerinin, topraklarında askeri çatışma sürerken ve toprakları üzerinde askeri kontrolleri zayıfken Hırvatistan ve Bosna'yı tanıdığı görülmektedir. Almanya da Hırvatistan ve Slovenya'yı kriz sürerken en erken tanıyan devlet olmuştur.

¹¹ Matthew C. R. Craven, "The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia," **British Yearbook of International Law**, Vol. LXVI, 1995, p. 369.

Yugoslavya'nın kuruluşunu onaylamadığı ve bağlayıcı kararlar alma yetkisi bulunmayan Badinter Komisyonu'nun, geçerliliği oldukça tartışmalı hukuki görüşleri çerçevesinde hareket eden hakim devletler, Yugoslavya'nın dağılmasında belirleyici olmuşlardır. Sürecin belli şekilde tanımlanması, süreci başlı başına inşa etmiştir.

III. Kosova: 'İstisna' Olarak Ayrılma

Kosova, ana devlet onayı olmadan 100'ün üzerinde devlet tarafından tanınmış, hakim devletlerin de aralarında olduğu bir çok devlet, tanıma gerekçesi olarak Kosova'daki 'istisnai durumu' göstermiştir. Aşağıda BM desteğiyle gerçekleşmiş bir ayrılma örneğinin istisna olarak tanımlanmasının hukuki değerlendirmesi yapılacaktır.

Yugoslavya'nın 1945'te kuruluşundan itibaren Sırbistan Federal Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bölge olan Kosova, hem Arnavutlar hem Sırlar tarafından kutsal bölge kabul ediliyordu. Kosova tarihte Sırp Krallığı'nın dini merkezi idi; Arnavutlar için ise tarihsel anavatandı. Nüfusun yaklaşık % 70'i Arnavut, % 30'u ise Sırp ve az sayıdaki diğer etnik gruplardan oluşuyordu.¹² Kosova'da ekonomik durumun kötü oluşu nedeniyle, zaman içinde önemli sayıda Sırp bölgeyi terketti ve Arnavut nüfusun oranı % 80'in üzerine çıktı. 1963'te özerkliği artırılmakla birlikte, Kosova'da kurumların çoğunda Sırlar ve Karadağlılar hakimdi. Kosovalı Arnavutların talepleri üzerine, resmi görevliler arasında sayıları artırıldı; kendi bayraklarını kullanmalarına ve Arnavutça eğitim veren üniversite açmalarına izin verildi. 1974 Yugoslav Anayasası ile, diğer özerk bölge olan Voyvodina ile birlikte Kosova'nın özerkliği artırılarak, statüsü federal cumhuriyetlerle neredeyse eşitlendi. İki özerk bölge meclis, bütçe ve yargı gibi alanlarda tam özerklik kazandı. Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun 1980'de ölümünün ardından Kosova, federal cumhuriyetlerle eşit statü talep etti. Kosova'daki Sırlar ise 1974 Anayasası ile Arnavutlara gereğinden fazla taviz verildiğini ve Kosovalı Sırlara yeterince koruma sağlanmadığını düşünüyordu. Yugoslavya'da farklı cumhuriyetlere bölünmüş olan Sırp nüfusun birleştirilmesi, Kosova'nın

---

¹² Kosova ile ilgili tarihsel bilgi için bkz. Tim Judah, **Kosovo: What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, 2008; Miranda Vickers, **Between Serb and Albanian: A History of Kosovo**, London, Hurst, 1998.

özerkliğinin kaldırılması yönünde milliyetçi talepler dile getirilmeye başlandı. 1987’de Miloseviç’in Sırbistan Devlet Başkanı oluşuna dek Sırp yetkililer, milliyetçi eğilimleri desteklemedi. Miloseviç’in iktidara gelişinden itibaren ise Sırbistan, Sırp milliyetçiliği doğrultusunda politika izledi.

1989’da Kosova’nın özerkliği önemli ölçüde kısıtlandı. Arnavutların kurumlardan ve kamusal hayattan dışlanması doğrultusunda kanunlar çıkarıldı; Arnavut işçiler toplu olarak işten çıkarıldı; Arnavutça eğitim yasaklandı; medya organları kapatıldı. Eylül 1990’da ise Kosova ve Voyvodina’nın özerklikleri, kuruluştaki seviyesine düşürüldü. Arnavut protestolarına silahlı kuvvet ile müdahale edildi; sivil ölümleri yaşandı. Başlangıçta 1974 anayasal rejiminin tekrar yürürlüğe konmasını talep eden Arnavutlar, baskıcı uygulamaların sürmesiyle ayrılıkçı politika benimsedi. Eylül 1991’de yapılan bir referandumla Kosova’nın bağımsızlığı ilan edildi. Yugoslavya’nın dağılma sürecinde Kosova da kurucu federe birimler gibi ayrılmak istiyordu. Ancak uluslararası toplum, **uti possidetis** ilkesini ileri sürerek sadece federal birimlerin ayrılmasını meşru gördü ve Kosova’nın bağımsızlığı sadece Arnavutluk tarafından tanındı.¹³ 1993’te Kosova’nın bağımsızlığı için silahlı eylemler düzenleyen bir örgüt kuruldu. Az sayıda polis ve sivilin ölümüne yol açan örgüte karşı 1998’den itibaren silahlı güçle müdahale edildi. Çok sayıda sivil hayatını kaybetti. Yaklaşık 200-300 bin Arnavut evlerini terketti.

Çatışma süresince BM Güvenlik Konseyi, VII. Bölüm çerçevesinde FYC’nin¹⁴ toprak bütünlüğünü destekleyen, şiddetin son bulması ve Kosova’nın kendi kendine yönetiminin sağlanmasını talep eden kararlar aldı.¹⁵ 1999’da başlayan barış görüşmeleri sürecinde Kosova’nın kendi kendine yönetimini, Sırbistan askerlerinin Kosova’dan çekilmesini, NATO’nun Kosova’ya barış koruma gücü konuşlandırmasını öngören ve FYC’nin toprak bütünlüğüne vurgu yapan Rambouillet Mutabakatı hazırlandı,¹⁶ ancak Kosova’nın imzaladığı belge FYC

¹³ Sırbistan’daki özerk bölgelerin statüsü, yakın zamana dek federal birimlerle neredeyse eşit durumda idi. Bu noktada Kosova’nın tanınmaması, daha ziyade politik bir tercih gibi görünmektedir.

¹⁴ Yugoslavya’nın dağılmasının ardından 1992’de Sırbistan ve Karadağ tarafından FYC kuruldu. 2006’da FYC de dağılarak Sırbistan ve Karadağ adıyla 2 ayrı devlet oluştu.

¹⁵ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1160, 31 Mart 1998, UN Doc. S/RES/1160; No. 1199, 23 Eylül 1998, UN Doc. S/RES/1199; No. 1203, 24 Ekim 1998, UN Doc. S/RES/1203; No. 1239, 14 Mayıs 1999, UN Doc. S/RES/1239.

¹⁶ Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo, 23 Şubat 1999, (Çevrimiçi) http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_ambouillet_text.html, 17 Mayıs 2016.

tarafından reddedildi. Ardından NATO, Rusya ve Çin'in veto edeceği tahmin edildiğinden, Güvenlik Konseyi kararı olmadan 24 Mart - 9 Haziran 1999 tarihleri arasında bölgeye askeri müdahalede bulundu.

10 Haziran 1999'da kabul edilen 1244 no'lu BM Güvenlik Konseyi kararı NATO operasyonunu kınamadı ve VII. Bölüm çerçevesinde Kosova'da geçici uluslararası yönetim UNMIK'in kurulması öngörüldü. Kararın giriş bölümünde FYC'nin toprak bütünlüğüne vurgu yapılıyordu. Kosova, soruna çözüm bulununcaya kadar BM yönetimi altına alınacak, demokratik ve özerk yönetim kurulacaktı. Kararda yer alan Anayasal Çerçeve Belgesi ile yasama, yürütme ve yargı yetkileri BM'ye verildi. Bu süreç boyunca FYC'nin Kosova üzerinde hiçbir yetkisi olmayacaktı. Mayıs 2001'de Anayasal Çerçeve Belgesi mecliste kabul edildi; Kasım'da Kosova Meclisi seçimleri yapıldı. Son karar BM yönetiminde olacak şekilde, zaman içinde yetkiler dereceli olarak Kosova yönetimine devredildi. BM yönetimi boyunca Kosova FYC'den bir çok açıdan ayrıştırıldı.¹⁷ 6 yıllık uluslararası yönetimin ardından 2005'te Güvenlik Konseyi Kosova'da nihai çözüme ulaşılması için görüşmelere başlanması kararı aldı ve Martti Ahtisaari özel temsilci olarak atandı. Ahtisaari konuyla ilgili hazırladığı raporda, fiili durumun geri dönülmez bir gerçeklik oluşturduğu ve Kosova'ya bağımsızlık verilmesinden başka çözüm kalmadığı yönünde görüş bildirdi.¹⁸ Plan, Sırbistan ve Rusya tarafından reddedildi ve Rusya bu doğrultuda bir Güvenlik Konseyi kararını veto edeceğini açıkladı.

Kosova 17 Şubat 2008 Pazar günü bağımsızlık ilan etti. Bağımsızlık ilanının ertesi günü Kosova ABD, BK ve Fransa'nın da aralarında olduğu bir grup devlet tarafından tanındı. Aynı ay içinde çoğu AB üyesi devlet tarafından tanınmış olan Kosova, bugün 117 devlet tarafından tanınmaktadır.¹⁹ Sırbistan, Rusya, Çin, Yunanistan gibi devletler ise Kosova'nın bağımsızlığının Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne ve 1244 no'lu karara aykırı olduğunu öne sürerek Kosova'yı tanımamaktadır. UAD de Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuku, 1244 no'lu kararı ve Anayasal Çerçeve Belgesi'ni ihlal etmediği yönünde

---

¹⁷ Bkz. *supra*, p. 120.

¹⁸ UN Doc. S/2007/168, 16 Mart 2007.

¹⁹ Nisan 2018 itibarıyla. Bkz. <http://www.kosovothanksyou.com>. Kosova G 7 ülkelerinin tamamınca, 28 AB üyesi ülkenin 22'si tarafından tanınmaktadır. Ayrıca Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Olimpiyat Komitesi gibi uluslararası örgütlere üyedir.

görüş bildirmiştir.²⁰

Kosova, BM döneminde ana devlet onayı olmadan bu kadar çok sayıda devlet tarafından tanınan tek örnektir. Kosova'nın bağımsızlık ilan ettiğinde hala BM yönetimi altında bulunuyor olması ve Anayasa'sında söz konusu yönetimin devamının öngörülüyor olması nedeniyle, etkinlik kriterlerinin sağlanmadığı söylenebilir. Kosova literatürde pek çok açıdan sorgulanmıştır: farklı bir tanıma uygulamasının mı başladığı, kendi kaderini tayin hakkının ayrılma gerekçesi haline mi geldiği, ya da diğer ayrılıkçı hareketler için örnek teşkil edip etmeyeceği vb. 1244 no'lu kararda kendi kaderini tayin hakkından söz edilmemekte, Kosova'daki durum uluslararası barış ve güvenliğe tehdit çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kosova'yı tanıyan devletlerin bir kısmı gerekçe belirtmezken, bazıları etkinlik ilkesi veya kendi kaderini tayin hakkına referans vermiş,²¹ bir çok devlet ise bölgede barışın bozulmuş olması, ağır insan hakkı ihlalleri, çözümlerin tükenmesi gibi faktörlere vurgu yaparak Kosova'nın tanınmasının 'istisnai durum' olduğunu belirtmişlerdir. ABD, BK, Fransa gibi Batılı devletlerin de aralarında olduğu bu devletler, Kosova'nın istisnai bir durum olduğunu ve başka benzer olaylar için örnek teşkil edemeyeceğini ifade etmektedir.²² Örneğin, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

Kosova olayında çeşitli faktörlerin sıradışı birleşimi-Yugoslavya'nın dağılması ortamı, Kosova'daki sivilere karşı işlenen etnik temizlik ve suçların tarihi, ve BM yönetiminin uzamış olması-başka durumlar için söz konusu değildir, bu nedenle Kosova'yı özel bir durum haline getirmektedir. Kosova bugün dünyadaki diğer herhangi bir durum için örnek olarak görülemez.²³

Kosova'nın çok kısa süre içinde Batılı devletlerce tanınması, geri dönülmesi güç bir durum oluşturmuş, başka pek çok devleti de Kosova'yı tanımaya

²⁰ Bkz. Kosova Danışma Görüşü, p. 403.

²¹ Örneğin devlet kriterlerinin sağlanmış olması (Burkina Faso), www.kosovothanksyou.com/files/Declaration_sur_le_Kosovo_2404.pdf (erişim tarihi: 22 Şubat 2016); kendi kaderini tayin ilkesi (Arnavutluk, Afganistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Tayvan), Bkz. Jessica Almqvist, "The Politics of Recognition, Kosovo and International Law," Working Paper, 16 Mart 2009, p. 8.

²² Belçika, Hırvatistan, Libya ve Kosta Rika da bu yönde görüş bildirmiştir. Bkz. UN Doc. S/PV.5839. AB Konseyi de bu görüştedir. Bkz. EU Council Conclusions on Kosovo, (Çevrimiçi) http://eu.un.europa.eu/articles/en/article_7720_en.htm, 22 Şubat 2016.

²³ U.S. Recognizes Kosovo as Independent State, Statement of Secretary of State Condoleezza Rice, 18 Şubat 2008, (Çevrimiçi) <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/1009>, 11 Şubat 2016. İngilizce'den tercüme yazara aittir.

yöneltmiştir. Kosova'nın istisna olarak tanımlanması, önemli bir örnek olayın emsal oluşturmasını önlemektedir. Bu noktada Schmitt'in "egemen, istisnaya karar verendir" görüşü akla gelmektedir.²⁴ Hukukun nerede askıya alınacağına karar vermek, egemenliğin temel özelliğidir²⁵ ve bu konuda hakim devletlerin belirleyiciliğini yansıtmaktadır. Bağımsızlık ilanı öncesi Kosova'ya verilen tanıma sözleri²⁶ ve Batılı devletlerin bağımsız sonrası Kosova'da sağladığı ekonomik ve askeri çıkarlar,²⁷ bağımsızlığın politik nedenlerle desteklendiğini göstermekte, emsal oluşturmaması amacıyla istisna olarak tanımlanmaktadır. İstisna doktrini, eylemlerin hukuk oluşturmaması istenmediğinde güçlülere devreye sokulmakta, böylece olayın hukuki sonuçları kontrol altına alınmaktadır. Halbuki ağır insan hakkı ihlalleri, ana devletin uzlaşmaz tutumu ve durumun çözümsüzlüğü başka örneklerde de söz konusu olabilir. Böyle durumlarda gerekli olan çözüm, söz konusu birimin BM yönetimi altına alınması ve soruna çözüm bulunamaması halinde birimin bağımsızlığının tanınması ise, başka benzer durumlarda da aynı yöntemin uygulanması amacıyla Kosova örnek oluşturmaktadır. Aksi durum, hakim güçlerin politik tercihlerinin belirleyiciliği anlamına gelmektedir.

IV. Filistin: Devlet Oluşumunda Hukuk, Meşruiyet ve Batılı Devletler

MC manda sistemine dahil topraklardan olan Filistin, 1920'lerden bugüne dek 2 devletin çatışmalı oluşum sürecine sahne oldu. Bir yanda, bölge dışından tarihsel anavatanlarına getirilen, soykırıma uğramış bir halkın bir oldu-bitti ile devlet kuruşu, diğer yanda yüzyıllardır bölgede yaşamakta olan ve ezici çoğunluğu oluşturan bir halkın, giderek küçülen topraklara sıkıştırılması ve bugüne dek,

²⁴ Bkz. Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev. Emre Zeybekoğlu, İstanbul, Dost Kitabevi, 2002, s. 13-22.

²⁵ **Ibid.**

²⁶ Bkz. Jure Vidmar, **Democratic Statehood in International Law: The Emergence of New States in Post-Cold War Practice**, Oxford, Hart Publishing, 2013, p. 126. Batılı yöneticilerin Kosova'lıları bir Pazar günü bağımsızlık ilan etmeleri için yönlendirdiği, böylece Rusya'nın Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmadan tanımların gerçekleşmesini amaçladıkları belirtilmektedir. (**Ibid.**, n. 502.)

²⁷ Bkz. Brendan Stone, "The US-NATO Military Intervention in Kosovo: Triggering Ethnic Conflict as a Pretext for Intervention," Global Research, 29 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <https://www.globalresearch.ca/the-u-s-nato-military-intervention-in-kosovo/1666>, 7 Mart 2016; Paul Stuart, "The Trepca Mining Complex: How Kosovo's Spoils Were Distributed," 28 Haziran 2002, (Çevrimiçi) <https://www.wsws.org/en/articles/2002/06/trep-j28.html>, 7 Mart 2016.

bağımsızlık elde edememesi söz konusudur.²⁸ MC'nin kuruluşundan bugüne kadar geçen dönemde devlet oluşumu ile ilgili bazı kural ve ilkeler gelişmiş, ancak Filistin, söz konusu kuralların yapısal sorunlarını / sınırlılıklarını ve hakim güçlerin devlet oluşumundaki belirleyiciliğini en iyi şekilde gözler önüne seren bölge olmuştur. MC döneminden bu yana bölge ve dünya barışını ciddi şekilde tehdit etmekte olan ve ağır insan hakkı ihlallerinin yaşandığı Filistin'de Batılı devletlerin, hukuku manipüle ederek Filistin'in devletleşmesini önlemesi önemli bir meşruiyet sorunu yaratmıştır. Oluşan durum, devlet oluşumu hukukunun yapısal sorunlarını, başka hiçbir örnekte görülmediği kadar net şekilde gözler önüne sermektedir. Hem İsrail'in kuruluşunun bir manda toprağından ayrılma olarak tanımlanabilecek olması, hem de Filistin'in devletleşememe süreci, Filistin bölgesini devlet oluşumu açısından incelenmeye değer bir alan haline getirmektedir.

MC Misakı, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Alman ve Osmanlı devletlerinin bazı topraklarını vesayet yönetimi altına aldı.²⁹ Söz konusu topraklar, gelişmişlik seviyelerine göre 3 ayrı grupta değerlendirildi. Filistin bölgesinin de aralarında olduğu Osmanlı toprakları, bağımsızlığa en yakın topraklar olarak görüldü ve kendi kendine yönetimlerinin sağlanması amacıyla, bir mandater devletin vesayeti altına girmeleri öngörüldü.³⁰ Filistin için mandater devlet olarak tayin edilen BK, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını amaçlamaktaydı³¹ ve MC de bu planı onayladı.³² Manda hükümlerinde, Yahudi halkının Filistin ile tarihsel bağları olduğu ve bölgede Yahudiler için anavatan oluşturulacağı belirtiliyor, bölgenin 'Yahudi olmayan' halkının vatandaşlık ve dini haklarının zarar görmeyeceği belirtiliyordu.³³ Filistin yönetimine bazı kamusal hizmet yükümlülükleri verilirken, askeri kuvvet

²⁸ Arap-İsrail çatışması ve Filistin sorunu konusunda ayrıntılı tarihsel bilgi için bkz. Ian J. Bickerton, Carla L. Clausner, **A Concise History of the Arab-Israeli Conflict**, NJ, Prentice Hall Englewood Cliffs, 1995; James L. Gelvin, **The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War**, Cambridge University Press, 2005; William L. Cleveland, Martin Bunton, **A History of the Modern Middle East**, Boulder, Westview Press, 2016; John Quigley, **The Statehood of Palestine: International Law in the Middle East Conflict**, Cambridge University Press, 2010.

²⁹ Bkz. MC Misakı md. 22.

³⁰ **Ibid.**

³¹ BK Dışişleri Bakanı Lord Balfour 2 Kasım 1917'de bir Yahudi ilerigelene yazdığı mektupta, BK'nın Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasından yana olduğunu belirtmekteydi. Bkz. 'Balfour Declaration,' **The Arab-Israeli Conflict: Vol 3 Documents**, Ed. by John N. Moore, Princeton University Press, 1974, p. 32.

³² Bkz. League of Nations, 19th Session, 3 LNOJ No. 8, 1922, pp. 798-802, 817-825.

³³ Bkz. Mandate for Palestine, Preamble, md. 2, **ibid**, p. 1007.

sınırlaması getiriliyor, bölgenin Arap halkının ayrı bir bağımsız devlet kuracağından söz edilmiyordu.³⁴ Manda yönetimi boyunca Filistin'e yoğun bir Yahudi göçü yaşandı. BM'nin kuruluşunun ardından, manda topraklarının BM vesayet sistemine devredilmesi öngörüldü³⁵ ve bu çerçevede 11 manda toprağı BM sistemine devredildi. Filistin ise ne bağımsız oldu, ne de vesayet sistemine devredildi. BM Genel Kurulu 1947'de kabul ettiği 181 no'lu kararda, Filistin'de Yahudi ve Arap devletlerinin kurulmasını, aralarında ekonomik işbirliği olmasını, Kudüs'ün ise uluslararası yönetim altında olmasını önerdi.³⁶ Karar tavsiye niteliğinde idi; vesayet toprağı olmadığından, BM'nin Filistin üzerinde yetkisi yoktu. Plana göre, nüfusun 1/3 kadarını oluşturmakta olan Yahudiler, toprakların % 55'ini, 2/3'ünü oluşturan Araplar ise % 44'ünü alacaklardı.³⁷ Filistin yerlisi Araplar topraklarının bölünmesini reddetti. Planı kabul eden Yahudi temsilciler, 14 Mayıs 1948'de bağımsızlık ilan etti;³⁸ aynı gün BK bölgeden çekildi. Böylece, 1923-1948 yılları arası manda yönetiminde olan Filistin bölgesinde manda yönetimi sona erdi. Kısa sürede çok sayıda devlet tarafından tanınması sayesinde İsrail devlet olarak konumunu sağlamlaştıırken, Filistin'in statüsü ise belirsiz kaldı.

İsrail'in kuruluşu, başka örneğı olmayan bir devlet oluşum şeklidir. İlk kez, yüzyıllardır bölge dışında yaşamakta olan bir halkın, tarihsel anavatanlarında yaşama hakkı olduğu gerekçesiyle bölgeye göç ettirilip devlet kurması söz konusudur. Bu durumun, çoğunluğu Avrupa'da yaşamakta olan Yahudi nüfusun istekleri³⁹ ve bölgenin Arap halkı açısından meşruiyeti oldukça tartışmalıdır. Ayrıca İsrail'in

³⁴ **Ibid.**, md. 11, 17.

³⁵ Bkz. BM Antlaşması, md. 77.

³⁶ Bkz. Genel Kurul Kararı No. 181, 29 Kasım 1947, UN Doc. A/RES/181(II)A-B.

³⁷ Bkz. Susan M. Akram, Michael Lynk, 'Arab-Israeli Conflict,' May 2011, **MPEPIL**, para. 14. (erişim tarihi: 3 Mart 2016)

³⁸ Bağımsızlık ilanı metninde İsrail devletinin meşruiyeti Balfour Deklerasyonu'na, MC kararına, BM Genel Kurulu'nun 181 nolu kararına ve Yahudi halkının doğal ve tarihsel haklarına dayandırıldı. Devletin 'İsrail topraklarında' kurulduğu ilan edildi; Genel Kurul planındaki sınırlara ayrıca referans verilmedi. Ancak metinde İsrail'in, 181 nolu kararın uygulanması için işbirliği yapacağı belirtilmekte idi. Bkz. 'Declaration of the Establishment of the State of Israel, 14 Mayıs 1948, Moore, **The Arab-Israeli Conflict**, pp. 349-351.

³⁹ Yüzyıllar boyu dünyanın pek çok bölgesinde kabul gören anti-semitizmin etkisiyle Yahudiler 13 ve 14. yüzyıllarda İngiltere ve Fransa'dan, 15. yüzyılda İspanya ve Avusturya'dan kovulmuş, 19. yüzyılda Doğu Avrupa'da kıyıma uğramışlardır. Bunlara ek olarak II. Dünya Savaşı yıllarında Nazilerce gerçekleştirilen Yahudi soykırımı, Yahudi halkının ancak kutsal toprak Filistin'de bir Yahudi devleti kurarak yaşayabileceğini savunan siyonist düşüncüyü doğurmuştur. Bununla birlikte, Avrupalı Yahudilerin önemli bir bölümü de, bulundukları yerlerde kalarak, liberal ya da sosyalist fikirler çerçevesinde kurtuluşu savunmuşlardır.

kuruluşunun, Batılı büyük güçlerin desteğiyle bir oldu-bitti şeklinde gerçekleşmesi söz konusudur. BM Genel Kurulu'nda Filistin'in geleceği görüşüldüğü sırada İsrail bağımsızlık ilan etmiş, 10 dk. içinde ABD tarafından **de facto** olarak tanınmış,⁴⁰ aynı gün BK Filistin'den çekilmiştir. İsrail'in, hakim devletler dahil çok sayıda devlet tarafından kısa süre içinde tanınması, süreci geri dönülmez bir hale getirmiştir.⁴¹ Bu şekilde İsrail, tanıma yoluyla manda toprağından ayrılmış olmaktadır. Geriye kalan Filistin toprakları ise manda statüsünde de olmadıklarından, herhangi bir hukuki korumadan yoksun kalmıştır. İleride bazı yazarlar buna dayanarak, İsrail'in Filistin topraklarını işgalinin ve bölgeye Yahudi nüfus yerleştirmesinin hukuki olduğunu ileri sürecektir.

İsrail'in bağımsızlık ilanının ardından, bölgede İsrail ile onu tanımayan Arap devletleri arasında savaşlar yaşanmış, süreç boyunca İsrail topraklarını genişletmiş ve BM planında Filistinli Araplar için öngörülen toprakların önemli bir bölümünü işgal etmiştir. İsrail'in BM'ye üye ilan edildiği 1949 tarihli kararda, 181 nolu Genel Kurul kararının hayata geçmesi şartı yer almakta idi.⁴² Ancak, İsrail bugüne dek Filistin'in devlet olma hakkını tanımamıştır ve halen Filistin topraklarının önemli bir bölümünü işgal / abluka altında tutmaktadır. İsrail'in uygulamaları pek çok BM kararında eleştirilmiş ise de, herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Yaşanan çatışmalarda yüzbinlerce Filistin'li mülteci olmuş, binlercesi hayatını kaybetmiş, bölgede kalanlar da günümüze dek İsrail işgali altında zor koşullarda yaşamıştır.

İsrail'in bağımsızlık ilanının ertesi günü, Arap Birliği devletleri Arapları korumak için Filistin'e girdi ve Mısır Gazze'yi, Ürdün Batı Şeria'yı işgal etti. İsrail ise Filistin topraklarının % 78 kadarını ele geçirdi.⁴³ Kudüs'ün batısı İsrail, doğusu Ürdün'ün kontrolüne girdi. Ekim 1948'de manda sınırlarında Filistin'in bağımsızlığı ilan edildi ve çoğu Arap Birliği üyesi tarafından tanındı. 1949'da ateşkes imzalanmasının ardından, Mısır Gazze'nin yönetimini Filistin halkı adına üstlendi;

⁴⁰ ABD'nin İsrail'i **de jure** tanınması ise Ocak 1949'da oldu.

⁴¹ İsrail, bağımsızlık ilandan 3 gün sonra SB tarafından, 1 yıl içinde de çoğu Avrupa devleti tarafından tanınmıştır.

⁴² Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 273, 11 Mayıs 1949, UN Doc. A/RES/273. 4 Mart 1949'da Güvenlik Konseyi İsrail'in BM'ye üyeliğini görüştü. BM Antlaşması md. 27'e göre, Güvenlik Konseyi'nin karar alabilmesi için Konsey üyelerinin tamamının olumlu oy kullanması gerekmektedir. Ancak İngiltere çekimser oy kullanmış olmasına rağmen karar kabul edilmiş sayıldı. Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 69, 4 Mart 1949, UN Doc. S/RES/69.

⁴³ Bkz. Akram, Lynk, "Arab-Israeli Conflict," para. 16.

Batı Şeria ise 1950-1988 yılları arasında Ürdün ile birleşik statüde kaldı. Bu süreçte Filistin’li Araplar örgütlendi. 1964’te Filistin Milli Konseyi ve hükümet olarak FKÖ kuruldu. Ayrıca Filistin’deki Arap bölgelerini korumak ve işgal altındakileri kurtarmak amacıyla ordu oluşturuldu. FKÖ kısa sürede pek çok devlet tarafından Filistinli Arapların temsilcisi olarak tanındı; pek çok ülkede temsilcilik açtı ve diplomatik dokunulmazlık kazandı.

1967’de İsrail ile komşu Arap devletler arasında başlayan 2. savaşta İsrail Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs’ü işgal etti. Söz konusu bölgeler uzun süre İsrail işgali altında kalacaktı. BM Güvenlik Konseyi’nin 242 no’lu kararı ile İsrail’in yeni işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesi istendi⁴⁴ ve o zamandan bu yana bir çok Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararında bu ifade edildi. 1967’den bugüne dek İsrail, işgal ettiği Filistin topraklarına ciddi miktarda Yahudi nüfus yerleştirdi ve bu BM⁴⁵ ve AB⁴⁶ kararlarında eleştirildi. 1967 öncesi BM kararlarında Filistin sorunu büyük ölçüde mülteciler ve bölgesel savaş çerçevesinde değerlendirilirken, bu tarihten itibaren, Filistin halkının kolektif hakları tanınmaya başlandı. Filistin’li Arapların kendi kaderini tayin hakkı bir çok BM Genel Kurulu kararında tanındı.⁴⁷ 1974’te Genel Kurulu FKÖ’ye gözlemci statüsü tanıdı,⁴⁸ Filistin halkının devlet kurma hakkını dile getirdi.⁴⁹ FKÖ BM bünyesindeki komisyonlardan ESCWA⁵⁰ ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi bazı örgütlere üye kabul edildi.⁵¹

1987’de Filistin’de İsrail işgaline karşı kitlesel ayaklanma (intifada) başladı. 1993’e kadar süren ayaklanmada Filistin halkı sivil direniş, protesto, grev, ekonomik

⁴⁴ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 242.

⁴⁵ Örn. bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 2851, 20 Aralık 1971, UN Doc. A/RES/2851; BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 465, 1 Mart 1980, UN Doc. S/RES/465.

⁴⁶ Örneğin AB Konseyi 2008’de Yahudi yerleşimlerinin hukuka aykırı olduğunu belirtti. Bkz. Declaration by the Presidency on Behalf of the European Union on the Middle East, 14 Mart 2008, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/cfsp/99437.pdf, 2 Şubat 2018.

⁴⁷ Örn. bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 2535B, 10 Aralık 1969, UN Doc. A/RES/2535(XXIV)B; No. 2672C, 8 Aralık 1970, UN Doc. A/RES/2672(XXV)C; No. 2787, 6 Aralık 1971, UN Doc. A/RES/2787; No. 3236, 22 Kasım 1974, UN Doc. A/RES/3236.

⁴⁸ BM Genel Kurulu Kararı No. 3237, 22 Kasım, 1974, UN Doc. A/RES/3237. FKÖ, Güvenlik Konseyi’nin ilgili toplantılarına da BM Antlaşması md. 37 çerçevesinde kabul edildi. Örn. bkz. UN Security Council, 1859th meeting, UN Doc. S/PV.1859, 4 Aralık 1975, p. 1, 9, 16; 1870th meeting, UN Doc. S/PV.1870, 12 Ocak 1976, p. 12-13, 16.

⁴⁹ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. ES/7-2, 29 Temmuz 1980, UN Doc. A/RES/ES-7/2. Ayrıca bkz. BM Genel Kurul Kararı No. 36/120C, 10 Aralık 1981, UN Doc. A/RES/36/120C.

⁵⁰ Bkz. ECOSOC Resolution 2089, 22 Temmuz 1977, UN Doc. E/RES/2089 (LXIII).

⁵¹ FKÖ ayrıca Arap Ligi, Bağlantısızlar Hareketi ve 77’ler Grubu’na da üye oldu.

boykot gibi yöntemlerle İsrail işgalini sonlandırmayı amaçladı. İsrail askeri yöntemlerle karşılık verdi ve hareketi ağır şekilde bastırdı. Ayaklanmanın sonucunda Gazze’de, İslamcı politik ve askeri bir örgüt olan Hamas kuruldu. Filistin Milli Konseyi 15 Kasım 1988’de Filistin devletinin bağımsızlığını ilan etti.⁵² Konsey İsrail’in meşruiyetini kabul ederken, 1967’den beri işgal ettiği topraklardan çekilmesini istedi.⁵³ Filistin 1 yıl içinde 100 civarında devlet tarafından tanındı. BM Genel Kurulu, bağımsızlık ilanını kabul eden ve BM’de FKÖ yerine Filistin adının kullanılmasını öngören bir karar aldı.⁵⁴ Ancak Filistin’e Genel Kurul’da devlet statüsü tanınması ve UNESCO, WHO gibi BM organlarına üye olarak kabulü ABD tarafından engellendi.⁵⁵

1993’te ABD ve Rusya’nın öncülüğünde gerçekleşen Oslo görüşmeleri sonucunda İsrail FKÖ’yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanıırken, FKÖ İsrail devletini tanıdı.⁵⁶ Taraflar arasında varılan anlaşmada İsrail’in, işgal ettiği Batı Şeria ve Gazze’deki bazı bölgelerden çekilmesi, Filistin’de geçici yönetim kurulması ve soruna Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 no’lu kararlarını temel alan kalıcı çözüm bulunması öngörüldü.⁵⁷ Taraflar ayrıca Filistin’in statüsünün tek yanlı olarak değiştirilmemesini taahhüt etti. Varılan anlaşma uygulamaya konmakla birlikte, Filistin’in geleceği ile ilgili görüşmelerin öngörülen tarihte başlamaması üzerine FKÖ, yeniden bağımsızlık ilan etmek istedi. Ancak İsrail’in misillemeye bulunulacağını belirtmesi ve ABD’nin olumsuz tavrı nedeniyle bu gerçekleşmedi.⁵⁸ 2000 yılında yaşanan benzer bir durumda İsrail Adalet Bakanı Beilin, Filistin

⁵² Palestine National Council, Declaration of Independence, 15 Kasım 1988, UN Doc. A/43/827, 18 Kasım 1988.

⁵³ **Ibid.**, Annex 2.

⁵⁴ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 43/177, 15 Aralık 1988, UN Doc. A/RES/43/177.

⁵⁵ Bir grup devlet BM Genel Kurulu’nun, Filistin’in Kurul’daki statüsünün devlet olduğunu ifade eden bir karar alınması için tasarı hazırladı. Ancak tasarı, ABD’nin baskısı nedeniyle geri çekildi. (Bkz. UN General Assembly, Provisional verbatim record of the 76th meeting, UN Doc. A/44/PV.76, 20 Aralık 1989, p. 7.) ABD 1990’da, dış ilişkiler bütçesini düzenleyen yasada, FKÖ’yü üye devletlerle aynı statüye koyacak BM ve organlarına fon ayrılmayacağı belirtildi. (Bkz. Foreign Relations Authorization Act, Fiscal Years 1990 and 1991, 414(a), United States Congress, **Statutes at Large**, Vol. CIV, p. 15.) Bu çerçevede ABD’nin bütçe desteğini çekme tehdidi nedeniyle Filistin UNESCO ve WHO’ya üye kabul edilmedi. (bkz. Quigley, **The Statehood of Palestine**, pp. 164-168.)

⁵⁶ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (Israel-P.L.O.), 13 Eylül 1993, UN Doc. A/48/486, S/26560 (Annex), md. 1.

⁵⁷ 338 nolu kararda 242 nolu kararın uygulanması ve taraflar arasında görüşmelerin başlaması öngörülmektedir. Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 338, 22 Ekim 1973, UN Doc. S/RES/338.

⁵⁸ John M. Broder, “Clinton Tells Palestinians To Go Slow on Statehood,” **New York Times**, 27 Nisan 1999.

devletinin ancak İsrail'in onayıyla ilan edilebileceğini, aksi takdirde Filistin'in (İsrail işgali nedeniyle) dış dünya ile bağlantısının olmayacağını, Gazze ile Batı Şeria arasındaki iletişimin de kesileceğini belirtiyordu.⁵⁹

2000 yılındaki 2. intifada ile çatışma tekrar başladı. 2002'de Hamas'ın İsrail'deki sivillere yönelik intihar saldırılarına İsrail askeri operasyonlarla karşılık verdi; Batı Şeria'nın tamamını tekrar işgal etti. Aynı yıl Güvenlik Konseyi, ilk kez açıkça 2 devletli çözümü destekleyen bir karar aldı.⁶⁰ 2003'te ABD, Rusya, AB ve BM'nin girişimiyle hazırlanan Kalıcı Çözüm İçin Yol Haritası'nda 2 devletli kalıcı çözümün 2005'e kadar bulunması, Filistin'in geçici sınırlarla bağımsız devlet olması ve Filistin'in tanınmasının desteklenmesi öngörüldü.⁶¹ Ancak süreç başarılı olmadı. 2004'te ABD, o zamana kadar sürdürdüğü politikayı terkederek, işgal altındaki bölgelerde İsrail yerleşimlerinin kalıcı olduğunu kabul etti. 1960'lardan itibaren söz konusu yerleşimleri hukuk dışı olarak tanımlayan ABD, Başkan Reagan döneminde yerleşimleri sadece barışa engel olarak tanımıyor, 2004'ten itibaren ise Bush yönetimi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimlerinin kalıcılığını kabul ediyordu.⁶²

İsrail'in 2002'den itibaren Filistin'de inşa etmeye başladığı duvar, önemli miktarda Filistin toprağını İsrail tarafına dahil etti. UAD söz konusu duvar ile ilgili 2004'te yayımladığı görüşte, duvarın hukuka aykırı olduğunu ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını ihlal ettiğini belirtti.⁶³ 2005'te İsrail Gazze'den ve Batı Şeria'nın bir bölümünden çekildi; ancak Gazze'yi günümüze kadar sürecek askeri abluka altına aldı. Bu arada Filistin yönetiminde bölünme yaşandı. 2006'da Filistin'de yapılan seçimlerde İslamcı Hamas % 44, laik El Fetih yönetimi % 41 oy aldı.⁶⁴ ABD ve AB, teröre başvurduğu gerekçesiyle Hamas'ı tanımadı; Filistin'e yapılan yardımlar kesildi. El Fetih ve Hamas arasında çatışmalar yaşandı ve Hamas Gazze'yi, El Fetih Batı Şeria'yı kontrol altına aldı. El Fetih tekrar Filistin yönetimi

⁵⁹ Israel: No Palestinian State without OK, **United Press International**, 4 Temmuz 2000.

⁶⁰ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1397, 12 Mart 2002, UN Doc. S/RES/1397.

⁶¹ Bkz. A Performance-Based Road Map to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict, 7 Mayıs 2003, UN Doc. S/2003/529. Güvenlik Konseyi aldığı bir kararla söz konusu inisiyatif çerçevesinde kabul edilen ilkelere desteğini ifade etti. Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1515, 19 Kasım 2003, UN Doc. S/RES/1515.

⁶² Bkz. Akram, Lynk, "Arab-Israeli Conflict," para. 56.

⁶³ Bkz. Filistin Danışma Görüşü, para. 118, 120-122.

⁶⁴ Bkz. Akram, Lynk, "Arab-Israeli Conflict," para. 64.

olarak uluslararası tanıma sağlarken, Hamas yönetimi diplomatik olarak izole edildi ve 2000’li yıllar boyunca İsrail’e roket saldırılarında bulunarak İsrail ile çatışmaya girdi.

İsrail’in Filistin topraklarındaki yerleşimlerinin, kalıcı çözümü engelleyeceğinden endişe eden Filistin yönetimi 2009’da büyük güçlerden, bir BM Güvenlik Konseyi kararıyla Filistin’in bağımsızlığının onaylanmasını istedi. ABD buna karşı çıkarak, Filistin devletinin İsrail ile anlaşma sonucu kurulması gerektiğini ifade etti.⁶⁵ AB de Filistin’in tanınması yönünde bir kararı desteklemeyeceğini, bağımsızlık gerçekleşmeden tanınmanın erken olduğunu belirtti.⁶⁶ 2011’de üyelik için BM’ye başvuran Filistin’in başvurusu sonuçsuz kaldı. Konunun havale edildiği komite, Güvenlik Konseyi üyesi devletlerin Filistin’in üyelik kriterlerini sağlayıp sağlamadığı konusunda bölünmüş olduğunu, bu nedenle üyeliğe kabul doğrultusunda karar alınamadığını belirtti.⁶⁷ Filistin 2011’de UNESCO’ya üye oldu; ardından BM Genel Kurulu 2012’de Filistin’e gözlemci devlet statüsü tanıdı.⁶⁸ Bu iki gelişme ABD ve İsrail’in tepkisini çekti. Filistin bugün, aralarında bazı AB üyelerinin de olduğu 137 devlet tarafından tanınmakta ise de,⁶⁹ hala ABD ve çoğu AB üyesi tarafından tanınmamakta ve BM’ye üye olamamaktadır.

Filistin sorunu, hakim güçlerin, özellikle Batılı devletlerin devlet oluşumunda ne kadar belirleyici olabildiklerini göstermektedir. Gerek İsrail’in devletleşmesinde, gerek Filistin’in devletleşmemesinde ABD ve AB’nin önemli etkisi söz konusudur. ABD’nin, İsrail’in gerek tanıma, gerek askeri yardım, gerekse diplomatik destek anlamında arkasında durması ve Filistin’in devletleşmesini engelleme yönünde politika izlemesi, süreci şekillendiren en önemli unsur olmuştur. BM Güvenlik Konseyi İsrail’in uygulamalarını eleştirmekle birlikte, çoğunlukla ABD vetosu

⁶⁵ Ian Kelly, Department Spokesman, Daily Press Briefing, U.S. Department of State, Washington DC, 16 Kasım 2009, (Çevrimiçi) www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2009/nov/131982.htm, 17 Şubat 2016.

⁶⁶ Bkz. “EU Rejects Request to Recognize Independent Palestine,” 17 Kasım 2009, (Çevrimiçi) <https://euobserver.com/foreign/29006>, 4 Nisan 2016.

⁶⁷ Bkz. Report of the Committee on the Admission of New Members Concerning the Application of Palestine for Admission to Membership in the UN, 11 Kasım 2011, UN Doc. S/2011/705.

⁶⁸ BM Genel Kurulu Kararı No. 67/19, 29 Kasım 2012, UN Doc. A/RES/67/19.

⁶⁹ AB’de 8 ülke Filistin’i tanıırken (Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya), bunu birlik üyeliğinden sonra yapan tek ülke İsveç oldu. Soruna kalıcı bir çözüm bulunamaması üzerine Ekim 2014’te İsveç Filistin’i tanıdı. Ayrıca BK ve İrlanda Meclisleri Ekim 2014’te, İspanya Meclisi Kasım 2014’te, Fransa Meclisi Aralık 2014’te, Yunanistan Meclisi ise Aralık 2015’te Filistin’in tanınması yönünde, bağlayıcı olmayan tavsiye kararları aldı.

nedeniyle yaptırım kararları almamıştır. ABD ayrıca İsrail'in sahada yarattığı fiili durumu geçerli kabul ederek de, kalıcı hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Filistin'deki Yahudi yerleşimlerini kabul etmenin yanı sıra, ABD Aralık 2017'de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımıştır. AB'nin başat güçlerinin de Filistin'i tanımama politikası izlemesi, Filistin'in devletleşmesini güçleştirmekte, fiili duruma katkı sağlamaktadır. Filistin'in 181 nolu kararda belirtilen sınırlarda kendi kaderini tayin hakkı olduğu uluslararası toplumun büyük bölümü ve UAD tarafından kabul edilmekte, Filistin 137 devlet tarafından tanınmaktadır. Buna karşın Filistin Batılı devletlerce tanınmadığından, sistemde yer alması güçleşmekte, hareket alanı oldukça kısıtlanmakta, statüsü tartışmalı olmaktadır. Bu da Batılı tanımanın gücünü göstermektedir.

Batılı devletlerin İsrail'in lehine, Filistin'in aleyhine tutum sergilemesi, Filistin'in hukuki statüsü sayesinde kolaylaşmaktadır. Filistin BK'nın bölgeden çekilmesinden itibaren manda toprağı olmaktan çıkmıştır; BM'nin muhtar olmayan topraklar listesinde de yer almamıştır. Bu çerçevede Filistin hukukun dışına çıkarılmıştır. Muhtar olmayan bölgeler listesinde yer alan toprakların kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak tanındığı düşünülecek olursa, Filistin kendi kaderini tayin hakkı öznesi olarak tanımlanmamıştır. Ayrıca Filistin'de 2 devletli çözümün bağlayıcılığı da net değildir. 181 nolu karar ve 2 devletli çözümü destekleyen diğer BM Genel Kurulu kararları bağlayıcı olmayan kararlardır. Güvenlik Konseyi yakın zamana dek 2 devletli çözümü öngören herhangi bir karar almamıştır.⁷⁰ 2000'li yıllarda aldığı kararlarda 2 devletli çözümü desteklemekle birlikte, bunu Filistin halkının haklarına dayandırmamış, taraflar arasındaki siyasi anlaşmaya uyulması anlamında desteklemiştir.⁷¹ Filistin'in hukukun dışına çıkarılması, onu İsrail'in insafına terketmekte, hakim güçlere manevra alanı sağlamakta, sorunun kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde değil, karşılıklı görüşmeler yoluyla çözümünün öne sürülmesine dayanak teşkil etmektedir.

Kendi kaderini tayin hakkına değil fiili duruma dayanarak devletleşme

---

⁷⁰ Konsey'in 2000'li yıllara kadar olan kararları İsrail'in güç kullanarak toprak kazanmamasını, işgal ettiği bölgelere nüfus yerleştirmemesini ve sivillere yönelik insancıl hukuk kurallarına uymasını öngören kararlardır.

⁷¹ Örn. bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1397; No. 1515; No. 1850, 16 Aralık 2008, UN Doc. S/RES/1850.

konusunda da Batılı devletler etkinlik kriterleri, bağımsız olmama gibi faktörleri gündeme getirmektedir. Başka bir çok örnekte göz ardı edilen etkinlik kriterleri Filistin konusunda ileri sürülmektedir. Aynı şekilde, bağımsızlık faktörünün de tanımada dikkate alınmamasının örnekleri vardır (örneğin uluslararası yönetim altında iken ve anayasasında uluslararası yetkiler tanımlanmış iken tanınan Kosova, topraklarında Hindistan askerleri bulunduğu sırada tanınan Bangladeş.) Kaldı ki Filistin topraklarının işgal altında olduğu, BM Güvenlik Konseyi kararlarında da belirtilmektedir.

Filistin sorunu, devlet oluşumu konusunda Batılı devletlerin etkisinin ve bunun hukuk yoluyla gerçekleştirilmesinin en iyi örneklerinden biridir. Filistin'i tanımak istemeyen devletler, gayri meşru uygulamalarını rahatlıkla gerekçelendirebilmektedir; zira Filistin muhtar olmayan bölge değildir; 2 devletli çözüm planı bağlayıcı değildir. Yine de kendi kaderini tayin hakkı olduğu yönünde yaygın görüş olsa dahi, kendi kaderini tayin hakkı tanımaya tabidir ve tanıma ihtiyaridir. Etkinlik kriterleri / bağımsızlık gibi faktörler de bir çok örnekte göz ardı edilmesine karşın, Filistin'in devletleşmesi konusunda devreye alınmaktadır. Bu çerçevede, herşey hukuka uygun görünmektedir. Başka bir deyişle, Filistin'i tanımayan devletlerin davranışları gayri meşrudur; ancak gayri hukuki değildir. Crawford, hukukun haksızdan yana tavır alamayacağını ve zamanı geldiğinde haksızlıkları düzeltmesi gerektiğini belirtmekte, ancak taraflar tek taraflı hareket edilmemesi konusunda uzlaştığından, Filistin için o anın henüz gelmediğini ileri sürmektedir.⁷² Ancak hukuk böyle bir anı öngörmemektedir; gayri meşruluk, bizatihi hukuk çerçevesinde gerçekleşmektedir.

V. Bangladeş, KKTC, Kosova: Askeri Müdahale ile Ayrılmanın Hukukiliği

Bangladeş, KKTC ve Kosova'nın ayrılma süreçlerinde başka devletler tarafından güç kullanımı söz konusudur ve askeri müdahale ayrılmanın başarılı olmasında en önemli etkenlerden biridir. Bangladeş'te Hindistan, KKTC'de Türkiye, Kosova'da NATO tarafından askeri müdahalede bulunulmuş, güç kullanımı sonucu

---

⁷² James Crawford, "Israel (1948-49) and Palestine (1988-99): Two Studies in the Creation of States," Goodwin-Gill, Talmon, **The Reality of International Law**, p. 124.

söz konusu birimler üzerinde ana devlet fiili kontrolünü kaybetmiştir. Bangladeş bugün ana devlet Pakistan tarafından da tanınan, BM'ye üye devletlerden biridir. Kosova, ana devlet Sırbistan, ve Rusya, Çin gibi diğer bazı devletler tarafından tanınmazken, 100'ün üzerinde devlet tarafından tanınmaktadır. KKTC ise, kurulduğundan bu yana sadece Türkiye tarafından tanınmıştır. Her ne kadar BM kararlarında açıkça ifade edilmese de, tanınmama nedeni genellikle saldırgan güç kullanımı olarak ifade edilmektedir. Bu üç olay bir arada düşünüldüğünde, ayrılmaya yol açan askeri müdahalenin hukuki olup olmadığı, iki olayda güç kullanımı tanınmayı engellemezken, KKTC örneğinde neden engellediği soruları gündeme gelmektedir.

Bangladeş, 1947'de BK'dan bağımsız olan Pakistan'ın doğu topraklarını oluşturmakta idi. Pakistan ile arasında 1200 mil Hindistan toprağı bulunmasına rağmen Bangladeş, BM'nin muhtar olmayan topraklar listesine alınmayarak merkezi Pakistan devletinin sınırlarına dahil edilmişti. Alanı çok daha küçük olmasına rağmen, doğu bölgesinin nüfusu batıdan fazla idi. Doğu ve Batı Pakistan tarihsel, kültürel ve dilsel olarak da farklıydı; tek ortak nokta İslam dini idi.⁷³ Devletin askeri ve sivil bürokrasisinde nüfusu oranında temsil edilmeyen doğu bölgesi, devlet geliri ve yatırımlarından da gerekli payı alamıyordu. 1958'de Pakistan'da sivil yönetimin yerini alan askeri rejim, sistemi otoriterleştiren adımlar attı. Bu ortamda Bengal toplumunun ana siyasi partisi, yasama organının güçlü olduğu bir federasyon oluşturulmasını talep etti ve seçmenden destek gördü. Aralık 1970'te yapılan seçimlerde Bengal partisi ulusal mecliste koltukların çoğunu kazandı. Merkeziyetçi karşıtlarla yapılan görüşmelerde sonuç alınamadı ve askeri rejim, meclisin açılışını iptal etti. Bunun üzerine, doğuda sivil itaatsizlik çağrısında bulunuldu ve halkın çoğunluğu çağrıya karşılık verdi. Yönetim, 1971 Mart ayı sonunda doğuya ordu kuvvetlerini göndererek müdahale etti ve çok sayıda sivilin ölümüne, milyonlarcasının da Hindistan'a kaçmasına neden oldu. Buna karşılık Bangladeş,

---

⁷³ Bangladeş hakkında ayrıntılı tarihsel veriler için bkz. örn. Subrata R. Chowdhury, **The Genesis of Bangladesh: A Study in International Legal Norms and Permissive Conscience**, London, Asia Publishing House, 1972; Ved P. Nanda, "Self-Determination Outside the Colonial Context: The Birth of Bangladesh in Retrospect," Yonah Alexander, Robert A. Friedlander, **Self-Determination: National, Regional and Global Dimensions**, ed.s, Boulder, Westview Press, 1980; Richard Sisson, Leo E. Rose, **War and Secession: Pakistan, India and the Creation of Bangladesh**, Berkeley, University of California Press, 1990.

kendi kaderini tayin hakkını öne sürerek 26 Mart'ta bağımsızlık ilan etti. Ayrıca Bengal milis güçleri, Hindistan'ın mühimmat ve lojistik desteğiyle Pakistan'ın askeri müdahalesine direndi.

3 Aralık 1971'de Pakistan'ın Hindistan'a önleyici askeri saldırıda bulunması ile Hindistan duruma direkt olarak müdahil oldu. Pakistan'ın askeri saldırısına karşılık veren Hindistan, ayrıca Bangladeş'i işgal etti ve 6 Aralık'ta bağımsızlığını tanıdı. Hindistan-Pakistan askeri çatışması iki haftadan az sürerek 16 Aralık'ta Pakistan'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Bangladeş Ocak-Mayıs 1972 tarihleri arasında, henüz Pakistan tarafından tanınmamışken, yetmiş civarında devlet tarafından tanındı; hatta BM'ye üyeliği için 20 Ağustos 1972'de karar tasarısı hazırlandı. Olayda Pakistan yanlısı dış politika izleyen Çin'in vetosu nedeniyle karar tasarısı kabul edilmese de, ana devlet tanımamışken Bangladeş'in BM'ye üyeliğinin gündeme gelmesi önemli idi. Bangladeş Pakistan tarafından 22 Şubat 1974'te tanınmış, aynı yıl 17 Eylül'de BM'ye üye olmuştur.

Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılması büyük ölçüde Hindistan'ın askeri müdahalesi sonucu gerçekleşmiştir. Hindistan Bangladeş'e müdahale gerekçesi olarak, Bangladeş'in kendi kaderini tayin hakkını ve yaşam hakkını öne sürmüştür.⁷⁴ Hindistan, Pakistan'ın bölgedeki uygulamalarını yeni sömürgecilik olarak tanımlamış, bu nedenle Bangladeş'in kendi kaderini tayin birimi olduğunu savunmuştur.⁷⁵ Bazı yazarlar, Bangladeş'in, Pakistan'dan coğrafi kopukluğu ve uğradığı insan hakkı ihlalleri nedeniyle bir çeşit içsel sömürge konumunda olduğunu, bu nedenle kendi kaderini tayin hakkı birimi sayılabileceğini, devletleşmesini sağlamak için güç kullanımının meşru olduğunu dile getirmektedir.⁷⁶ Bangladeş toprağının Pakistan'dan ayrı oluşu ve yönetim tarafından uğradığı baskı, BM Genel Kurulu'nun 1541 nolu kararında belirtilen, muhtar olmayan toprak tarifine uyduğunun göstergesi olarak görülmüş, Bangladeş yeni-sömürgecilik mağduru bir

⁷⁴ Bkz. UN Doc. S/PV.1606, 4 Kasım 1971; UN Doc. S/PV.1608, 6 Aralık 1971; UN Doc. S/PV.1611, 12 Aralık 1971.

⁷⁵ Bkz. UN Doc. S/PV.1606, 4 Aralık 1971.

⁷⁶ Bkz. Jorri C. Duursma, **Fragmentation and the International Relations of Micro-States: Self-Determination and Statehood**, Cambridge University Press, 1996, p. 83, 130.

bölge olarak değerlendirilmiştir.⁷⁷ Bangladeş'in, onarıcı ayrılma çerçevesinde ayrılma hakkı olduğu yönünde görüşler de ifade edilmektedir.⁷⁸ BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu Bangladeş'in bağımsızlık ilanını ya da Hindistan'ın Bangladeş'i işgalini kınayan kararlar almamıştır. Çok sayıda devlet de Bangladeş'i ana devletten önce tanıyarak, Bangladeş'in ayrılmasını meşru görmüştür. Bu çerçevede Bangladeş, dekolonizasyon sonrası ilk başarılı ayrılma örneği olmuş, onarıcı ayrılma konusunda uygulama oluşturmuştur.

1960'lardan itibaren ağır insan hakkı ihlallerine maruz kalan ve Türkiye'nin askeri müdahalesi sonucu Kıbrıs Cumhuriyeti'nden bağımsızlık ilan eden Kuzey Kıbrıs, Bangladeş örneği ile benzerlik göstermektedir. 1571-1878 arası Osmanlı, 1878-1960 arası BK yönetiminde olan adada 1960'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu.⁷⁹ Osmanlı döneminde Türk nüfus çoğunlukta iken, Kıbrıs bağımsız olduğunda adadaki nüfus yaklaşık 1/5 Türk, 4/5 Rum ve az sayıda azınlıktan oluşuyordu. Kurulan devlet iki toplumlu bir federasyondur ve iki toplumluluk, devletin her alanına yansıtılmıştır. Yasama, yürütme, yargı ve kamu görevleri iki toplum arasında paylaştırılmıştır. Başkan Rum, yardımcısı Türk olacak ve iki toplum tarafından ayrı ayrı seçilecek, savunma / güvenlik / dış politika alanlarında veto hakları olacaktır.⁸⁰ Bakanlar kurulu 7 Rum, 3 Türk bakandan oluşacak, meclis ayrı ayrı seçilecek 35 Rum ve 15 Türk vekilden oluşacak, ayrıca her toplumun kendi meclisi olacak, sivil ve kültürel işleri düzenleyecektir.⁸¹ En büyük beş kentte toplumların belediyeleri ayrı olacaktır.⁸² Kamu görevlileri ve polislerin % 70'i Rum, % 30'u Türk olacak, orduda ise oran 60'a 40 olacaktır.⁸³ İttifak Antlaşması uyarınca

---

⁷⁷ Örneğin Crawford'a göre, politik/coğrafi olarak ayrı bir birim oluşturan ve yönetimden dışlanan topraklar, muhtar olmayan bölge durumuna gelir ve kendi kaderini tayin hakkı birimi oluşturur. Bkz. Crawford, **The Creation of States**, p. 127, 142.

⁷⁸ Örn. bkz. Raic, **Statehood and the Law of Self-Determination**, p. 340, 365-366.

⁷⁹ Kıbrıs ile ilgili tarihsel veriler için bkz. Joseph S. Joseph, **Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics: From Independence to the Threshold of the European Union**, Hampshire, Macmillan Press, 1997; Salahi R. Sonyel, **Cyprus: The Destruction of A Republic and Its Aftermath (1960-1974)**, Nicosia, Cyrep, 2003; Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu, Çöküşü ve Unutulan Yıllar: 1964-1974**, Ankara, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1992; Sabahattin Egeli, **KKTC Kıbrıs Belgeseli: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı: Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları**, İstanbul, Kastaş, 2001.

⁸⁰ Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, 16 Ağustos 1960, md. 1, 50.

⁸¹ **Ibid.**, md. 46, 62, 86.

⁸² **Ibid.**, md. 173.

⁸³ **Ibid.**, md. 123 (1), 129 (1).

Yunanistan ve Türkiye adada belli sayıda askeri birlik bulundurabilecek,⁸⁴ Kuruluş Antlaşması uyarınca BK'nın adada iki askeri üssü olacaktı.⁸⁵ Garanti Antlaşması çerçevesinde Türkiye, Yunanistan ve BK garantör devletler olacak, adada kurulan sistemin bozulması durumunda, birlikte veya ayrı olarak, düzenin yeniden tesisi için müdahale edebileceklerdi.⁸⁶ Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı, başka devletle birleşmemeyi ve bölünmemeyi taahhüt etmişti.⁸⁷ Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması Kıbrıs Anayasası'na da dahil edilmişti.⁸⁸

Kıbrıs halkının kendi kaderini tayininden çok, Türkiye, Yunanistan ve Batılı devletlerin güç dengesi sağlama arayışının ürünü olan bu sistem, Kıbrıs halkını sıkı şekilde zapturapt altına almıştı. Yunanistan adayı klasik Helen kültürünün ve coğrafyasının bir parçası olarak görüp adadaki Rum varlığını korumak, hatta ada ile yönetsel bağlar oluşturmak isterken, Türkiye, hem adadaki Türk nüfusun, hem de adanın Anadolu'ya yakınlığı nedeniyle güvenlik açısından ada ile bağlantısının muhafazasını amaçlıyordu. BK ise, adanın stratejik önemi nedeniyle orada askeri varlığını sürdürmek ve iç işlerinde müdahil olmayı sürdürmek istiyordu. Soğuk Savaş'ın sürmekte olduğu 1960'lı yıllarda Kıbrıs Adası sadece BK için değil, ABD liderliğindeki Batı Bloku için de önemli bir bölgeydi ve adadaki gelişmeler, kuruluşundan bölünüşüne dek, Batı Bloku tarafından yakından takip edilecek, adanın siyasetine sıklıkla müdahale edilecekti.

Osmanlı yönetiminden itibaren Kıbrıs'ta iki toplum ayrı yaşamış, bütünleşmiş bir Kıbrıs halkı oluşmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde uygulanan millet sistemi, her dini grubun ayrı kurumları olmasını ve kendi toplumunun işlerini yönetmesine dayalıydı. Bu çerçevede farklı dinsel gruplar içine kapalı yaşıyor, ayrı kimliklerini muhafaza ediyordu. Kıbrıs Adası'nın Osmanlı yönetiminde olduğu dönem boyunca Türk ve Rum nüfus, bu şekilde birbirinden ayrı olarak yaşamıştı. BK yönetimi boyunca da düzen aynı şekilde devam etti. İki toplum da ortak

⁸⁴ Yunanistan 950, Türkiye 650 asker bulundurabilecekti. Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İttifak Antlaşması, Ek Protokol I, 16 Ağustos 1960, 397 UNTS 289 [İttifak Antlaşması], md. I. (Aynı tarihte yürürlüğe girmiştir.)

⁸⁵ Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma, 16 Ağustos 1960, 382 UNTS 9, md. 2(2). (Aynı tarihte yürürlüğe girmiştir.)

⁸⁶ Bkz. Garanti Antlaşması, md. IV.

⁸⁷ **Ibid.**, md. I.

⁸⁸ Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, md. 181.

topraklarından çok, anavatan olarak gördükleri Türkiye ve Yunanistan'a bağlılık hissediyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda, adada bütünleşmiş bir Kıbrıs halkı yerine, yüzyıllardır birbirinden ayrı yaşamış, ayrı kurumlarla yönetilmiş, etnik, dilsel ve dinsel olarak farklı, ve Soğuk Savaş'ın güç mücadelesi ortamında hayli politize olmuş iki toplum vardı.

İki toplum arasında şiddet de içeren çatışma, BK döneminden beri mevcuttu. Kıbrıs tarihte hiçbir zaman Yunanistan'a ya da Antik Yunan İmparatorluğu'na ait olmamış olmasına karşın, Kıbrıslı Rumlar adayı Yunanistan'ın bir parçası olarak görüyor, **enosıs** (Yunanistan ile birleşme) Kıbrıslı Rumlar tarafından güçlü şekilde destekleniyordu. Türk nüfus, adaya ait olmayan yabancı bir unsur olarak görülüyordu. 1950'de Başpiskopos seçilen Makarios, dini ve milli lider olarak, enosisi desteklediğini açıklamıştı. Bu amaçla silahlı milis örgütleri kuruldu. Kıbrıslı Türkler ise, adanın Türkiye'ye coğrafi yakınlığını ve tarihsel geçmişini ileri sürerek, adanın Türk adası olduğunu savunuyor ve iki toplumluluğu destekliyordu. Kendilerini savunmak için onlar da silahlı milis örgüt kurdular. 1950'lerin sonlarında Rumlar ve Türkler arasında ciddi oranda şiddet yaşanmakta idi.

1960'ta kurulan düzenden hoşnutsuz olan taraf Kıbrıslı Rumlardı. Sayıca kendilerinden az olan Türk nüfusun devlet yönetiminde bu denli yer almasından rahatsızlık duyuyorlardı. Kıbrıslı Türkler ise, Rumlar karşısında varlıklarını muhafaza etmek için Kıbrıs Cumhuriyeti ile getirilen garantilere ihtiyaç duyuyordu. Bu ortamda Kıbrıs Cumhuriyeti sadece üç yıl yaşayabildi. Yönetim kilitlendi, Kıbrıs ordusu oluşturulamadı ve iki toplum da kendi yeraltı silahlı güçlerini kurdu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı olan Makarios ve Yunan yetkililer, **enosıs**'i desteklemeyi sürdürdü.⁸⁹ Aralık 1963'te iki toplum arasında şiddet yeniden hızlandı ve 1974'e dek sürdü. İki toplumdan da kayıplar yaşanmasına karşın, azınlık olan Türkler ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. 100'ün üzerinde Türk köyü tamamen ya da kısmen yıkıldı; ortak köylerde yaşayanlar kaçıp adanın kuzeyinde toplandı; 25.000 kadarı mülteci oldu; yüzlercesi de hayatını kaybetti.⁹⁰ Bu süreçte Kıbrıslı

⁸⁹ 1963'te Yunan Başbakan Karamanlis, Kıbrıslı Rumların Yunanistan büyükelçisine şöyle söylüyordu: "Er ya da geç Kıbrıs sorunu çözülecektir ve Kıbrıs Yunanistan ile birleşecektir." Bkz. Joseph, **Cyprus: Ethnic Conflict**, p. 39.

⁹⁰ Bkz. Zaim M. Necatigil, **The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective**, Lefkoşe, Tezel Offset, 1985, p. 5. Olaylarla ilgili BM raporları için bkz. UN Doc. S/595, 1964; S/5950, 1964;

Türk milletvekilleri mecliste görevlerini icra edemediler. Kıbrıslı Türkler yurttaşlık haklarını kullanamadılar, kamu hizmetlerinden yararlanamadılar, pasaport alamadılar. Ayrıca ekonomik ablukaya maruz kaldılar ve Türkiye’den gelecek yardımlara muhtaç duruma geldiler.⁹¹ 1967’de Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi ilan edildi.

Türkiye adaya askeri müdahale planlamaya başladı, ancak bu girişim ABD’nin politik girişimleriyle engellendi. 1974’te **enosis** yanlıları Kıbrıs’ta askeri darbe gerçekleştirip Makarios’u görevden uzaklaştırdılar. Yunanistan ve BK ile görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine Türkiye 1974’te adaya askeri müdahalede bulundu. Taraflar arasında sorunun çözümü için yapılan görüşmelerden sonuç alınamadı. İki toplumun iç içe yaşaması mümkün görünmüyordu. Kıbrıslı Türkler coğrafi olarak ayrılmış, etnik olarak homojen iki birimin oluşturduğu gevşek bir federasyonu savunuyor, Rumlar ise çoğunluk yönetimine dayalı merkezi devlet kurulmasını amaçlıyordu. Görüşmelerden sonuç alınamaması üzerine, Şubat 1975’te Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edildi; ardından Kıbrıslı Türkler Kasım 1983’te KKTC’nin kuruluşunu ilan etti ve o tarihten bu yana, sadece Türkiye’nin tanıdığı fiili bir devlet olarak varlığını sürdürdü.

Kıbrıs sorununun çözümü BM mekanizması çerçevesinde mümkün olmadı ve BM, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye’nin tek taraflı adımlarına karşı eleştirel tutum takındı. Genel Kurul 1974’te Türkiye’nin askerlerini çekmesi ve Kıbrıs’ın iç işlerine karışılmamasını talep eden bir karar aldı.⁹² Bu kararı onaylayan Güvenlik Konseyi,⁹³ 1975’te aldığı bir kararla federe birim ilanını reddetti.⁹⁴ 1983’te ise KKTC’nin ilanının geçersiz olduğu ve tanınmaması yönünde bir karar aldı.⁹⁵ Söz konusu kararda geçersizliğin gerekçesi olarak güç kullanımı değil, bağımsızlık ilanının Kıbrıs antlaşmalarına aykırı oluşu gösterildi. Doktrinde, bazı devlet

---

S/10940, 1973; S/10842, 1972. Uluslararası basın haberleri için bkz. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu, Çöküşü**, pp. 219-231.

⁹¹ Bkz. Pierre Oberling, **The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, New York, Colombia University Press, 1982, pp. 120-130.

⁹² Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 3212, 1 Kasım 1974, UN Doc. A/RES/3212.

⁹³ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 365, 13 Aralık 1974, S/RES/365.

⁹⁴ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 367, 12 Mart 1975, UN Doc. S/RES/367.

⁹⁵ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 541, 18 Kasım 1983, S/RES/541.

açıklamalarında⁹⁶ ve UAD'nin Kosova Danışma Görüşü'nde⁹⁷ KKTC'nin tanınmaması, emredici norm olarak kabul edilen saldırgan güç kullanmama kuralının ihlali ile açıklanmaktadır.

Bu iki olayla benzerlik kurulabilecek bir diğer ayrılma örneği de Kosova'dır. Özerkliğin azaltılması, politik hakların ve yaşam hakkının ihlali sonucu Kosova ayrılıkçı politika benimsemiş, 2008'de Sırbistan'dan tek taraflı olarak ayrılmış ve çok sayıda devlet tarafından tanınmıştır. Kosova'nın bağımsızlığına giden süreç yukarıda ayrıntılı olarak anlatılmıştı.⁹⁸ Burada, NATO'nun Kosova'ya 1999'da gerçekleştirdiği askeri müdahale değerlendirilecektir. Operasyon BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan gerçekleşmiş, bazı yazarlarca 'insani müdahale' olarak değerlendirilmiştir. Operasyonun hemen ardından alınan 1244 no'lu kararda Güvenlik Konseyi operasyona değinmemiş, hatta, NATO operasyonu sonucunda imzalanmış olan Askeri Teknik Antlaşma⁹⁹ hükümlerine benzer düzenlemeler öngörmüştür. BM Genel Kurulu da operasyonu eleştiren bir karar almamıştır. Uluslararası toplumun NATO operasyonuna tepki vermemesi ve Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının, ana devlet tanımamışken çok sayıda devlet tarafından tanınması, ne askeri operasyonun ne de tek taraflı bağımsızlık ilanının tanımaya engel olarak görüldüğünü göstermektedir.

Bangladeş, KKTC ve Kosova olayları pek çok açıdan benzerlik göstermektedir: üçünde de bir devlet-altı birimin politik haklarından yoksun bırakılması, ana devlet tarafından şiddete başvurulması sonucu çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi / mülteci durumuna düşmesi ve bir arada yaşamamanın son derece güç hale gelmesi söz konusudur. Üçünde de, çatışma sonucu oluşan insani krizi durdurmak amacıyla başka devletler tarafından askeri müdahalede bulunulmuş, ana devlet o bölgelerde fiili kontrolünü kaybetmiş, ayrılma büyük ölçüde bu sayede gerçekleşmiştir. Bangladeş ve Kosova örneklerinde uluslararası toplum askeri müdahaleyi meşru görmüş ve bu iki birimin bağımsızlığını tanımıştır. KKTC ise,

---

⁹⁶ Örn. bkz. Commonwealth Heads of Government Meeting, New Delhi, India, 1983, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf>, 3 Mayıs 2018.

⁹⁷ Bkz. para. 81.

⁹⁸ Bkz. **supra**, Bölüm IV(III).

⁹⁹ The Military-Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia, 9 Haziran 1999, 38 **ILM** 1217.

büyük ölçüde saldırgan güç kullanmama kuralının ihlali gerekçesiyle tanınmamıştır.¹⁰⁰ Bu üç olay birlikte değerlendirildiğinde, güç kullanmama kuralının içeriğinin politik değerlendirmelere göre doldurulduğu ve değişken olduğu görülmektedir.

Askeri müdahale ile ayrılan bir birimin bağımsızlık kriterini sağlamadığı için devlet olmadığı ileri sürülebilir; ancak Bangladeş tanındığında topraklarında Hindistan askerleri vardı; Kosova da BM yönetimi altında idi ve anayasası uluslararası yönetime geniş yetkiler tanımakta idi. Bu açıdan, bağımsızlık kriterinin her zaman uygulanmadığı görülmektedir.

Güç kullanımı ile toprak kazanımının tanınmaması, Stimson Doktrini'nden bu yana uygulanmaktadır ve saldırgan güç kullanmama kuralı uluslararası hukukun temel kurallarından biridir. Bununla birlikte önleyici meşru müdafaa, insani müdahale gibi doktrinler, güç kullanmama kuralının yeni istisnaları olarak ileri sürülmektedir. Bu yeni doktrinler 'meşru güç kullanımı' olarak öne sürülmekte, salt 'saldırgan' güç kullanımının hukuk dışı olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, neyin saldırgan, neyin meşru güç kullanımı olduğu yoruma göre değişebilmektedir. Coğrafi ve toplumsal özelliklerde farklılıklar olmakla birlikte, yukarıda değinilen 3 olayda da büyük insani krizler söz konusudur ve dışarıdan müdahale ihtiyacı doğmuştur. 2 olayda güç kullanımının hukuken geçerli kabul edilmesi, güç kullanmama kuralına yeni bir istisna oluşmaya başladığını düşündürmektedir.¹⁰¹ Kosova ve Bangladeş'e askeri müdahalenin meşru görülmesi insani nedenlere dayanmaktadır. Bu 2 örnekten, insani krizlerin söz konusu olduğu durumlarda devlet-altı birim lehine askeri müdahalenin meşru kabul edilebileceği anlaşılmaktadır. Ancak benzer bir süreç sonunda kurulan KKTC, saldırgan güç kullanmama kuralının ihlali nedeniyle tanınmamıştır. Bu da kuralların yorumunun politik değerlendirmelere göre farklılaşabildiğini göstermektedir. Türkiye'nin 1974

---

¹⁰⁰ Yukarıda belirtildiği gibi, BM Güvenlik Konseyi KKTC'nin tanınmamasına gerekçe olarak, 1960 Antlaşmaları'nı ihlalini göstermektedir. Bu konuda şu söylenebilir ki, KKTC'nin ilanı 1960 Antlaşmaları ile kurulan düzeni değiştirmiş olmakla birlikte, aynı durum Kosova'nın tanınmasında engel olarak görülmemiştir. UAD, Kosova'nın bağımsızlık ilanının Anayasal Çerçeve Belgesi'ni ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 nolu kararını ihlal etmediğini belirtmiştir. KKTC'nin ilanından Kosova'nın ayrılmasına kadar geçen sürede, farklı değerlendirmeyi gerekli kılacak ne gibi bir hukuki değişim olduğu sorusu akla gelmektedir.

¹⁰¹ Sömürge halkları için bu istisna oluşmuş görünmektedir. Sömürge halklarının silahlı yardım alma hakkı tanınmaktadır. Bkz. Dostça İlişkiler Bildirisi. Ayrıca bkz. *supra*, p. 59, n. 48.

Kıbrıs harekatı, işleyen bir devlete karşı değil, harekattan yıllar önce fiilen bölünmüş ve halkların ayrı örgütlenmeler kurmuş olduğu bir bölgeye gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan, diğer örnekler gibi insani müdahale olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Ayrıca, Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin hakkını ihlal ediyor oluşu nedeniyle tartışmalı bir antlaşma olsa da, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale hakkı Garanti Antlaşması'na göre mevcuttur.

Bangladeş, KKTC ve Kosova örneklerinde görülmektedir ki, devlet-altı birim lehine askeri müdahalenin hukuka uygun ya da aykırı olarak tanımlanması arasında ince bir çizgi vardır. Bangladeş ve Kosova'nın, güç kullanmama kuralının ihlali nedeniyle tanınmaması ya da KKTC'nin kuruluşunun meşru görülüp tanınması da hukukun mümkün idi. Benzer durumların farklı sonuçlar doğurabildiği, hukukun buna imkan verecek denli esnek ve yoruma açık olduğu görülmektedir. Bangladeş ve Kosova genel olarak hakim güçlerce desteklenen / karşı çıkılmayan ayrılımlar iken, söz konusu güçler Kıbrıs'ın birleşik kalması politikası izlemişlerdir. Dış güç kullanımı yoluyla ayrılmanın hukukiliğinin farklı şekillerde yorumlanmasında, hakim devletlerce desteklenip desteklenmemesi önemli ölçüde etkili olmaktadır.

VI. Kırım: İlhak mı Kendi Kaderini Tayin mi?

Kırım'ın 2014'te Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya katılması, Rusya ve Batılı devletler arasındaki güç mücadelesinde hukukun bir mücadele alanı olarak işlevini göstermekte, ayrıca hukukun yapısal belirsizliğini teyid etmektedir.

Ukrayna'ya bağlı özerk bölge olan Kırım, 1954'te SB tarafından Ukrayna'ya verilmiş, 1996'da da özerk statü kazanmıştı.¹⁰² Nüfusunun yaklaşık % 58'ini Ruslar, % 24'ünü Ukraynalılar, % 12'sini de Tatarlar oluşturmakta idi.¹⁰³ 2000'lerin ortalarından itibaren uygulanan Ukraynalılaştırma politikası, Rus kimliğinin baskın olduğu Kırım'da huzursuzluğa neden oluyordu. Ancak Kırım'ın bağımsızlık ilan etmesinin altında yatan asıl neden, Ukrayna'nın Batı ile Rusya arasındaki jeopolitik

¹⁰² Kırım ve Ukrayna krizi ile ilgili genel bilgi için bkz. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska, Richard Sakwa, **Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives**, ed.s, Bristol, E-International Relations Publishing, 2015; Gwendolyn Sasse, **The Crimean Question: Identity, Transition, and Conflict**, Cambridge, Harvard Ukrainian Research Institute Publications, 2007.

¹⁰³ All-Ukrainian Population Census, 2001, State Statistics Committee of Ukraine, (Çevrimiçi) <http://2001.ukrcensus.gov.ua>, 17 Aralık 2017.

mücadelede stratejik bir alan olması ve Ukrayna'nın Batı'nın etki alanına girmesini istemeyen Rusya'nın Kırım'ı ayırmaya teşvik etmesi idi.

SB'nin dağılmasının ardından NATO'yu lağvetmeyen ve örgüt için yeni görev tanımlaması yapan Batı, eski Sovyet devletlerini kendi etki alanına katmak ve söz konusu devletlerin NATO ve AB'ye üye yapılması politikası izledi. OSCE, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi gibi yapılar kurularak NATO ve eski Varşova Paktı üyesi devletler arasında güvenlik alanında işbirliği alanları açıldı ise de, Batı'nın Rusya'nın yakın coğrafyasına yayılıp, yanı başındaki devletleri kendi güvenlik ve politik örgütlenmesine dahil etmek istemesi, Rusya'nın Batı'dan güvenlik tehdidi algılamasına yol açtı. 1990'larda NATO ile Orta / Doğu Avrupa ve eski Sovyet devletleri arasında askeri işbirliğini amaçlayan 'Barış için Ortaklık Programı,' söz konusu devletlerin önemli bir bölümünün NATO'ya üye olması ile sonuçlandı. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan 1999'da, Bulgaristan, Estonya, Latviya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya 2004'te, Arnavutluk ve Hırvatistan da 2009'da NATO'ya üye oldu. Gürcistan ve Ukrayna'nın da örgüte üye yapılması politikası benimsendi.¹⁰⁴ Arnavutluk hariç diğer devletler AB'ye de üye oldu. AB 2009'da eski Sovyet devletleri için ise 'Doğu Ortaklığı' programı oluşturdu.¹⁰⁵ Söz konusu devletler AB ile bir çeşit ortaklık kuracak, ticaretin kolaylaştırılması, vizelerin kaldırılması gibi uygulamalar hayata geçecekti.

Rusya ise eski Sovyet devletleri ile Avrasya Birliği kurmayı amaçlıyordu. Avrasya Birliği, ekonomik ve politik bir örgüt olarak AB'nin alternatifi olacak, Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü de NATO'nun karşılığı olacaktı. Rusya bu şekilde çok kutuplu bir düzen oluşturmayı amaçlıyordu. Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Rusya ve 5 BDT üyesi devlet tarafından 2002'de, Avrasya Ekonomik Birliği de Rusya, Kırgızistan ve Beyaz Rusya tarafından 2015'te kuruldu. Politik baskı ve ekonomik yardım teklifleri ile Ermenistan'ı Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye olmaya ikna eden Rusya, Ukrayna'yı da aynı şekilde AB üyeliğinden vazgeçirerek Avrasya Ekonomik Birliği'ne dahil etmeye çalıştı.

¹⁰⁴ Bkz. NATO, Bucharest Summit Declaration, 3 Nisan 2008, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_8443.htm, 17 Nisan 2017.

¹⁰⁵ Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, 7 Mayıs 2009, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf, 9 Kasım 2017.

NATO ve AB'nin genişlemesi, özellikle eski Sovyet devletlerini üyeleri arasına katması, Rusya tarafından Batı'nın çevreleme stratejisi olarak değerlendiriliyordu. 2003'te Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da, 2005'te Kırgızistan'da gerçekleşen 'renkli devrimler'de, Batı'nın da desteklediği protesto gösterileri ile otoriter yönetimler devrilmişti. Rusya, Batılı devletlerin demokrasi bahanesiyle bölgeyi şekillendirmeye çalıştığını düşünüyordu. Rusya'nın Batı'dan tehdit algılamasının en önemli nedenlerinden biri de, Batı'nın tek yanlı güç kullanımı idi. 1997'de imzalanan Rusya-NATO Daimi Ortaklık Konseyi Kurucu Belgesi, BM Güvenlik Konseyi'nin güç kullanımına karar vermeye tek yetkili organ olduğunu teyid ediyordu.¹⁰⁶ Ancak NATO'nun 1999'da BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan FYC'yi bombalaması, Rusya-Batı ilişkilerinde gerilimi artırdı. Ayrıca Batı'nın 2001 Afganistan, 2003 Irak işgalleri ve 2011'de Libya'nın bombalanması Rusya tarafından eleştirildi. 2008'de Sırbistan'dan tek taraflı bağımsızlık ilan eden Kosova'nın Batı tarafından çok kısa süre içinde tanınması da, Rusya'nın tepkisine neden oldu. Batı'nın tek yanlı uygulamalarına karşılık, 2008'de Güney Osetya-Gürcistan çatışmasına askeri müdahalede bulunan Rusya; hemen ardından Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık ilanlarını tanıdı.

2013 Ukrayna krizini tetikleyen olay ise, Ukrayna'nın AB üyeliği doğrultusunda atılan adımlar idi. Ukrayna ile AB arasında serbest ticaret ve ortaklık antlaşmaları 2012'de paraflanmış, Kasım 2013'te imzalanması kararlaştırılmıştı. Ancak Rusya'nın ikna ettiği Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç, antlaşmayı imzalamaktan vazgeçti. Hemen ardından Ukrayna'daki AB yanlıları, Batı'nın da cesaretlendirmesiyle ayaklandı; Kiev'de geniş çaplı protesto gösterileri düzenlendi ve hükümet devrildi. Yeni hükümetin Ukrayna'yı AB ve NATO üyesi yapacağını düşünen Rusya, Ukrayna'yı karıştırarak bunu engellemeyi amaçladı. Rus Lider Putin'e Ukrayna'ya askeri kuvvet gönderme yetkisi verildi. Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerinde isyan başlatan Rusya, Kırım'da antlaşma gereği bulunan askeri kuvvetlerinin de yardımıyla Ukrayna silahlı kuvvetlerini bölgeden uzaklaştırdı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security Between NATO and the Russian Federation, 27 Mayıs 1997, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm?selectedLocale=en, 12 Ekim 2017.

¹⁰⁷ Rusya ile Ukrayna arasındaki 1997 tarihli antlaşma gereği, Rusya Kırım'da askeri üs kurabilecek, 25.000 asker bulundurabilecek, ancak sınırlı operasyon yetkisine sahip olacak ve askerler sivil

Rus askerlerinin bulunduğu Kırım'da 16 Mart 2014'te yapılan referandumda Rusya'ya katılım yaklaşık % 97 oranında oyla desteklendi. 17 Mart'ta bağımsızlık ilan eden Kırım, ertesi gün Rusya tarafından tanındı ve Kırım ile Rusya arasında imzalanan antlaşma ile Kırım Rusya'ya katıldı.¹⁰⁸

Batı'nın şiddetli tepki gösterdiği ve BM Genel Kurulu kararı ile kınanan katılma,¹⁰⁹ Kırım'ın bağımsızlık ilanı metninde BM Antlaşması ve UAD'nin Kosova Danışma Görüşü ile gerekçelendirildi.¹¹⁰ UAD'nin, söz konusu kararda belirttiği, tek taraflı bağımsızlık ilanlarının uluslararası hukuku ihlal etmediği yönündeki görüşüne atıf yapıldı.¹¹¹ Rusya Kırım'a müdahalesini, devrik başkan Yanukoviç'in Rusya'ya daveti¹¹² ve Kırım'daki Rus vatandaşlarının korunması ile gerekçelendirdi.¹¹³ Kırım'ın Rusya'ya katılmasına gerekçe olarak ise kendi kaderini tayin hakkı ileri sürüldü. Rus lider Putin, 18 Mart 2014 tarihinde Rus Meclisi'nde yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

“...[K]ırım sakinlerinin tarihte ilk kez kendi gelecekleri hakkında özgür isteklerini...ifade edebilecekleri koşulların yaratılmasına yardım etmek zorundaydık. [Batılı] mevkidaşlarımız...uluslararası hukuku ihlal ettiğimizi söylüyor....[N]eyi ihlal ediyoruz?...[BM] Antlaşması...kendi kaderini tayin hakkından söz ediyor....[U]krayna da Sovyetler Birliği'nden ayrılırken...bu hakkı kullanmıştı....[A]yrıca...Kosova örneği, Kosova'nın Sırbistan'dan tek yanlı ayrılmasına onay verdiklerinde Batılı mevkidaşlarımızın...kendi elleriyle oluşturdukları bir örnek....BM Antlaşması md. 2(1)'e uygun olarak [UAD] de [belirtti ki] “genel uluslararası hukuk bağımsızlık ilanları için bir yasaklama içermiyor”....Bir nedenle, Kosovalı Arnavutlar'ın yapmasına izin verilen şeyleri,...[Kırım'ın] yapmasına izin verilmiyor....[ABD] ve Batı Avrupa'dan, Kosova'nın özel bir durum olduğunu...duyuyoruz. Onu mevkidaşlarımızın gözünde bu kadar özel yapan

---

bölgelerde bulunmayacaktı. Bkz. Agreement Between the Russian Federation and Ukraine on the Status and Conditions of the Russian Federation Black Sea Fleet's Stay on Ukrainian Territory, 28 Mayıs 1997, J. L. Black, **Russia and Eurasia Documents Annual**, Vol. I, ed., Gulf Breeze, Academic International Press, 1997, p. 129.

¹⁰⁸ Bkz. Agreement Between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the Accession of the Republic of Crimea in the Russian Federation and on Forming New Constituent Entities within the Russian Federation, 18 Mart, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.kremlin.ru/news/20605>, 17 Kasım 2017. Kırım ile birlikte, özel statüdeki şehir Sivastopol de Rusya'ya katıldı. Kırım ve Sivastopol'ün Rusya'ya katılması 6 devlet tarafından tanınmaktadır: Afganistan, Küba, Nikaragua, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Suriye ve Venezüela.

¹⁰⁹ Bkz. BM Genel Kurulu Kararı No. 68/262, 27 Mart 2014, UN Doc. A/RES/68/262. Karar 100 evet oyuyla kabul edilirken, önemli sayıda devlet evet oyu kullanmadı. 11 devlet (Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Kuzey Kore, Nikaragua, Sudan Suriye, Venezüela ve Zimbabve) hayır oyu kullanırken, aralarında Çin ve Hindistan'ın da bulunduğu 58 devlet çekimser kaldı.

¹¹⁰ Bkz. Autonomous Crimean Republic and Sevastopol, Declaration of Independence, (Çevrimiçi) <http://www.rada.crimea.ua/app/2988>, 25 Ocak 2018.

¹¹¹ **Ibid.**

¹¹² Bkz. Vladimir Putin, Kremlin Press Conference, 4 Mart 2014, (Çevrimiçi) www.kremlin.ru, 28 Ocak 2018.

¹¹³ Bkz. ITAR-TASS Press Report, Putin's Letter on Use of Russian Army in Ukraine Goes to Upper House, 1 Mart 2014, (Çevrimiçi) <https://en.itar-tass.com>, 7 Şubat 2018.

nedir?...[İ]nsan ölümleri. Bu hukuki bir arguman mı? [UAD] kararı bu konuda hiçbir şey söylemiyor....[E]ğer Kırımlı yerel müdafaa güçleri durumu kontrol altına almasaydı, ölümler olabilirdi....”¹¹⁴

Azımsanmayacak sayıda yazar, Putin’in açıklamasının politik olduğunu ve hukuki karşılığı olmadığını ileri sürmektedir. Ancak Putin’in açıklamaları tamamiyle uluslararası hukukun bir yorumunu oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Rusya’nın Kırım’ın ayrılmasını desteklemesi jeopolitik nedenlerledir; ancak Rusya eylemlerini uluslararası hukukun belli bir yorumu ile gerekçelendirmektedir ki, Kosova’da ya da başka bir çok olayda Batılı devletlerin yaptığı da bundan farklı değildir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, uluslararası hukukun yapısal belirsizliği devletlere manevra alanı sağlamaktadır. Tüm devletler eylemlerini gerekçelendirmek için gerektiğinde normlara (ve normların farklı yorumlarına) başvurmakta, gerektiğinde de egemenliğe dayalı kural veya istisnalarla çıkış sağlamaktadır. Aynı olay karşısında farklı devletler farklı kuralları dayanak gösterebilmektedir. Hakim devletler bunlara ek olarak yeni doktrinler ilan edip, mevcut kuralları aşındırabilmektedir (örneğin önleyici meşru müdafaa, koruma sorumluluğu doktrini.) Filistin dahil pek çok örnekte bağımsızlık ilanlarını tanımayan Batı, Kosova’da toprak bütünlüğü ilkesini bir yana bırakıp, ayrılıkçı birimi tanıma yoluna gitmiş, BM döneminin, tek taraflı ayrılımların tanınmaması uygulamasının dışına çıkmıştır. Başka bir deyişle, pek çok örnekte toprak bütünlüğü ilkesinden yana tavır alınmışken, Kosova’da ilkeye bir istisna uygulanmıştır.

Rusya da uluslararası hukuku aynı şekilde kullanmakta, duruma göre farklı kural ve ilkelere referans vermekte, gerektiğinde normları geniş yorumlamaktadır. Kosova’nın ayrılması karşısında Sırbistan’ın toprak bütünlüğünü destekleyen Rusya, Kırım’da kendi kaderini tayin hakkını ileri sürmüştür. Uluslararası hukukun yapısal çelişkilerinden yararlanan Rusya’nın savları hukuken geçersiz değildir. Kırım’ın ayrılmasının uluslararası hukuk ihlali olduğunu savunan devletlerin / yazarların ileri sürdükleri başlıca 4 gerekçe vardır: (1) Rusya’nın Kırım’da kuvvet kullanması (2) Kırım’da insan hakkı ihlallerinin yaşanmamış olması / onarıcı ayrılma koşullarının sağlanmamış olması, (3) toprak bütünlüğü ilkesi, ve (4) Kırım referandumunda halka

---

¹¹⁴ Address by President of the Russian Federation, 18 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>, 17 Mart 2018. İngilizce’den tercüme yazara aittir.

yöneltlen soruların standartlara uymaması. Kırım referandumunda soruların düzenleniş biçimi sorunlu olmakla birlikte,¹¹⁵ bu daha çok Kırım Özerk Yönetimi'nin sorumluluğundadır ve tek başına Kırım'ın ayrılışını hukuka aykırı kılmaz. Silahlı müdahale konusunda Rusya Ukrayna'ya asker göndermediğini, belli sayıda kuvvetin antlaşma gereği önceden Kırım'da bulunduğunu ve güvenliğin Kırım'ın yerel güçlerince sağlandığını ileri sürmektedir ki, aksini kanıtlamak güçtür. Kaldı ki Kosova'da da BM tarafından onaylanmamış bir askeri müdahale söz konusudur. Toprak bütünlüğü ilkesi Kosova örneğinde Batılı devletler tarafından göz ardı edilmiş, tek taraflı bağımsızlık ilanlarının (ve dolayısıyla tanınmanın) uluslararası hukuku ihlal etmediği savunulmuştur. Aynı şeyin, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü konusunda ileri sürülmesinin önünde bir engel yoktur. Kırım'da onarıcı ayrılma koşullarının sağlanmadığı iddiası karşısında da, onarıcı ayrılma hakkının henüz uluslararası hukuka yerleşmemiş olduğu savı ileri sürülebilir. Kosova dahil hiçbir ayrılma örneğinde onarıcı ayrılmaya referans verilmemiştir. Ayrıca onarıcı ayrılma koşullarının sağlanıp sağlanmadığı, devletlerin öznel değerlendirmelerine açıktır. Bu çerçevede, Kosova'nın tanınması ile Kırım'ın tanınması arasında, hukuka uygunluk bakımından bir fark yoktur.

Büyük çaplı insan hakkı ihlallerinin yaşanmadığı Kırım için kendi kaderini tayin hakkını ileri sürerek, Rusya kendi kaderini tayin hakkının kapsamını genişletmeye yeltenmektedir. Sınırların kolaylıkla değişmesi anlamına gelecek bu yorum, düzenin istikrarı açısından tehlikelidir. Ancak aynı tehlike, Batılı devletlerin tek yanlı uygulamaları ve sıklıkla başvurdukları istisna doktrinleri için de geçerlidir.

VII. Güney Sudan: Hegemonya, Rıza ve Ayrılma

Güney Sudan'ın 2011'de yapılan bir referandumla Sudan'dan ayrılıp

---

¹¹⁵ Referandumda Kırım halkına 2 soru yöneltildi: (1) Özerk Kırım Cumhuriyeti'nin, Rusya Federasyonu'nun kurucu parçası olarak Rusya ile yeniden birleşmesinden yana mısınız?; (2) 1992 Kırım Cumhuriyeti Anayasası'nın ve Kırım'ın Ukrayna'nın parçası olma statüsünün geri gelmesinden yana mısınız? Bu sorular bir çok açıdan sorunludur. 1992 tarihli Kırım Anayasası'nın 2 versiyonu vardır; hangisinden söz edildiği net değildir. Ayrıca Kırım'ın referandumun yapıldığı tarihteki statüsü 1996 tarihli Ukrayna Anayasası ile düzenlenmektedir. Ancak referandumda halka mevcut statüde kalma seçeneği sunulmamıştır. Bu nedenle referandum soruları yeterince net değildir. Meşruiyet açısından, referandumlarda 'evet-hayır' şeklinde basitçe yanıtlanabilecek, net sorular olmalıdır. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, referandumlarla ilgili bağlayıcı olmayan bazı temel kriterler getirmektedir. Bkz. Venice Commission, Code of Good Practice on Referendums, CDL-AD(2007)008rev.

bağımsız bir devlet olması Sudan'ın onayıyla gerçekleşti. Kuzey ve güney Sudan arasında 1950'lerde başlayıp aralıklarla 2000'lere kadar süren iç savaşta kesin askeri yenilgisi söz konusu olmayan ve güneyin ayrılmasıyla petrol ve diğer ülke kaynaklarının çok büyük kısmını kaybedecek olan Sudan yönetimi, büyük ölçüde uluslararası baskılar sonucu güneyin ayrılmasına rıza gösterdi. 50 yıla yakın süre güneyi ülke kaynaklarından mahrum etmiş ve ciddi oranda şiddet uygulamış olan Sudan yönetimi lideri Ömer El-Beşir, referandumun ardından, güney halkının geleceklerini belirleme hakkından söz etmekteydi.¹¹⁶ El-Beşir'i güneyin ayrılması sürecinde baskı altına alan başlıca unsurlar, Sudan'ın batısındaki Darfur bölgesinde sürmekte olan diğer bir iç savaşta El-Beşir'in soykırım suçu işlediği iddialarının yoğun bir uluslararası kampanyaya dönüşmesi, El-Beşir'in söz konusu bölgede insanlığa karşı suçlar işlediği gerekçesiyle konunun UCM'ye havale edilmesi ve 11 Eylül'ün ardından İslamcı rejimlerin baskı altına alınması gibi etkenler sayılabilir.

Özellikle UCM'nin devreye girmesi, El-Beşir'in ayrılmaya rıza göstermesinde önemli rol oynamıştır. Darfur'daki durum BM Güvenlik Konseyi tarafından 1593 nolu kararla UCM'ye havale edilmiş,¹¹⁷ Mahkeme El-Beşir ve bazı başka yetkililer hakkında insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları, El Beşir'in bunlara ek olarak soykırım suçu işlediği iddiasıyla yakalama kararı çıkarmıştır.¹¹⁸ Bugüne dek El-Beşir ve diğer zanlıların UCM'ye teslim edilmesi ve yargılama yapılması mümkün olmamıştır; ancak UCM'nin yakalama kararı El-Beşir'i uluslararası alanda yalnızlaştırmış, ciddi baskı altına almış ve uluslararası beklentiler doğrultusunda hareket etmesini kolaylaştırmıştır. El-Beşir, büyük ölçüde süreçle eş zamanlı olarak politika değişikliğine gitmiş ve güneyin ayrılmasına rıza göstermiştir.

1898'den itibaren Mısır ve BK tarafından yönetilmekte olan Sudan, 1956'da üniter bir devlet olarak bağımsız oldu ve hemen ardından iç karışıklıklar başladı.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Timothy W. Waters, "Let His People Go: Sudan's Lesson for Secession," 24 Ocak 2011, (Çevrimiçi) www.ejiltalk.org/let-his-people-go-sudans-lesson-for-secession, 13 Nisan 2016.

¹¹⁷ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1593, 31 Mart 2005, UN Doc. S/RES/1593.

¹¹⁸ UCM El-Beşir hakkında savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediği iddiasıyla 4 Mart 2009'da ilk yakalama kararını çıkarmış, ardından 12 Temmuz 2010'da soykırım suçunu işlediği iddiasıyla 2. kez yakalama kararı çıkarmıştır.

¹¹⁹ Sudan ile ilgili genel bilgi için bkz. Andrew S. Natsios, **Sudan, South Sudan and Darfur: What Everyone Needs to Know?**, Oxford University Press, 2012; Robert O. Collins, **Civil Wars and Revolution in the Sudan: Essays on the Sudan, Southern Sudan and Darfur 1962-2004**, Hollywood, Tsehai Publishers, 2005.

Sudan 600'e yakın Arap ve Afrikalı kabilenin yaşadığı, 130'un üzerinde farklı dilin konuşulduğu, kuzeyi çoğunlukla Müslüman, güneyi çoğunlukla Hristiyanlardan oluşan heterojen bir devlettir.¹²⁰ Ülke kaynaklarını kuzeyin kalkındırılmasında kullanan, batı ve güneyi yoksulluğa terkeden Sudan yönetimi, İslamlaştırma ve Araplaştırma politikası uygulayarak, farklılıkları dönüştürmeyi amaçladı. Baskıcı politikalara, insan hakkı ihlallerine ve geri kalmışlığa tepki olarak ülkenin batısı ve güneyinde uzun süren iç savaşlar yaşandı. Yönetim iç savaşlarda ciddi şekilde şiddete başvurdu ve kıtlık, susuzluk vb. nedenlerin de etkisiyle, ülkede yüz binlerce insan hayatını kaybetti; yüz binlercesi de mülteci oldu. Sudan'ın kuruluşundan bu yana özerklik elde etmeyi ve çok etnili, çok dinli, laik bir devlet yapılanması oluşturulmasını amaçlayan güney bölgesi, ayrılmayı da gündemde tutuyordu. Uzun süre birleşik bir yönetimi ve silahlı kuvveti olmayan güney, zamanla daha iyi örgütlendi ve dış yardımlarla kuvvetli bir ordu oluşturdu.

Kuzey ile güney arasında 1956-1972 arası yaşanan ilk iç savaşın sonunda imzalanan Addis Ababa Anlaşması ile güney bölgesi özerklik elde etti. Ancak Araplaştırma ve İslamlaştırma politikası sürdü ve anlaşma 1983'te iptal edildi. Aynı yıl başlayan 2. iç savaş, 2005'teki barış anlaşmasına dek sürdü. 1989'da iktidara gelen El-Beşir, radikal İslamcı tutum benimseyerek Sudan'ı dönüştürmeye çalışırken, dışarıda da radikal İslamcı hareketlerle işbirliğine gitti ve İslam devriminin Müslüman ülkelere yayılması politikası izledi. Komşu devletler tarafından tehdit olarak algılanan ve Batılı devletlerin yaptırımlarına maruz kalan El-Beşir yönetimi, zaman içinde dış politikasında yumuşamaya gitti ise de, içerde baskıcı uygulamaları sürdürdü. 1970'lerde güneyde bulunan petrol yatakları, güneye baskının yeni bir vesilesi oldu ve Sudan yönetimi 2000'li yılların başlarına kadar güneydeki ayrılıkçı hareketi bastırma politikası izledi. Ülkedeki petrolün yaklaşık % 75'i, ayrıca başka doğal kaynaklar, tarım arazileri ve hayvan sürüleri güneyde yer alıyordu.¹²¹ Bu nedenle güneyin muhafazası, Sudan için çok önemliydi.

Soğuk Savaş yıllarında Sudan'daki ayrılıkçı hareket önemli uluslararası destek bulmadı. Güneye İsrail ve Etiyopya tarafından silah ve eğitim desteği sağlandı ise de, bağımsızlık gündeme gelmedi. Soğuk Savaş döneminde Sudan, SB'ye karşı

¹²⁰ Bkz. Natsios, **Sudan, South Sudan and Darfur**, p. 9.

¹²¹ **Ibid.**, p. 5.

ABD'nin Afrika'daki müttefiklerinden biriydi. Söz konusu dönemde Afrika ABD dış politikasında önemli bir yer tutmadı ve ayrılıkçı hareketler ABD tarafından desteklenmedi. Sudan'ın radikal İslamcı hareketleri destekleme politikası, 1990'larda ABD ve Avrupa ile ilişkilerinin gerilmesine yol açtı. 1990'ların sonlarında radikal İslamcı terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalan ABD, söz konusu örgütlere ev sahipliği yaptığını düşündüğü Sudan'a askeri müdahale dahil çeşitli yaptırımlar uyguladı.¹²² G. W. Bush'un 2001'de ABD Başkanı olmasının ve 11 Eylül saldırılarının ardından, Afrika ABD'nin dış politika önceliklerinden biri haline geldi ve bölgeye karşı aktif tutum takınıldı.¹²³ Sudan, radikal dinci terör örgütleri ile ilişkisi nedeniyle ABD ve Batılı devletlerin takibine girdi. Batılı devletler 2003 Darfur krizine de alışılmadık bir duyarlılık gösterdi. Özellikle ABD bu konuda aktif bir politika izledi. ABD'li sivil toplum örgütleri tarafından, Darfur'da yaşanan ölümlere ve insan hakkı ihlallerine dikkat çekmek amacıyla etkili bir uluslararası kampanya başlatıldı. Darfur'da yaşananlar ABD yönetimi, Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından soykırım olarak tanımlandı.¹²⁴ Ancak Darfur'da yaşananlarla ilgili henüz hukuki bir soruşturma yapılmamıştı ve soykırım tanımlaması tartışmalı idi. Bölgede rejim ve onun desteklediği güçler tarafından insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının işlendiği yönünde veriler olmakla birlikte, soykırım suçunun işlendiği tezi yalnızca ABD tarafından ve erken bir tarihte dile getirilmişti; üzerinde uluslararası oydaşma yoktu. 2005'te BM'de hazırlanan bir rapor, soykırım suçu unsurlarının oluşmadığını ortaya koymakta idi.¹²⁵ Buna karşın ABD yönetimi soykırım tanımlamasında ısrar etti ve bu konuda önemli kamuoyu baskısı oluşturdu.

1970'lerde güney Sudan'da geniş petrol rezervlerinin bulunması, uluslararası toplumun Sudan'a yönelik politikasını etkileyen en önemli etkenlerden biri oldu. Batılı büyük petrol şirketleri, bölgedeki petrolün uluslararası pazara ulaştırılması için

---

¹²² ABD 1993-2004 yılları arasında Sudan'ı terör destekçisi ülkeler listesine almış, ekonomik yaptırımlar uygulamış, 1998'de ABD'nin Kenya ve Tanzanya Büyükelçilikleri'ne yapılan saldırı ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle Sudan'ın başkenti Hartum'da bulunan bir ilaç fabrikasını bombalamıştır.

¹²³ Bkz. J. Peter Pham, "Next Front? Evolving United States-African Strategic Relations in the "War on Terrorism" and Beyond," **Comparative Strategy**, Vol. XXVI, No. 1, 2007, pp. 39-54.

¹²⁴ Bkz. H. Doc. 467, 2004; S. Doc. 133, 2004; President Bush's Address to the UN General Assembly, 21 Eylül 2004, (Çevrimiçi) <https://usunnewyork.usmission.gov/04gwb0921.htm>, 12 Mart 2018.

¹²⁵ Report of the International Commission of Inquiry on Darfur, 25 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/dh/sudan/com-ing-darfur.pdf>, 17 Ekim 2017.

Sudan'a geldiler, ancak kuzey-güney iç savaşı nedeniyle güvenlik sağlanamadı, ve ciddi yatırım yapmış olan şirketler bölgeyi terketmek zorunda kaldı.¹²⁶ El-Beşir yönetimi petrol gelirini iç savaşı finanse etmeye harcıyor, bu nedenle petrol rafinerileri güneyli ayrılıkçıların saldırılarına maruz kalıyordu. Batılı şirketlerin ardından Sudan'a gelen Çinli petrol şirketleri, gerekli altyapıyı inşa edip petrol akışını başlattı ise de, onlar da güvenlik sorunları yaşamakta idi. Kuzey-güney iç savaşının bitirilmesi hem bölgedeki petrolün kullanılabilmesi, hem radikal İslamcı bir rejimin güçlenmesinin önlenmesi, hem de insan hakkı ihlallerinin durdurulması açısından gerekliydi. El-Beşir'in katı tutumu nedeniyle, çatışmanın sona ermesi ancak güneyin ayrılması ile mümkün görünüyordu. Bu çerçevede hakim güçler, özellikle Batılı devletler güneyin ayrılmasının desteklenmesi politikası izledi.

Aleyhine değişen uluslararası ortam, El-Beşir'i güneyle masaya oturmaya itti. Sudan yönetimi uluslararası alanda yalnızlaşmıştı. El-Beşir 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgallerinin ardından, sıranın kendisine geleceğini düşünmekte idi. ABD, güneyle barış sürecine girilmesi halinde Sudan'a yönelik yaptırımlara son verileceğini ve Sudan'ın terörü destekleyen devletler listesinden çıkarılacağını belirtiyordu. Bu ortamda 2002'de başlayan barış görüşmeleri 2005'te Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı.¹²⁷ Anlaşma güneyin kendi kaderini tayin hakkını ifade ediyordu. Anlaşmaya göre, kuzey ve güneyden temsilcilerden oluşacak milli birlik hükümeti kurulacak, ayrıca güney Sudan yönetimi oluşturulacak, Şeriat sadece Müsüman nüfusa uygulanacak, petrol gelirinin yarısı güneye verilecek, güneyin ordusu bağımsız olacak ve dış yardım alabilecek, 2011'de ayrılma referandumu yapılacaktı. Anlaşmayı imzalamış olmakla birlikte, El-Beşir son ana kadar güneyin ayrılmasını engellemeyi amaçladı. Bu nedenle anlaşmanın uygulanmasında güçlükler çıktı ve taraflar tekrar çatışmanın eşiğine geldi.

Ayrılmanın gerçekleşmesinde en etkili faktörlerden biri de, BM Güvenlik Konseyi'nin Darfur krizini UCM'ye havale etmesinin ardından, UCM'nin 2009 ve

---

¹²⁶ Bkz. Luke A. Patey, **The New Kings of Crude: China, India and the Global Struggle for Oil in Sudan and South Sudan**, London, Hurst and Company, 2014.

¹²⁷ Bkz. Comprehensive Peace Agreement, 9 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <https://unmis.unmissions.org/Portals/UNMIS/Documents/General/cpa-en.pdf>, 5 Şubat 2018.

2010'da El-Beşir hakkında 2 yakalama kararı çıkarması oldu.¹²⁸ Sudan UCM'nin kurucu belgesi Roma Statüsü'ne taraf değildi; ancak Statü'ye göre, BM Güvenlik Konseyi'nin bir olayı UCM'ye havale etmesi durumunda, taraf olmayan ilgili devlet de UCM'nin yetki alanına girmekte idi.¹²⁹ Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir devletin görevdeki başkanı hakkında yakalama kararı çıkarılması hukuki ve politik tartışma başlattı.¹³⁰ Arap Ligi ve Afrika Birliği devletleri kararı eleştirerek, uygulamaya koymayacaklarını ilan ettiler. İzleyen süreçte El-Beşir, sadece yakalama kararını uygulamayacağı güvencesi veren devletleri ziyaret edebildi. 2009'dan bugüne kadar, çoğu Afrika ve Ortadoğu devletlerinden oluşan 20'nin üzerinde ülkeye ziyarette bulundu. 1593 nolu kararda, Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlerin UCM ile işbirliği yapmayabileceği belirtiliyor, ancak yine de tüm devletler işbirliğine çağrılıyordu.¹³¹ Ancak UCM'nin yakalama kararı, El-Beşir'i ağırlayan hiçbir devlet tarafından (Roma Statüsü'ne taraf olanlar da dahil) uygulamaya konmadı.¹³² Bununla birlikte UCM'nin yakalama kararı, El-Beşir'i oldukça zora sokan bir adım oldu.

UCM'nin, aldığı kararları uygulatacak bir mekanizması olmadığından, kararların uygulanması için Roma Statüsü'ne taraf devletlerin ve BM Güvenlik Konseyi'nin işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Ancak Konsey, UCM'nin El-Beşir hakkında verdiği yakalama kararının taraf devletlerce uygulanmamasını kınayan veya yaptırım öngören bir karar almadı. Darfur krizinin sona erdirilmesi için askeri müdahale ya da etkili bir barış gücünün tesisi yoluna da gidilmedi; bu nedenle Darfur krizi çözüme ulaştırılmış değildi. Bu durumda, Konsey'in, zanlıların yargılanması için gerekli adımları atmayacağı halde, konuyu neden UCM'ye havale ettiği sorusu

---

¹²⁸ Roma Statüsü'ne göre taraf devletler, UCM'nin hakkında yakalama kararı verdiği zanlı ya da zanlıları yakalayıp UCM'ye teslim etmekle yükümlüdür. Bkz. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998, 2187 UNTS 90 [Roma Statüsü], md. 89(1). (1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)

¹²⁹ Bkz. Roma Statüsü, md. 13(b).

¹³⁰ Roma Statüsü'ne göre, resmi görevlilerin dokunulmazlığı, UCM'de yargılanmalarına engel değildir. Bkz. md. 27(2). 1593 nolu kararın ve El-Beşir'in UCM'de yargılanmasının hukuka uygunluğu konusunda bkz. Sarah Williams, Lena Sherif, "The Arrest Warrant for President al-Bashir: Immunities of Incumbent Heads of State and the International Criminal Court," **Journal of Conflict and Security Law**, Vol. XIV, No. 1, 2009, pp. 71-92; Robert Cryer, "Sudan, Resolution 1593, and International Criminal Justice," **Leiden Journal of International Law**, Vol. XIX, 2006, pp. 195-222.

¹³¹ Bkz. BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1593, para. 2.

¹³² Belirtilen dönemde El-Beşir'in ziyaret ettiği devletlerden 9'u Roma Statüsü'ne taraftır: Çad, Kongo, Djibouti, Kenya, Malawi, Nijerya, Güney Afrika, Ürdün ve Uganda.

akla gelmektedir. Uluslararası ceza hukukunun, hakim güçler tarafından politik amaçlarla kullanıldığı eleştirileri Nuremberg, Yugoslavya ve Ruanda mahkemelerinden bu yana dile getirilmektedir. Uluslararası ceza mahkemelerinin kaçınılmaz olarak politik yönlerinin olduğu, tarihsel olaylarla ilgili belli (hegemonik) hikayelerin meşrulaşması, olayların bireysel suçlara indirgenerek yapısal nedenlerin sorgulanmasının önlenmesi gibi etkilerinin olduğu, eleştirel yazarlarca ifade edilmektedir.¹³³ Yargılama yapılmasa dahi, insanlığa karşı suç isnatları ‘itibar zedeleme’ konusunda işlevsel olabilmektedir. Bu, Chimni’nin, sömürgeci kuzey devletlerinin 3. dünya devletlerine karşı başvurduğunu ileri sürdüğü ‘suçlama dili’ nin bir örneğidir.¹³⁴ Yazara göre Kuzey, insan hakları ve demokrasi söylemleri üzerinden 3. dünya devletlerini suçlayıp ‘anti-demokratik’ ya da ‘insan hakları ihlalcisi’ ilan ederek, kendi müdahalelerini meşrulaştırmaktadır.¹³⁵ Benzer şekilde, BM Güvenlik Konseyi’nin Darfur’da yaşananları UCM’ye havale edip yaptırım uygulamaması, ‘cezalandırmadan itibar kaybettirme’ politikasına işaret etmekte, Mahkeme’nin politik baskı aracı olarak işlev görmesinin örneğini oluşturmaktadır. UCM’nin Darfur olayına yaklaşımı da buna katkı sağlamıştır. Mahkeme’nin, El-Beşir’in ve diğer zanlıların yakalanmasını gizli evrakla değil açık olarak talep etmesi zanlıların yargı önüne getirilmesini zorlaştırmış,¹³⁶ durumu politize etmiştir. Alt düzeyde görevli zanlılardan başlamak yerine, direkt olarak üst düzey zanlılar ve devlet başkanı hakkında yakalama kararı verilmesi, Sudan ve diğer Afrikalı devletlerin mahkemeye cephe almasına yol açmış, durumun Batı - 3. Dünya çekişmesine dönüşmesine yol açmıştır.

UCM’nin kurulması insan hakları açısından önemli bir adımdır ve Mahkeme, insan hakkı ihlallerine maruz kalan birey ve gruplar için işlevsel olabilecek önemli kurumlardan biridir. Bununla birlikte UCM, yukarıda da belirtildiği gibi, kararlarının uygulanabilmesi için taraf devletlerin ve Güvenlik Konseyi’nin işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Politik bir organ olan Güvenlik Konseyi, UCM konusundaki yetkilerini

---

¹³³ Bkz. Martti Koskeniemi, “Between Impunity and Show Trials,” **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Vol. VI, 2002, pp. 1-35.

¹³⁴ Chimni, “Third World Approaches,” p. 16.

¹³⁵ **Ibid.**

¹³⁶ Bkz. Kai Sheffield, “Speak Softly and Carry a Sealed Warrant: Building the ICC’s Legitimacy in the Wake of Sudan,” **Appeal: Review of Current Law and Law Reform**, Vol. XVIII, 2013, pp. 163-175.

de politik saiklerle kullanmaktadır. Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden her çatışma Konsey'in gündemine gelmemekte, gelenlerin de hepsi savaş suçları / insanlığa karşı suçlar açısından değerlendirilmemektedir. Konsey'in daimi üyelerinden sadece BK ve Fransa Roma Statüsü'ne taraftır. Diğer daimi üyeler, Statü'ye taraf olmadıkları halde, kendileri gibi taraf olmayanlar da dahil, başka devletlerde yaşanan olayları UCM'ye havale etme yetkisine sahiptir. Bu durum UCM'yi, politik mücadelelerde güçlü bir silah haline getirmektedir.

Tek taraflı ayrılma girişimlerinin başarıya ulaşmasında hakim güçlerin desteği önemli olmaktadır. Pek çok ayrılıkçı çatışma BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine dahi gelmemekte, ana devlet tarafından bastırılarak yok olmaktadır. Güney Sudan'ın ayrılması ABD ve diğer hakim güçler tarafından desteklenmiştir ve bu doğrultuda politik ve hukuki mekanizmalara başvurulmuştur. Yeterli veri yokken ABD tarafından soykırım söylemine başvurulmasında olduğu gibi, Güvenlik Konseyi'nin Darfur'da yaşananları UCM'ye havale edip geri çekilmesi, zanlıların yargılanmasından ziyade, itibar kaybetmelerine yol açmıştır. Darfur'da savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlendiğine dair veriler vardır ve olayın UCM'ye havale edilmesi olumlu bir durumdur. Ancak bunun, zanlıların yargılanıp cezalandırılmasından ziyade, suçlama kampanyası oluşturacak şekilde yürütülmesi, politik amaçlarla hareket edildiğini düşündürmektedir. Darfur'un UCM'ye havale edilmesinin tek sonucu, El-Beşir üzerinde uluslararası baskı oluşması olmuştur ve El-Beşir bununla eş zamanlı olarak güneye karşı tutumunu değiştirmiştir. Görünen odur ki, El-Beşir UCM üzerinden baskı altına alınmış, istenen politik amaçlara ulaşılması sonucu Güvenlik Konseyi'nce yaptırım uygulanmamıştır.

Tek taraflı ayrılmanın tanınması, uluslararası hukuk açısından problemli bir durumdur: devlet egemenliğine dayalı sistemi zedelemekte, emsal oluşturmaktadır. Bu nedenle, olayın devlet merkezli sistemi zedelemeyecek şekilde gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Ana devlet rızasıyla ayrılma, meşru bir ayrılma şeklidir. Hakim devletler bir birimin ayrılmasını desteklediklerinde, ana devletin politikasına etki edebilecek hegemonik mekanizmalara sahiptirler. Sistemdeki başat güçler, gerek Güvenlik Konseyi çerçevesindeki ekonomik, askeri vb. yaptırım yetkilerine, gerekse uluslararası ceza hukukunu işletme yetkilerine başvurarak, diğer devletleri politik konularda güçlü şekilde etkileme / yönlendirme imkanına sahiptirler. UCM her ne

kadar insan haklarının korunup geliştirilmesinde işlevsel bir kurum ise de, aynı zamanda politik mücadelelerde hakim güçlerin elinde güçlü bir silahtır. Güney Sudan'ın ayrılması, büyük ölçüde Sudan lideri El-Beşir'in UCM üzerinden baskı altına alınması ile gerçekleşmiş görünmektedir. Böyle değilse dahi, Güney Sudan örneği, BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin, bir konuda aynı fikirde olmaları durumunda, karşı devleti baskı altına alabilecekleri hegemonik mekanizmaların varlığını ortaya koymaktadır.

SONUÇ

1990'ların başından bu yana, ayrılma uluslararası hukukun popüler konularından biri oldu. Soğuk Savaş'ın ardından sayısı artan yeni devlet oluşumları / ayrılmalar, konunun hukuki açıdan değerlendirilmesi ihtiyacını doğurdu ve konu bir çok pozitivist eserde ele alındı. Kendi kaderini tayin hakkının toprak bütünlüğü ilkesi ile ilişkisi, yeni tanıma kriterleri, halk kavramının tanımı vb. konularda çok çeşitli değerlendirmeler yapıldı. Bununla birlikte, yapılan değerlendirmeler anlamlı bir sonuca ulaşmadı. Çünkü hem uygulama tutarsızdı hem de hukuki çıkmazlar söz konusu idi. Uygulamada benzer ayrılma girişimlerinin bazıları tanınıp bazıları tanınmamakta, devlet oluşumunda her seferinde farklı kurallara referans verilmekte, karmaşık ve parçalı bir resim ortaya çıkmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkı, toprak bütünlüğü ilkesi, etkinlik ilkesi gibi devlet oluşumu ile ilgili kurallar birbiriyle çelişmekte, pek çok soru cevapsız kalmaktadır. Konunun popüleritesine uygun olarak doktrinde ortaya atılmış olan bir çok ayrılma teorisi de söz konusu çelişkileri aşamamaktadır.

Uluslararası ilişkilerin temel kurallarını düzenleyen hemen tüm kaynaklarda yer alan kendi kaderini tayin hakkının dekolonizasyon sonrası kim için ne ifade ettiği, yeni devlet oluşumları ile ilişkisi, uluslararası hukukta ayrılma hakkı olup olmadığı, tanımanın hangi kurallarla düzenlendiği, etkinlik ilkesinin hukuki statüsü gibi sorulara cevap aranmakta, ancak net / nesnel sonuçlara ulaşılamamaktadır. Yazarlar ilgili uygulama ve hukuku çok farklı şekillerde yorumlamakta, kimi ayrılma hakkının mevcut olduğunu tespit ederken, kimi de toprak bütünlüğü ilkesinin mutlak olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Tüm bu hukuki değerlendirmelerin belli ölçüde geçerliliği olmakla birlikte, resim hepsinde eksik kalmaktadır.

Çünkü hem hukuken hem uygulamada tüm bu görüşlerin lehine ve aleyhine

veriler vardır. Kendi kaderini tayin hakkı bir çok uluslararası hukuk kaynağında yer almakta, pozitif hukuk kuralı olduğu genel kabul görmektedir. Diğer yandan iç işlere karışmama ve toprak bütünlüğü ilkeleri geçerliliğini korumaktadır. Tek yanlı ayrılma girişimlerine karşı toprak bütünlüğü ilkesi ileri sürülmekte, diğer yandan onarım sal ayrılmanın meşruiyeti reddedilememektedir. Devlet oluşumlarında bazen kendi kaderini tayin hakkına referans verilmekte, bazen verilmemektedir. Etkinlik ilkesi bazen uygulanmakta, bazen uygulanmamaktadır. Bu tutarsız / parçalı resmin ve hukuki kısır döngünün nedeni, hukukun bu konuda yeterince gelişmemiş olması ya da yeterince uygulama oluşmamış olması değil, hukukun çözilemeyen yapısal çelişkileridir.

Eleştirel uluslararası hukuk perspektifinin dikkat çektiği gibi, hukuk hem somut hem normatif olmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede hukuk, hem devlet egemenliğini (toprak bütünlüğü ilkesini) mutlak olarak korumakta, hem de adaletin / meşruiyetin (kendi kaderini tayin hakkının) gereklerini reddedememektedir. Hukuk sadece devlet egemenliğini korursa salt devlet çıkarlarından ibaret olacağından, normatif içeriğe ihtiyaç duymaktadır. Diğer yandan sistem, uluslararası hukukun ana kişisi olan devletin egemenliğine dayalıdır; onu koruyan kurallar içermektedir. Bu durumda hukukun amaçları çelişkili olmaktadır: hem devlet egemenliğini korumak, hem adaleti sağlamak. Bu durum, tüm hukuk sistemleri açısından geçerlidir. Tüm hukuk sistemleri hem özgürlüğü hem düzeni sağlamak zorundadır. Hukukun amaçları çelişkili olduğundan, içeriği de büyük ölçüde çelişkili olmaktadır. Bu durum, özellikle merkezi otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde belirgindir.

Yine eleştirel perspektifin ileri sürdüğü gibi, hukukun yapısal belirsizliği, içeriğinin net olarak saptanamayacağı, bu nedenle nesnel olamayacağı anlamına gelir. Hukukun içeriği farklı aktörlerce farklı yorumlanır; ve bu şekilde her seferinde yeniden inşa edilir. Bazen özgürlüğe referans verilir, bazen düzene. İlki, sistemin ana unsurunun çıkarlarını yansıtır; diğeri adaleti. Hem çıkar hem de adalet, hukuktan farklı kavramlardır. Bu nedenle, politika hukuka içrektir.

Hukuk hem özgürlüğü hem düzeni koruyan kurallar içerir; bu şekilde birbirine zıt savlar hukuken aynı derecede geçerli hale gelir. Uluslararası ilişkilerin tüm aktörleri, politik tutumlarına uygun kural ya da ilkelere referans vererek, hukukun farklı yorumlarını ileri sürerler, ya da yeni kuralların oluşması için

çalışırlar. Bu anlamda yorumlar arası mücadele sürekli devam eder. Hem sistemin başat unsurları hem de madunlar, hukuk yoluyla statükoyu muhafaza etmeyi ya da değiştirmeyi amaçlamaktadır. Tüm unsurlar, hukuku şekillendirmeye veya kendi yorumlarını hakim kılmaya çalışmaktadır.

Ayrılma konusuna bu açıdan bakıldığında, pozitif hukuk açısından anlamsız görünen resim daha anlamlı hale gelmektedir. Normların hem etkinlik ilkesi ile, hem egemenlik ile yapısal bir kısırdöngü içinde olduğu görülmekte, devlet oluşumu hukukunun belirsizliği saptanmaktadır. Ne etkinlik ilkesi ne de kendi kaderini tayin hakkı devlet oluşumu konusunda yol göstericidir. Devlet oluşumu direkt olarak ikisine de dayandırılmamaktadır. Hem birbirleriyle, hem toprak bütünlüğü ilkesi ile çelişmektedirler. Hepsinin belli derecede geçerliliği vardır; hiçbirisi tek başına uygulanamamaktadır. Bu da hukuku kırılanlaştırmakta, hukuken kaygan bir zemin oluşturmaktadır.

Devletler, hukukun belirsizliğinin ve çelişkili içeriğinin sağladığı manevra alanından yararlanarak bir çok farklı sav ileri sürebilmekte, değişken uygulamalarda bulunmaktadır. Tanıma davranışlarını gerekçelendirirken hepsi farklı ilkelere referans vermektedir. Bu, tüm devletlerin yaptığı bir şeydir. Ancak, özellikle hegemon devletler açısından işlevseldir. Hegemon devletler, uluslararası sistemin işleyişinde pek çok konuda belirleyicidir; ve bunu hukuku yorumlama / değiştirme yoluyla yapmaktadırlar. Ayrılmanın başarıya ulaşp ulaşmayacağı, büyük ölçüde hakim devletlerce tanınmaya bağlıdır. Hakim devletler ayrılma / devlet oluşumu konusunda izledikleri politikayı çeşitli hukuk kuralları ile gerekçelendirmektedirler. Bu şekilde, gücün belirleyiciliği, hukukun gereği olarak görünmekte, meşruiyet kazanmaktadır. Bazı devlet-altı birimleri etkinlik ilkesini önemsemeden tanımakta, bazen etkinliğin sağlanmadığı gerekçesiyle tanımamakta, bazen toprak bütünlüğü ilkesini ileri sürerken, bazen tek taraflı ayrılmaları tanımaktadırlar. Kimi zaman iç işlere karışmama ilkesi ileri sürülmekte, bazen ayrılıkçı çatışmalar uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak tanımlanarak olay BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine alınmakta, uluslararası yönetim oluşturulması dahil çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır.

Ayrılma konusunda hukukun hakim devletlerce kullanımı ve hegemonik mekanizmaların ayrılmaya etkisi, örnek olay incelemesi ile net şekilde

görülebilmektedir. Yugoslavya'nın parçalanması olayı, sürecin nasıl tanımlandığının kurucu etkisini göstermektedir. BM Güvenlik Konseyi ve Batılı devletler, erken bir süreçte olayı dağılma olarak tanımlayarak, uygulanacak kuralları da belirlemiş olmaktadır. Dağılma tanımlamasında ana devletin yetkileri azalmakta, olay iç iş olmaktan çıkmakta, federal sınırlar uluslararası sınırlar olarak değerlendirilmekte, diğer devletler ayrılan birimleri tanımakta özgür olmaktadır. Aynı olayın Yugoslavya'dan ayrılma olarak değerlendirilmesi durumunda ise, federal yönetimin eli güçlenmekte, ayrılıkçı hareketi bastırması meşru görülmekte, diğer devletlerin ayrılıkçı birimleri tanınması güçleşmektedir. Hakim devletler, salt tanımlama yoluyla, bir devletin dağılmasını hukuk çerçevesinde inşa etmiş olmaktadır.

Kosova, istisna doktrininin işlevini göstermektedir. Bir onarım sal ayrılma örneği istisnai durum ilan edilerek emsal oluşturması önlenmiş olmaktadır. Kosova halkının hakları ana devlet tarafından ciddi ve sürekli şekilde ihlal edilmiştir ve Kosova'nın Sırbistan sınırlarında varlığını devam etmesi güçleşmiştir. Kosova'da geçici BM yönetimi kurularak ana devletin yetkileri askıya alınmış, Kosova bir anlamda korumaya alınmıştır. Sorunun çözümünün mümkün olmaması üzerine Kosova'nın bağımsızlığı desteklenmiş, hakim devletlerin başını çektiği çok sayıda devlet Kosova'yı tanımıştır. Bu, iç işlere karışmama ve toprak bütünlüğü ilkelerine istisna teşkil edebilecek yeni bir uygulamadır ve başka durumlarda da uygulanması gerekebilir. Uluslararası toplum, insan hakları ihlaline uğrayan birimi koruma altına almakta, insan haklarının sağlanması amacıyla o birimi devlet olarak tanımaktadır. Kosova'ya yapılan müdahale bir ihtiyaçtan doğmuştur. İhtiyaçlar yeni kuralları doğurursa, hukukun çözüm getirici işlevi artacaktır. Ancak özellikle hakim devletlerce yapılan istisna tanımlaması, söz konusu uygulamanın hukukileşmesini önlemektedir.

Filistin, devlet oluşumu konusunda hukukun hakim devletlerce manipüle edilışinin en iyi örneğidir. Mandater devlet BK'nın bölgeden çekilmesiyle manda yönetimi son bulmuş, Filistin BM'nin muhtar olmayan topraklar listesine de dahil edilmemiş, böylece hukuki statüsü olmayan bir halk durumuna getirilmiştir. Bu durum, Filistin'i tanımak istemeyen Batılı devletlerin elini güçlendirmekte, Filistin kendi kaderini tayin birimi olarak değerlendirilmemektedir. Ayrıca, başka örneklerde göz ardı edilen etkinlik, bağımsızlık vb. faktörler Filistin'in tanınmamasına gerekçe

gösterilmektedir. Bu şekilde Batılı devletler, Filistin konusundaki gayri meşru tutumlarını hukuk kurallarıyla açıklayabilmektedirler.

Bangladeş-KKTC-Kosova karşılaştırması, güç kullanmama kuralı gibi temel bir normun dahi çok farklı şekillerde yorumlanabildiğini ve işlevselleştirilebildiğini göstermektedir. 3 örnekte de devlet-altı birimlerin hakları ciddi ve sürekli şekilde ihlal edilmiş, insani krize son vermek amacıyla 3. devletlerce silahlı müdahalede bulunulmuş, ayrılma büyük ölçüde bu sayede gerçekleşmiştir. Bangladeş ve Kosova uluslararası toplumca tanınırken, KKTC güç kullanmama kuralının ihlali gerekçesiyle tanınmamıştır. Bangladeş ve Kosova'ya yapılan askeri müdahaleler meşru görülmüş, Kıbrıs'ta da benzer bir insani kriz olmasına karşın, bölgeye yapılan müdahale saldırgan güç kullanımı olarak değerlendirilmiştir. Bu 3 örnek, neyin saldırgan neyin meşru güç kullanımı olduğunun politik değerlendirmelere göre değiştiğini, güç kullanmama kuralının bazı örneklerde uygulanıp bazılarında devredışı bırakıldığını göstermektedir. Kuralın içeriği konusundaki farklı değerlendirmeler, büyük ölçüde, ayrılmanın hakim devletlerce desteklenip desteklenmediği ile ilişkilidir.

Kırım'ın ayrılması, hakim devletler arasındaki güç mücadelesinde hukukun işlevselleştirilmesinin iyi bir örneğidir. Kırım insani kriz ortamı olmadığı halde Ukrayna'dan bağımsızlık ilan edip Rusya'ya katılmış, katılma Rusya dışında birkaç devlet tarafından daha tanınmıştır. Kosova'nın ayrılması sırasında toprak bütünlüğü ilkesini ileri süren Rusya, Kırım konusunda kendi kaderini tayin hakkını ileri sürmüş, Batılı devletler durumu ilhak olarak tanımlamıştır. Her ne kadar hiçbir meşru gerekçe yokken Kırım'ın Rusya'ya katılması kendi kaderini tayin hakkının oldukça geniş bir yorumu ise de, Kırım'ın tanınması ile Kosova'nın tanınması arasında hukuken bir fark yoktur. Ayrıca Rusya UAD'nin, bağımsızlık ilanını yasaklayan bir kural olmadığı saptamasına da referans vermektedir. Bu anlamda Rusya'nın savları hukuken geçersiz değildir. Rusya bu şekilde, Batı'nın hukuku işlevselleştirmesine aynı şekilde karşılık vermiş olmaktadır.

Güney Sudan'ın bağımsızlığı ise, ayrılmada ana devlet rızası oluşumunda hegemonik mekanizmaların etkisini göstermektedir. Uzun süre güneyin politik haklarını ihlal etmiş ve ciddi şekilde şiddet uygulamış olan Sudan lideri El-Beşir, ülkenin batısındaki Darfur bölgesinde yaşanmakta olan iç savaşta insanlığa karşı

suçlar ve soykırım suçu işlediği iddiasıyla, hakkında UCM tarafından yakalama kararı çıkarılması ile eş zamanlı olarak güneyin ayrılması konusunda olumlu tutum benimsemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin konuyu UCM'ye havale etmesinin ardından El-Beşir'in ciddi uluslararası baskıya maruz kaldığı ve tutum değiştirdiği gözlenmektedir. Konsey konuyu Mahkeme'ye havale etmekle yetinmiş, El-Beşir'in yakalanıp yargılanması için hiçbir adım atmamıştır. Bu da Konsey üyelerinin amacının, politik baskı oluşturmak olduğunu düşündürmektedir. Konsey daimi üyelerinin çoğu Roma Statüsü'ne taraf değildir, ancak Statü'ye taraf olmayan devletleri UCM önüne getirebilmektedirler. Bu UCM'yi hakim devletlerin elinde önemli bir silah haline getirmektedir. El-Beşir'in ayrılmaya rızasının buna dayanmadığı ileri sürülse dahi, bunu mümkün kılacak hegemonik mekanizmaların varlığı önemlidir. Bu da hukukun (uluslararası ceza hukukunun) hegemonik kullanımını teşkil etmektedir.

Yukarıdaki örnekler hakim devletlerin, ayrılma / devlet oluşumu konusundaki belirleyiciliklerini ve gayri meşru davranışlarını gerekçelendirmek amacıyla hukuku nasıl işlevselleştirdiklerini göstermektedir. Hukukun kaygan zemini buna imkan vermektedir. Bununla birlikte, hakim devletlerin eylemleri aynı zamanda hukuku şekillendirmekte ya da yeni kuralların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Her ne kadar tek taraflı eylemler istisna olarak tanımlansa da örnek oluşturmakta, benzer durumlarda aynı yolun izlenmemesi meşruiyetini yitirmektedir. Rusya Batı'nın eylemlerine karşılık verirken, aynı zamanda kendi kaderini tayin hakkının içeriğini güçlendirmektedir. UAD, ayrılmaya engel bir kural bulunmadığını tespit ederken, aslında devlet-altı birimlerin lehine bir saptamada bulunmaktadır. Bu anlamda, hakim devletler hukuku manipüle ederken, aynı zamanda onu halkların lehine şekillendirmeleri de söz konusu olabilmektedir. Batılı devletlerin Filistin'i tanımaması, devlet oluşumunda bir grup devletin belirleyiciliğini gözler önüne sermiş, önemli bir gayri meşruluk oluşturmuş, bu durumu uluslararası kamuoyuna açıklamak giderek zorlaşmıştır.

Her ne kadar devletler mutlak egemenliklerini korumaya çalışsa da, halk ile ülke arasındaki ilişki, devletten bağımsız olarak hukukileşmektedir. Yerli halkların toprakla bağları tanınmakta, egemenlik değişikliklerinde referandum uygulaması yaygınlaşmakta, devlet-altı birimlerin 'özerklik hakkı' dile getirilmekte, onarıcı

ayrılmanın meşruiyeti giderek güçlenmektedir. Gelişen insan hakları, halk ile ülke arasında direkt ilişki kurulmasını ve mutlak toprak bütünlüğü ilkesinin sorgulanmasını getirmektedir. Her ne kadar devlet merkezli sistemde halkın özne haline gelmesinin önünde yapısal engeller var ise de, hukukun görece bağımsızlığı çerçevesinde belli bir hukuki içerik, çok yavaş da olsa oluşmaktadır. Bu içerik ne kadar katılaşır, devletler tarafından ihlali o kadar güç olmaktadır. Bu nedenle, devletler sadece hukukun farklı yorumlarını ileri sürmekle kalmaz, aynı zamanda hukuki gidişata da etki etmeye çalışırlar. Uluslararası toplumun güçlenmesi, demokratik mekanizmaların oluşması, genel geçer normların yaygınlaşması ve madunlar lehine kuralların oluşması, hakim devletlerin desteklemediği şeylerdir. Bu doğrultuda gelişmeler olduğunda söz konusu mekanizmalardan ayrılıp yenilerini kurma, istisnalara referans verme, ya da hukukun içeriğini belirsizleştirme gibi yöntemlerle madunlar lehine kuralların katılaşmasını önlemeye çalışmaktadırlar. Madunlar ise, kuralların farklı yorumlarını ileri sürerek ve kendi lehlerine değişimi getirecek normların oluşumunu / gelişimini destekleyerek mücadele etmektedirler.

Tüm devletler, devlet-altı birimlerin hakları söz konusu olduğunda savunmaya geçmekte, engelleyici tutum takınmaktadırlar. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, hukukun görece bağımsızlığı çerçevesinde, yavaş da olsa belli bir hukuki içerik oluşmaktadır. Önemli olan, hukukun yapısal belirsizliğini, büyük ölçüde yoruma açık olduğunu ve bunun hakim devletlerce manipüle edildiğini bilmek, adaletsizliklerin büyük ölçüde hukuk çerçevesinde gerçekleştiğini görmektir. Hukuku madunlar lehine değiştirmek güçtür; özne olmayan devlet-altı birimler açısından daha da güçtür. Ancak halk-ülke ilişkisinin hukukileşmesi doğrultusunda ilerleyen bu yavaş süreç, devlet-altı birimlerin lehine işlemektedir.

KAYNAKÇA

I. Kitaplar-Makaleler:

- Akram, Susan M.,
Michael Lynk: “Arab-Israeli Conflict,” May 2011, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL>, 3 Mart 2016.
- Alexandrowicz, Charles H.: “The Theory of Recognition in Fieri,” **British Yearbook of International Law**, Vol. XXXIV, 1958, pp. 176-198.
- Alexandrowicz, Charles H.: “New and Original States: The Issue of Reversion to Sovereignty,” **International Affairs**, Vol. XLV, No. 3, 1969, s. 465-480.
- Alexandrowicz, Charles H.: **The European-African Confrontation: A Study in Treaty Making**, Leiden, Sijthoff, 1973.
- Almqvist, Jessica: “The Politics of Recognition, Kosovo and International Law,” Mart2009,(Çevrimiçi) http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/59fc54004f018b9cbaacfe3170baead1/WP14_Almqvist_Kosovo_International_Law.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=59fc54004f018b9cbaacfe3170baead1, 17 Ağustos 2016.
- Altwickler, Tilmann,
Oliver Diggelmann: “What Should Remain of the Critical Approaches to International Law? International Legal Theory as Critique,” **Swiss Review of International and European Law**, Vol. I, 2014, pp. 69-92.
- American Law Institute: **Restatement of the Law (Third): Foreign Relations of the United States**, St Paul, American Law Institute Publishers, 1987.
- Anderson, Glen: “Unilateral Non-Colonial Secession and the Criteria for Statehood in International Law,” **Brooklyn Journal of International Law**, Vol. XLI, No. 1, 2015, pp. 1-98.
- Anghie, Antony: “Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in the Nineteenth Century International Law,” **Harvard International**

- Law Journal**, Vol. XL, No. 1, 1999, pp. 1-71.
- Anghie, Antony: **Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law**, Cambridge University Press, 2004.
- Anghie, Antony, Bhupinder Chimni, et al: **The Third World and International Order: Law, Politics and Globalization. Developments in International Law**, ed.s, Leiden, Martinus Nijhoff, 2003.
- Badiou, Alain: "Twenty-Four Notes on the Uses of the Word 'People'," Badiou, Pierre Bourdieu, et al., **What is a People?**, ed., Trans. by Jody Gladding, New York, Columbia University Press, 2016, pp. 21-31.
- Balibar, Etienne: "Racism and Nationalism," Balibar, Immanuel Wallerstein, **Race, Nation, Class: Ambiguous Identities**, London, Verso, 1991, pp. 37-67.
- Baross, Zsuzsa: "Poststructuralism," **Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms**, Ed. by Irene R. Makaryk, University of Toronto Press, 2000, pp. 158-159.
- Bartelson, Jens: **A Genealogy of Sovereignty**, Cambridge University Press, 1995.
- Beckett, Jason: "Critical International Legal Theory," 24 April 2012, **Oxford Bibliographies**, (Çevrimiçi), <http://www.oxfordbibliographies.com>, 20 Aralık 2016.
- Bedjaoui, Mohammed: **The New World Order and the Security Council: Testing the Legality of Its Acts**, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1994.
- Benvenisti, Eyal, George W. Downs: "The Empire's New Clothes: Political Economy and the Fragmentation of International Law," **Stanford Law Review**, Vol. LX, No. 2, 2007, pp. 595-632.
- Beran, Harry: "A Liberal Theory of Secession," **Political Studies**, Vol. XXXII, 1984, pp. 21-31.

- Beran, Harry: "More Theory of Secession: A Response to Birch," **Political Studies**, Vol. XXXVI, 1988, pp. 316-323.
- Beran, Harry: "A Democratic Theory of Political Self-Determination for A New World Order," Percy B. Lehning, **Theories of Secession**, ed., London, Routledge, 1998, pp. 33-60.
- Berg, Jonathan: "The Right to Self-Determination," **Public Affairs Quarterly**, Vol. V, No. 3, 1991, pp. 211-225.
- Besson, Samantha: "Sovereignty," April 2011, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL>, 26 Mayıs 2015.
- Bickerton, Ian J., Carla L. Clausner: **A Concise History of the Arab-Israeli Conflict**, NJ, Prentice Hall Englewood Cliffs, 1995.
- Biersteker, Thomas J., Cynthia Weber: "The Social Construction of State Sovereignty," Biersteker, Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, ed., Cambridge University Press, 1996, pp. 1-21.
- Birch, Anthony H.: "Another Liberal Theory of Secession," **Political Studies**, Vol. XXXII, 1984, s. 596-602.
- Black, J. L.: **Russia and Eurasia Documents Annual**, Vol. I, ed., Gulf Breeze, Academic International Press, 1997.
- Bothe, M., T. Marauhn: "UN Administration of Kosovo and East Timor: Concept, Legality and Limitations of Security Council-Mandated Trusteeship Administration," Christian Tomuschat, **Kosovo and the International Community**, ed., The Hague, Kluwer Law International, 2002, pp. 217-242.
- Brilmayer, Lea: "Secession and Self-Determination: A Territorial Interpretation," **Yale Journal of International Law**, Vol. XVI, 1991, pp. 177-202.

- Brown, Bartram S.: "Human Rights, Sovereignty and the Final Status of Kosovo," **Chicago-Kent Law Review**, Vol. LXXX, No. 1, 2005, pp. 235-272.
- Brownlie, Ian: **Principles of Public International Law**, 7. ed., Oxford University Press, 2008.
- Buchanan, Allen: **Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law**, Oxford University Press, 2004.
- Buchanan, Allen: "Democracy and Secession," Margaret Moore, **National Self-Determination and Secession**, ed., Oxford University Press, 1998, pp. 14-33.
- Buchanan, Allen: "Theories of Secession," **Philosophy & Public Affairs**, Vol. XXVI, No. 1, 1997, pp. 31-61.
- Buchanan, Allen: "The International Institutional Dimension of Secession," Percy B. Lehning, **Theories of Secession**, ed., London, Routledge, 1998, pp. 225-253.
- Buchanan, Allen: "Self-Determination, Secession, and the Rule of Law," Robert McKim, Jeff McMahan, **The Morality of Nationalism**, ed., Oxford University Press, 1997, pp. 301-323.
- Caney, Simon: "Self-Government and Secession: The Case of Nations," **The Journal of Political Philosophy**, Vol. V, No. 4, 1997, pp. 351-372.
- Cassese, Antonio: **Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal**, Cambridge University Press, 1995.
- Charlesworth, Hilary: "Cries and Whispers: Responses to Feminist Scholarship in International Law," **Nordic Journal of International Law**, Vol. LXV, No. 3, 1996, pp. 557-568.
- Charlesworth, Hilary, Christine Chinkin: **The Boundaries of International Law: A Feminist Analysis**, ed.s, Manchester University Press, 2000.

- Charlesworth, Hillary, Christine Chinkin, Shelley Wright: "Feminist Approaches to International Law," **American Journal of International Law**, Vol. LXXXV, No. 4, 1991, pp. 613-645.
- Chen, Ti-Chiang: **The International Law of Recognition: with Special Reference to Practice in Great Britain and the United States**, Ed by, L. C. Green, London, Stevens, 1951.
- Chimni, B. S.: **International Law and World Order: A Critique of Contemporary Approaches**, Cambridge University Press, 2017.
- Chimni, B. S.: "Third World Approaches to International Law: A Manifesto," **International Community Law Review**, Vol. VIII, 2006, pp. 3-27.
- Chinkin, Christine: "The Security Council and Statehood", Chinkin, Freya Baetens, **Sovereignty, Statehood and State Responsibility: Essays in Honour of James Crawford**, ed., Cambridge University Press, 2015, içinde, pp. 155-171.
- Chowdhury, Subrata R.: **The Genesis of Bangladesh: A Study in International Legal Norms and Permissive Conscience**, London, Asia Publishing House, 1972.
- Christenson, Gordon A.: "Jus Cogens: Guarding Interests Fundamental to International Society," **Virginia Journal of International Law**, Vol. XXVIII, 1987, pp. 585-648.
- Cleveland, William L., Martin Bunton: **A History of the Modern Middle East**, Boulder, Westview Press, 2016.
- Cohen, Lenard J.: **Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition**, Boulder, Westview, 1995.
- Collins, Robert O.: **Civil Wars and Revolution in the Sudan: Essays on the Sudan, Southern Sudan and Darfur 1962-2004**, Hollywood, Tsehai Publishers, 2005.

- Copp, David: "Democracy and Communal Self-Determination," Robert McKim, Jeff McMahan, **The Morality of Nationalism**, ed., Oxford University Press, 1997, pp. 277-323.
- Copp, David: "International Law and Morality in the Theory of Secession," **The Journal of Ethics**, Vol. II, No. 3, 1998, pp. 219-245.
- Cox, Robert W.: "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method," **Millenium: Journal of International Studies**, Vol. XII, No. 2, 1983, pp. 162-175.
- Craven, Matthew C. R.: "The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia," **British Yearbook of International Law**, Vol. LXVI, 1995, pp. 333-413.
- Crawford, James: "Israel (1948-49) and Palestine (1988-99): Two Studies in the Creation of States" Guy S. Goodwin-Gill, Stefan Talmon, **The Reality of International Law: Essays in Honour of Ian Brownlie**, eds., Oxford University Press, 1999, pp. 95-124.
- Crawford, James: **The Creation of States in International Law**, 2nd. ed., Oxford, Clarendon Press, 2006.
- Cryer, Robert: "The Security Council and Article 39: A Threat to Coherence?" **Journal of Conflict and Security Law**, Vol. I, No. 2, 1996, pp. 161-195.
- Cryer, Robert: "Sudan, Resolution 1593, and International Criminal Justice," **Leiden Journal of International Law**, Vol. XIX, 2006, pp. 195-222.
- De Wet, Erika: "The Direct Administration of Territories by the United Nations and its Member States in the Post Cold War Era: Legal Bases and Implications for National Law," **Max Planck Yearbook of United Nations Law Online**, Vol. VIII, No. 1, 2004, pp. 291-340.
- Doehring, Karl: "Self-Determination" Bruno Simma, Hermann

- Mosler, Albrecht Randelzhofer, et al, **The Charter of the United Nations: A Commentary**, Vol. I, ed., Oxford University Press, 2002, pp. 56-72.
- Doty, Roxanne L.: “Sovereignty and the Nation: Constructing the Boundaries of National Identity,” Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, ed., Cambridge University Press, 1996, pp. 121-147.
- Doyle, Don H.: **Secession As An International Phenomenon: From America’s Civil War to Contemporary Separatist Movements**, ed., Athens, University of Georgia Press, 2010.
- Dugard, John: **The Secession of States and Their Recognition in the Wake of Kosovo**, Martinus Nijhoff, 2013.
- Duursma, Jorri C.: **Fragmentation and the International Relations of Micro-States: Self-Determination and Statehood**, Cambridge University Press, 1996.
- Ederington, Benjamin L.: “Property as a Natural Institution: The Separation of Property from Sovereignty in International Law”, **American University International Law Review**, Vol. XIII, No. 2, 1997, pp. 263-331.
- Egeli, Sabahattin: **KKTC Kıbrıs Belgeseli: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı? Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları**, İstanbul, Kastaş, 2001.
- Espiell, Hector Gros: “Self-Determination and Jus Cogens,” Antonio Cassese, **UN Law – Fundamental Rights: Two Topics in International Law**, ed., Alphen aan den Rijn, Sijthoff and Noordhoff, 1979, pp. 167-173.
- Fabry, Mikulas: **Recognizing States: International Society and the Establishment of New States Since 1776**, Oxford University Press, 2010.
- Falk, Richard A.: **Human Rights and State Sovereignty**, New York, Holmes and Meier Publishers, 1981.

Falk, Richard, A., Balakrishnan
Rajagopal, Jacqueline Stevens:

International Law and the Third World: Reshaping Justice, ed.s, London, Routledge-Cavendish, 2008.

Franck, Thomas M.:

“Postmodern Tribalism and the Right to Secession,” Catherine Brölmann, Rene Lefebvre, Marjoleine Zieck, **Peoples and Minorities in International Law**, ed., Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pp. 3-27.

Franck, Thomas M.:

“Fairness in the International Legal and Institutional System: General Course on Public International Law”, **Collected Courses of the Hague Academy of International Law**, Vol. CCXL, 1993, pp. 9-498.

Frowein, Jochen A.,
Nico Krisch:

“Introduction to Chapter VII,” Bruno Simma, Hermann Mosler, Albrecht Randelzhofer, et al, **The Charter of the United Nations: A Commentary**, Vol. I, ed., Oxford University Press, 2002, pp. 712-719.

Frowein, Jochen A.,
Nico Krisch:

“Article 39,” Bruno Simma, Hermann Mosler, Albrecht Randelzhofer, **The Charter of the United Nations: A Commentary**, Vol. I, ed., Oxford University Press, 2002, pp. 718-719.

Gaja, Giorgio:

“Jus Cogens Beyond the Vienna Convention,” **Collected Courses of the Hague Academy of International Law**, Vol. CLXXII, 1981, pp. 271-316.

Gathii, James T.:

“International Law and Eurocentricity,” **European Journal of International Law**, Vol. IX, 1998, pp. 184-211.

Gauthier, David:

“Breaking Up: An Essay on Secession”, **Canadian Journal of Philosophy**, Vol. XXIV, No. 3, 1994, pp. 357-371.

Gelvin, James L.:

The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War, Cambridge University Press, 2005.

Gill, Terry, D.:

“Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise

- its Enforcement Powers Under Chapter VII of the Charter,” **Netherlands Yearbook of International Law**, Vol. XXVI, 1995, pp. 33-138.
- Glenny, Misha: **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, London, Penguin, 1992.
- Gordon, David: “Introduction,” **Secession, State & Liberty**, ed., New Brunswick, Transaction Publishers, 1998, pp. ix-xvi.
- Gramsci, Antonio: **Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, New York, International Publishers, 2014.
- Grant, Thomas D.: “Defining Statehood: The Montevideo Convention and Its Discontents,” **Columbia Journal of Transnational Law**, Vol. XXXVII, 1998-1999, pp. 403-457.
- Grant, Thomas D.: **The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution**, Westport, Praeger, 1999.
- Groarke, Paul: **Dividing the State: Legitimacy, Secession and the Doctrine of Oppression**, Hants, Ashgate, 2004.
- Grovogui, Siba N.: **Sovereigns, Quasi-Sovereigns and Africans: Race and Self-Determination in International Law**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996.
- Hannikainen, Lauri: **Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law: Historical Development, Criteria, Present Status**, Helsinki, Lakimiesliiton Kustannus, 1988.
- Hardt, Michael, Antonio Negri: **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Howse, Robert, Karen Knop: “Federalism, Secession, and the Limits of Ethnic Accommodation: A Canadian Perspective,” **New Europe Law Review**, Vol. I, 1992-1993, pp. 269-320.

- Inayatullah, Naeem: “Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi-States As Social Construct,” Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, ed., Cambridge University Press, 1996, pp. 50-80.
- İsmail, Sabahattin: **Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu, Çöküşü ve Unutulan Yıllar: 1964-1974**, Ankara, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1992.
- Joseph, Joseph S.: **Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics: From Independence to the Threshold of the European Union**, Hampshire, Macmillan Press, 1997.
- Judah, Tim: **Kosovo: What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, 2008.
- Kamanu, Onyeonoro S.: “Secession and the Right of Self-Determination: An OAU Dilemma,” **The Journal of Modern African Studies**, Vol. XII, No. 3, 1974, pp. 355-376.
- Kamenka, Eugene: “Human Rights: Peoples’ Rights,” James Crawford, **The Rights of Peoples**, ed., Oxford, Clarendon Press, 1988, pp. 127-139.
- Kelsen, Hans: **The Law of the United Nations: A Critical Analysis of Its Fundamental Problems**, London, Stevens, 1964.
- Kelsen, Hans: **Principles of International Law**, Clark, The Lawbook Exchange, 2003.
- Kennedy, Duncan: “Form and Substance in Private Law Adjudication,” **Harvard Law Review**, Vol. LXXXIX, No. 8, 1976, pp. 1685-1778.
- Kennedy, Duncan: “The Structure of Blackstone’s Commentaries,” **Buffalo Law Review**, Vol. XXVIII, 1979, pp. 209-382.
- Kennedy, David: “Theses about International Law Discourse,” **German Yearbook of International Law**, Vol. XXIII, 1980, pp. 353-391.
- Kennedy, David: “Critical Theory, Structuralism and

- Contemporary Legal Scholarship,” **New England Law Review**, Vol. XXI, 1986, pp. 209-289.
- Kennedy, David: **International Legal Structures**, Baden-Baden, Nomos, 1987.
- Kennedy, David: “A New Stream of International Legal Scholarship,” **Wisconsin International Law Journal**, Vol. VII, 1988-1989, pp. 1-49.
- Knop, Karen: “Re/statements: Feminism and State Sovereignty in International Law,” **Transnational Law & Contemporary Problems**, Vol. III, 1993, pp. 293-344.
- Kohen, Marcelo G.: ‘Introduction,’ Secession: **International Law Perspectives**, ed., Cambridge University Press, 2006, pp. 1-20.
- Kohen, Marcelo G., Mamadou Hebie: “Territory, Acquisition” March 2011, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL>, 24 Mayıs 2015.
- Koskenniemi, Martti: “The Wonderful Artificiality of States,” **American Society of International Law Proceedings**, Vol. LXXXVIII, 1994, pp. 22-29.
- Koskenniemi, Martti: “Between Impunity and Show Trials,” **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Vol. VI, 2002, pp. 1-35.
- Koskenniemi, Martti: “What is International Law For?” Malcolm D. Evans, **International Law**, ed., 1st. ed., Oxford University Press, 2003, pp. 89-114.
- Koskenniemi, Martti: “International Law and Hegemony: A Reconfiguration,” **Cambridge Review of International Affairs**, Vol. XXVII, No. 2, 2004, pp. 197-218.
- Koskenniemi, Martti: **From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument, Reissue with a New Epilogue**, Cambridge University Press, 2005.

- Koskenniemi, Martti: “Histories of International Law: Dealing with Eurocentrism,” Lecture, Utrecht University, 16 Kasım 2011, (Çevrimiçi) https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/219007/Koskenniemi_Martti_oratie.pdf?sequence=1, 25 Mayıs 2017.
- Kozhevnikov, Fedor I.: **International Law: A Textbook for Use in Law Schools**, ed., Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1957.
- Kuran, Selami, Derya A. Okur, Meltem Sarıbeyoğlu, et al: **Uluslararası Hukuk: Temel Metinler**, 2. bs., İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2011.
- Lalonde, Suzanne: **Determining Boundaries in a Conflicted World: The Role of Uti Possidetis**, Montreal, McGill-Queen’s University Press, 2002.
- Lamb, Susan: Legal Limits to United Nations Security Council Powers”, Guy S. Goodwin-Gill, Stefan Talmon, **The Reality of International Law: Essays in Honour of Ian Brownlie**, eds., Oxford University Press, 1999, pp. 361-388.
- Lauterpacht, Hersch: **An International Bill of the Rights of Man**, Oxford University Press, 2013.
- Lee, Seokwoo: “Continuing Relevance of Traditional Modes of Territorial Acquisition in International Law and a Modest Proposal”, **Connecticut Journal of International Law**, Vol XVI, 2000, pp. 1-22.
- Locke, John: **Two Treatises of Government**, Ed. by Peter Laslett, Cambridge University Press, 1988.
- Lorimer, James: **The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities**, Edinburgh, Blackwood & Sons, 1883.
- Margalit, Avishai, Joseph Raz: “National Self-Determination,” **The Journal of Philosophy**, Vol. LXXXVII, No. 9, 1990, pp. 439-461.
- Marks, Susan: **International Law on the Left: Re-**

- examining Marxist Legacies**, ed., Cambridge University Press, 2008.
- Mastanduno, Michael: "Hegemony in International Law," 30 August 2016, Oxford Bibliographies, Oxford University Press, w.date, (Çevrimiçi) <http://oxfordbibliographies.com>, 16 Şubat 2018.
- Matheson, Michale J.: "United Nations Governance of PostConflict Societies," **American Journal of International Law**, Vol. XCV, No. 1, 2001, pp. 76-85.
- Mieville, China: **Between Equal Rights: A Marxist Theory of International Law**, Leiden, Brill, 2005.
- Mieville, China: "The Commodity Form Theory of International Law," Susan Marks, **International Law on the Left: Re-examining Marxist Legacies**, ed., Cambridge University Press, 2008, pp. 92-132.
- Milano, Enrico: **Unlawful Territorial Situations in International Law: Reconciling Effectiveness, Legality and Legitimacy**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006.
- Miller, David: "Secession and the Principle of Nationality," Margaret Moore, **National Self-Determination and Secession**, ed., Oxford University Press, 1998, pp. 62-78.
- Mises, Ludwig V.: **Liberalism: In the Classical Tradition**, Trans. by Ralph Raico, Irving-on-Hudson, Foundation for Economic Education, 1985.
- Moore, John N.: **The Arab-Israeli Conflict: Vol. III Documents**, ed., Princeton University Press, 1974.
- Nanda, Ved P.: 'Self-Determination Outside the Colonial Context: The Birth of Bangladesh in Retrospect,' Yonah Alexander, Robert A. Friedlander, **Self-Determination: National, Regional and Global Dimensions**, eds., Boulder, Westview Press, 1980, pp. 193-220.

- Natsios, Andrew S.: **Sudan, South Sudan and Darfur: What Everyone Needs to Know?**, Oxford University Press, 2012.
- Necatigil, Zaim M.: **The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective**, Lefkoşe, Tezel Offset, 1985.
- Neocleous, Mark: **Savaş Erki Polis Erki**, Çev. Beyza Sumer Aydaş, Ankara, Notabene, 2014.
- Neocleous, Mark: **Devleti Tahayyül Etmek**, Çev. Akın Sarı, Ankara, NotaBene Yayınları, 2014.
- Nielsen, Kai: “Secession: The Case of Quebec,” **Journal of Applied Philosophy**, Vol. X, No. 1, 1993, pp. 29-43.
- Nine, Cara: “A Lockean Theory of Territory”, **Political Studies**, Vol. LVI, No. 1, 2008, pp. 148-165.
- Norman, Wayne: “The Ethics of Secession as the Regulation of Secessionist Politics,” Margaret Moore, **National Self-Determination and Secession**, ed., Oxford University Press, 1998, pp. 34-61.
- Oberling, Pierre: **The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, New York, Colombia University Press, 1982.
- Olson, Kevin: “Conclusion: Fragile Collectivities, Imagined Sovereignities,” Alain Badiou, Pierre Bourdieu, et al., **What is a People?**, ed., Trans. by Jody Gladding, New York, Columbia University Press, 2016, pp. 107-131.
- Oppenheim, Lassa: **International Law: A Treatise: Vol. I-Peace**, Ed. by Ronald F. Roxburgh, Clark, The Lawbook Exchange, 2005.
- Orakhelashvili, Alexander: “The Idea of European International Law,” **The European Journal of International Law**, Vol. XVII, No. 2, 2006, pp. 315-347.
- Orakhelashvili, Alexander: **Peremptory Norms in International Law**, Oxford University Press, 2008.
- Osiander, Andreas: “Sovereignty, International Relations, and the

- Westphalian Myth,” **International Organisation**, Vol. LV, No. 2, 2001, pp. 251-287.
- Paris, Roland: “International Peacebuilding and the ‘Mission Civilisatrice’,” **Review of International Studies**, Vol. XXVIII, 2002, pp. 637-656.
- Partsch, Jürgen: “Self-Determination,” Rüdiger Wolfrum, **United Nations: Law, Policies and Practice**, Vol. II, ed., Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995 içinde, pp. 1173.
- Pashukanis, Evgenii B.: “International Law,” Piers Beirne, Robert Sharlet, **Pashukanis: Selected Writings on Marxism and Law**, eds., London, Academic Press, 1980, pp. 168-183.
- Patey, Luke A.: **The New Kings of Crude: China, India and the Global Struggle for Oil in Sudan and South Sudan**, London, Hurst and Company, 2014.
- Pavkovic, Alexander: **The Fragmentation of Yugoslavia. Nationalism in a Multinational State**, Houndmills, Palgrave Macmillan, 1997.
- Pavkovic, Aleksandar, Peter Radan: **Theory and Practice of Secession**, Surrey, Ashgate, 2007.
- Pellet, Alain: “The Road to Hell is Paved with Good Intentions: The United Nations as Guarantor of International Peace and Security: A French Perspective”, Christian Tomuschat, **The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective**, ed., The Hague, Kluwer Law International, 1995, pp. 113-134.
- Peters, Anne: “Statehood After 1989: ‘Effectivites’ between Legality and Virtuality,” **Proceedings of the European Society of International Law**, Vol. III, 2010, pp. 1-14.
- Pham, J. Peter: “Next Front? Evolving United States-African Strategic Relations in the “War on Terrorism” and Beyond,” **Comparative Strategy**, Vol. XXVI, No. 1, 2007, pp. 39-54.

- Philpott, Daniel: "In Defense of Self-Determination," **Ethics**, Vol. CV, No. 2, 1995, pp. 352-385.
- Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka, Richard Sakwa: **Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives**, ed.s, Bristol, E-International Relations Publishing, 2015.
- Poggi, Gianfranco: **The State: Its Nature, Development and Prospects**, Cambridge, Polity Press, 2013.
- Pomerance, Michla: **Self-Determination in Law and Practice: The New Doctrine in the United Nations**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1982.
- Purvis, Nigel: "Critical Legal Studies in Public International Law," **Harvard International Law Journal**, Vol. XXXII, No. 1, 1991, pp. 81-127.
- Quigley, John: **The Statehood of Palestine: International Law in the Middle East Conflict**, Cambridge University Press, 2010.
- Qvortrup, Matt: "The History of Ethno-National Referendums 1791-2011," **Nationalism and Ethnic Politics**, Vol. XVIII, No. 1, pp. 129-150.
- Rackow, Alexander-Georg: "The Law of Nation Building: Does the UN Security Council Have the Authority to Create New States?" (Çevrimiçi) www.kentlaw.edu/perritt/courses/seminar/alex-rackow-finalversion.htm#_ftn45, 14 Nisan 2017.
- Radan, Peter: **The Break-up of Yugoslavia and International Law**, London, Routledge, 2002.
- Raic, David: **Statehood and the Law of Self-Determination**, The Hague, Kluwer Law International, 2002.
- Randelzhofer, Albrecht: "Purposes and Principles of the United Nations," Rüdiger Wolfrum, **United Nations: Law, Policies and Practice**, ed., Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995 içinde, pp. 994-1002.
- Rasulov, Akbar: "International Law and the Poststructuralist Challenge," **Leiden Journal of International**

- Law**, Vol. XIX, No. 3, 2006, pp. 799-827.
- Rigaux, François: "The Algiers Declaration on the Rights of Peoples," Antonio Cassese, **United Nations Law and Fundamental Rights**, ed., Alphen aan den Rijn, Sijthoff Noordhoff, 1979, pp. 211-223.
- Rothbard, Murray N.: "Decomposing the Nation-State," **Journal of Libertarian Studies**, Vol. XI, No. 1, 1994, pp. 1-10.
- Ruffert, Matthias: "The Administration of Kosovo and East Timor by the International Community," **International and Comparative Law Quarterly**, Vol. L, No. 3, 2001, pp. 613-631.
- Russel, Ruth, B.: **A History of the United Nations Charter: The Role of the United States 1940-1945**, Washinton DC, Brookings Institution, 1958.
- Sasse, Gwendolyn: **Identity, Transition, and Conlct**, Cambridge, Harvard Ukrainian Research Institute Publications, 2007.
- Schlesinger, Stephen C.: **Act of Creation: The Founding of the United Nations**, Westview, Boulder, 2003.
- Schmitt, Carl: **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev. Emre Zeybekoğlu, İstanbul, Dost Kitabevi, 2002.
- Schmitt, Carl: **The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum**, New York, Telos Press, 2003.
- "Secession": **The Oxford English Dictionary**, Vol. XIV, James A. H. Murray, Henry Bradley, et al, ed., Oxford University Press, 1989, p. 823.
- Sharma, Surya P.: **Territorial Acquisition, Disputes and International Law**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1997.
- Shaw, Malcolm: **Title to Territory in Africa: International Legal Issues**, Oxford, Clarendon Press, 1986.

- Sheffield, Kai: "Speak Softly and Carry a Sealed Warrant: Building the ICC's Legitimacy in the Wake of Sudan," **Appeal: Review of Current Law and Law Reform**, Vol. XVIII, 2013, pp. 163-175.
- Simpson, Gerry: **Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order**, Cambridge University Press, 2004.
- Sisson, Richard, Leo E. Rose: **War and Secession: Pakistan, India and the Creation of Bangladesh**, Berkeley, University of California Press, 1990.
- Smith, Anthony, D.: **National Identity**, Harmondsworth, Penguin, 1991.
- Smith, Herbert A.: **Great Britain and the Law of Nations: A Selection of Documents Illustrating the Views of the Government in the United Kingdom Upon Matters of International Law**, Vol. I, Kraus Reprint Co., 1975.
- Sonyel, Salahi R.: **Cyprus: The Destruction of A Republic and Its Aftermath (1960-1974)**, Nicosia, Cyrep, 2003.
- Speetzen, David D., Christopher H. Wellman: "Choice Theories of Secession," Aleksandar Pavkovic, Peter Radan, **The Ashgate Research Companion to Secession**, ed., Surrey, Ashgate, 2011, pp. 413-426.
- Stahn, Carsten: "The United Nations Transitional Administrations in Kosovo and East Timor: A First Analysis," **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Vol. V, 2001, pp. 105-183.
- Starke, J. G.: "The Acquisition of Title to Territory By Newly Emerged States," **British Yearbook of International Law**, Vol. XLI, 1965-66, pp. 411-416.
- Starushenko, G.: **The Principle of National Self-Determination in Soviet Foreign Policy**, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1963.

- Statutes and Decisions: The Laws of the USSR and Its Successor States**, Armonk, M. E. Sharpe, 1994-1995.
- Steiner, Hillel: “Territorial Justice”, Percy B. Lehning, **Theories of Secession**, ed., London: Routledge, 1998, pp. 61-70.
- Stone, Brendan: “The US-NATO Military Intervention in Kosovo: Triggering Ethnic Conflict as a Pretext for Intervention,” *Global Research*, 29 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <https://www.globalresearch.ca/the-u-s-nato-military-intervention-in-kosovo/1666>, 7 Mart 2016.
- Strang, David: “Contested Sovereignty: The Social Construction of Colonial Imperialism,” Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber, **State Sovereignty as Social Construct**, ed., Cambridge University Press, 1996, pp. 22-49.
- Stuart, Paul: “The Trepca Mining Complex: How Kosovo’s Spoils Were Distributed,” 28 Haziran 2002, (Çevrimiçi) <https://www.wsws.org/en/articles/2002/06/trep-j28.html>, 7 Mart 2016.
- Şen, İlker G.: **Sovereignty Referendums in International and Constitutional Law**, Cham, Springer, 2015.
- Taki, Hiroshi: “Effectiveness,” February 2013, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL>, 14 Aralık 2017.
- Talmon, Stefan: “The Security Council As World Legislature,” **American Journal of International Law**, Vol. XCIX, No. 1, 2005, pp. 175-193.
- Tancredi, Antonello: “Dismemberment of States,” July 2007, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL>, 25 Mayıs 2015.
- Tarhanlı, Turgut: “Kendi Kaderini Tayin Hakkı Ya da ‘Öteki’nin İradesi,” Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış**

- Politikasının Analizi**, ed., İstanbul, Der Yayınları, pp. 491-509.
- Thürer, Daniel: Hegemony,” April 2011, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015 (Çevrimiçi) <http://opil.oup.com/home/EPIL>, 14 Temmuz 2017.
- Thürer, Daniel, Thomas Burri: “Self-Determination,” December 2008, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.oup.com/home/EPIL>, 11 Kasım 2014.
- Thürer, Daniel, Thomas Burri: “Secession,” June 2009, **MPEPIL**, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi) <http://opil.oup.com/home/EPIL>, 4 Kasım 2014.
- Tomuschat, Christian: “Yugoslavia’s Damaged Sovereignty over the Province of Kosovo,” Gerard Kreijen, **State, Sovereignty, and International Governance**, ed., Oxford University Press, 2002, pp. 323-347.
- Triggs, Gillian: “The Rights of Peoples and Individual Rights: Conflict or Harmony?,” James Crawford, **The Rights of Peoples**, ed., Oxford, Clarendon Press, 1988, pp. 141-157.
- Unger, Roberto M.: **False Necessity: Anti-Necessitarian Social Theory in the Service of Radical Democracy: Part I of Politics, a Work in Constructive Social Theory**, Cambridge University Press, 1987.
- Vickers, Miranda: **Between Serb and Albanian: A History of Kosovo**, London, Hurst, 1998.
- Vidmar, Jure: **Democratic Statehood in International Law: The Emergence of New States in Post-Cold War Practice**, Oxford, Hart Publishing, 2013.
- Waldock, Meredith, Claud Humphrey: “General Course on Public International Law,” **Hague Recueil**, Vol. CVI, 1962, pp. 173-191.
- Waters, Timothy W.: “A World Elsewhere: Secession, Subsidiarity and Self-Determination as European Values,”

Articles by Maurer Faculty, 2016, pp. 11-45.

- Waters, Timothy W.: Let His People Go: Sudan's Lesson for Secession," 24 Ocak 2011, (Çevrimiçi) www.ejiltalk.org/let-his-people-go-sudans-lesson-for-secession, 13 Nisan 2016.
- Weisburd, A. Mark: "The Emptiness of the Concept of Jus Cogens as Illustrated by the War in Bosnia-Herzegovina," **Michigan Journal of International Law**, Vol. XVII, No. 1, 1995, pp. 1-51.
- Wellman, Christopher H.: "A Defense of Secession and Political Self-Determination," **Philosophy & Public Affairs**, Vol. XXIV, No. 2, 1995, pp. 142-171.
- Wellman, Christopher H.: **A Theory of Secession: The Case for Political Self-Determination**, Cambridge University Press, 2005.
- Westlake, J.: **Collected Papers on International Law**, Cambridge University Press, 1914.
- Wildeman, J.: "The Philosophical Background of Effectiveness," **Netherlands International Law Review**, Vol. XXIV, 1977, pp. 335-351.
- Williams, Sarah, Lena Sherif: "The Arrest Warrant for President Al-Bashir: Immunities of Incumbent Heads of State and the International Criminal Court," **Journal of Conflict and Security Law**, Vol. XIV, No. 1, 2009, pp. 71-92.
- Wood, John R.: "Secession: A Comparative Analytical Framework," **Canadian Journal of Political Science**, Vol. XIV, No. 1, 1981, pp. 107-134.
- Yüksel, Pınar: "Operation Unified Protector and Humanitarian Intervention with Security Council Authorization: Intra Vires?," **Ankara Law Review**, Vol. IX, No. 1, 2012, pp. 53-80.

II. Antlaşmalar:

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, 11 Temmuz 2000, 2158 **UNTS** 3.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 28 Haziran 1981, 1520 **UNTS** 217.

Amerikan Devletleri Örgütü Antlaşması, 30 Nisan 1948, 119 **UNTS** 3.

Avrupa Toplulukları ve Fas Arasında Balıkçılık Ortaklığı Antlaşması, 26 Temmuz 2006, 49 **OJEU** 4.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945, 1 **UNTS** 16.

Devletlerin Hakları ve Görevleri Hakkında Montevideo Sözleşmesi, 26 Aralık 1933, 165 **LNTS** 19.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966, 993 **UNTS** 3.

Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İttifak Antlaşması, Ek Protokol I, 16 Ağustos 1960, 397 **UNTS** 289.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma, 16 Ağustos 1960, 382 **UNTS** 9.

Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Arasında Garanti Antlaşması, 16 Ağustos 1960, 382 **UNTS** 3.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966, 999 **UNTS** 171.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol, 16 Aralık 1966, 999 **UNTS** 14668.

Milletler Cemiyeti Misakı, 28 Temmuz 1919, 108 **LNTS** 188.

Rusya Federasyonu ve Ukrayna Arasında Rusya Federasyonu Karadeniz Filosunun Ukrayna Topraklarındaki Statüsü ve Şartlarına İlişkin Antlaşma, 28 Mayıs 1997, J. L. Black, **Russia and Eurasia Documents Annual**, Vol. I, ed., Gulf Breeze, Academic International Press, 1997, p. 129.

Savaşın Milli Siyaset Aracı Olarak Kullanılmaması Hakkında Genel Antlaşma, 27 Ağustos 1928, 94 **LNTS** 57.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998, 2187 **UNTS** 90.

(12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek) Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolü (Protokol I), 8 Haziran 1977, 1125 **UNTS** 3.

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, 1155 UNTS 331.

III. Mahkeme ve Hukuk Komisyonları Karar / Görüşleri:

A. Mahkemeler:

1. Almanya-Polonya Karma Hakemlik Mahkemesi:

Deutsche Continental Gas Gesellschaft v. Polish State, 1929, 5 ILR 11.

2. Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi:

Advisory Opinion No. 18, Judicial Condition and Rights of Undocumented Migrants, 17 Eylül 2003, Series A No. 18.

Cantoral Benavides v. Peru, Judgement (Merits), 18 Ağustos 2000, Series C No. 69.

Gomez Paquiyauri Brothers v. Peru, Judgement (Merits, Reparations and Costs), 8 Temmuz 2004, Series C No. 110.

Maritza Urrutia v. Guatemala, Judgement (Merits, Reparations and Costs), 27 Kasım 2003, Series C No. 103.

Tibi v. Ecuador, Judgement (Preliminary Objections, Merits, Reparation and Costs), 7 Eylül 2004, Series C No. 114.

3. Daimi Hakemlik Mahkemesi:

Island of Palmas, United States v. The Netherlands, 4 Nisan 1928, 2 RIAA 829.

4. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi:

Prosecutor v. Anto Furundzija, Judgement, IT-95-17/1-T, 10 Aralık 1998.

Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, et al, Judgement, IT-96-23-T, IT-96-23/1-T, 22 Şubat 2001.

Prosecutor v. Dusko Tadic, (Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction), Appeals Chamber, IT-94-1-AR72, 2 Ekim 1995.

Prosecutor v. Goran Jelusic, Judgement, IT-95-10-T, 14 Aralık 1999.

Prosecutor v. Milan Simic, Sentencing Judgement, IT-95-9/2-S, 17 Ekim 2002.

Prosecutor v. Radislav Krstic, Judgement, IT-98-33-T, 2 Ağustos 2001.

Prosecutor v. Zoran Kupreskic, et al, Judgement, IT-95-16-T, 14 Ocak 2000.

5. Kanada Yüksek Mahkemesi:

Reference re Secession of Quebec, 20 Ağustos 1998, 115 **ILR** 536.

6. Rusya Anayasa Mahkemesi:

Chechnya, 31 Temmuz 1995, **Statutes and Decisions: The Laws of the USSR and Its Successor States** [Statutes and Decisions], Vol. XXXI, No. 5, Armonk, M. E. Sharpe, 1995, p. 48.

Tatarstan, 13 Mart 1992, Statutes and Decisions, Vol. XXX, No. 3, 1994, p. 32.

7. UAD:

Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 2010, p. 403.

Admission of a State to the United Nations (Charter Art. 4), Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1948, p. 64.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Preliminary Objections, Judgement, Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia, **ICJ Reports** 1996, p. 595.

Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo, (Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgement, **ICJ Reports** 2006, p. 6.

Corfu Channel Case, Judgement of April 9th, 1949, **ICJ Reports** 1949, p. 35.

East Timor (Portugal v. Australia), Dissenting Opinion, Weeramantry, **ICJ Reports** 1995, p. 139.

East Timor (Portugal v. Australia), Judgement, **ICJ Reports** 1995, p. 90.

Frontier Dispute, Judgement, **ICJ Reports** 1986, p. 554.

International Status of South-West Africa, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1950, p. 128.

Jurisdictional Immunities of the State, (Germany v. Italy. Greece Intervening), Judgement, **ICJ Reports** 2012, p. 99.

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1971, p. 16.

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 2004, p. 136.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgement, **ICJ Reports** 1986, p. 111.

Namibia Advisory Opinion, Dissenting Opinion, Fitzmaurice, **ICJ Reports** 1971.

Questions Relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal), Judgement, **ICJ Reports** 2012, p. 422.

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1949, p. 182.

Western Sahara, Advisory Opinion, **ICJ Reports** 1975, p. 12.

B. Hukuk Komisyonları:

1. Aaland Adaları Hukukçular Komisyonu ve Raportörler Komisyonu:

Report of Commission of Jurists, Ekim 1920, 3 LNOJ 3.

Report of Commission Rapporteurs, 16 Nisan 1921, LN Doc. B7, 21/68/106.

2. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu:

Katangese Peoples' Congress v. Democratic Republic of the Congo, Communication No. 75/92, 1995.

Kevin Mgwanga Gunme et al v. Cameroon, Communication No. 266/03, 2009.

3. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu:

Code of Good Practice on Referendums, 19 Mart 2007, CDL-AD(2007)008rev.

4. BM İnsan Hakları Komisyonu:

Resolution No. 1997/4, 26 Mart 1997, UN Doc. E/CN.4/RES/1997/4.

Resolution No. 1998/4, 27 Mart 1998, UN Doc. E/CN.4/RES/1998/4.

Resolution No. 2003/3, 14 Nisan 2003, UN Doc. E/CN.4/RES/2003/3.

5. İnsan Hakları Komitesi:

A. B. et al v Italy, Communication No. 413/1990, 30 Nisan 1990, UN Doc. CCPR/C/40/D/413/1990.

Apirana Mahuika et al v New Zealand, Communication No. 547/1993, 27 Ekim 2000, UN Doc. CCPR/C/70/D/547/1991.

E. P. et al v Colombia, Communication No. 318/1988, 25 Temmuz 1990, UN Doc. CCPR/C/39/D/318/1988.

General Comment No. 12, Article 1 (The Right of Peoples to Self-Determination), 12 Nisan 1984, UN Doc. HRI\GEN\Rev. 1 (1994).

General Comment No. 23, Article 27 (The Rights of Minorities), 26 Nisan 1994, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5 (1994).

Gillot et al v France, Communication No. 932/2000, 15 Temmuz 2002, UN Doc. A/57/40.

Gorji-Dinka v Cameroon, Communication No. 1134/2002, 17 Mart 2005, UN Doc. CCPR/C/83/D/1134/2002.

J. G. A. Diergaardt et al v Namibia, Communication No. 760/1997, 25 Temmuz 2000, UN Doc. CCPR/C/69/D/760/1997.

Kitok v Sweden, Communication No. 197/1985, 27 Temmuz 1988, UN Doc. CCPR/C/33/D/197/1985.

Lubicon Lake Band v Canada, Communication No. 167/1984, 26 Mart 1990, UN Doc. Supp. No. 40 (A/45/40).

Marshall et al v Canada, Communication No. 205/1986, 4 Kasım 1991, UN Doc. CCPR/C/43/D/205/1986.

Mikmaq People v Canada, Communication No. 78/1980, 29 Temmuz 1984, UN Doc. Supp. No. 40 (A/39/40).

R. L. et al v Canada, Communication No. 358/1989, 5 Kasım 1991, UN Doc. CCPR/C/43/D/358/1989.

6. Yugoslavya Tahkim Komisyonu / Badinter Komisyonu:

Opinion No. 1, 29 Kasım 1991, 92 **ILR** 162.

Opinion No. 2, 11 Ocak 1992, 92 **ILR** 167.

Opinion No. 3, 11 Ocak 1992, 92 **ILR** 170.

Opinion No. 4, 11 Ocak 1992, 92 **ILR** 173.

Opinion No. 8, 4 Temmuz 1992, 92 **ILR** 199.

Opinion No. 10, 4 Temmuz 1992, 92 **ILR** 206.

IV. BM Belgeleri:

A. Genel Kurul Kararları:

No. 181, 29 Kasım 1947:	UN Doc. A/RES/181(II)A-B.
No. 217 (III) A, 10 Aralık 1948:	UN Doc. A/810.
No. 273, 11 Mayıs 1949:	UN Doc. A/RES/273.
No. 390 (V) A, 2 Aralık 1950:	UN Doc. A/RES/390(V)A.
No. 421, 4 Aralık 1950:	UN Doc. A/RES/421(V)A-H.
No. 545, 5 Şubat 1952:	UN Doc. A/RES/545(VI).
No. 637, 16 Aralık 1952:	UN Doc. A/RES/637(VII)A-C.
No. 742, 27 Kasım 1953:	UN Doc. A/RES/742(VIII).
No. 1353 (XIV), 21 Ekim 1959:	UN Doc. A/RES/1353.
No. 1514, 14 Aralık 1960:	UN Doc. A/RES/1514(XV).
No. 1541, 15 Aralık 1960:	UN Doc. A/RES/1541(XV).
No. 1723 (XVI), 20 Aralık 1961:	UN Doc. A/RES/1723.
No. 2022, 5 Kasım 1965:	UN Doc. A/RES/2022(XX).
No. 2079 (XX), 18 Aralık 1965:	UN Doc. A/RES/2079.
No. 2535B, 10 Aralık 1969:	UN Doc. A/RES/2535(XXIV)B.
No. 2625, 24 Ekim 1970:	UN Doc. A/RES/2625(XXV).
No. 2672C, 8 Aralık 1970:	UN Doc. A/RES/2672(XXV)C.
No. 2787, 6 Aralık 1971:	UN Doc. A/RES/2787.
No. 2851, 20 Aralık 1971:	UN Doc. A/RES/2851.
No. 3212, 1 Kasım 1974:	UN Doc. A/RES/3212.
No. 3236, 22 Kasım 1974:	UN Doc. A/RES/3236.
No. 3237, 22 Kasım 1974:	UN Doc. A/RES/3237.
No. 3314, 14 Aralık 1974:	UN Doc. A/RES/29/3314.
No. 3411/D, 28 Kasım 1975:	UN Doc. A/RES/3411(XXX)D.
No. 3485, 12 Aralık 1975:	UN Doc. A/RES/3485(XXX).
No. 31/6/A, 26 Ekim 1976:	UN Doc. A/RES/31/6A.
No. 32/105/N, 14 Aralık 1977:	UN Doc. A/RES/32/105N.
No. 34/65, 29 Kasım 1979:	UN Doc. A/RES/34/65B.
No. ES/7-2, 29 Temmuz 1980:	UN Doc. A/RES/ES-7/2.
No. 36/120C, 10 Aralık 1981:	UN Doc. A/RES/36/120C.
No. 43/177, 15 Aralık 1988:	UN Doc. A/RES/43/177.
No. 48/121, 20 Aralık 1993:	UN Doc. A/RES/48/121.
No. 50/6, 9 Kasım 1995:	UN Doc. A/RES/50/6.
No. 56/83, 12 Aralık 2001:	UN Doc. A/RES/56/83.
No. 61/295, 13 Eylül 2007:	UN Doc. A/RES/61/295.
No. 67/19, 29 Kasım 2012:	UN Doc. A/RES/67/19.
No. 68/262, 27 Mart 2014:	UN Doc. A/RES/68/262.

B. Güvenlik Konseyi Kararları:

No. 69, 4 Mart 1949:	UN Doc. S/RES/69.
No. 145, 22 Temmuz 1960:	UN Doc. S/RES/145.
No. 146, 9 Ağustos 1960:	UN Doc. S/RES/146.
No. 169, 24 Kasım 1961:	UN Doc. S/RES/169.
No. 216, 12 Kasım 1965:	UN Doc. S/RES/216.
No. 242, 22 Kasım 1967:	UN Doc. S/RES/242.
No. 338, 22 Ekim 1973:	UN Doc. S/RES/338.
No. 365, 13 Aralık 1974:	UN Doc. S/RES/365.
No. 367, 12 Mart 1975:	UN Doc. S/RES/367.
No. 384, 22 Aralık 1975:	UN Doc. S/RES/384.
No. 402, 22 Aralık 1976:	UN Doc. S/RES/402.
No. 446, 22 Mart 1979:	UN Doc. S/RES/446.
No. 465, 1 Mart 1980:	UN Doc. S/RES/465.
No. 541, 18 Kasım 1983:	UN Doc. S/RES/541.
No. 554, 17 Ağustos 1984:	UN Doc. S/RES/554.
No. 566, 19 Haziran 1985:	UN Doc. S/RES/566.
No. 746, 17 Mart 1992:	UN Doc. S/RES/746.
No. 757, 30 Mayıs 1992:	UN Doc. S/RES/757.
No. 777, 19 Eylül 1992:	UN Doc. S/RES/777.
No. 787, 16 Kasım 1992:	UN Doc. S/RES/787.
No. 859, 24 Ağustos 1993:	UN Doc. S/RES/859.
No. 896, 31 Ocak 1994:	UN Doc. S/RES/896.
No. 942, 23 Eylül 1994:	UN Doc. S/RES/942.
No. 1065, 12 Temmuz 1996:	UN Doc. S/RES/1065.
No. 1096, 30 Ocak 1997:	UN Doc. S/RES/1096.
No. 1124, 31 Temmuz 1997:	UN Doc. S/RES/1124.
No. 1160, 31 Mart 1998:	UN Doc. S/RES/1160.
No. 1187, 30 Temmuz 1998:	UN Doc. S/RES/1187.
No. 1199, 23 Eylül 1998:	UN Doc. S/RES/1199.
No. 1203, 24 Ekim 1998:	UN Doc. S/RES/1203.
No. 1239, 14 Mayıs 1999:	UN Doc. S/RES/1239.
No. 1244, 10 Haziran 1999:	UN Doc. S/RES/1244.
No. 1287, 31 Ocak 2000:	UN Doc. S/RES/1287.
No. 1397, 12 Mart 2002:	UN Doc. S/RES/1397.
No. 1429, 30 Temmuz 2002:	UN Doc. S/RES/1429.
No. 1462, 30 Ocak 2003:	UN Doc. S/RES/1462.
No. 1515, 19 Kasım 2003:	UN Doc. S/RES/1515.
No. 1593, 31 Mart 2005:	UN Doc. S/RES/1593.
No. 1666, 31 Mart 2006:	UN Doc. S/RES/1666.
No. 1744, 20 Şubat 2007:	UN Doc. S/RES/1744.
No. 1808, 15 Nisan 2008:	UN Doc. S/RES/1808.
No. 1850, 16 Aralık 2008:	UN Doc. S/RES/1850.
No. 2124, 12 Kasım 2013:	UN Doc. S/RES/2124.
No. 2334, 23 Aralık 2016:	UN Doc. S/RES/2334.

C. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi Toplantı Kayıtları:

General Assembly, 34th Session, 29 Kasım 1979:	UN Doc. A/34/PV83.
General Assembly, 76th Session, 20 Aralık 1989:	UN Doc. A/44/PV.76.
Security Council, 1606th Meeting, 4 Aralık 1971:	UN Doc. S/PV.1606.
Security Council, 1608th Meeting, 6 Aralık 1971:	UN Doc. S/PV.1608.
Security Council, 1611th Meeting, 12 Aralık 1971:	UN Doc. S/PV.1611.
Security Council, 1859th Meeting, 4 Aralık 1975:	UN Doc. S/PV.1859.
Security Council, 1870th Meeting, 12 Ocak 1976:	UN Doc. S/PV.1870.
Security Council, 5839th Meeting, 18 Şubat 2008:	UN Doc. S/PV.5839.

D. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin İnsan Hakları Komitesi'ne Sundukları Periyodik Raporlar:

Gürcistan, 1. Periyodik Rapor, 5 Kasım 1996:	UN Doc. CCPR/C/100/Add.1.
Kanada, 4. Periyodik Rapor, 15 Ekim 1997:	UN Doc. CCPR/C/103/Add.5.
Kolombiya, 4. Periyodik Rapor, 8 Ekim 1996:	UN Doc. CCPR/C/64/Add.3.
Peru, 3. Periyodik Rapor, 21 Mart 1995:	UN Doc. CCPR/C/83/Add.1.

E. UHK Belgeleri:

Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, 10 Ağustos 2001:	UN Doc. A/RES/56/83.
ILC Report, 69th Session, 2017:	UN Doc. A/72/10, p. 192.
ILC Report on the Second Part of its 17th Session and on its 18th Session, (1966) GAOR, Twenty First Session, Supplement No. 9:	UN Doc. A/6309/Rev. I, p. 248.

F. Diğer Belgeler:

- A Performance-Based Road Map to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict, 7 Mayıs 2003: UN Doc. S/2003/529.
- Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (Israel-PLO), 13 Eylül 1993: UN Doc. A/48/486.
- ECOSOC Resolution 2089, 22 Temmuz 1977: UN Doc. E/RES/2089 (LXIII).
- Francesco Capotorti, Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1979: UN Doc. E/CN4/Sub 2/384/Rev I.
- Letter dated 29 January 2002 from the Under-Secretary-General for Legal Affairs, the Legal Counsel, addressed to the President of the Security Council: UN Doc. S/2002/161.
- Note by the President of the Security Council, 31 Ocak 1992: UN Doc. S/23500.
- Palestine National Council, Declaration of Independence, 15 Kasım 1988: UN Doc. A/43/827.
- Report by the Secretary General on the United Nations Operation in Cyprus, 10 Eylül 1964: UN Doc. S/5950.
- Report by the Secretary General on the United Nations Operation in Cyprus, 1 Aralık 1972: UN Doc. S/10842.
- Report by the Secretary General on the United Nations Operation in Cyprus, 31 Mayıs 1973: UN Doc. S/10940.
- Report of the Committee on the Admission of New Members Concerning the Application of Palestine for Admission to Membership in the UN, 11 Kasım 2001: UN Doc. S/2001/705.
- Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future

Status, 16 Mart 2007:

UN Doc. S/2007/168.

V. MC Belgeleri:

League of Nations, 19th Session, 3 **LNOJ** No. 8, 1922, p. 798.

Mandate for Palestine, League of Nations, 19th Session, 3 **LNOJ** No. 8, 1922, p. 1007.

Resolution of the Assembly of the League of Nations, 11 Mart 1932, **The Monthly Summary of the League of Nations**, Vol. XII, 1936, p. 106.

VI. AB Belgeleri:

Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, 7 Mayıs 2009, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf, 9 Kasım 2017.

Declaration by the Presidency on Behalf of the European Union on the Middle East, 14 Mart 2008, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/cfsp/99437.pdf, 2 Şubat 2018.

Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union, 16 Aralık 1991, 31 **ILM** 1486.

EU Council Conclusions on Kosovo, 18 Şubat 2008, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/98818.pdf, 22 Şubat 2016.

VII. NATO Belgeleri:

Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security Between NATO and the Russian Federation, 27 Mayıs 1997, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm?selectedLocale=en, 12 Ekim 2017.

NATO, Bucharest Summit Declaration, 3 Nisan 2008, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_8443.htm, 17 Nisan 2017.

VIII. Diğer Uluslararası Belgeler:

Atlantic Charter, 14 Ağustos 1941, **YBUN**, 1946-47, p. 2.

Charter of Paris for a New Europe, 21 Kasım 1990, 30 **ILM** 190.

Dumbarton Oaks Conference Declaration, 7 Ekim 1944, **YBUN**, p. 4.

Helsinki Final Act, 1 Ağustos 1975, 14 **ILM** 1292.

San Francisco Conference Declaration, 26 Haziran 1945, **YBUN**, p. 12.

Universal Declaration of the Rights of Peoples, Algiers, 4 Temmuz 1976, (Çevrimiçi) <http://permanentpeoplestribunal.org/wp-content/uploads/2011/05/carta-di-algeri-EN.pdf>, 3 Nisan 2018.

Vienna Declaration and Programme of Action, 25 Haziran 1993, 32 **ILM** 1661.

IX. Anayasalar:

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 23 Mayıs 1949 (1990’da değişmiş olarak).

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, 16 Ağustos 1960.

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti Anayasası, 21 Şubat 1974.

X. Gazete / Haber Siteleri Kaynakları:

Condoleezza Rice, “Transforming the Middle East,” **The Washington Post**, 7 Ağustos 2003.

“EU Rejects Request to Recognize Independent Palestine,” 17 Kasım 2009, (Çevrimiçi) <https://euobserver.com/foreign/29006>, 4 Nisan 2016.

“Israel: No Palestinian State without OK,” **United Press International**, 4 Temmuz 2000.

John M. Broder, “Clinton Tells Palestinians to Go Slow on Statehood,” **New York Times**, 27 Nisan 1999.

Putin’s Letter on Use of Russian Army in Ukraine Goes to Upper House, 1 Mart 2014, (Çevrimiçi) <https://en.itar-tass.com>, 7 Şubat 2018.

XI. Diğer Kaynaklar:

Address by President of the Russian Federation, 18 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>, 17 Mart 2018.

Agreement Between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the Accession of the Republic of Crimea in the Russian Federation and on Forming New Constituent Entities within the Russian Federation, 18 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://www.kremlin.ru/news/20605>, 17 Kasım 2017.

All-Ukrainian Population Census, 2001, State Statistics Committee of Ukraine, (Çevrimiçi) <http://2001.ukrcensus.gov.ua>, 17 Aralık 2017.

Autonomous Crimean Republic and Sevastopol, Declaration of Independence, 17 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://www.rada.crimea.ua/app/2988>, 25 Ocak 2018.

Burkina Faso Recognizes Kosovo, (Çevrimiçi) http://www.kosovothanksyou.com/files/Declaration_sur_le_Kosovo_2404.pdf, 22 Şubat 2016.

Commonwealth Heads of Government Meeting, New Delhi, India, 1983, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf>, 3 Mayıs 2018.

Comprehensive Peace Agreement, 9 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <https://unmis.unmissions.org/Portals/UNMIS/Documents/General/cpa-en.pdf>, 5 Şubat 2018.

Ian Kelly, Department Spokesman, Daily Press Briefing, US Department of State, Washington DC, 16 Kasım 2009, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2009/nov/131982.htm>, 17 Şubat 2016.

Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo, 23 Şubat 1999, (Çevrimiçi) http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html, 17 Mayıs 2016.

Kosova'nın Bağımsızlık İlanı Konusunda UAD'ye Sunulan Devlet Beyannameleri, 17 Nisan 2009, Almanya, pp. 32-37; Hollanda, pp. 7-13; İsviçre, pp. 17-18; İrlanda, pp. 9-12; Finlandiya, p. 7; Polonya, pp. 25-26; Arnavutluk, pp. 42-43; Estonya, pp. 6-11; Slovenya, pp. 6-7; Rusya, pp. 30-38; Romanya, pp. 39-45, (Çevrimiçi) <http://icj-cij.org/en/case/141/written-proceedings>, 2 Mart 2017.

Organisation of African Unity Resolution, Eylül 1967, AHG/Res.51(IV).

Partnership for Progress and Common Future with the Broader Middle East and North Africa Region, 9 Haziran 2004, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/e/eb/rls/fs/33375.htm>, 3 Mayıs 2018.

President Bush's Address to the UN General Assembly, 21 Eylül 2004, (Çevrimiçi) <https://usunnewyork.usmission.gov/04gwb0921.htm>, 12 Mart 2018.

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur, 25 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/dh/sudan/com-ing-darfur.pdf>, 17 Ekim 2017.

States Recognizing Kosovo, (Çevrimiçi) <http://www.kosovothanksyou.com>, 27 Nisan 2018.

The Military-Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia, 9 Haziran 1999, 38 **ILM** 1217.

UN, Non-Self-Governing Territories, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/decolonization/nonselfgovterritories.shtml>, 2 Şubat 2018.

United States Congress, Foreign Relations Authorization Act, Fiscal Years 1990 and 1991, 414(a), **Statutes at Large**, Vol. CIV, 1990, p. 15.

United States Congress Resolution 467, 22 Temmuz 2004, H. Doc. 467.

United States Recognizes Kosovo as Independent State, Statement of Secretary of State Condoleezza Rice, 18 Şubat 2008, (Çevrimiçi) <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/1009>, 11 Şubat 2016.

United States Senate Resolution 133, 7 Eylül 2004, S. Doc. 133.

UNMIK, Reg. No. 1999/3, 31 Ağustos 1999.

UNMIK, Reg. No. 1999/4, 2 Eylül 1999.

Vladimir Putin, Kremlin Press Conference, 4 Mart 2014, (Çevrimiçi) www.kremlin.ru, 28 Ocak 2018.

ÖZGEÇMİŞ

Yazar 1981 yılında Ankara’da doğdu. 1999 yılında İstanbul İstek Vakfı Atanur Oğuz Lisesi’nden, 2004 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden derece ile mezun oldu.

Eş zamanlı olarak Birleşik Krallık Portsmouth Üniversitesi’nden Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi dalında lisans diploması aldı.

2007 yılında Birleşik Krallık Nottingham Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Uluslararası Kamu Hukuku alanında yüksek lisans derecesi aldı.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma, kolektif güvenlik hukuku, uluslararası hukukta eleştirel yaklaşımlar konuları ile ilgilenen yazarın, bu konularda çeşitli akademik yayınları bulunmaktadır.

Yazar halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde doktora öğrencisidir.

Akademik çalışmalarına ek olarak, aile şirketine turizm işletmeciliği faaliyetleri yürütmektedir.